

SOBOTNA PRILOGA

Sožitje elit

Wminulih dneh, ko so ustoličevali Clintona, je po svetovnih televizijskih mrežah krožilo nekoliko »globokih« misli, ki naj bi jih izrekli bivši ameriški predsedniki. Roosevelt naj bi tako nekoč dejal: »Ničesar se nimamo bati, razen samih sebe.« Čeprav vsi ameriški predsedniki vsaj pred javnostjo izražajo globoko vernost, vsaj ta misel zveni na moč eksistencialistično; J. P. Sartre je nekoč tudi zapisal, da je človek »obsojen na svobodo«.

Tudi Slovenija se zdi kot nekdo, ki se nima ničesar bati, razen same sebe. Obsojena je na svobodo, kar se je v postosamosvojitvenem obdobju sprevrtilo v obsojnost na politiko; svoboda je postala brezmejno politiziranje, vse druge sestavine življenja pa se hitro izčrpujejo, če že niso povsem izginile. Politika je postala alfa in omega vsega, način življenja in umiranja. Živimo od enega političnega krča do drugega, ti pa se stopnjujejo, kot da bi šlo za epilepsijo ali bestialne napade. Komaj smo preživeli travno predvolilnega obdobja, že je bila tu kolektivna obsedenost z distribucijo oblasti in moči, ki se bo seveda nadaljevala tudi po imenovanju nove Drnovškove vlade. Pravega miru ne bo vse dotlej, dokler ne bosta še zadnja fabrika in kmetijska zadruga dobili novega lastnika; po tem ministrski stolečki in državne službe ne bodo nih približno več tako mamljivi. Dotlej pa bo Slovenija preživljala svojo notranjo balkansko vojno, seveda brez topov in etničnih čiščenj.

»Zgodovinski« sporazum med krščanskimi in liberalnimi demokrati, ki je omogočil oblikovanje oblastne koalicije, kakršna bi se pred dvema letoma sodila v politično fantastiko, je vsekakor znamenje, da je vročevrtno politiziranje doseglo skrajno dopustno mejo iracionalnega. V političnih starih so se ovedeli, da je vse skupaj postalo že hudo nevarna igra in da je lažja, že preveč potonila, medtem ko je posadka obracunavala med seboj. Slovenija (zanjo pri tem tudi gre, mar ne?) je namreč v zelo klavnem stanju: spomladanska odjuga bo

pobrala nova delovna mesta, prinesla pa bo stečaje in bankrote; obseg in posledičnost socialnih nemirov lahko slutimo že po sedanjih zaporah cest, gladovnih stavkah in drugih oblikah izražanja nezadovoljstva; in če se vsa nakopičena negativna energija sprevrže v izbruhe sovraštva proti »južnjakom«, se utegnemo znajti v hudi godlji.

Strankarski prvaki in ideologi navajajo najrazličnejše razloge, da so sprejeli Drnovškov »eklektičen« model oblasti, v resnici pa so se predvsem v obeh vodilnih strankah ovedeli svoje velike odgovornosti, če se nikakor ne bi posrečilo sestaviti nove vlade. Slovenija namreč še vedno nima dovolj trdnih demokratičnih, institucionalnih in predvsem ekonomskih temeljev, da bi si lahko privoščila še nekaj mesecev politično nedoločnega stanja. Dosedanja oblastna garnitura bi se v takšnih razmerah še naprej kompromitirala s svojo neučinkovitostjo, medtem ko bi zaupanje, ki ga je deležna opozicija, bledelo v dežju obtožb o nekonstruktivnosti, obstrukciji itd. Skratka, vztrajanje pri »tradicionalnih« antagonizmah, ki niso omogočali nobene sinteze, je vsaj za liderski stranki, ki trenutno simbolizirata politično dvobarnost, postalo docela jalovo.

Še več: ko so se v slovenskih glavah poleg oblaki prahu po zrušitvi berlinskega zidu in se je začelo sestopanje na trdna tla, je tudi z vsemi svetlimi cilji obremenjena slovenska politika vendarle začela razmišljati bolj pragmatično. Krogom, ki jih ponavadi isticemo z »desnic«, je očito postalo jasno, da se »liberalnega« dela slovenske politike ne bodo mogli odpreti z neko novo svetovnonazorsko in lastninsko revolucijo; dosedanja usoda privatizacije in denacionalizacije jih je poučila, da bi bilo povsem brez smisla še naprej vztrajati v sprevedu z bandero Pravičnosti na čelu, medtem ko vsenaokoli življenje ubira svojo pot. Če bi desnica ostala še naprej tako »načelna«, kot se prikazuje Marjan Podobnik, bi zamudila še zadnji vlak privatizacijskih procesov, ki bodo v prihodnjih mesecih nedvomno odločil-

no determinirali slovensko socialno in politično strukturo za prihodnja desetletja.

Janez Drnovšek ni bil pred tako drastično hamletovsko dilemo kot krščanskodemokratski štab, ki se mu je jabolko ponujalo z drevesa, a se je bal »greha«, če si ga vzame. Drnovšek, izjemni politični pragmatik, se je prvi ovedel dejstva, da brez krščanskih demokratov nikoli več ne bo mogoče oblikovati uspešne oblastne strukture, ne glede na rezultate zadnjih volitev. Pri tem seveda ne gre samo za ministrske stolčke in povnanjene izraze politične oblasti; gre za to, da politična in gospodarska elita, ki se je izoblikovala v minulih desetletjih, ne bo mogla nikoli docela legalizirati svojega novega položaja (privatizacija!), če ne bo priznala vsaj partnerstva konkurenčni eliti. Ne smemo se namreč slepiti: Peterleto sicer volijo doslej »ponižani in razžaljeni«, toda krščanska demokracija, kakršna nastopa na političnem prizorišču, govori predvsem v imenu neke elite, ki se znova kobaca v ospredje.

Koalicijski sporazum med krščanskimi in liberalnimi demokrati je potemtakem resda slovenski politični novum, vendar trenutno še brez tiste »zgodovinske« teže, ki se nam najprej prikade v misli. In tudi nova dolomitska izjava ni, kot se mu očita v nekaterih krščanskodemokratskih krogih, čeprav je res, da je Peterle moral narediti pogumnejši korak kot Drnovšek. Slednji nedvomno lahko računa z večjim izkupičkom, saj si je s spretnimi pogodbami in namestitvami ustvaril trdno os vlada – parlament, medtem ko bodo morali krščanski demokrati še premisliti, kaj so sploh dosegli s tem, da so si izborili zunanje in notranje ministrstvo. Kakorkoli že, to vsekakor ni za nikogar dolomitska izjava, ker smo daleč od tega, da bi si lahko kdorkoli prigrabil izjemno moč in druge povsem izrinil.

Nova slovenska vlada tako figurira predvsem kot trenuten politični izraz nekega drugega »zgodovinskega kompromisa«.

med dvema elitama, ki sta očitno spoznali, da sta v prihodnjem obdobju obsojeni na sožitje, če se nočeta medsebojno izničiti v vsesplošnem razsulu svojega skupnega okolja. Dokazov, da vsaj Drnovšek razmišlja na ta način, je precej, recimo v njegovi nekdanji ponudbi, da bi država prevzela financiranje cerkve. Druga stran seveda ni mogla ostati nedojemljiva za takšna dobrikanja, še zlasti če so bila, na primer, podprta s konkretnimi ponudbami o vračilu nekdanjega premoženja. Vsekakor zanimiva igra, v kateri nihče nima kaj izgubiti, saj se tako imenovana družbena lastnina, ki jo je šele treba razdeliti, zdi skoraj brezmejna; izgubili pa bodo vsi, če se bodo pravila te igre izkazala za zgrešena.

Slovenci bi s tem razvojem dogodkov morali biti pravzaprav zadovoljni: ker obe omenjeni stranki na neki način »zgodovinsko« in ideološko zastopata tudi svoje politične satelite (čeprav so se morda trenutno znašli v opoziciji), se tako naposled konstruktivno soočata oba pola slovenske družbe – »črni in rdeči«. Obe politični in predvsem ekonomski eliti, ki sta prepoznavni na različne načine, se bosta medsebojno priznali in tako bo, kot je upati, vendarle omogočen dolgo pričakovani proces »normalizacije«. Sprava v Rogu, pred tremi leti, je bila v primerjavi s tem v nekem smislu infantilno dejanje, čeprav je bilo nujno; tudi ameriški Sever in Jug sta se po državljanski vojni »spravila« šele tedaj, ko so ozemlje ZDA preplavili vseobsegajoči profiti interesi, ki jim je bilo malo mar za travme obeh antagonističnih strani in tudi za vse drugo.

Seveda pa se ne smemo zavajati, da smo že s tem »zgodovinskim sporazumom« stopili na pot, ki vodi samo se navkreber. Takšna koalicija, kot je temelj za novo slovensko vlado, skriva v sebi tudi nekoliko pasti. Večni Niccolo Machiavelli bi Drnovšku gotovo prišepnil: »Toda kako lahko vladar na nezmisljiv način spozna pomočnika? Takole. Kadar vidiš, da minister misli bolj nase kot nate in da pri vseh ukrepih išče

svoje koristi, potem vedi, da tak človek ne bo nikoli dober pomočnik in se nanj nikoli ne boš mogel zaneseti.« Seveda pa bi Machiavelli lahko kaj prišepnil tudi Peterleu, na primer: »Vsakdo ve, kako hvale vredno je, če vladar drži besedo in živi neoporečno, ne pa prekanjeno, vendar nam izkušnje naših dni kažejo, da so naredili velike reči prav vladarji, ki so se bori malo menili za dano besedo in znali lokavo goljufati ljudi, saj so navsezadnje posekali tiste, ki so se opirali na zvestobo postavam.«

Zadnji citat utegne seveda zveneti zelo krivično do Drnovška, vsekakor pa se bomo morali sprijazniti, da bo v prihodnji strukturi izvršne oblasti ostalo nekoliko notranjih napetosti, ki bodo povzročale nove (politične) travme. Sožitje Drnovška in Peterleeta še zdaleč ne bo idilično; še v najblajši obliki se nam takšen odnos kaže v razmerju med kanclerjem Vranitzkyem in zunanjim ministrom Mockom. Vendar je, kot že rečeno, Avstrija eno, Slovenija z vsemi svojimi šele porajajočimi se institucijami pa nekaj povsem drugega. Zato bo sožitje dveh elit še dolgo obremenjeno z najrazličnejšimi hipotekami, tako da ni izključeno, da bo tako imenovani »ideološki dejavnik« občasno vendarle bruhnil na plano v vsakovrstnih nepričakovanih oblikah.

Slovenci z »modelom«, ki se v teh dneh na simboličen način udejanja v novi Drnovškovi vladi, sami sebi dokazujemo, da smo v težavnih trenutkih vendarle sposobni neke kritične samorefleksije, ki je pogoj za miselno fleksibilnost, sposobnost dojemanja celote in torej »državotvornost« na način, ki ni navznoter in navzven izključujoč. »Zgodovinski sporazum« med krščanskimi in liberalnimi demokrati je seveda predvsem trenutni kompromis dveh elit, je pa potemtakem tudi priložnost za »volilno teolo«, da začne hitreje razmišljati, razmišljati naravnost v nove čase, ne pa da skli v orumenele bukvice in druge propagandna gradiva, ki pred strankarskimi štabi že polnijo koternejere za smeti.

Boris Jež

VSEBINA PP poštni predal 29

Miha Jenko Brezskrbni dnevi za davčne utajevalce Dolgo čakanje na finančno policijo Vinko Vasle Lojze Peterle Portret tedna	19
Nace Polajnar Kaj smo dokazali v opoziciji Lev Kreft Enakopravna asimetričnost France Bučar Kdo bo vladal v Sloveniji	20

Pavel Gantar »Ločena koalicija« Spomenka Hribar Sprava — da ali ne?	21
Ilija Popit Vračanje k mezdnam Zasuški in delo Tomaž Subotič Zrcalna slika zgodbe o uspehu	22

Slava Partljič Kapitalski sklad nas ne bo rešil Pogovor z Janezom Prijateljcem, generalnim direktorjem pokojninskega zavoda (Marko Kos Ne)moč talilnega lonca Pluralistični Slovenec	23
---	----

Boris Šuligoj V boju s italijanskimi mlini na veter Pogovor s Samom Pahorjem Lojze Kante Istrski begunci pa hočejo veliko več Osimo po Osimu	24
---	----

Veslo Stojanov Načrt za nadzorovani kaos Kantonizacija Bosne in Hercegovine Peter Potočnik S Tudenom iz dneva v dan Hrvaška nevarna razmerja Zvone Šeruga Slovenija, januarja 93	25
---	----

Vojko Flegar Kamele brez jezdecev Avstrijske varnostne dileme Moja Držar-Murko Imperij nepismenega kmeta iz Corleoneja Boter za rešetkami Branko Soban Ali se rojstva nov otomanski imperij?	26
---	----

Slavko Pezdur Odrski »pes«, talisman direktorja Pogovor s Marincem Bibičem Vesna R. Marinčič Posledice srečanja Chez Lulu Televizija Jožica Grgić Duhovi se ne zmenijo za nova imena Boru Telban, antropolog	27
Nadarjencev se ne da stlačiti v nobeno shemo Najinteligentnejši Kalifornijci	29

Ciril Zlobec Slovenska zagata Mitja Meršol Veliko je v imenu Američani kar tako Rudi Rizman Post mortem	32
---	----

Sporočilo bralcem
Uredniški kolegij je zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevanje priporočilo delegatov Skupščine ČGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poštnem predalu načelno ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeli smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Namen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge; zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predolghih prispevkov, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepustijo uredništvu pravico do krajsanja oziroma manjših predelav (strniitev), ne da bi bila tako bistveno okrnjena vsebina njihovega sporočila.

Delo, 21. januarja
Sodni svet podprl intervencijski zakon
V Delu je bil objavljen članek novinarke Alenke Leskovic z gornjim naslovom »Pohvale na račun Mihe Kozinca.« V njem je navedeno, da so pred dvema mesecema slovenski sodniki zahtevali odstop pravosodnega ministra Mihe Kozinca, danes pa je bilo v sodniški krogih na njegov račun izrečenih mnogo pohval. Razlog naj bi bil intervencijski zakon o sodniških plačah in drugih prejemkih.

Sindikati sodnikov Slovenije je že pred časom ministru Mihi Kozincu izrekel javno kritiko, nezaupnico in zahteval njegov odstop. Odstop ministra je zahtevalo tudi Slovensko sodniško društvo. Sindikat sodnikov Slovenije je nato zaradi neizpolnjenih zahtev sindikata, po protestnih zbiorih vseh sodnikov v Sloveniji 25. decembra 1992, sklenil, da 13. januarja 1993 izvede enodnevno protestno oz. opozorilno stavko, ki je bila nato preložena na 10. februar 1993. V zahtevah je SSS poleg takojšnje ureditve kritičnih razmer in problematike plač z intervencijskim zakonom o plačah in drugih prejemkih sodnikov ter sistemskih in celovite ureditve položaja neodvisnega sodstva kot tretje veje oblasti do konca leta 1993, tudi nasprotoval, da bi dosednji minister Miha Kozinc v novi vladi opravljal funkcijo pravosodnega ministra. Na pogajanjih 20. januarja 1993 je bila ponovno izražena kritika dosedanjemu pravosodnemu ministru in ponovljeno nasprotovanje, da bi še naprej opravljal funkcijo pravosodnega ministra v novi vladi. Tako absolutno ne drži, da bi bilo v sodniških krogih izrečenih mnogo pohval Mihi Kozincu, ampak celo obratno. Kljub nasprotovanju sodniškega sindikata mandat za sestavo vlade predlaga g. Miho Kozinca ponovno za pravosodnega ministra. SSS teme nasprotuje, pri čemer nikakor ne gre za politično oceno njegovega dela, pač pa za oceno njegovega dosedanjega ravnanja, neurejanja razmer ter nesodelovanja na področju urejanja položaja sodstva ter kritičnih razmer, ki nas neposredno zadevajo. Glede na napisani in predlagani intervencijski zakon o plačah in drugih prejemkih sodnikov pa je SSS sklenil, da napovedano stavko za 10. februar 1993 preklicuje pod pogojem, da državni zbor tak zakon sprejme, vendar v delno spremenjeni obliki. Osnova za obračun plač naj bi namreč bila enaka za vse veje oblasti (zakonodajno, izvršilno in sodno), to je povprečna plača v gospodarstvu RS, ki bi jo državni zbor lahko znižal do 50%. Če bi državni zbor osnovo sedaj znižal za 50%, bi to dejansko pomenilo osnovo 30.236,00 SIT, kar je enako kot v predlagani varianti zakona (z identičnimi finančnimi učinki glede proračuna), le usklajevanje bi potekalo nekoliko drugače in bi sledilo razmeram v gospodarstvu.

Danilo Ukmar, predsednik RO Sindikata sodnikov Slovenije

Pod tem naslovom in podnaslovom »Pohvale na račun Mihe Kozinca« je v Delu izpod novinarske peresa Alenke Leskovic izšel članek o intervencijskem zakonu o sodniških plačah, ki ga bo državnemu zboru predlagala skupina poslancev. Vsebinska clanka pa ne odslkava resničnega stanja stvari.

Zapostavljanje sodne veje oblasti je bilo javnosti že predstavljeno. Vlada Republike Slovenije je znižala v zakonu predpisano osnovo za izračun sodniških plač. V protestnih Slovenskega sodniškega društva in Sindikata sodnikov Slovenije je bilo ocenjeno, da sta ogrožena neodvisnost sodstva in delovanje pravne države. Poleg grožnje s stavko je bil zahtevan tudi odstop pravosodnega ministra Mihe Kozinca. Sodni svet je, da bi omogočil osamosvojitve sodne veje oblasti, že v novembru 1992 po svoji strokovni službi pripravil predlog zakona o plačah in drugih prejemkih sodnikov, ki je sodniške plače določal po izhodiščih, ki veljajo za določanje poslanskih plač. Ta zakon je bil na predlog skupine poslancev po hitrem postopku v zboru občin tedanje skupščine sprejet, medtem ko ga ostala zbora nista obravnavala.

Zaostrena situacija je povzročila, da je sindikat slovenskih sodnikov za 13. januar, 1993 napovedal stavko, ki pa je bila preložena zaradi sklepov vlade decembra 1992, ki se nanašajo na plačilo zaostanka plač iz leta 1992.

Navzoč sem bil na pogajanjih 20. januarja 1993 med sindikatom in predstavniki ministrstva za pravosodje, ki se jih minister Miha Kozinc ni udeležil. Ministrstvo je predstavilo spremenjeno verzijo zakona o sodniških plačah, ki pomeni slabše izhodišče za njihovo oblikovanje, saj izhaja iz že znitane osnove ob uporabi eskalacijske lestvice. Sindikat je zato podprl prvotno besedilo zakona o sodniških plačah in si pridržal odločitev o zagroženih opozorilni stavki. Sodni svet je nato na seji istega dne očito iz povsem pragmatičnih razlogov z večino glasov podprl po ministrstvu za pravosodje spremenjeno verzijo. Gre namreč za intervencijski zakon, ki bo prenehal veljati ob sprejetju zakona o sodniški službi.

Kateri so sodniški krogi, ki izrekajo na račun ministra Mihe Kozinca »mного poh-

val«, ne vem. Na pogajanjih s sindikatom je bil minister grajan. Sodni svet pa je pod težo razmer sprejel kompromisno rešitev o plačah, ne da bi izrekel komurkoli kakršnokoli pohvalo. S predlagano ureditvijo plač je namreč sodna veja oblasti v odnosu do ostalih dveh vej oblasti še vedno diskriminirana. Če bodo s sprejetjem zakona res storjeni prvi koraki k resnični neodvisnosti sodstva in spoštovanju ustavnega načela o delitvi oblasti, bo to predvsem rezultat prizadevanja sodnikov in sodstva samega.

Jože Petrič, predsednik sodnega sveta

Delo, 6. januarja
Vsak zavarovanec si bo moral izbrati osebnega zdravnika
Spoštovani gospod dr. Petrič,

Čeprav menimo, da polemiziranje po časopisih ne koristi nikomur, se moramo oglasiti zaradi nekaterih nestrokovnih in zmotnih trditev v vašem odgovoru na pismo dr. Mramorja. Če bi molčali, bise utegnili zdeti, da se z vašim mnenjem strinjamo. To bi naredilo preveliko škodo pediatriji kot stroki in otrokom, za zdravje katerih skrbimo. Najprej naj jasno povemo, da se s trditvami v članku dr. Mramorja popolnoma strinjamo in jih podpiramo. Prav tako dobrohotno menimo, da so trditve, ki jih dr. Petrič navaja v svojem pismu, predvsem plod nezadostnega poznavanja dela in doktrine pediatrične stroke in ne namernega zavajanja slovenske javnosti.

Na problem rušenja koncepta zdravstvene-ga varstva otroške populacije opozarjamo (dokazujemo in prepričujemo s podatki) vlado, ministra za zdravstvo in druge organe že od leta 1990.

Razvoj dispanzerske dejavnosti ima v naših krajih skoraj 80-letno tradicijo. Stroka se je kljub različnim bolj ali manj težkim razmeram neprestano razvijala, saj je bilo vsem vladam in odgovornim ministrom jasno, da je nivo zdravstvenega stanja otrok in mladih eden tistih pokazateljev, ki v svetovnem merilu deželo uvrščajo med razvite oz. nerazvite. Posluj slovenske družbe za zdravje te najboljčimveje populacije je v zadnjih treh desetletjih z razvijanjem stroke in izobraževanjem specialistov pediatrov omogočil dvig zdravstvenega stanja slovenskih otrok na evropsko raven. Obstoječi način dela slovenske pediatrije, ki poteka po merilih Svetovne zdravstvene organizacije (WHO), je dovolj zanimiv tudi za Skandinavijo in Japonsko, ki nas želita posnemati.

Z metodami dela, ki jih uporabljamo v pediatričnih dispanzerjih, sta zdravje otrok in njihovo življenje optimalno zaščiteni. Naj naštetemu samo najpomembnejše dejavnosti: zdravstvena vzgoja; preventivni pregledi otrok od rojstva do prvega leta starosti; ki vključujejo tudi oceno otrokovega psihomotoričnega razvoja; kontinuirano cepljenje otrok, ki vedno vključuje tudi preventivni pregled, saj je cepljenje poseg v telo; presejalni testi za zgodnje odkrivanje prirojenih anomalij sečil; prevencija rahitisa, kariesisa, anemij; ultrazvočna diagnostika kolkov v smislu prevencije displastičnih anomalij kolka; sistematski pregledi triletnih otrok, ki vključujejo denverski presejalni test; vodenje nevroloških pacientov; vodenje astmatikov, ki se tako lahko normalno vključujejo v vsakdanje življenje; redne kontrole in vodenje kroničnih pacientov. Posebno mesto imajo razvojne ambulante za tako imenovano rizično populacijo otrok z motnjami v psihomotoričnem razvoju...

In zdaj k problemu. V programu Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS), ki velja od 1. 1. 1993, večina naštetih dejavnosti ni več ustrezno ovrednotena, kar onemogoča normalno delo pediatričnih dispanzerjem. Iz takšnega pogoja stavljanja vsebine zdravstvenega varstva otrok izhaja povsem napačna predpostavka ZZZS, da za zdravje otrok v osnovni zdravstveni dejavnosti lahko skrbi kdorkoli.

Poglejmo še nekaj statističnih pokazateljev. V pismu dr. Petrič navaja, da je v Sloveniji še veliko krajev, kjer splošni zdravnik skrbi za vso populacijo, in to dokaj uspešno. V Zdravstvenem statističnem letopisu za leto 1990 lahko preberemo, da v Sloveniji opravijo zdravniški splošne prakse 10,8 odstotka vseh pregledov otrok. V prid strokovnemu delu pediatrov govori tudi podatke, da pediatri v osnovni dejavnosti hospitalizirajo v povprečju za 30 odstotkov manj otrok kot splošni zdravniki. Zdravstveni statistični letopis prav tako pove, da je v Ljubljani 44 pediatrov, ki skrbijo za 49.800 otrok. To nikakor ne znes »manj kot 500 otrok na enega pediatra«, kot trdi dr. Petrič, ampak 1100 otrok na pediatra. To je za urbana okolja, kjer je obolenost otrok zaradi posebnih pogojev bivanja (večja onesnaženost ozračja, način življenja...) veliko bolj obremenjujoča kot v vaških okoljih.

V strategiji »Zdravje za vse otroke in mladino v Sloveniji« so slovenski pediatri opredelili temeljne cilje do leta 2000 in nujne spremembe do leta 1995. Če bi projekta skupina ZZZS v pripravo programov vključila tudi pediatri, prislutila strokovnim pripombam in uskladila rešitve, do problemov ne bi prišlo.

V predšolskih in šolskih dispanzerjih imamo velik strokovni potencial. V interesu zdravja otrok, za katero skrbimo in smo odgovorni, zahtevamo od pristojnih organov (vlade, ministrstva za zdravstvo), da se ohrani doseženi zdravstveni nivo. Ne pristajamo na to, da se mimo pediatrične stroke in ne nazadnje tudi mimo mnenja širše javnosti izniči do sedanjosti dosežki na tem področju!

Dr. Ksenija Jelenc, spec. pediat., za komisijo za zdrav. varstvo predšolskih otrok

Delo, 9. januarja
Kdo je David, kdo je Goljat?
Sem eden tistih varčevalcev, ki je dobil pri Stanovanjsko-komunalni banki (SKB) leta 1988 kredit za nakup stanovanja. Z najemom kredita sem bil v naslednjih letih deležen cele vrste »poslovnih potez« in samovoljnega razlaganja kreditnih pogojev s strani SKB. Lani pa sem od Stanovanj-

skega sklada (SSRS) dobil ugodno posojilo za poplačilo skrajno neugodnega stanovanjskega kredita SKB.

Moje izkušnje s SKB so podobne izkušnjam Jozefa K. V Kafkovem romanu Proces. Začel bi z opisom dogodkov od lanskega poletja, ko mi je SSRS odobril posojilo, s katerim sem v celoti poplačal kredit SKB. Oddahnil sem si, ker sem mislil, da se je moja mora s SKB končala in da mi ne bo več treba razmišljati o samovoljnem določanju obrestnih mer in revalorizacije kredita mimo pogodb in zakonov, kot si jih je privoščila SKB. Kako sem se motil! Potem ko so bili urejeni vsi papirji za prenos kredita in je SSRS julija dejansko poplačal kredit SKB, me je septembra pričakalo pismo SKB, naj pridem podpisat nekakšno pobotnico. V pismu s povratnico sem jim lepo odgovoril, da se je naše sodelovanje končalo s poplačilom kredita in da ne mislim podpisovati ničesar več. Potem je nastopilo nekakšno zatíšje, vendar le do prvih dni novega leta.

V času zatíšja sem v dobri veri, da s SKB banko nimam nobenih opravkov več, odplačeval svoj kredit SSRS oziroma Splošni banki koper, ki je prevzela poslovanje s krediti. Kakšna zmota, saj sem za novo leto od SKB dobil darilo v obliki opomina, da nisem poravnal anuitet. Brž sem se odpravil v SKB in tam v sobi 205 izvedel, da to ni nobena napaka, ampak da pri SKB menijo, da sem jim še nekaj dolžan, ker nisem podpisal pobotnice, in da so mi zato ukinili že obračunani popust (25 odstotkov). Ves začuden potem vprašam, kako to, da je znesek anuitet na opominu ostal natanko tak, kot je bil pred poplačilom kredita, in se zaradi poplačila ni zmanjšal. Odgovor, ki sem ga dobil, je čisto v stilu Kafke, češ da ni njihova poslovna praksa, da bi zmanjšali anuiteto, če pride do delnega poplačila kredita. Tako bi sedaj po logiki SKB moral plačevati eno anuiteto SSRS in eno anuiteto SKB. SKB pri poplačilu kreditov s strani SSRS svojih posojiljencev ni obvestila o ničemer (stanje kredita, nova anuiteta, obrestna mera) in šele na izrecno zahtevo mi je SKB poslala svoje videnje stanja mojega »kredita« pri njih.

Kot poslovno mnogo bolj prijazno banko bi rad navedel Splošno banko Koper, ki skrbi za kredite SSRS, saj me vsak mesec dovolj »zgodaj« (okoli 20.) obvesti o novi anuiteti za naslednji mesec. Anuiteta je vsakic revalorizirana glede na rast cen (pa čeprav je rast le nekaj odstotkov), zato je obremenitev posojiljencev enakomerno porazdeljena. Za primerjavo, pa SKB ni bila nikoli sposobna izračunati revalorizirane anuitete sproti, ampak največ 3–4-krat letno, in zaradi tega si je pri določanju višine vzela predpravo, da sama mimo anuitetnega izračuna povisa znesek na račun »predvidene« inflacije. Tak način »izračuna« anuitete je pri 50-odstotni mesečni inflaciji pomenil, da je 1/3 obremenitev plače ob najemu posojila med odplačevanjem skakala od 1/10 do skoraj cele plače, kar ni ravno koristno vplivalo na krvni pritisk kreditiojemalca.

Moje občutke pri poslovanju s SKB bi najlažje primerjal s partijo pokra v balkanski krčmi, v kateri eden od igralcev (SKB) vedno deli karte in pri tem skriva roke pod mizo, tako da nasprotnik njegovih kart ne vidi, medtem pa mora drugi igrarec (posojiljomelec) igrati z odprtimi kartami in nima vpliva na deljenje kart. Zato si lahko SKB privoščijo poljubne poteze, saj sreča pri razdeljevanju kart ali znanje pravil igre nimata nobene veljave. Možnosti za izstop iz igre posojiljomelec nima, ker je ves njegov vloček na igralni mizi, in lahko samo gleda, kako se njegov dolg kljub občasnim malim dobikom neprestano povečuje. Potem pa se prikaže dobra vila (stanovanjski sklad), ki omogoči posojiljomelec, da odstopi od igre. Vendar pa to v balkanski krčmi v prisotnosti SKB le ni tako enostavno. Nasprotnik (SKB) potegne nož (administrativna prepoved) in zahteva podpis pobotnice. Ker pa se vsakdo le ne da tako hitro ustrojavati, si SKB vzame pravico v svoje roke in brez pomislekov spremeni pravila igre.

Nasvet zveze potrošnikov, ki sem ga zasledil v pismih bralcev pred nekaj tedni in ki ga je direktor SKB tako ostro napadel v »Prejeli smo«, je popolnoma upravičen. Zato ponovno svarim vse, ki bi radi poslovno sodelovali s SKB, da dobro premislijo, preden se spustijo v tako rizičen podvig.

Mislím, da bi bil skrajni čas, da se s poslovanjem SKB začne ukvarjati parlamentarna komisija s širokimi pooblastili in strokovno ekipo. Kajti iz poročil in revizij SDK, na katere se v SKB tako radi sklicujejo, zagotovo ni moč razbrati vseh trikov, ki jih SKB uporablja pri uveljavljanju svoje »poslovne politike«. Ti triki nimajo veliko skupnega s poslovnostjo, ki jo na TV zastopnih SKB tako ponovno poudarja, in so bolj znamenje prehodnega obdobja, v katerem je dovoljeno skoraj vse, kar kontrolni mehanizmi za zaščito posojiljencev s strani države ne delujejo.

Še eno vprašanje me zelo žuli, ker mi ga do sedaj še nihče ni zadovoljivo razložil. Kako je lahko banka, ki je bila nekoč servis za razporejanje stanovanjskega dinarja (davkov) in je imela status banke v glavnem zaradi emitiranja denarja, kar naenkrat postala poslovna banka? Lastniki SKB naj bi bila podjetja, katerih delavci so najemali stanovanjska posojila. Ta družbena podjetja (saj drugačni takrat nismo poznali) so večino lastniških deležev razprodala zaradi finančne stiske. Tako je SKB s obračunom denarja davkoplačevalcem samo sebe privatizirala in s tem postala trenutno ena najbolj likvidnih poslovnih bank. Ta izjema likvidnost pa ne izhaja toliko iz poslovne uspešnosti, ampak iz dejstva, da SKB še do pred nekaj leti sploh ni poslovala kot banka in se ni mogla okužiti s slabimi posojili in deviznim varčevanjem, kot se je zgodilo drugim poslovnim bankam. Tak privilegiran status zahteva podrobnejši pregled poslovanja in posebno skrbno voden postopke privatizacije.

Bojan Marin, Ljubljana

V sobotni prilogi je gospod Ivan Nerač pojasnjeval stališča SKB banke v zvezi s sporom, ki ga ima s kreditiojemalci glede dolgoročnih stanovanjskih posojil. Pri tem se je v svoji znani maniri izognil bistvenim odgovorom, nadaljeval pa s podkati in o zaroti proti SKB banki in o vztrajni »zah-tevi« kreditiojemalcev in Zveze potrošnikov Slovenije, da izposojenega denarja ne bi vrnilli.

Zveza potrošnikov Slovenije in 900 njenih članov — kreditiojemalcev očita banki vrsto nepravilnosti za obdobje od leta 1987 dalje, zato ni mogoče obravnavati samo trenutnega stanja, ampak tudi nakopičene probleme iz preteklosti.

V obširnem pismu gospoda Nerača je vrsta navedb, ki ponovno zavajajo javnost, še vedno pa ni odgovorov na bistvena vprašanja o ravnanju SKB banke. Zato moramo ponoviti nekatera dejstva, ki so pomembna za razumevanje celotnega spora.

Zaradi neustrezne pravne ureditve, ki ne dopušča možnosti razredne tožbe, s katero bi tožili banko v korist vseh prizadetih kreditiojemalcev, smo se v Zvezi potrošnikov odločili, da vložimo 9 posamičnih tožb, ki zajemajo devet tipov različnih posojilnih pogodb, predstavljajo pa dejansko 900 kreditiojemalcev. To dejstvo je dobro znano SKB banki in navajanje, da gre le za 0,0005 odstotka nezadovoljencev, je tipičen primer stalnega zavajanja javnosti.

Sklicevanje na kontrolo SDK je le pesek v oči, saj SDK ne kontrolira, kakšne pogodbe sklepa banka, niti ali se drži pogodbenih določil, prav tako ne ugotavlja, ali banka zavestno zlorablja svoj položaj proti posameznikom-kreditiojemalcem.

Očitanje, da kreditiojemalci nikakor nečesto domneji, da je treba vrniti izposojeno, je milo rečeno, cinčno, saj to sploh ni bistvo spora, ampak dejstvo, da si je banka v pravem neredu, ki v naši družbi obstaja, pač vzela pravico odločanja tudi takrat, ko za to ni imela ustrezne osnove. Tipičen primer je januar 1990, ko je Markovičeva vlada izrecno z zakonom prepovedala revalorizacijo v pogodbenih odnosih z name-norci, da zaustavi hiperinflacijo. Zakon so spoštoval vse ostale banke v Sloveniji razen SKB banke. Oktobra 1991 se je zgodba ponovila. Banka Slovenije je izdala dva sklepa zaradi prehoda na nov monetarni sistem in spet je bila SKB banka ista, ki je namesto 1,8-odstotne revalorizacije uporabila 21,5-odstotno revalorizacijo za ta mesec.

Kreditiojemalci ne zanikajo, da je izposojeno treba vrniti, ponazoritev dejanskih obrestih na njihovem najugodnejšem stanovanjskem posojilu, ki datira še iz leta 1987 in jih danes seveda ni moč dobiti, pa kaže, kaj to pomeni v praksi. Kreditiojemalc, ki si je sposodil 10.000 enot (lahko si mislite tudi DEM), je moral položiti 4000 enot lastnih sredstev in le 6000 enot je bilo last banke. Štiriodstotna obrestna mera v 15-letnem obdobju vračanja dejanske pomeni, da je kreditiojemalc vseskozi vračal posojilo do po 13-odstotni obrestni meri in je v resnici banki vrnil 13.000 enot in ne 7.800, kolikor naj bi jih ob 4-odstotni obrestni meri. Pri višjih obrestnih merah se te številke ustrezno višajo.

Sprenevedanje banke glede poplačil kreditov s posojili Stanovanjskega sklada RS in spora okoli podpisa pobotnic je povsem skladno z njihovim propagandnim geslom, h kateremu naj dodamo le da tudi za SKB veljajo zakoni. Ker smo naše stališče glede pobotnic že predstavili v tem časopisu, bi zaradi vztrajnega sprenevedanja vodilnih uslužbencev banke in še posebej direktorja Ivana Nerača dodali le, da je banka zahtevala podpis pobotnice šele po izvedenem poplačilu in ga gotovo ne potrebuje le za arhiv, saj bi sicer dovolila črtanje sporne točke, s katero se podpisnik v bistvu odpoveduje pravici spodbijati nepravilno obravnavanje posojila. Kreditiojemalci, ki so pobotnico podpisali, pa so to storili le zato, da so jim v službi na podlagi tega dokumenta prenehali igrati 3 do 4-kratno povečane anuite. SKB banka namreč vse do zaključka razpisa posojil Stanovanjskega sklada ni dvignila anuitet in se je v svojih javnih izjavah sklicevala na to, da imajo kreditiojemalci nizke oz. povsem zmerne anuite. Tudi tako prikrivanje dejstev za javnost, ki naj njene stranke-kreditiojemalce prikaže kot neupravičene »neregace«, je »zaščitni znak« SKB banke.

Zakaj SKB banka ni potrebna sanacije, ni treba dosti razmišljati, saj vemo, kam se je stekala glavnina stanovanjskih sredstev, za katere smo leta obvezno prispevali vsi zaposleni iz plač. Prav tako je jasno, da je bila ta banka ustanovljena v sistemu L.B prav z namenom kreditiranja stanovanjske gradnje oz. reševanja stanovanjskega problema delavcev podjetij širše ljubljanske regije. Zato tudi ime Stanovanjsko-komunalna banka. Kako se je privatizirala, pa bo vsakogar treba preveriti, kajti kapital te banke je tudi od zaposlenih iz te regije, ki so prispevali stanovanjski »dinar«, in ne le od novopetelnih delničarjev in vodilnih bančnih uslužbencev.

Prepričani smo, da g. Nerač prav dobro ve, kdo »stoji« za nami, saj si je »režiserje« tudi sam ogledal na našem zboru kreditiojemalcev oktobra 1991. Glede povezave z državnimi organi pa le toliko, da bo koristno za vse komitee SKB banke — nekdanje, sedanje in bodoče, če si bodo poslovanje banke pobliže »ogledali« tudi organi, ki jih omenja g. Nerač.

V zvezi z opozorilom občanom glede sodelovanja s SKB banko pa le dopolnitev. Opozorilo je utemeljeno na več dejstvih: posojilne pogodbe, ki ne spoštujejo osnovnih načel enakopravnosti pogodbenih strank, nespoštovanje pogodbenih in zakonskih določb, izsiljevanje podpisovanja pobotnic. Poleg opisanega ravnanja, ki velja za stanovanjska posojila, je tu še afera — preklık garancije za obveznice Mebla, kar se v pravno urejeni državi ne bi moglo zgoditi brez ustreznih ukrepov pristojnih organov in posledic v poslovnih odnosih. Pri nas pa naj bi državljan požrl prav vse in plačal za vse. Zaradi tega si bomo kot prostovoljna in neodvisna organizacija za varstvo pravic potrošnikov, in tem primeru

bančnih strank, vedno jemali pravico, da ljudi opozorimo na nepravilnosti in neko-rektno poslovanje vsakega gospodarskega subjekta na našem trgu.

Zveza potrošnikov Slovenije

Delo, 31. decembra

Zadnji poskus

Prof. dr. Janez Kuželj je v delu res natančno opisal, kako je časovno potekalo dopisovanje med njim kot predstavnikom Sindikata delavcev pri virih iznizirajočega sevanja in Ministrstvom za zdravstvo, družino in socialno varstvo. Ni pa omenil kar nekaj sestankov, ki jih je sklicalo naše ministrstvo, da bi skupaj z njimi, rentgenologi, fiziki in specialisti medicinske dela prodlili upravičenost zahtev, napisanih v predloženem pravilniku. Danes imajo zaposleni, ki delajo pri virih iznizirajočega sevanja v Kliničnem centru in na Onkološkem inštitutu, naslednje ugodnosti:

1. beneficirano delovno dobo — 12 mesecev se šteje za 15 mesecev,
2. skrajšan delovni čas — 36-urni tedni namesto 42-urnega,
3. 5 dni dodanega dopusta (kolektivna pogodba dopušča celo do 18 dni dodatnega dopusta),
4. osebni dohodek — 5 do 20% dodatka na osnovno plačo

V prvem pravilniku, ki ga je prof. Kuželj predložil ministrstvu, je bila poleg zahtev za dodatke 10–30% glede na iznizitve sevanja še zahteva za dodatek na profesionalnost. Na vprašanje, kaj si pod pojmom »professionalnost« v tej povezavi predstavljajo, je pojasnil, da so zaposleni pri virih iznizirajočega sevanja upravičeni do tega dodatka zato, kje pri njih obstaja možnost take okvare organizma, zaradi katere bi se morali prekvalificirati. Torej zaradi možnosti, da nastane potreba po prekvalifikaciji, naj bi zaposleni v iznizirajočem sevanju ves čas zaposlovali dobili še dodatna finančna sredstva. Po-klicev, ki bi jih lahko enako obravnavali, pa je v zdravstvu pa tudi v drugih dejavnostih že več.

Zavod za varstvo pri delu nadzira sevanje tako zaprtih kot odprtih virov sevanja. Vsi, ki delajo v območjih iznizirajočega sevanja, imajo dozimetre in po podatkih Zavoda za varstvo pri delu in Inštituta Jožef Stefan, ki te dozimetre pregledujejo, v zadnjih 20 letih pri teh delavcih skoraj ni prišlo do prekoračitve dovoljene doze (1–5 mSv mesečno, 50 mSv letno). Vsi ti delavci so tudi pod posebnim zdravstveno kontrolo, ki omogoča ugotoviti še prave posledice poškodb zaradi iznizirajočega sevanja. Če bi le-te ugotovili, bi prizadevanja za določen čas umaknili iz območja iznizirajočega sevanja. Pri večji okvari bi lahko zahteval ustrežno odškodnino ali pa prekvalfikacijo zaradi nesreče pri delu, kar pa urejajo drugi zakonski akti.

Zanimivi je podatke, da so zdravniki, ki izvajajo katezizacijo srca, ki vstavljajo srčne vzpodbojevalce, in travmatologi pri obravnavanju kostnih zlomov med tistimi, ki dosežejo višje dovoljene doze, pa nimajo nikakršnih dodatkov. Večina zaposlenih v območjih iznizirajočega sevanja ima več možnosti, da se pred sevanjem zaščitijo kot osebe, ki sodeluje pri zgoraj omenjenih storitvah.

Ker se vse bolj ravnamo po Evropi, še nekaj podatkov, kako urejajo ta vprašanja v posameznih evropskih državah. V skrb za varno delo nadzorujejo (tako kot pri nas) odprte in zaprte virov sevanja, delovna mesta in vplive na okolje ter urejajo delo tako, da je varno. V Franciji, Nemčiji, Veliki Britaniji, Švici, Švedski, Nizozemski nimajo nikakršnih dodatkov. V Švici imajo le zaposleni v atomski centrali 50% višje dohodek kot delavci v drugih elektrarnah. V Avstriji imajo zaradi močnega škodljivega vpliva na zdravje delavci pri virih iznizirajočega sevanja, patologi, sodni medicini, laboranti, infektologi, pulmologi, otorinolaringologi, stomatologi, uslužbeni v dializnih, pediatričnih, intenzivnih oddelkih in ambulantah, v transfuzijskih zavodih, na tistih farmacevtskih oddelkih, kjer pripravljajo citostatike in številni drugi 900 šilingov dodatka. Uslužbeni v psihiatričnih in nevroloških oddelkih pa 480 šilingov. Spisek delovnih mest z dodatki je še dolg (med drugimi tudi uslužbeni v otroških vrtcih), vendar vsota ne presega zgoraj omenjene in je enaka za vse uslužbence ne glede na izobrazbo. Posebnost Avstrije je tudi to, da imajo delavci, ki delajo v težjih razmerah (glej zgoraj), še dodatna dva dneva dopusta.

Kako je v Sloveniji z dodatki na drugih težjih delovnih mestih v zdravstvu! Vsi podatki še niso zbrani. Vemo, da dobivajo psihiatrski dodatke 5% od osnovne plače in imajo daljši letni dopust, pri tem dodatek dobijo tudi zaposleni v intenzivnih enotah. Večina zaposlenih v mikrobiološkem, anatomske, patološkem in sodno medicinskem inštitutu MF dobi nekaj dodatnih točk za osebni dohodek.

Ministrstvo je zadolžilo Inštitut za tčjenje, ekonomiko in organizacijo, da izdela metodologijo za imenovanje in analitično razvrščanje delovnih mest v zdravstvu, in ena od dodatnih zahtev je tudi ovrednotenje težjih delovnih razmer v zdravstvu. Ne okvarja zdravja le iznizirajoče sevanje, ampak obstaja možnost okvare zdravja tudi pri vsaki medicinski sestri, ki neguje bolnike, daje injekcije, se posebej ciostatike, pri kirurgih, anesteziistih, stomatologih, infektologih, skratka pri vseh, ki pri negi, pregledu

DOLGO ČAKANJE NA FINANČNO POLICIJO

Brezskrbni dnevi za davčne utajevalce

Za to, da bi v Sloveniji dobili finančno policijo, se je v sedemdesetih letih v času razvpitih komisij za ugotavljanje izvora premoženja menda zavzemal že Edvard Kardelj. Pa iz tega ni bilo nič. Mogoče tudi zato, ker bi lahko preveč zagreti finančni inšpektorji po pomoti dregnili v interese takratne privilegirane politične elite.

Še Peterletova vlada je v novembru 1990 ustanovila posebno delovno skupino, sestavljeno iz predstavnikov SDK, davčne službe in policije; ti naj bi se lotili oblikovanja finančne policije, kakršno potrebuje vsaka urejena tržna ekonomija. Takrat je bilo predvideno, da bi finančna policija začela delovati v začetku leta 1992. Tudi njihove priprave so bile zamašane. Pristojni v vladi pa medtem niso obravnavali in sprejeli ustreznih zakonov, predvsem zakona o finančnem nadziranju, informiranju in plačilnem prometu, ki bi lahko dal nujno zakonsko podlago za delo finančne policije.

To, da potrebujemo finančno policijo, so podarjali tudi razni politiki, (v nekem intervjuju jo je leta 1990 napovedal tudi notranji minister Bavčar), parlamentarci, ekonomski strokovnjaki. Pa je kljub temu niso ustanovili. Zdajšnji in tudi prihodnji finančni minister Mitja Gaspari je ob svoji inauguraciji lani junija objubil, da bo svoje ministrstvo razdelil na pet delov; eden od njih naj bi bila tudi finančna policija. Vendar lahko še zdaj, januarja 1993, o finančni policiji govorimo zgolj v prihodnjem času in pogojniku. Naši utajevalci davkov se zaradi tega seveda ne razburjajo.

V zvezi s tem, kaj naj bi počela finančna policija in zakaj jo sploh potrebujemo, je v široki, laični javnosti zdaj veliko različnih pogledov; ljudje čutijo potrebo po večjem finančnem redku, motijo pa jih najrazličnejše stvari: kraje družbene lastnine, by-pass podjetja za odziv družbene lastnine v zasebne žepke, finančne in borzne spekulacije, aferc kakršna je »primer Grubelič«, ponembe in goljufije itd. Utaje davkov pri nas za zdaj še niso tako odmevne kot na Zahodu, kjer jih najostreje preganjajo, ni pa nujno, da bo vedno tako. Prav uresničevanje davčnega zakona in nadzor nad zbiranjem davkov pa sta glavni skrbni službi, ki v razvitih državah opravljajo naloge finančne policije. Da bi že takoj na začetku demistificirali sintagma »finančna policija« je treba povedati, da imajo te službe na Zahodu precej bolj prozaična imena. S finančnim in davčnim nadzorom pa se ukvarja več različnih služb (in kot kaže, bo tudi pri nas tako): v ZDA so to denimo davčna uprava (IRS, Internal Revenue Service) ter carinska uprava (Customs Service) ter SEC (Security and Exchange Commission, ki nadzira delovanje borz in trgovanje v vrednostnih papirih). V Nemčiji se s tem ukvarjata davčna in carinska služba, podobno je tudi v drugih državah ES, razen v Italiji.

Pred dobrima dvema letoma, ko so pri nas stekle priprave na oblikovanje finančne policije, še ni bilo povsem jasno, kakšne funkcije in pooblastila naj bi ta služba imela. Najbolj skrajno različni finančne policije s formalno najširšimi pooblastili imajo v Italiji, in kot pravijo poznavalci, po novem tudi v Srbiji. Zdaj je že jasno vsaj to, da naša služba – kakorkoli se bo že imenovala – ne bo imela tako širokih pooblastil kot znamenita italijanska Guardia di Finanza, strah in trepet finančnih spekulativov, ki je, kot poudarjajo strokovnjaki, nastala v posebnih razmerah pred dobrimi dvesto leti, se kasneje razvila v avtonomno policijo in ima tudi vsa široka policijska pooblastila.

Pri nas se zdaj z nadziranjem finančnih tokov države in gospodarstva ukvarja, predvsem služba družbenega knjigovodstva, služba, ki so jo v preteklosti mnogi, vstevši njenega zdajšnjega direktorja hoteli že ukiniti, zdaj pa je v procesu »vsebinskega in organizacijskega preoblikovanja«.

»Ko je prenehal veljati zakon o združenem delu, je SDK ostala edini nadzornik nad družbenimi sredstvi. Premajhna pa so bila tudi naša pooblastila za njihov davčni nadzor. Ko smo prišli v družbeno podjetje, v katerem so menedžerji že ugotovili, da se da v tem prehodnem obdobju v podjetju marsikaj storiti in so imeli neurejeno dokumentacijo, iz katere se je dalo sklepati, da gre za davčno utajo in oškodovanje družbenega premoženja, nam je ostal zgolj naš sklep,« pojasnjuje Romana Logar, namestnica generalnega direktorja SDK. »Če podjetje našega sklepa ne izpolni, je to prekršek in ga prijavimo, za to pa je treba plačati le nizko kazen. In tukaj se zadeva konča. Mi nimamo instrumentov (kot prej, ko se je uvedlo družbeno varstvo in so se zamenjali menedžerji) in zakonske moči, da bi lahko ukrepali pri davčni utaji v podjet-

ju, naš postopek nadziranja je zato premalo učinkovit. Zavedali smo se, da je treba postaviti učinkovitejši mehanizem in da so funkcije SDK tako med sabo povezane. Tako da iz SDK ni mogoče izvesti le ene funkcije, temveč je treba reorganizirati celotno službo. Po tem preoblikovanju iz nje ne bo ostalo nič več: ko bomo postavili institucije običajnih razvitih zahodnih držav, SDK ne bo več.«

Davčna policija po nizozemskem zgledu?

In kakšen pristop bomo v Sloveniji izbrali pri pripravi finančne policije? Naš model finančne policije naj bi bil po napovedih strokovnjakov najbližje nekaterim evropskim: »Imeli bomo davčno službo, organizirano po vzoru Nizozemske. Avstrija ali Nemčije,« zagotavlja Romana Logar. Ta služba, ki jo pripravlja posebna komisija (oblikovana novembra lani, v njej sodelujejo predstavniki ministrstev za finance, zakonodajo, notranje zadeve, pravosodje in upravo ter zunanji člani; njen formalni vodja je minister Gaspari), naj bi zagotavljala, da bodo vsi javni prihodki, vse obveznosti do države korektno plačani ali pa izterjani. Pred to finančno policijo naj bi trepetali predvsem davčni goljufi in spekulanti. Predvidoma naj bi se imenovala Uprava za javne prihodke Republike Slovenije (UJP), organizirana pa naj bi bila znotraj ministrstva za finance. Predvidoma naj bi bile v njej združene nekatere naloge in kadri iz sektorjev za kontroliranje in inšpiciranje zdajšnje SDK ter zdajšnje republiške uprave za javne prihodke.

Če bodo obveljale zamisli, ki so jih pripravili v SDK in omenjeni komisiji, naj bi bila ta finančna, bolje rečeno davčna policija na državni ravni organizirana v organizacijski obliki centrale. Ta naj bi bila razdeljena na sedem oddelkov: metodološko – svetovalni oddelček, informacijski center UJP, oddelček za davčno revizijo, oddelček za davčni kriminal, oddelček za davčni postopek na drugi stopnji, izobraževalni center in oddelček za splošne naloge. Na terenu naj bi za odmero, pobiranje, izterjavo in revidiranje davkov skrbela regijske UJP, najnižja raven v tej organizacijski piramidi pa naj bi bile izpostave regijskih uprav.

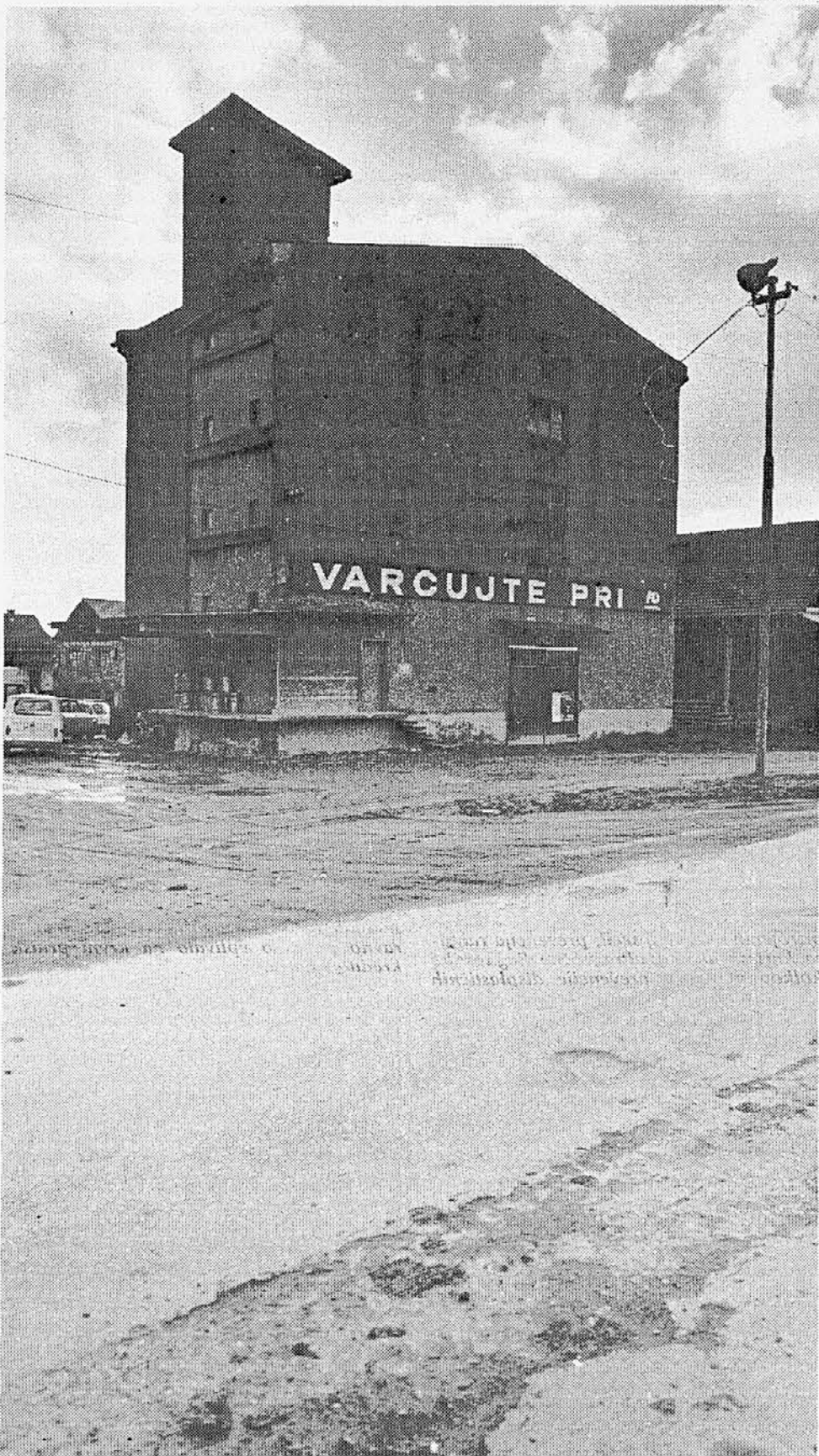
Med temi oddelki velja posebej omeniti oddelček za davčno revizijo in oddelček za davčni kriminal. Prvi naj bi skrbel tudi za davčno revidiranje velikih in mednarodnih družb, bank in zavarovalnic, v drugem pa naj bi zbirali davčno zanimive informacije, opravljali preiskave in dokazovali zadeve, povezane z davčnim kriminalom. Informacije za svoje delo naj bi pooblašeni inšpektorji prejeli od oddelka za davčno revidiranje ter od policije in organov pregona v Sloveniji in drugod itd. Ta služba naj bi tako imela bistveno večja pooblastila kot zdajšnja SDK. Pooblastila pa si po mnenju strokovnjakov lahko pridobi le s sprejetjem zakona o enotnem davčnem postopku. Ta naj bi opredelil pristojnosti davčnega inšpektorja in revizorja, da bo lahko pobral ali izterjal davek.

Med slovenskimi politikmi se z davki in javno porabo veliko ukvarja poslanec v državnem zboru Janez Kopač, sicer tudi predsednik odbora za proračun in javne finance v prejšnjem parlamentu. Na vprašanje, kdaj bi ta načrtovana finančna oziroma davčna policija lahko začela delo, je povedal, da »je zadeva precej zapletena, delala se bo še najmanj nekaj mesecev, za to je potreben tudi zakon o davčnem postopku, ki naj bi ga dobili nekje jeseni. Tu je resnično veliko strokovnih vprašanj. Zadeva je povezana tudi s pravosodjem, učinkovit nadzor je treba zagotoviti ne le s to službo, ampak tudi z drugimi rečmi. Na primer z določenimi popravki zakona o pravnem postopku, v proračunu bi morali zagotoviti več denarja za plače sodnikov in inšpektorjev, sodnike za prekrške bi morali voliti v republiškem parlamentu, sodišča bi morali boljše tehnično opremiti, poskrbeti bi morali za drugačno ureditev sodišč za prekrške, za boljše medsebojno povezanost različnih dr-

žavnih organov: inšpekcijskih služb, davčne službe, carine, zavoda za delo itd. Izmenjava podatkov med temi institucijami zdaj slabo

deluje. Inšpekcija za delo ali carina se recimo priklopleta do nekega zanimivega podatka, vendar o tem ne obvestita davčne službe itd.

Foto: Miško Kranjec

PORTRET TEDNA

Lojze Peterle

Prvak slovenskih krščanskih demokratov se vrača v vladno palačo skozi glavna vrata. Svojevrsna ironija je, da bo zasedel urad, iz katerega se izseljuje Dimitrij Rupel, človek, ki ima zagotovo pomembne zadolžbe pri aprilski deložaciji Lojzeta Peterleta z mesta predsednika vlade. In je ki Peterletu v njegovi vladi povzročal sine lase. Brez pretiravanja lahko govorimo o Peterletovem veliki »come backu« v središče slovenskega političnega življenja.

Po konstruktivni nezaupnici, po razkolu v Demosu in navsezadnje po oslavitvi sloven-

ske politične desnice – do katere je prišlo zlasti zaradi volilnega poraza nekaterih strank, pa tudi zavoljo strankarsko-konkurenčnih sporov med Slovensko ljudsko stranko in krščanskimi demokrati – se krščanski demokrati vračajo na oblast. Z Lojzetom Peterletom vred bo v novi vladi kar sedem posameznikov, ki so sestavljali že vlado, katere prvi minister je bil prav Peterle. Med njimi sta dva krščanska demokrata – dr. Jože Osterc in Igor Umek, minister bo Janez Janša, ki je svoj položaj obdržal tudi po zasluzi krščanskih demokratov. V Peterletovi vladni ekipi je bila že Jožica Puhar, bila sta Miha Jazbinšek in dr. Božidar Volje.

Pozornemu opazovalcu slovenskih političnih dogajanj seveda ne bo ušlo še nekaj – namreč to, da so krščanski demokrati v vladi zaveženi dve ministrski ekipi, ki so končali v opoziciji. Če Lojze Peterle zamenjuje dosedanjega zunanjega ministra Dimitrija Rupla, potem Ivan Bizjak prevzema posle za notranjim ministrom Igorjem Bavčarjem. Naključje ali ne, toda, krščanski demokrati, še

zlasti Peterle, se lahko zadovoljno muzajo in rahlo uživajo ob dejstvu, da so z oblasti popolnoma izrinili Bavčar-Ruplove demokrate in jih potisnili celo v vlogo opozicijske stranke. Tiste demokrate torej, ki so izvirni greniki za razpad Demosa in padec Peterletove vladavine. Igor Bavčar je poleg tega že lani spomladaj skušal ogroziti Peterletov položaj ministrskega predsednika, ko ga je njegova stranka kandidirala za novega mandatarja. Brez uspeha sicer, a Peterle in krščanski demokrati ne Bavčarja in ne demokrate tega zagotovo niso pozabili, če so jim že odpustili. Zato se tudi ni čuditi, če demokrate niso imeli nikogar, ki bi jim pomagal priti v novo vladajočo koalicijo. Se več, Peterle in njegov krog imajo kar lepe zasluge za to, da se bo demokratske (vse) vlade (ali pa do padca Drnovškove vlade) iz opozicijskega zornega kota kolcalo po oblasti.

Če je bil Lojze Peterle še v času svoje vlade s stranko vred precej nestrpen, politično izključujoč in ideološko ekskluzivističen, pa je treba priznati, da krščanski demokrati vse manj spominjajo na tistega političnega partnerja in sopotnika, ki je precej nasilno skušal uveljavljati svoje programske in vsakršne druge strankarske zamisli. Vsaj tisti najožji krog Peterletovih strankarskih sodrugov, ki jih še vedno navduhuje antikomunizem in ki v stranki krščanskih demokratov vidijo »ogenj in meč« za režim, ki je v zavesti povprečnega državljanca vendarle samo še zgodovina – vsi takšni so danes daleč od moči, da bi krščanske demokrate lahko potegnili na pot, na kateri je stranka že bila. V SKD se zato radi pohvalijo – in ne brez razloga – da uspešno dograjujejo stranko, ki bo izraz modernega evropskega krščanskega duha.

Lojzeta Peterleta po nekaterih njegovih osebnostnih in političnih značilnostih sicer ne bi mogli brez zadržkov uvrstiti ravno med navdušujoče glasnike takšne krščanske demokratske usmeritve. Prej bi lahko rekli, da je svojo nedvomno politično in oblastno ambicioznost postavil na pravo mesto in se podredil pragmatizmu in realnim političnim razmeram. Kar je dokaz več, da je iz političnega amaterizma uspešno prestopil v areno profesionalizma. Šele vedenje o vsem tem nam namreč bolj jasno odgovori na vprašanje, kako je vrhu krščanskih demokratov sploh uspelo požreti nekatere do takrat možno zakoreninjene in

vseprisotne predsodke o političnih in ideoloških nasprotitvah.

Mednje seveda niso sodili samo prenovitelji, ampak dolgo časa tudi liberalni demokrati, torej stranka, ki je ta hip najtesnejši koalicijski partner krščanske demokracije. Od tod tudi anekdota, ki pravi, da je nekdo na svetu SKD (ko so razpravljali o tem, ali se povezati z LDS ali ne) krknili: »Če se to zgodi, potem nihče več ne more dvomiti, da Bog obstaja!« Svet krščanskih demokratov je takoj po volitvah najprej zavrnil celo kakršnokoli možnost, da se krščanski demokrati povežejo z liberalnim Drnovškovim taborom. Takrat verjetno ni bilo mnogo takšnih, ki bi si drznili pomisliti, da bo v takšni ali drugačni vladajoči koaliciji kar mrgolelo posameznikov (in strank), ki bi po neki logiki pravzaprav morali biti za krščanske demokrate »smrtni sovražniki«.

Ker pa se zarečenega kruha največ poje, se je to primerilo tudi slovenski krščanski demokrati. Ne sicer enoglasno, brez zadržkov, polemik in celo hudih besed in obtožb, ki jih je bil deležen tudi Lojze Peterle. Toda od volitev 6. decembra lani pa do Drnovškove objave kandidatov za ministre so tudi ta ostra stališča krščanskih demokratov vse bolj postajala topa. Oa popolnega zavračanja kakršnekoli možnosti, da bi v vladi in koaliciji krščanski demokrati kakorkoli sedeli skupaj s strankami Združene liste, so v zadnjih tednih pred objavo nove koalicije iz krščanskodemokratskega tabora že prihajali bolj spravipljivi toni. O tem seveda, da sodelovanju Združene liste ne nasprotujejo iz ideoloških razlogov, ampak predvsem zaradi jasne razmejitve slovenskega strankarsko-političnega prostora.

Zasluga za vse to sicer ne gre iskati samo pri Peterletu, a zagotovo je bil z najožjim štabom tisti, ki mu je nasprotnike v lastni stranki uspelo prepričati, da je politika najprej oblast, potem šele stroga načelnost. Toda o torej tudi takšni na videz hudih kompromisi ne samo možni, ampak včasih tudi nujni. Peterletu pa ni uspelo samo to, da je prepričal upornike iz lastnih vrst (vsaj tiste najpomembnejše), uspelo mu je veliko več! Janeza Drnovška je že zdavnaj pred volitvami prepričal, da brez krščanskih demokratov tudi on ne bo vladal in v pogajanjih z njim je izsilil daleč bolj ugoden koalicijski sporazum, kot si je bilo mogoče zamisliti takoj po volitvah. Vsi tisti, ki so stavili na enostavno in poenostavljeno formu-

To je cel projekt, ki ga bo treba urediti. Če ena od teh služb o nekom izve, da je kršil predpise, bi mu morali začeti slediti tudi vsi drugi. Zdaj pa ne deluje niti povezava med izsledki službe za javne prihodke, ki se ukvarja z obrtniki, in SDK, ki se ukvarja s pravnimi osebami.«

Pri nadzoru vedno obstaja tudi možnost zlorab: kako, s kakšnimi pravnimi mehanizmi naj bi se recimo nedolžni državljani in pošteni davkoplačevalci ubranili pred potencialno orwellovskim nadzornim aparatom vseh omejenih služb? »Zakon o davčnem postopku bo natančno urejal pravice državljanov in pravice države. To je treba zelo jasno definirati. Pomembno je, da obstaja možnost pritožbe, da to sodi v sistem rednih sodišč in da ima možnost sprožiti upravni spor na vrhovnem sodišču, kar sodi tudi med zahteve Evropske skupnosti. Tega, recimo, ne izpolnjuje Avstrija, in prav zato ima tudi težave pri vstopu v ES.« Tudi Janez Kopač pojasnjuje, da naša finančna policija ne bo urejena po vzoru znane italijanske Guardie di Finanza, pač pa »bo to davčna revizija. To bo posebna skupina znotraj davčne službe v ministrstvu za finance, ki bo imela nekoliko večja pooblastila. Bo pa seveda delovala v civilu in neoborožena.«

Družbena lastnina potrebuje varuha

Kot je povedala Romana Logar, so v preteklosti »ljudje, ki ne poznajo davčnega nadziranja v praksi, med njimi so žal tudi nekateri iz našega finančnega ministrstva, predlagali, naj bi ustanovili le davčno službo. To je bilo nemogoče narediti, ker je davčni nadzor ožji od nadzora SDK, ki varuje tudi družbeno lastnino, tako kot jo pač varuje. Če bi takrat inšpekcijo in interno kontrolo prenesli na ministrstvo za finance, ne bi bilo več nobenega nadzora nad družbeno lastnino. Da s primerom, ki ga je navedel kolega iz Avstrije, ponazorim, zakaj je davčni nadzor ožji od našega nadzora: davčnega inšpektorja ne zanima, ali nekdo v mesariji prodaja ukradeno meso, zanima ga le, da je plačan davek, čeprav je to ud ukradenega mesa.« Slovenija je tako iz znanih razlogov še vedno v prehodnem obdobju, ko je treba družbeno lastnino varovati, drugače kot bo po dokončani privatizaciji, ko naj bi lastnino varovali njeni lastniki.

Julija 1991 je bil napisan sicer nikoli sprejet zakon o finančnem nadziranju, informiranju in plačilnem prometu. Ta je bil po mnenju njegovih predlagateljev zastavljen širše in ni zajemal le davčnega nadziranja, predvidel pa je tudi nadziranje, inšpiciranje in revidiranje javne porabe. Kot tak bi lahko bil tudi eden od temeljev za delo finančne, davčne policije, ali kakorkoli jo bomo že imenovali, saj bi po mnenju njegovih predlagateljev prinesel tudi učinkovitejšo kazni, da utaja davkov, ne bi bila več le bolj ali manj nedolžen prekršek kot zdaj. »Take zakone imajo vse učinkovite administracije po svetu; če pri nekemu vidiš, da ima pomanjkljivo računovodstvo in finančno dokumentacijo, da iz njegovega premoženja izhaja, da je imel v podjetju večji promet, lahko tudi ukrepaš in temu primerno odmeriš davek,« pravi gospa Logarjeva. In kaj to konkretno pomeni? »Predstavljaš si lastnika nekega zasebnega podjetja, ki ima avto, hišo in lepo premoženje, davka pa ni plačal. Nič mu ne morete storiti, če nimate pooblastila, da ocenite in ovrednotite njegovo premoženje. Za to imajo davkarji po svetu razvit poseben profil strokovnjakov. In to je bistvo naše neučinkovitosti, saj v vsem tem obdobju ne moremo preganjati utaj. In kakšna pooblastila naj bi imeli v prihodnje tisti, ki bodo preganjali davčne prekrške? Kot poudarjajo strokovnjaki bi morali uvesti tudi možnost za odvzete premoženjske koristi utajevalcem davkov, kar zdaj ni mogoče, povišati bi bilo treba zdajšnje mandate in druge kazni za davčne prestopke, tako da bi vsakdo krepko premislil, ali se mu splača igrati zakon.

lo velike koalicije, so ostali kratkih rokavov – dobili smo vladajočo družbo strank, ki ji niti mandat ne najde pravega imena.

Lojzetu Peterletu resda ni uspelo, da bi se že zdaj – kot je napovedoval v času svoje konstruktivne nezaupnice – vrnil v tiste vladne prostore, ki so se mu očitno priljubili za časa Demosa. Dobra pa je izkoristil čas, ko ni več načeloval vlado, da je razbistril nekatere politične vode ter razčistil tudi sam s sabo, da bi lahko samo nekaj več kot osem mesecev po svojem odhodu iz vlade vanjo prišel kot pomemben zmagovalec. Kot zunanji minister in kot podpredsednik vlade in celo kot človek, ki mu ni treba imeti prav nikakršnih kompleksov pred vladni hierarhiji nadrejenim predsednikom vlade Janezom Drnovškom. Zde podatke, da je bil Peterle eden izmed redkih strankarskih voljakov, ki so se lahko ob kateremkoli času tudi nenapovedano pojavili v Drnovškovem kabinetu, je dovolj zgorev; da dejstva, da so krščanski demokrati z mandatarjem povsem enakopravno sodelovali v pogajanjih, se skupaj z njim zapirali v tajne pogajalske sobane, sploh ne omenjamo. To je seveda pomembno znamenje ob podatku, da nekateri v koaliciji povabljeni partnerji kaj več kot dopisovanja z Janezom Drnovškom niso dočakali. Zato je Lojze Peterle pravzaprav skupaj s formalnim mandatarjem in enak med enakimi sestavljal in sestavljal sedajno novo vlado. In tudi strankam Združene liste oziroma njenim ministrskim kandidatom določal vladne rezorje in pomembno vplival na vsebino sporazuma, ki ga je Drnovšek še bil pripravljen tolerirati s strani Združene liste.

Zato je seveda stvar pravičnosti poudariti, da obvladovanje tehnike koalicijsko-pogajalske strategije ne pripada samo Drnovšku, ampak v enaki meri tudi Peterletu in njegovim pogajalskim sodelavcem. Tako smo v bistvu dobili eno vlado dveh mandatarjev, petnajst izbornih in izbranih ministrov, od katerih je veliko takih, ki so to samo po sebi za zasluzi soglasja krščanskih demokratov. Lojze Peterle je namreč že zdavnaj v imenu SKD mandatarju določil maksimalen okvir sporazuma s strankami Združene liste, vse drugo, kar se je dogajalo od Drnovškove izvolitve dalje, pa so bile samo taktične poteze, ki so vodile k že dogovorjenemu cilju na relaciji Peterle – Drnovšek.

Vinko Vasle

Kaj pa »divje privatizacije«?

V času, ko se postavlja nov sistem finančnega nadzora pri nas, se marsikdo sprašuje, kaj storiti s finančnimi spekulacijami, ki izvirajo iz nekaterih t.i. divjih privatizacij, nezakonitega odvlivanja kapitala na tuje itd. »Možno je, da bi se s tem ukvarjalo tudi sodišče, ki naj bi varovalo družbeno lastnino, k čemur sodijo tudi divje privatizacije,« meni Romana Logar. »Tako so storili Nemci, ki so organizirali računsko sodišče tudi v vzhodnem delu države. To je dobilo pooblastilo, da nadzoruje in tudi tako rekoč državno agencijo Treuhand. Zdaj se pri nas sprejema zakon o agenciji za privatizacijo. Zame kot državljanu je nesporeljivo, ker v njem ni opredeljen nadzor nad agencijo za privatizacijo in skladom. Tudi njihji bi moralo nadzirati računsko sodišče in ne le parlament. Parlament ne more sam dajati strokovnih mnenj.« Sicer pa gospa Logar meni, da je govorjenje o tem, da se bodo v skladu s privatizacijskim zakonom odpravile posledice divjih privatizacij, v bistvu zavajanje najširših množic: »Členi, ki so strokovno pravno sporno napisani, tudi določajo, da tisti, ki sumijo, da je bilo oškodovano družbeno premoženje, lahko zahtevajo pregled. SDK opravi finančni, računovodski in pravni pregled privatizacij, oceni škodo in zadevo preda pravobranilcu, ki v skladu s pooblastili spodbija vpise podjetij v register in zahteva uskladitev z zakonom oziroma vrnitev v prejšnje stanje. Zakaj je to zavajanje ljudi? Zato, ker služba ne more oceniti oškodovanja družbenega premoženja, če za to nima meril. Meril ta zakon ni postavil. Pregledali smo več kot 120 privatizacij in za večino primerov lahko rečemo, da so bili v skladu s takrat veljavnimi Markovčevimi zakoni. Povsod pa lahko govorimo, da je slo za nepravilno in neenakopravno lastninenje. V nobenem primeru nisimo mogli ukrepati, ker je bilo to v skladu s predpisi. Vse te primere želimo dati v postopek revizije, vendar pa nimamo meril in ne moremo oceniti škode. Pravobranilec pa lahko ukrepa le na podlagi dejanske in dokazane škode.

Odločno sem oporekala temu, da bi bilo postavljanje meril stvar diskrecijske pravice tožilec in sodišče. Gre za zgodovinski proces in tožilec ali sodnik ne moreta sama soditi in postavljati meril. Konkretno: imamo primere, ko je podjetje delu svojih zaposlenih odobrilo posojilo za delo deležev ali delnic v podjetju tudi v višini dvajset milijonov tolarjev za recimo dobo dvajset let po dvodstotni letni obrestni meri brez revalorizacije. Vsakemu, ki logično razmislija, je jasno, da je bilo oškodovano družbeno premoženje, postavlja pa se vprašanje, kako oceniti nastalo škodo.«

Bodoča uprava za javne prihodke, naša različica finančne policije, se seveda ne bo ukvarjala z revizijami divjih privatizacij: »Med finančno policijo in revizijo divjih privatizacij je zelo globoka razlika. Revizije divjih privatizacij, če slednjim sploh lahko tako rečemo, so enkratna stvar in bodo potekale v kontekstu zakona o lastninskem preoblikovanju podjetij. Finančna policija – kolikor bo sploh do nje prišlo – pa bo redno nadzorovala finančne posle, ki potekajo v firmah. To je treba ločiti. Pri novem ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj smo oblikovali delovno skupino za pripravo navodil za izvedbo revizijskih postopkov. Te postopke si predstavljamo kot postopek, v katerem se zbirajo dokazi o morebitnem oškodovanju družbene lastnine in kršitvah zakonodaje. Na koncu naj bi SDK zbrala dokaze in naredila oceno, do kolikšnega oškodovanja družbene lastnine je prišlo po njeni oceni. Nazadnje pa bo sodišče tisto, ki bo s svojimi strokovnjaki določilo končno škodo, javni pravobranilec samopravljanja pa bo odločil, ali bo sprožil sodni postopek,« pojasnjuje svetovalec vlade v zavodu za makroekonomske analize Tone Kop. In koliko je morebitnih divjih privatizacij: »O tem obstajajo različne ocene, nekateri govorijo o številki 400, drugi pa pričakujejo, da jih je okoli 1000. Na ministrstvu teh podatkov nimamo, zbirajo pa jih na pravobranilstvu samopravljanja. Prijave o tem so na različnih institucijah, zato so tudi ocene različne.«

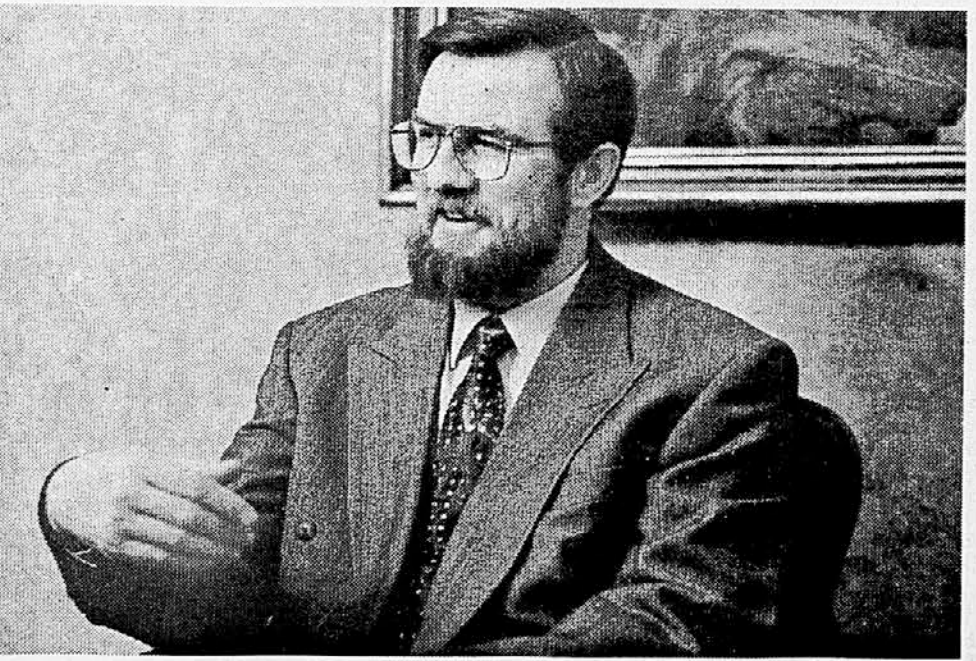
Ena od stvari, ki zahtevajo bolj urejen finančni nadzor, je tudi borzno poslovanje. Glede na to, da bo naša finančna policija v bistvu še najbolj podobna službi za nadzor davkoplačevalcev (fizičnih in pravnih oseb), se marsikdo sprašuje, kdo bo nadzoroval finančne spekulacije na trgu vrednostnih papirjev. Ali naj bi davčna policija kakorkoli nadzorovala tudi to področje? »Borza mora imeti sama svojo inšpekcijo,« meni Janez Kopač. »Oni sicer lahko formalno zaprosijo davčno službo za pa obstoječi SDK, da to počne za njih, ju naročijo. Vendar pa je inšpiciranje na borzi, kršenje borznih pravil stvar borze, ne pa davkarja. Vsaka inšpekcija mora imeti svoje področje, treba pa bilo urediti, da bi si na zahtevo ene izmed strani izmenjavale podatke.«

Finančni nadzor tudi nad trošenjem države

Če bomo že uvedli finančno ali davčno policijo, ki bo ostreje, kot je urejeno doslej, nadzirala poštenost davkoplačevalcev, bi bilo seveda dobro uvesti tudi službo, ki bo nadzirala državo, kako racionalno točno denar davkoplačevalcev. Za demokratizacijo naših javnih financ bi bilo to nujno. Kdo bo torej v prihodnje bedel nad morebitno nekontrolirano porabo denarja v posameznih ministrstvih? »Prav zdaj, ko se v državnem zboru oblikujejo komisije in delovne skupine, sem predlagal, da se oblikuje posebna skupina za nadzor nad javnimi financami. Njena naloga bi bila proučevati namensnost porabe, njeno učinkovitost in zakonitost, ugotavljala pa naj bi tudi, ali so vsi prihodki prikazani v proračunu. Predlagal sem tudi, da naj to komisijo obvezno vodi nekdo iz opozicije. To je zelo zdravilno. Komisijo za finance, ki bo pristojna za obravnavo proračuna, davčnih zakonov, monetarnega sistema itd., pa po logiki stvari vodi nekdo iz vladajoče koalicije,« pojasnjuje Janez Kopač.

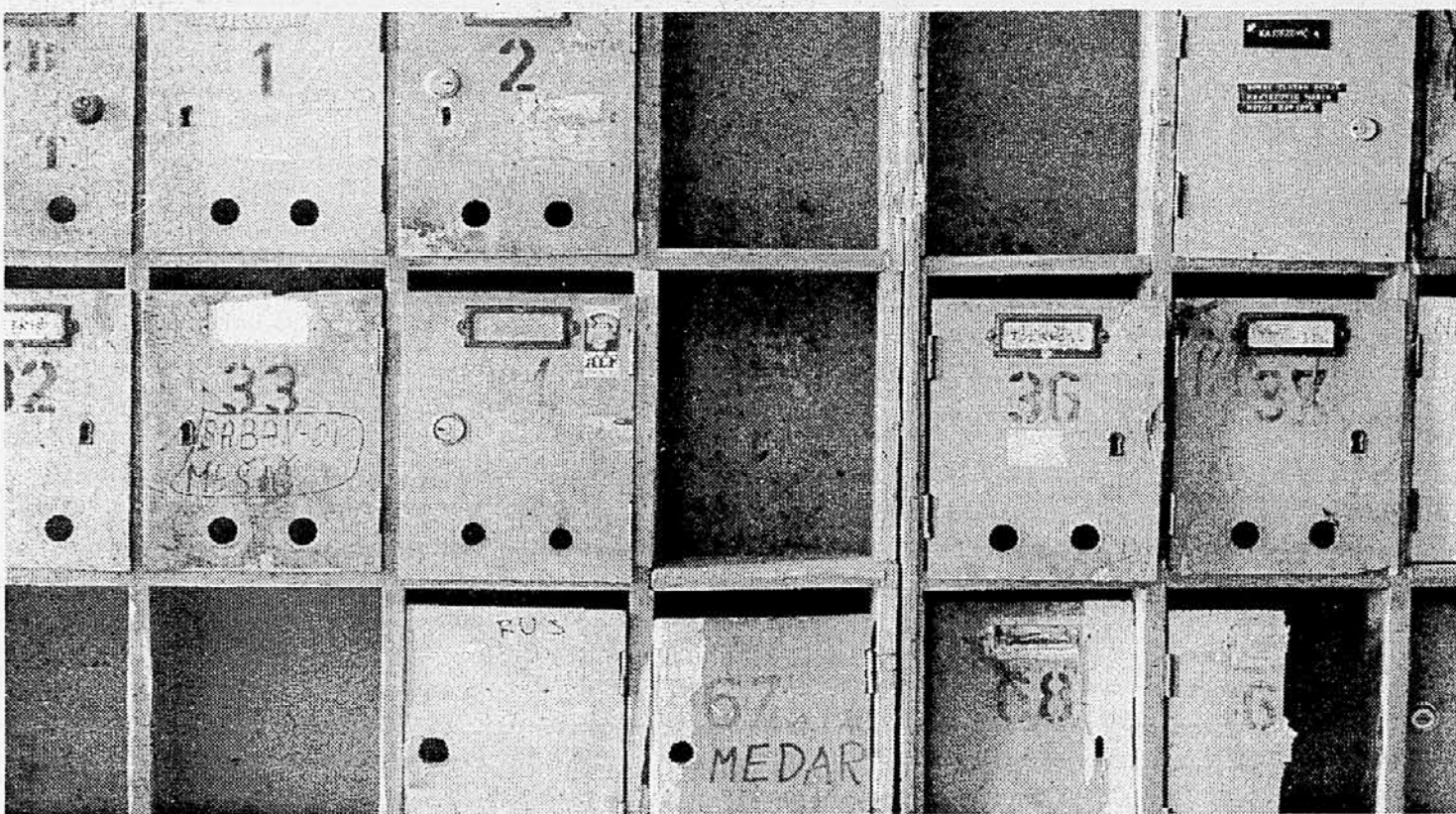
Za večji red v naših državnih financah, nadzor in revidiranje javne porabe seveda ne bo skrbela nekakšna »finančna policija« oziroma omenjena Uprava za javne prihodke – ki bo pravzaprav vladna služba – temveč tako imenovano računsko sodišče. Ta javna revizija naj bi, ko bo dovolj politične volje za njeno ustanovitev, v bistvu nadzorovala tudi glavnega upravitelja državnega denarja, ministrstvo za finance, in porabo denarja po ministrstvih in nasploh državnih uprav. Klaj slabo bi bilo, če bi država prek davčne policije (ki bo navsezadnje tudi nekaj stala) poskrbela za to polnjenje svojega proračuna, svoje porabe pa ne bi postavila pred strokovnega in nevtralnega razsodnika.

Miha Jenko

FRANCE BUČAR

Kdo bo vladal v Sloveniji?

NACE POLAJNAR

Kaj smo dokazali v opoziciji?

Kar nekajkrat mi je predsednik nekdanje skupščine dopovedoval, da smo krščanski demokrati potem, ko smo aprila lani odšli v opozicijo, zamudili priložnost, da bi iz opozicijske drže dokazovali, kako naj se v takem položaju obnaša resna stranka. In vedno je pribil, da je zares škoda, da se pri ločenosti nismo izrabili — še več, da smo s svojim delovanjem v zadnjem letu dokazovali vse kaj drugega.

Na drugi strani smo imeli slovenski krščanski demokrati po padcu Peterletove vlade kar veliko opraviti z opozicijskimi partnerji, ko smo jim skušali dopovedati, zakaj smo kljub svojemu opozicijskemu položaju pripravili podpreti nekatere projekte Drnovškove vlade.

Četudi je bilo našim opozicijskim partnerjem jasno, da smo podpirali ali celo sodelovali pri nekaterih projektih, ki jih je zastavila je Drnovškova vlada, pa so nato nalezili na premišljeno postavljene ovire in celo popolno blokado, so nas vendarle skušali v javnosti občasno prikazovati kot partnerje, ki slabijo politično moč ali se naravnost udingajo vladajoči koaliciji.

Tako Bučarjeva tožba ali kar razočaranje, da se krščanski demokrati v opoziciji niso znali narediti v dostojno opozicijsko stranko (morda mu je bila pri srcu misel, da bi prav ta stranka postala model solidne opozicijske stranke, kakor je ob konstruktivnih nezaupnicah rad pripovedoval, da ga je ob tem predvsem zanimalo, ali ta institut nove ustave deluje brez posebnih pretesov — čisto po naključju ali pa tudi ne so bili tudi pri tem »eksperimenti«? spet najbolj izpostavljeni krščanski demokrati), kakor očiti opozicijskih partnerjev, da krščanski demokrati v opoziciji niso bili dovolj opozicijski, ne govorijo v bistvu o tem, kako so se krščanski demokrati obnesli, odkar so morali v opozicijo, ampak posredno dokazujejo pomembnost te stranke.

Krščanski demokrati smo se v opoziciji zavedali, da ne gre zgolj za to, kako bomo znali nasprotovati, ampak smo s svojo držo in delovanjem kazali, da stvari ne gre prepuščati stihiji ali naključju, ampak je treba natančno vedeti, kaj hočemo in na kakšen način bomo to izpeljali. Zato ni bilo prav nobeno naključje, ko smo lani ob vseh treh konstruktivnih nezaupnicah, se zlasti pa ob zadnji, prav krščanski demokrati opozarjali na vse pasti, ki čakajo novo koalicijo, če se ne bo znala organizirati. Organiziranost nismo pojmovali zgolj kot medletne nekega sistema, ki naj bi kolikor toliko nemoteno deloval, ampak smo pri tem opozarjali na jasnost razmerij med koalicijskimi partnerji, ker smo se zavedali, da vstopajo v koalicijo stranke, ki so nasledile nekdanji enopartijski sistem z vsem, kar mu je pripadalo — tudi privilegiji, ekonomsko močjo, neformalnimi povezavami med različnimi nivoji, povezavami v upravnem aparatu in drugih strukturah vse to je bilo sicer močno neopredeljeno, morda celo kaotično, v bistvu pa še vedno z vsemi mehanizmi spojen stroj, ki je zgolj potreboval začetni zagon. Zdi se, da je prav nejasnost razmerij med tedanjimi koalicijskimi partnerji omogočila zagon tega stroja, ki pa koalicijskega življenja ni spravljal v boljši ali celo nemoten tek, ampak je povzročal stalna zatikanja, trganja ali pa te v prazno.

Slovenski krščanski demokrati nismo govorili o koncu demokracije, opozarjali pa smo na zastoj, do katerih bi utegnili priti na nekaterih ključnih področjih. Nobena skrivnost seveda ni, da je dosedanja vladna koalicija delovala zelo zahtevno, kar so priznavali tudi nekateri partnerji sami, ki so govorili kar o tem, da koalicija sploh ne deluje. Zato pa so tem bolj delovali nekateri drugi mehanizmi, ki so se sprožili ob nastanku koalicije lani spomladi. In še nekaj se je pojavilo — to velja zlasti za dogajanja na terenu — v ljudih se je začelo utrjevati prepričanje, da se ne bo nič bistvenega zvedlo. Nekako so začeli verjeti, da so se stvari ustavile in da je prav, kakor so reči postavljene, zato ni potrebno ali zaželeno ali pa morda celo ne dovoljeno, da bi se še kaj premikalo ali postavilo na novo.

Ob tem kaj tudi tule omenim izkušnjo iz decembra tega se predvolilnega časa, ko v neki krajevni skupnosti, kjer so praznovali krajevni praznik, preprosto niso zmogli toliko poguma, da bi jih pozdravili oz. se jim na privedni zahvalili za izkazano zaupanje. Ali jih je bilo morda strah ali pa jim je bilo neprijetno, da bi to storil krščanski demokrati, ki je pač tudi v istem koncu dobil relativno največ glasov. Pa sploh ne gre za to, da bi na koga meril, da je morda iz starih časov ali pa se o vseh odločitvah vendarle še malo pomeni s tistimi, ki so bili nekoč alfa in omega, gre za to, da bi se končno tudi v krajevni skupnosti ali vseh navadili, da je tjakaj prodrla strankarska demokracija. Morda mi bo kdo oporekal, češ,

vam, krščanskim demokratom je tako v zadnjem času uspelo osvojiti krajevne skupnosti. Uspelo nam je priti v mnoge slovenske kraje, nismo pa mogli prepričati (pa velja tudi za druge, zlasti stranke brez preteklosti) ljudi, da je večstrankarstvo vrednota v slovenskem političnem prostoru, ne pa vir razlogov in preprirov. Veliko ljudi še vedno premišljuje, kako lepo in prav je bilo, ko v krajevni skupnosti ni bilo treba ugotavljati, katere barve je kdo, ker se je vedelo le, blizu katere morajo biti tisti, ki se gredo politiko.

Mi pa imamo vendarle veliko članov in tudi volivcev, ki so se v teh letih odločili za politično opredeljevanje in delovanje, ki prav življenje in delovanje krajevni skupnosti marsikdaj in marsikje povezujejo z nekdanjimi strukturami, četudi sploh ni nujno, da glavna mesta zasedajo ljudje iz prejšnjih časov ali struktur. In to je bil, o tem sem prepričan, eden temeljnih razlogov (ob onem drugem, da ljudje preprosto ne verjamejo, da ni večina gospodarskega življenja še vedno v rokah nekdanje nomenklature), da niso mogli sprejeti zamisli o veliki koaliciji, ki se je pojavila kot odrešitev za slovensko povolilno prihodnost. Zastavlja se lahko vprašanje, kdo je, tudi ob medijem navajanju za veliko koalicijo, imel več koristi in komu je to škodilo. Krščanski demokrati smo v tem primeru lahko nedvoumno povedali, da nas zanima vstop v koalicijo, s čimer smo dali vedeti, da liberalni demokrati za nas pogovorni partner. Povsem jasno nam je bilo, da ob razmerju moči ali ob volilni sliki, ki naj bi pokazala novo razmerje moči, pa je v bistvu pokazala, da smo dobili ponovitev iz vidnega, ni mogoče storiti drugega kot biti dejaven, in to v pozitivno smer. Prepričan sem, da ni bilo modro dejanje tistih, ki so pred volitvami z vsemi kanoni streljali na liberalne in krščanske demokrate kot morebitne povolilne partnerje, in ne onih, ki so hoteli z izjavami, da ne bodo šli v koalicijo z liberalnimi demokrati. Ob tako statični volilni podobi so bile stranke naravnost izževane, da se čim hitreje ustrezno odzovejo oz. dajo svoj signal relativno največji stranki, ki pa sama, prav zaradi statičnosti volilne slike, tudi ni mogla nadomestiti pasivnosti ali celo zavračanja nekaterih morebitnih koalicijskih partnerjev. Morda je to opogumljalo nekatere k veliki koaliciji kot najboljši rešitvi. Matematično gledano bi bilo to povsem res. Gledano s slovenskega trenutka triletna demokracija pa bi bila hira pot do velike koalicije znamenje popolnega pomanjkanja poslušna nekaterih strank za politično razmišljanje med ljudmi. Zato se v tem hipu sploh ne postavlja več kot temeljno vprašanje, kakšno koalicijo smo dobili, ampak kako smo do nje prišli.

O tem, kakšna je v resnici koalicija, bodo nedvomno vse in še kaj zraven napisali analitiki in tisti, ki so prepričani, da vedo več kot

oni, ki so stvar snovali. Sam pa sem prepričan, da je bila pomembna pot, ki smo jo prehodili od začetka decembra lani, ko smo ugotovili, da slovenski volivci stojijo na mestu, do konca januarja, ko se nam nasvnila nova vlada. Ali gre res za zgodovinski kompromis ali pa za novo Dolomitsko izjavo? Vsekakor se je v slabih dveh mesecih zgodilo marsikaj od tistega, kar bi se morda zgodilo v naslednjih starih ali več letih. Prepričan pa sem in v tem ne razumem nekaterih, ki govorijo o strahovih da je to korak naprej v slovenskem političnem življenju.

Korak naprej pomeni namreč povezovanje liberalne in krščanske demokracije, dveh političnih usmeritev torej, ki sta ta hip relativno najmočnejši. Se pomembnejše pa je, da tudi najbolj prepoznavni. Zato je povsem razumljivo, da so se stvari v resnici premaknile šele tedaj, ko sta ti dve stranki našli skupen jezik za koalicijsko sodelovanje. Tu je šlo za vsebinska vprašanja, ki jih je bilo treba razrešiti, močno seveda obremenjena tudi s preteklostjo ter položajem ene in druge usmeritve. Formalno ogrode koalicije, ki ga predstavljajo krščanski in liberalni demokrati, je zasnova sožitja in sodelovanja teh dveh usmeritev v Sloveniji, zato je odgovornost obeh partnerjev toliko večja. Če bo to sožitje in sodelovanje obrodilo sad — prehojena pot pa je lahko zagotovilo, da tega moremo pričakovati — tedaj smo v Sloveniji na poti normalizacije političnega razmišljanja in delovanja, ki bo prej ali slej pripeljaljo do tega, da ne bo več travmatičnih političnih povezav.

Prehojena pot liberalne in krščanske demokracije po prvih volitvah v državi Sloveniji je zato temeljni projekt, ki bo omogočil, o tem sem prepričan, tudi tako potrebno ekonomsko demokracijo in prerazporeditev družbene moči. Zato bo verjetno teže tistim, ki na tej poti niso mogli ali hoteli sodelovati.

Če ekonomska demokracija ne bo postala rednost, tedaj bodo v nevarnosti, da se bo politični prostor začel ponovno polarizirati, s tem pa bi bilo ogroženo normalno sobivanje obeh temeljnih usmeritev — torej liberalne in krščanske demokracije. Slovenski krščanski demokrati smo že v opoziciji dokazovali, da smo partner, ki razumeva slovensko politično podobo, zavedajoč se okvirov možnega v tem trenutku. Način delovanja krščanskih demokratov in s tem povezana zanesljivost stranke kot partnerja sta bila zagotovo prvini, ki ju relativno najmočnejša stranka ni smela pustiti v nemar. Se zlasti če je hotela s tem povedati, da gre le za to, ali bo druga najmočnejša stranka koalicijski partner, ampak tudi za novo politično podobo Slovenije, katere temeljno postojata liberalna in krščanska demokracija.

LEV KREFT

Enakopravna asimetričnost

V prvem letu po volitvah stranke ne popuščajo članstvu in volivcem, kar ti pogosto razumejo kot zanikanje volilnih obljub in prej sprejetih strankarskih programov. Seveda gre tudi za to, saj je predvolilno napitovanje vedno pretrano. Vendar pa je v do neke mere normalnih demokratskih delah želja prišlo do veljave tudi pravilo, da je treba po manj popularnih, a nujnih potezah seči takoj po volitvah. S tem se na podlagi novega razmerja političnih sil, ki so ga ustvarili volivci s svojimi opredelitvami, ustvarijo tudi nove spremenjene politične razmere in oblikujejo skupni politični cilji različnih strank in skupin. Tudi v proporcionalnem sistemu volivci glasujejo tako, kot bi bili prepričani, da bo prav njihova smer zmaga ali da bodo prav njihovi ljudje dobili sami in brez sodelovanja z drugimi oblast v roke. Tako so tudi pri nas nekateri glasovali za Drnovška in LDS zato, da ne bi do oblasti prišla Peterle in SKD. Drugi so glasovali za krščansko demokracijo, ker niso marali v vladi videti »rdečkarjev«. Zdržene liste. Nekaj jih je v zadnjem trenutku podprlo SLS, ker so želeli okrepiti laično desnico, najbolj razburjeni pa so oddali svoj glas Jelinčiču in SNS v prepričanju, da je treba vsi to staro strankarsko politiko razgati. Pride pa čas po volitvah, ko je treba najti najboljšo obliko sodelovanja, tako v parlamentu kot za oblikovanje vlade. Sodelovanje v parlamentu zahteva enakopravno in proporcionalno sodelovanje vseh političnih skupin in s tem vseh z glasovi izraženih želja volivcev, za sodelovanje v vladi pa skuša vsak mandatar zbrati stranke, s katerimi bo lahko uspešno in stabilno izvrševal s kompromisi dogo-

vorjeno politiko do naslednjih volitev in s stabilno večino ustvarjal parlamentarno podporo za svojo vlado.

Zdržena lista je podprla mandatarsko vlogo Janeza Drnovška in postavila na prvo mesto svojo pripravljenost vstopiti v levsredinsko koalicijo, na drugo mesto pa druge programsko še sprejemljive možnosti, vstevši tako imenovano veliko koalicijo. V veliko koalicijo smo že prej (tudi ob prvih pogajanjih gospoda Drnovška v lanskem letu) privolili, vendar takrat ni bila možnost za pogovore, ker je bil gospod Peterle preveč zaseden, da bi se jih lahko udeležili. Tudi po volitvah se je krščanska demokracija silovito upirala možnosti velike koalicije, pa tudi v Zdrženi listi smo kljub pripravljenosti nanjo držali pesti za levsredinsko opcijo. Vendar je skupen vstop LDS, SKD, Zdržene liste in SDSS v vlado izraz politične zrelosti. Seveda ta trenutek ni mogoče predvideti, koliko je v tej kombinaciji tudi realne politične stabilnosti. Dejstvo pa je, da to ni velika koalicija. Fragmentiranost političnega prostora ne omogoča, da bi si leviča, sredina in desnica lahko oblikovale tako koalicijo, tako da imata zlasti desnica in sredina v parlamentu tudi svoj opozicijski alter ego — demokrate in slovensko ljudsko stranko. Zato ni mogoče reči, »da politični voditelji vseh pomembnih segmentov pluralne družbe sodelujejo v veliki koaliciji, ki tvori vlado.« (Kot veliko koalicijo po Liphartu definira Igor Lukšič v knjigi Demokracija in pluralni družbi?, ZPS 1991, stran 31)

Velike koalicije ni tudi zato, ker ne obstaja skupen sporazum vseh v vladi udeleženi strank, ampak sta mandatar in vladna stranka

Zelo pomembno vprašanje, ki ga ni mogoče skriti na enostaven odgovor: »Stranka, ki ji bo uspelo oblikovati vlado z večinsko podporo v parlamentu.« Tako vlada kot politična stranka oz. stranke, ki oblikujejo večino v parlamentu, lahko vladajo samo, če s svojimi odločitvami oblikujejo pravilne odgovore na izzive, ki jih ustvarja družbeni in gospodarski položaj.

Pri iskanju odgovora moramo izhajati iz dveh vnaprej danih konstant, da je slovenski politični prostor notranje še vedno tako razčlenjen, da nobena stranka v parlamentu ne more sama oblikovati potrebne večine za odločanje, pa celo dve največji skupaj ne, in je torej potrebna koalicija več strank; in, drugič, da imamo zakon o vladi, ki ne temelji na strokovnih izhodiščih, kako na temelju razpoložljivega organizacijsko-upravljalškega znanja čimbolj smotno in učinkovito upravljati z družbenim sistemom, ki se imenuje Slovenija, pač pa kako zagotoviti čimveč ministrskih mest, da bo mogoče z njimi zadovoljiti želje političnih strank, ki bi bile pripravljene stopiti v vladno koalicijo. To je že vnaprej vgrajena obremenitev našega sistema upravljanja države, ki lahko pripelje do tega, da bo prva skrb političnih strank tekmovalanje za ministrska mesta in da pridejo programski cilji strank šele na drugo mesto ali pa se jim zaradi želje po oblasti tudi odpovejo, če je to nujno za dostop do vzvodov politične moči.

Tako se nam kar sama po sebi vsiljuje zahteva po analizi, kaj pravzaprav zahteva sedanja položaj in v kakšnem razmerju do njega so posamezne stranke v sedanjem boju za vladne položaje. Zlasti kar se zdi, da je za stranke izvolitev v parlament le potrebno izhodišče v tekmi za ministrske položaje in je na temelju takega pojmovanja, ki ima potrebno podlago tudi v sedaj sprejetem zakonu o vladi, parlament je potisnjen v podrejeno vlogo organa, ki naj bolj ali manj samo legitimira tisto, kar je že poprej sklenila vlada. (Podobno kot je imela v prejšnjem režimu skupščina samo vlogo »poštnega urada«, da je žigosala odločitve, ki so bile že pred tem sprejete v CK partije.)

Odgovor na tako postavljeno zahtevo pa terja ponoven razmislek o tem, kaj smo pravzaprav hoteli s prehodom na sedanj sistem oz. kaj je narekovalo, da je do njega sploh lahko prišlo. Odgovor je lahko sorazmerno kratak: nesposobnost režima, da bi s političnim monopolom in totalitarno ureditvijo, ki iz njega izhaja, mobiliziral duhovne zmogljivosti te družbe v tolikšni meri, da bi bila zagotovljena njena sposobnost za smotno in duhovno preživetje. In cilji z demokracijo preudivitje družbe in ustvarjanje sile sprostiti in v čim krajšem času nadoknaditi zamujeno ter se vključiti v krog razvitih demokratskih držav.

Pri tem smo se soočili z dvema temeljnima dejstvi:

- stanje gmotnih zmogljivosti — predvsem v gospodarstvu — v družbeni organizaciji je bilo in je takšno, da zahteva popolno preureditev, predvsem v smeri svobodnega tržnega gospodarjenja, kar pa je zvezano s tolikšnimi težavami na ekonomskem, finančnem in socialnem področju, da premagovanje teh težav terja izjemno velike žrtve, ki se kažejo zlasti na področju zaposlovanja in v prehodnem znižanju življenjske ravni;
- razumevanje tega stanja daleč zaostaja za nujnostjo njegovega razreševanja, pa tudi pripravljenosti sprejeti iz tega izvirajoče posledice, ker zelo različno prizadevajo posamezne družbene sile, pa pri prihaja v odločno protislovje z globoko zasidranim in v prejšnjem režimu posebej negovanem prepričanju o popolni enakosti.

Na temelju tako opredeljenega stanja, se pred Slovenijo, pa tudi pred vse države bivšega real-socialističnega sistema zastavlja najbolj težen in notranje na videz protislovno politično vprašanje:

kako zagotoviti in ohraniti demokracijo, ki je razlog in pogoj za družbeno preureditev, in hkrati pripraviti vlado, da bi bili volivci sprejeti izrazi, ki jih ne razumejo in na katere zlasti ne pristanejo, če ne pridaneženo vseh ljudi sorazmerno enako, enakost pa ni skladna s tržnim načinom gospodarjenja.

Vse stranke imajo možnost, da dosežejo uspeh, če bo ta vlada spodbujala ekonomski razvoj ob hkratni socialni varnosti, in v državi skupaj s parlamentom vzpostavila vladavino prava. Tu bo vsaka od njih morala preboleli še kako otroško bolezen. Otroške boleznosti slovenskih strank izvirajo iz njihove preteklosti, ki je imela ene premalo in druge preveč. Sklenila oblikovati ločena razmerja z drugimi strankami. Verjetno predvsem zato, ker krščanska demokracija ni hotela biti udeleženka večstranskega sporazuma, pri katerem bi prišla v neposredne odnose z Zdrženo listo.

S tem je nastalo pravzaprav nevarno razmerje, ki Janezu Drnovškemu omogoča, da s strankami igra igro »deli in vladaj«. Približje veliki koaliciji bi nastal šele, ko bi vsaj krščanska demokracija in Zdržena lista sklenili poseben medsebojni sporazum, za kar pa ta trenutek ni videti možnosti, morebiti pa niti potrebe. Glede na to, da vlade prej ali slej pridržajo bodisi do vladne krize, bodisi do volitev, da odstopnost večstranskega sporazuma lahko igrala še veliko vlogo.

Tako bo Zdržena lista prisiljena preseči staro samopravno doktrino socialnega miru in sprejeti trda pravila dobrička kot motiva razvoja, ki terja med drugim stabilizacijo cene delovne sile in nov sporazum o socialni državi. Pri krščanskih demokratih je prenova na oblasti bolj zapletena, ker je njihovemu problemu ime SLS. O nenaravnih razmerjih največ povedo razlike med imeni in programi. Slovenska ljudska stranka je po imenu nasled-

To je največji izziv politični modrosti vseh strank in režimov, ki hočejo biti demokracični. Bivši režim je to protislovje rešil tako, da je črtil demokracijo, razumevanje pa nadomestil s pristilo oz. »prepričevanjem«.

Naše politične stranke so se v soočenju s tako zastavljenim izzivom opredeljevale v skladu s svojo vlogo in položajem v dejanskih razmerah.

Stranke, ki izhajajo iz prejšnjega režima, so se znašle v položaju, ko branijo predvsem sedanje stanje. Sprememba v političnem sistemu sama na sebi še ni pripeljala do nikakršnih sprememb v družbeni sestavi. Zaradi totalitarističnosti tega režima so praviloma, z zelo redkimi izjemami, vsa vodstvena mesta v gospodarstvu, javnih službah, prosveti, kulturi in državni upravi zasedali ljudje, ki jih je postavil ali nanje vsaj pristal ta režim. S tem pa je bilo doseženo, da ta družbena elita zlasti v gospodarstvu lahko še vedno odloča o usodi pretežnega števila zaposlenih in so odvisni od nje. In če upoštevamo, da je zaradi pravno neurejenega položaja družbene lastnine pretežna večina podjetniškega premoženja ostala dejansko brez lastnika, ima ta elita, tudi če ne bi hotela, pač zaradi svojega družbenega položaja, možnost, da dejansko, četudi ne pravne, postaja lastnik tega premoženja, pri čemer ima izredne možnosti, da to dejansko spremeni tudi v formalno pravno stvarnost.

Torej, tudi po spremembi režima so dotedanje družbene strukture vladale še naprej. In še vladajo. Zato se na politični ravni za te strukture kaže dosledna nujnost, da v čim večji meri ohranijo svojo politično moč, to moč pa izkoristijo za to, da preprečijo posege v družbeno tkivo, ki bi spremenili njegovo dosedanje strukturo, razen kolikor je to z razvojem nujno potrebno. Želijo potemtakem vračanje nazaj, želijo izvesti nov levi udar, kot jim mnogi očitajo? Imamo v njihovem primeru le opraviti z demokracijo ali pa so samo stari boljševiski, ki so se po sili razmer sam potuhneli? Odgovor je lahko zelo jasn: so demokraci, ker so se ne samo sprijaznili s tem, da je demokracija pluralizem nujen tudi zanje, če hočejo preživeti, pač pa so v svojem razvoju nanj tudi pristali — prav zaradi tega spoznanja. Kot stranka v parlamentarnem pluralizmu pa želijo dobiti čim večjo politično moč, tako kot vse druge, in so v tem položaju zainteresirane za ohranitev in spoštovanje demokratskih pravil. Specifičnost njihovega položaja v primerjavi z drugim strankami je, da sicer z metodami parlamentarne demokracije branijo družbeno

stanje, ki je po svojem bistvu ilegalno in protidemokracično: zasedenost položajev v družbeni strukturi, ki je nastala kot posledica bivšega partijskega monopola in totalitarizma. Ta specifičnost njihovega položaja jih postavlja v prav posebno, celo absurdno vlogo v tej demokracični igri. Najbolj so zainteresirani za spoštovanje demokratskih pravil politične igre, saj z njimi lahko najbolj uspešno branijo stanje, ki je nastalo na temelju zatiranja demokracije. Politično jih to postavlja v šizofreno situacijo: so demokraci, lahko in tudi dejansko se kot demokraci povsem racionalno obnašajo, dostikrat celo bolj kot mnogi drugi, zraven pa se nikoli ne morejo popolnoma upreti očitkom sumljivosti, češ da prodajajo prethotapljen blago. Ta dediščina preteklosti (ne kot medvojne hipoteke, pač pa kot ustvarjeno stanje) jih bremeni, da ne morejo postati to, kar bi dejansko želeli biti in postati, namreč leva demokracična stranka brez predznaka sumljivosti in zato sprejemljiva v širšem evropskem prostoru. Kako iz tega zanje začaranega kroga, je vprašanje zase, ki presega razmišljanje na tem mestu. Toda dokler je tako, bodo vedno za vse druge stranke demokracičnega izvora neprijeten družabnik, s katerim nihče ne bi želel zlesti pod isto odejo. To pa hkrati narekuje njihovo politično držo: če je le mogoče, vedno bito v taki ali drugačni koaliciji s strankami na oblasti, tudi če je pri tem treba malo stisniti zobe in če so jih le pripravljene sprejeti. To je njihova Ahilova peta, ranljivost, ki jo s pridom izkorišča njihov antipod, desnica.

Poleg odsotnosti skupnega sporazuma lahko to vladno kombinacijo ogrožita tudi tradicionalizem in notranja nestabilnost strank in pri tem velja računati tudi z nestabilnostjo SDSS, ki splošno političnih stališč sega od socialne leve do konservativne desnice (največji skrajneži so sicer iz nje odšli, ko so ustanovili SNS).

V Zdrženi listi smo lahko zadovoljni z enakopravnostjo udeležbe (v vladi pred volitvami smo bili tisti +1). Dobili smo ministrstva, ki nam po programu gredo, dobili smo štiri ministrstva in ustrezen sporazum z mandatarjem, ki je rezultat sposobnosti in trdnosti naših pogajalcev.

Glede na to, da te pogajalce poznam, pa se ne čudim, da je namesto do velike prišlo do asimetrične koalicije.

Gre resnično za antipod. Za družbeni segment, ki je bil v prejšnjem režimu povsem odrinjen ob oblasti, od vseh mest družbenega odločanja, v veliki meri neposredno zatiran, ne toliko gmotno, pač pa statusno in duhovno. Totalitarizem je nujno zvezan z ideologizacijo in je zato proti vsem drugim oblikam svobode duha in zavesti. Iz te podrejenosti in duhovne potlačnosti izvira njihov nepriznani, a v resnici močno prisotni kompleks manjvrednosti, ki se sicer na zunaj dostikrat kaže v pretirani agresivnosti, a ne more spremeniti dejstva, da ima politično bistveno manj izkušenj, da ni bila sposobna vzgajati strokovnjakov, ki bi se lahko enakopravno kosali s svojimi nasprotniki ali vsaj ustrezno ocenili politični položaj. V nasprotju s strankami na levič je v povsem obrnjenem razmerju do družbene sestave. Če jo levica želi ohraniti, jo desnica želi in mora spremeniti, prav preobrniti. S samim političnim preobratom se tudi zanjo ni še nič spremenilo. Ustvarjeno je šele izhodišče, da s spremembami začne. Kot pa nima potrebnih političnih izkušenj in strokovnosti, je v političnem boju skoraj vedno na slabšem. Dela napake, ki jih posnema po svojem nasprotniku, ki se jih je ta že zdavnaj otrese. In nudi se ji. Z demokracičnimi metodami pa se stvari le počasi spremenjajo: celo v primeru, ko bi imela opraviti z manj izkušenim nasprotnikom. In s položajem in družbi, ki bi bil manj enostransko oblikovan v prid predstavnikov bivšega režima. Tako pogosto sama uporablja metode, ki jih očita svojim nasprotnikom, obremenjena z grenkimi izkušnjami svoje geotizacije, postaja sumničava, v vsem vidi različne zarote, poudarja svoje visoke etične standarde, kot da bi imela sama monopol nad njimi, bolj je usmerjena v preteklost in išče zadostitev za krivice, ki so ji bile prizadete, itd. Tako ne samo pri svojih nasprotnikih, ampak tudi pri simpatizerjih ustvarja vtis, da ni nujno pravilen, a je subjektivno dojet, kot da gre za stranko, ki samo hlepi po oblasti, ki je netolerantna in maščevalna, ozkosrčna in hkrati nadutna. Njeni nasprotniki te slabosti, za katere imajo prav oni v veliki meri zasluge, spremljejo izkoristajo in jo s tem še bolj silijo v drugo napako, da namreč v stiski in nezaupanju in lastne moči in iskrenost svojih potencialnih zaveznikov išče pomoč zunaj države pri politični emigraciji. Čež noč in na silo bi želela spremeniti družbeno strukturo, prevesti v gospodarstvu, in se polastiti vzvodov moči v proizvodnji, na področju kapitala in financ, pa tudi na izobraževalnem in kulturnem področju. To njeno prizadevanje ni prav nič nelegitimno, vsekakor bistveno bolj legi-

tno kot prizadevanje leve, da ohrani dosedanja položaj. Toda za to je potrebna večja zaloga znanja, strokovnosti, osebe z izkušnjami, sposobnost komuniciranja z zavezniki. Vsega tega pa doslej ni imela v zadostni meri. Zaradi tega je ni mogoče kritizirati. Toda šla je bistveno prek svojih dejanskih moči in dosega. To pa jo je postalo sebi potisnilo v osami-tiv tudi nasproti njenim družabnikom na desnici, v zatekanje je bolj totalitarnim metodam in, kar je s tem nujno povezano, v obževanje oblasti, v vero, da sta oblast in politična moč ključ do vsega.

V tem je tudi pojasnilo, zakaj je pri svojih sopotnikih izgubila kredibilnost in je morala sredi mandata prepustiti krmljo drugim. Tega poraza ni nikoli mogla doumeti in pravilno oceniti. Zagnala je vik in krik, da gre za obnovo boljševizma, za novi levi udar in podobno. V opoziciji se je obnašala kot kuja otrok, v svojih bivših sopotnikih, ki je niso bili več pripravljeni podpirati, ki je videla izdajalce demokracičnega preboja, čeprav so ga v največji meri izvedli prav ti in tudi njej odločno pomagali do oblasti.

V resnici pa to pomeni formalni začetek preoblikovanja slovenskega političnega prostora. Dolej je bil ta prostor bipolarno razdeljen na levo in desnico, čeprav je bila na obeh straneh tudi podrobnejša notranja delitev. Sedaj se je pojavila nova smer, sredina, kot nosilec nove vlade. Ne pa se kot nosilec jasno opredeljene nove politične doktrine. To je v veliki meri razumljivo, saj je ta sredina nastala ne toliko kot nova politična usmeritev nosilec iste zamisli, pač pa kot upor proti metodam, ki jih je uporabljala ena in druga stranka. Dejansko je ta sredina sestavljena iz leve in desnice tako po svojem izvoru kot po svojih ciljih: na eni strani, kako na bolj razumen in selektivni način ohraniti dejansko stanje, na drugi, kako ga na bolj pameten in selektivni način spremeniti. Povedano zelo grobo in preprosto: Gre torej za zelo prehodni amalgam leve in desnice kot njihovih pomembnih odkritkov. Oblikovanje nove politične in notranje homogenizirane sredine kot nosilca izvirnih novih rešitev za temeljne probleme Slovenije pa je bilo in je še možno, ker je izziv isti: na pragmatičen način spremeniti celotno strukturo slovenske države, v prvi vrsti v gospodarstvu, na temelju obstoječega znanja in racionalnega iskanja novih odgovorov, brez ideoloških predsodkov in predrinjav. V družbi, ki je notranje tako strukturirana, da iz lastnih sil lahko oblikuje pravilne odgovore na zahteve sodobnega časa. To pa seveda pomeni, da se vse sestavine tega novega bloka otresejo nekdanjih ideoloških in političnih korenin. Ta proces se je delno že začel in bo posebej pereč zlasti za izvorno levo v tej sredini.

Do tega spoja doslej ni prišlo, ker mora ta proces šele steči. S pozicij politične sile ali premoci se samo zaustavlja.

Sedaj pa se zdi, da se je tako oblikovanje sredine ustavilo in da je proces krenil v povsem drugo smer. Volilno najpomembnejši del sredine (LDS) in temeljni nosilec desne ideološke opcije (SKD) sta se povezala v cilju, da v celoti prevzameta oblast in z darili ministrskih mest na svoj tandem v podrejeno vlogo priveže še druge ne glede na politično usmeritev. Če je to obrazec iz zgodovine ljudskih front, ki smo jo pri nas v zadnjem času prejšnjega režima poznali pod imenom SZDL, to je klasičen boljševiški odgovor na v uvodu zastavljeno temeljno vprašanje. Rezultat bo podoben, kot je bil takrat: poraz. Vsa dolgoročna. Če pa eden ali drugi sanjata o vlogi, ki jo je v tem obrazcu imela partija, tedaj za oba ni prostora in bosta tudi doživela usodo partije. Zlasti SKD, ki jo po vsem videzu zaljubljen v nekdanji partijski model.

SPOMENKA HRIBAR

Sprava: da ali ne?

Vprašanje sprave je naše temeljno vprašanje že dolga desetletja (samo po naključju je bila moja malenkost tista, ki jo je izklicala). Od časa njenega izklica pa se vsa družbena in politična vprašanja sploh vrtijo okrog dileme: sprava da ali ne?

Ista dilema je razbila tudi Demos in razpokala posamezne njegove stranke (SDSS, ZS, medtem ko je SDZ razcepila), tiste, ki je še ni, SKD, se to utegne še zgoditi — kolikor sektaštvo SKD v razmerju do SLS že ne kaže na spor znotraj krščanske usmerjenosti kot take. SLS se je poskusom hegemonije SKD primeroma uprla, žal pa je v odnosu do sredinskih in levih strank še bolj izključujoča kot SKD.)

Demos je nastal in na prvih parlamentarnih volitvah zmagal kot koalicija, se pravi kot zveza različnih, a sorodnih strank; začel je torej z enakopravnim sodelovanjem vseh strank. Te enakopravnosti ni skaltlo niti prepričljivo prvenstvo Slovenske kmečke zveze (zanimivo je, da je agresivnost krščanskih demokratov vplivala tudi na percepcijo njihove moči; tako je glade na volilni rezultat pripadalo — znotraj Demosa! — mandatarstvo nove vlade, potem, ko ga je odklonil dr. Pučnik, pa smo ga zaupali Lojzetu Peterleu. Skratka: Demos je imel celo v svojem programu spravo, in začel kot koalicija — končal pa v razsulu oziroma samorazpustitvi.

To je bilo logično in nujno glede na nadaljnji potek koalicijskih odnosov, ki so se krhali in skrhali prav ob vprašanju sprave. Enakopravnost med enakopravnimi nenadoma niso bili več enakopravni, vse bolj je znotraj Demosa agresivno nastopala politična opcija, ki bi jo lahko označili za fundamentalistično in ki je bila daleč od sprave, tako navznoter, se bolj navzven. Bistvo tega fundamentalizma se je kazalo v tem, da je sovražno antikomunistično nastrojena struja postajala vse bolj agresivna, vse bolj je samo sebe, kot da je to nekaj samoumevnega, imela za edinega, »avtentičnega« nosilca Demosa in »nacionalnega interesa« kot takega in v celoti ter vse bolj in bolj postajala podobna avantgardi partijskega tipa, avantgardi, ki ima koalicijske partnerje za svoje sopotnike, »zaveznike«, podrejene

da je novo dolomitsko izjavo hotela Demokratska stranka in da je bila tudi dosežena z zamenjavo g. Peterleta, ko naj bi šlo za politično pokoritev kristijanov... Toda bistvo dolomitske izjave ni v pokoritvi kristijanov kot kristijanov, temveč v uzurpaciji vse moči in oblasti od enega partnerja, KPS, česar logična posledica je bila podreditv drugega mislečih; kristijani oziroma krščanski socialisti so bili le izjemen primer drugače mislečih (partija si je podredila tudi druge, recimo sokole in kulturnike in prek njih drugače misleče za dolga desetletja naprej). In prav nekaj podobnega je hotela krščanska demokracija znotraj Demosa (v sodelovanju s fundamentalisti, ki so bili v vseh in v vsaki Demosovi stranki). Kar nenadoma je postalo samoumevno, da je vse, kar predlaga »vlada krščanske demokracije«, Dobro in Prav in da so vsi, ki imajo kakšne pomisleke, izdajalci. »Pozabilo« se je, da je to vlada Demosove koalicije! In da je bila ta vlada z več kot dvetretjinsko večino izvoljena v skupščini!

Spet smo začeli tisto zgodbo o »izdajalcih«, spet je postalo samoumevno, da so interesi ene opcije hkrati in brez razlike, brez ostanka, torej apriorno, interesi »slovenskega naroda«... Skratka: znotraj Demosa in znotraj slovenske družbe se je porajala nova/stara zgodba »naroda in njegove avantgarde«; rojeval se je nov »zgodovinski Subjekt«, utemeljen na antikomunizmu, ki se je (spet!) kazal kot sovražstvo do drugače mislečih, kot zgodovinska Po-stava, ki naj bi imela v zakupu absolutno resnico...

Na srečo se ta »zgodba« ni nadaljevala, ker je bila prekinjena. Da je bilo tako prav, je pokazal rezultat zadnjih volitev. Največji delež glasov je dobila LDS, ki že po svojem izvoru (ZSMSI) kaže na to, da s krvavimi in travmatičnimi dogodki preteklosti nima nič, da je torej nosilka drugačnega časa ali pa vsaj zbija upanje, da je tako. Če je bila 5-odstotna razlika, ki jo je Demos kot celota (!) dobil na prvih volitvah, dovolj veliko znamenje, da bo Demos tisti, ki bo usmerjal dogajanje v bližnji prihodnosti, potem 7-odstotna razlika, ki jo je dobila LDS glede na drugo najmočnejšo stranko (SKD), mora biti tudi dovolj za uvidenje sporočila volivcem: Ne (predvsem) levo, ne (predvsem) desno, ampak naprej! Volivci pa imajo vedno prav — ne v smislu približevanja absolutni Resnici, ampak v smislu odločitve, kaj hočejo in kaj jemljejo nase. Rezultat

lila vse politično in duhovno življenje pri nas!). Volitno telo zavrača — ekstremi pa so vedno možni in legitimni — sovraštvo in je pripravljeno na spravo. Politično spravo, ki predpostavlja sodelovanje nosilcev različnih opcij — v skupni in neprenosljivi soodgovornosti za jutrišnji dan za nas vse. To, seveda, ne bo sprava med prenovitelji in domobranci, med »krvniki« in »mučniki«, ampak pristajanje na politično sodelovanje med nami, ljudmi, ki imamo na tem koščku Zemlje svoj eksistenčni in bivalni prostor.

SKD se otepa sodelovanja s prenovitelji (najradikalnejši celo z LDS!), češ da se še niso odpovedali svoji preteklosti oziroma iz tega potegnili vseh konsekvenc. To je celo res — toda tisti, ki nastavlajo take očitke nanje, so se svoji preteklosti odpovedali še manj, še vedno — kakor da se ne bi bilo nič zgodilo, kakor da je bila druga stran v vojni brezmadežna — »nažigajo« svoj antikomunizem, sovraštvo torej, delijo ljudi, Slovence na »prave« in »neprave«, s tem pa tudi cepijo naše energije zdaj, ko jih še kako potrebujemo, da bi se ohranili v »Evropi«, ki je k nam (kolikor odnislmo pljuske duha in kulture) prihajala vedno v obliki osvajaških namer, vedno kot grožnja. Ohranili se nismo le z »Evropo«, ampak tudi proti njej. In zdaj, ko vicer kot samostojna država »gremo v Evropo«, bi se morali zavedati, da samo s skupnimi močmi lahko postanemo sestavni — a hkrati individualizirani (!) del Evrope. Tega pa ne bomo dosegli, če ne bomo zbrali vseh svojih moči, če se izvoljeni predstavniki oblasti ne bodo odpovedali vsemu apriornemu sektašenju, najsi bo v odnosu do leveice ali desnice, najsi bo v odnosu do Neslovencev; tudi oni so državljani Slovenije, sestavni del naše družbe.

No, SKD je končno privolila v sodelovanje v vladi. Vendar se svoji nespravljivosti ni odrekla. Človek ima občutek, da ona dikтира pogoje za vladno koalicijo. Njena izključevalnost do Združene liste ni pogojena s programskimi razlikami med obema strankama, ampak je apriorna: S prenovitelji pa ne! Strinjam se z mnenjem Edvarda Staniča, glavnega tajnika Slovenskih krščanskih demokratov, ko pravi: »Postavljanje pogojev pred katerega koli želenega koalicijskega partnerja ne pomeni dogovarjanja. Račun, da bo posledice čutil le tisti, ki na pogoje ne pristane, se samo v prvem trenutku izkaže za ugodnega.« (Kdo izgublja — kdo dobiva? Dnevnik, 7. januarja). Samo na videz bo SKD pridobila, če ne bo

PAVEL GANTAR

»Ločena koalicija«

Ko so se v četrtek zvečer na ekranu pojavili obrazi članov nove vlade in ko smo zvedeli za imena, ki jih je premier Drnovšek postal v skupščino, se je marsikdo vprašal, »ali je to to«, ali smo dobili, kar smo pričakovali in, konec koncev, ali smo dobili, kar smo si tudi zaslužili. Odgovor mora biti pritrdilen za vse tiste, tudi sam sem med njimi, ki so zagovarjali veliko koalicijo (LDS, SKD ZL). Želja se je uresničila, vendar z nekaj lepotnimi »napakami«.

Najprej to ni velika koalicija, saj stranke, ki sodelujejo v vladi, niso podpisale skupne koalicijske pogodbe, pač pa sta obe glavni udeleženi stranki podpisali ločen sporazum z LDS oziroma s mandatarjem Drnovškom. Zato je boljši izraz ločena koalicija, saj se še ne ve, ali bo ta združba tudi funkcionirala »ločeno«, ali pa so separati sporazumi le gola forma, s katero so stranke (predvsem SKD) preko »sretnje osebe«, to je mandatarja Drnovška stopile v koalicijo s partnerjem, ki ga vsaj navzven pred svojimi člani ne smejo priznati za svojega vladnega zaveznika. Če na hitro negam napoved, bi dejal, da je vse odvisno od vladnih uspehov. Če bodo stvari potekale kolikor toliko ugodno, je koalicijska ločenost le predstopnja, povsem normalna koalicija in povsem normalnega sodelovanja koalicijskih strank.

Če pa se bodo stvari zalomile, je ločena koalicija naravnost genialna rešitev in dosti več kot samo izhod v sili. Gledano z vidika mandatarja oziroma LDS, bo možno prekiniti koalicijski sporazum z enim od partnerjev, ne da bi ob tem ogrozili sporazume z drugimi partnerji v koaliciji. Vlado pa je možno obnoviti brez nujnega spreminjanja razmerij s partnerji, ki ostajajo v vladi. Toda tudi stranke, ki sodelujejo v vladi, bodo imele lažjo pot, če se bodo morda odločile, da izstopijo iz vlade.

Skratka, značilnost te koalicije je, da je to koalicija, ki jo vežejo interesi in nujna, ne pa medsebojna ljubezen. Kajti če se v politiki skrhla ljubezen, je po navadi hudo, o čemer priča neslaven konec Demosa in Peterletove vlade. Ključno je, ali se je strankam na ločenih ekspertnih pogovorih uspelo dogovoriti za program, ki stoji in je sektorsko skladen. O tem pa ne bo mogoče soditi, preden ga mandatar ne predstavi državnemu zboru in, vsaj spodobilo bi se, tudi državnemu svetu. Poleg tega imata oba ločena sporazuma pomembno novost, ki smo jo pogrešali v prejšnjih koalicijskih sporazumih, predvsem v Demosovi koaliciji. Namreč, sporazuma ne določata le tega, kaj naj partnerji skupaj delajo, temveč tudi to, kar ne smejo početi, kar šele omogoča stabilno koalicijo.

Druga lepota napaka je, da je v tej koaliciji, kakor se zdi paradoksalno, pa vendarle, ena stranka preveč. Seveda mislimo na SDSS. Takšna ugotovitev je čudna, če vemo, da je bila mandatarjeva glavna skrb spraviti skupaj vsaj toliko strank, da bo koalicija sploh lahko dosegla večino v državnem zboru. Ko pa je LDS dosegla ločene sporazume s SKD in ZL, kar pomeni več kot zadostno večino, se zdi sprejem »najmanjše stranke« v »ločeno« vladavino »treh velikih« povsem nerazumen. Prič, SDSS prispeva v večino samo štiri glasove, ki niti nimajo visoke mejne vrednosti, ker je večina dosežena tudi brez njih. In drugič: pravilo je sestaviti vladno s čim manjšim številom strank, ker je takšno vladno tudi lažje voditi. Konec koncev je uganka tudi dejstvo, da bo ta stranka dobila obrambno ministrstvo, ki vse, kakor ni področje, na katerem bi ta stranka lahko uveljavljala svoj socialnodemokratski profil. Kajpada tudi ni skrivnost, da LDS ni tako navdušena nad designiranim obrambnim ministrom, da bi samo njemu na ljubo pripustila SDSS v vladno. Tako nam preostane samo ugotovitev o tej nelogični potezi, sicer logično in mojstrsko izpeljane »ločene koalicije«.

Ni se mogoče znebiti vtisa, da je pritegnitev SDSS v vladno predvsem rezultat dogovora in (LDS gotovo ne ljubeza) kompromisa s krščanskimi demokrati, saj bo v vladi še en ministar, na katerega podporo bodo lahko računali. Če vzamemo LDS, ZL in SKD, je jasno, za koga bi se obrambnega ministra (najbolj žalostna bo gotovo Metka Mencin: ko je na volitvah že prejela obrambnega ministra, »bitko« proti njej). Kaj bo takšna vloga pomenila za usodo socialne demokracije na Slovenskem, je negotovo, vemo le, da se napovedi o prihodnosti slovenskih političnih strank, kakor so opisane na zadnjih straneh Premikov, ne bodo uresničile. Je samo en kolikor toliko racionalen razlog za vključitev SDSS v vladno, in sicer dejstvo, da ima ta stranka pod svojim okriljem sindikat Neodvisnost. To bi lahko pomenilo, da ta sindikat ne bo tako močno napadal vladne industrijske

politike in politike plač, kot bi se zgodilo, če bi bila SDSS v opoziciji. Vendar je takšno pričakovanje nerealno tudi glede na dosedanje obnašanje tega sindikata, pa tudi medsebojna konkurenca bo gotovo radikalizirala vse sindikate v stilu: bolj je za delavce tisti, ki ostreje napada vladno.

In LDS? V glavnem je lahko z razpletom koalicijskih pogajanj zadovoljna in tudi z ministristvi, ki jih je dobila. Konec koncev tudi ločeni sporazumi dajejo predsedniku vlade tiste kompetence, ki mu omogočajo držati niti vladne politike v rokah. Takšna koalicija in ministrska mesta, ki so ji pripadla, ji omogočajo uresničevanje dveh globalnih usmeritev in zahtev, ki sta značilni za moderne liberalnodemokratske stranke: institucionalna preobrazba gospodarskega sistema v smeri svobodnega tržnega gospodarstva in izvajanje stabilizacijske gospodarske politike in zaščita najpomembnejših sfer družbenega življenja (solstvo, kultura, raznovrstnost življenjskih stilov in vrednotnih opredelitev državljanov, človekove pravice) pred poskusi ideoloških hegemonizacij in vsiljevanj določenih svetovnonazorskih prepričanj kot splošno veljavnih in obveznih za vse člane družbe.

»Svobodno gospodarstvo« in »raznovrstnost življenjskih stilov« sta dve ključni besedi, ki sta značilni za moderne liberalnodemokratske stranke.

Foto: Miško Kranjec

LDS je lahko zadovoljna tudi zaradi tega, če vemo, v kakšnem položaju se je znašla po volitvah, še posebej po soku, ki ga je povzročila delitev mandatov. Dobro bi bilo na kratko obnoviti potek dogodkov in dileme, pred katerimi se je znašla LDS v iskanju »izgubljenih zaveznikov«.

Sami volilni rezultati so najprej obetali, da bo Slovenija dobila stabilno vladno, ki jo bo LDS sestavila brez večjih težav, bodisi na desno z SKD ali pa na levo z ZL, odvisno od tega, s kom se bo lažje dogovorili. Razdelitev mandatov je takšne račune ovrgla. Kot najbolj ustrežna se je pokazala velika koalicija, ki bi s sodelovanjem SKD zaščitila močen desni blok pred radikalno SLS in SNS, s sodelovanjem ZL pa bi lažje prišli do nujnega dogovora med najmočnejšim sindikatom in vladno. Takšna vlada bi bila gotovo tudi najbolj stabilna, uravnovesila in poenostavila bi slovensko politično sceno, seveda ob upoštevanju medsebojnih omejitev in ob trdni vladni programski usmeritvi. Ko je možnost velike koalicije propadla zaradi nasprotovanja SKD, se je zdelo verjetno tako imenovana levosredinska koalicija, ki bi v bistvu pomenila nadaljevanje obstoječe vlade, seveda ob upoštevanju spremenjenih razmerij, ki so jih med stranke prinesle volitve. Ta opcija se je kmalu izkazala za iluzorno, saj so se Zeleni odločili za opozicijo, prav tako pa je postalo jasno, da vsi poslanci DS in SDSS ne bodo podprli takšne vlade. Podobno velja tudi za njeno trzalnico, to je desnoudemokratsko vlado. SLS in LDS iz čisto programskih razlogov (radikalno različni pogledi na gospodarsko politiko ipd.) ni sprejemljiva, brez nje in Zelenih pa takšne vlade ni mogoče sestaviti. Tako ali drugače oblikovana koalicija »treh velikih« se je konec koncev izkazala za nujnost, očitno tudi znotraj teh treh strank samih. Probleme kompatibilnosti strank, ki so povsem simbolične ali celo ideološke narave, pa je bilo mogoče rešiti z ločenimi sporazumi, ki so nemara še celo boljše rešitev kot skupni sporazum.

In vendar, če »ločena koalicija« ustreza LDS z vidika vladanja in vodenja države, ali vse to ustreza tudi njeni strankarski bazi? Tu pa zadovoljstvo seveda ne more biti popolno, posebej če vzamemo v obzir zasedbe nekaterih resorjev. Znova paradoksalno, v LDS bodo nemir povzročila nekatera imenovanja na strani Združene liste. Če na primer vemo, da je LDS tudi »zgodovinsko« tesno povezana s takimi imenovanji neinstitucionalno kulturo (večasih smo ji rekli »alterscena«), ime novega ministra za kulturo, ki je bil hkrati tudi zadnji predsednik samoupravnih interesne skupnosti za kulturo, prav gotovo ne bo pozeło odobravanja. Sodeč po njegovi zadnji objavi v Republiki (20. januarja 1993) se njegova stališča do tega segmenta kulturne ustvarjalnosti niso prav dosti spremenila. To imenovanje je nenavadno tudi zato, ker je prav SDP v zadnjih dveh letih kazala močno naklonjenost do tega segmenta kulture. Če se utegne obnoviti spor med neinstitucionalizirano kulturo in vladno, bo najkrajšo potegnila LDS, ker jo bodo »alternativci« dožili, da je izdala njihove interese. Če pa med »vladavino LDS« propade še projekt Metelkove, saj izroča obrambno ministrstvo prostore na Metelkovi tovrstni kulturni

»Svobodno gospodarstvo« in »raznovrstnost življenjskih stilov« sta dve ključni besedi, ki sta značilni za moderne liberalnodemokratske stranke.

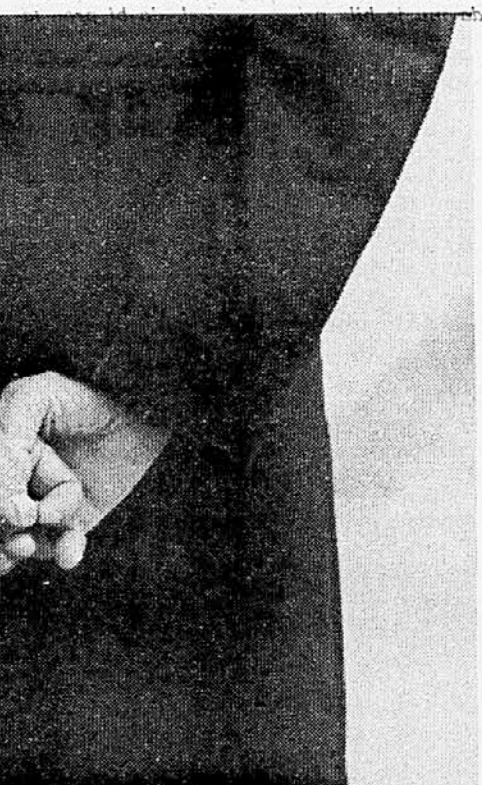

Foto: Miško Kranjec

sceni povsem nenaklonjenemu predsedniku mestnega izvršnega sveta Marjanu Vidmarju, ki je povrh tega še brez nadzora mestne skupščine, bo za LDS (pa tudi za SDP in SDSS, ki se vsaj na mestni ravni tudi zavzemata za ta projekt) polom na kulturnem področju popoln. Prav tako ni jasno, kako bo slovenska znanstvena skupnost reagirala na novega ministra za znanost, ki ne prihaja iz znanstvenih krogov. Tudi tu lahko LDS, pa čeprav to imenovanje prihaja od Združene liste, zgubi precej zaupanja, in to pri tradicionalnih, prepričanih volivcih. Prav na teh in verjetno še na nekaterih področjih bo odgovornost predsednika vlade največja. Ali mu bo uspelo uveljaviti takšno vladno politiko, ki bo dejansko določala smernice delovanja posameznih ministrstev, ali pa bodo ministri določali vladno politiko na področjih, za katera so odgovorni. Opozorilo demokratov o nevarnosti, da bi si vladajoče stranke razdelile resorje in v njih neomejeno vladale, je zato na mestu, čeprav upamo, da se to ne bo zgodilo.

Če pogledamo nazaj, je bilo oblikovanje vladne koalicije videti kot ena sama veličanska »superigra« med parlamentarnimi strankami, v kateri smo imeli tako rekoč neskončno število posameznih nekooperativnih iger in »dvojbojev« med posameznimi strankami, pa vendar je na koncu prevladalo spoznanje, da je treba sprejeti volilne rezultate, takšne, kakršni so, in prevzeti odgovornost za sestavo vlade, ki bi morala biti sposobna vladati. V LDS je, vsaj tako se zdi, vseskozi vladalo spoznanje, da bodo prihodnje vladne naloge pri preobrazbi družbenega in gospodarskega sistema takšne, da jih preprosto ne bo mogoče izpeljati ob frontalnem nasprotovanju bodisi levega (ZL) ali desnega bloka (SKD). Ločena koalicija ponuja priložnost, da se razprave o spremembah in konfliktih, ki so pred nami, usmerijo predvsem na konceptualne in vsebinske vidike, ideološko nasprotovanje pa naj bi z vključitvijo obeh največjih levih in desnih strank vendarle ostalo v ozadiju. Bomo videli.

»zgodovinski sporazum«

»partnerje«. »Dolsko (konec decembra 1991) torej nikakor ni bilo naključno.« (Ivo Žajdela Stoni v trgovini, Slovenec, 14. januarja)

Fundamentalisti, ki se sklicujejo na skušnjo kristijanov, govorijo o »dolomitski izjavi«, češ

zadnjih volitev je torej jasen in kaže, če lahko tako rečemo, na modrost volilnega telesa: legitimne so vse politične opcije (in vsaka!), nobena pa nima absolutne premoči; tudi koalicija dveh strank je nima (da bi si, recimo v smislu »Peterlovškove koalicije«, dihotomno razde-

privolila v enakopravnost koalicijskih partnerjev, dolgoročno prav gotovo ne, saj tako ne, bo pridobila svojih potencialnih volivcev, vernikov, ki sovražstva ne sprejemajo, ker želijo spravo, in tudi pri zadnjih volitvah niso volili SKD.

Očitno dr. Drnovšek dopušča takšno izsiljevanje. Tako je videti, da bo šel v koalicijo samo s stranko, katere poslanci niso glasovali zanj kot mandatarja, ne pa tudi s tistimi, ki so glasovali. Takšen mandatarjev odnos je, milo rečeno, neprimeren in se mu lahko vrne kot bumerang.

Vsi poslanci državnega zbora so bili izvoljeni po istih kriterijih zakona o volitvah in na istih volitvah. Vsako sektašenje enih do drugih, kot da bi bili apriorno manjvredni, kaže le na nespravljivost tistih, ki take pogoje postavljajo. Videti je, da se ima SKD še vedno za slovenskega prvenca, »Izvoljenca«, saj je očitno, da še ni pripravljena na politično spravo, ampak le na lastno udeležbo pri oblasti oziroma zgolj na nujno delitev oblasti, ker glede na volilni rezultat pač ne more prevzeti vse oblasti. Da je tako, je razvidno tudi iz tega, da je z LDS dosegla (izsilila?) sporazum, da se v vladno lahko vključijo tudi člani drugih strank, toda — po njunem medsebojnem dogovoru in privolitvi in nikakor ne enakopravno. Drugi partnerji naj bi bili torej manjvredni — ne glede na lastno strankarsko moč, ampak a priori. Toda trdnosti oblasti takšno izključevanje ne more prinesiti; trdnosti oblasti zagotavljajo tisti, ki so pripravljeni na apriorno enakopravnost vseh udeležencev, ne pa tisti, ki na to niso pripravljeni in hočejo le svoj kos oblasti. V interesu politične pomiritev duhov in torej zbiranja vseh naših energij je politična sprava; če do nje ne bo prišlo, bo tudi odgovornost padla na tiste, ki je nočejo.

Sama nimam nobenega razloga, da bi zagovarjala udeležbo prenoviteljev kot prenoviteljev v vladni koaliciji. Prej nasprotno! In se tudi ne potegujem zanje kot prenovitelje ali komuniste. Toda skušnje s sektaštvom v prejšnjem režimu, ki sem se mu upirala, so dovolj zgovorne in tragične, da bi tako smeli nadaljevati tudi zdaj. Res je v parlamentarni demokraciji manj možnosti za fundamentalistično prevlado ene Resnice nad vsemi drugimi, toda povzroči lahko veliko škodo, saj krni ustvarjalnost posameznikov in, ker cepi sile, nas dela manj močne in celo nemočne pred sodobnimi izzivi. Zato je bilo v prejšnjem sistemu treba zastaviti besedo za domobrancelj, vernike in vse drugače misleče, danes pa za prenovitelje, ki jim fundamentalizem odmerja politično obrobje in načelno človeško neenakopravnost. Gre torej za princip! Za spravo torej. Ker je v nacionalnem interesu, v interesu nas vseh, da opravimo s sovraštvom in izključevalnostjo.

Volivci s(m)o povedali svoje, nosilci demosskega fundamentalizma so dobili relativno majhen odstotek glasov; morda je njihova izključevalnost le navidezna, in so se vendarle, upajmo, iz tega kaj naučili! Kajti, če se (zdaj) še niso naučili, se bo »učna doba« nadaljevala, toda plačevali jo bomo vsi. Dokler politična sprava ne bo uresničena kot nujen korak za drugačen začetek v prihodnosti, bomo izgubili svojo dragoceno in omejeno energijo, rezultat pa bo minimalen: cepetanje na mestu ali — celo vračanje nazaj.

Foto: Aleš Černivec

Ali, rečeno drugače: do politične sprave bo moralo priti in bo prišlo. Prej ali slej. Vprašanje je le, koliko časa bomo za to še izgubili.

ZASLUŽKI IN DELO

VRAČANJE K MEZDAM

»Zaposlenost in plača« — torej morda le glede kruha nekoliko razširjeno staro socialno geslo »delo in kruh« — postaja

v zadnjih letih v Sloveniji spet živo vodilo. Povsod ga sicer verjetno še ni čutiti enako močno, ker je odpuščanje zajelo močnejše le nekatere panoge. Del tega gibanja je tudi zavzemanje za čim višje plače, za čim višje pokojnine in druge dohodke, pri katerih nihče rad ne popusti. Morebitna neuspešnost kontrole in samokontrole pri tem pa nas seveda vodi nazaj v inflacijo.

hodkov« spremenil v »plače«, medtem ko imena mezd še ni obudil.

Po kitajski modrosti, da barva mačke ni pomembna, če le lovi miši, bi lahko tudi o trajnem poimenovanju mesečnih zaslužkov lahko rekli, da nam je vseeno, kakšno je, če le kaj krepkega kane v žep.

O tem, kaj je krepko, se seveda da razpredati na dolgo. Čeprav nam hodijo tudi iz Svetovne banke pripovedovat, da imamo previsoke plače, tudi mi prav dobro vemo, da imajo pri njih še znatno višje. Tako za svojo rabo pišejo Nemci, da znaša pri njih (v zahodnem delu države) povprečna čista plača 2600 mark. Če pa si preračunavamo povprečne urne zaslužke na mesečno raven, vidimo, da so čiste plače v tujini marsikje še višje. Ne gre pa prezeriti, da so pri mnogih, ki so povrhu še naši konkurentje, vendarle znatno nižje.

Na te velike zaostanke za zaslužki v razvitejših državah smo seveda veliko pogumneje opozarjali za časa Jugoslavije, ko je bil obseg opravljenega dela v slovenskem gospodarstvu znatno večji, kot je zdaj, ko je na primer obseg industrijske proizvodnje zdrsnil na raven izpred dveh desetletij.

Po ustanovitvi od Jugoslavije ločene države so se leta 1991 plače v nekaj mesecih od vrednosti 1000 mark v času Markovičevega sklepnega obdobja, skrčile v Sloveniji celo pod 400 mark. Če zaupamo vodstvu, da tedaj plač ni znižalo le z namenom preizkušiti vzdržnost in potrepljivost prebivalstva, ampak zaradi krepke zmanjšanja prihodka družbe in zaradi povečanih vojaških izdatkov, potem bi moralo biti jasno, da tudi zdaj možnosti za bistveno višje plače ni na pretek.

To trditve bi lahko preizkusili tudi s pomočjo poslovnih rezultatov. Zaradi »poenostavitve« družbenega knjigovodstva, tega zdaj — v nasprotju z dolgoletno prakso — ne moremo trditve na podlagi devetmesečnih poslovnih rezultatov, pač pa le na podlagi lanskih polletnih. V lanskem polletju je imelo slovensko gospodarstvo za 1,34 milijarde mark izgube ali kar po 338 mark mesečno na vsakega zaposlenega v gospodarstvu in negospodarstvu.

Ker so se čiste plače v prvem polletju lani sušale od 396 do 593 mark mesečno, bi se dalo trditve, da je šlo več kot pol vsakomesečne čiste plače na račun izgube torej mistično iz ničesar, vsekakor pa na škodo akumulacije in novega zaposlovanja.

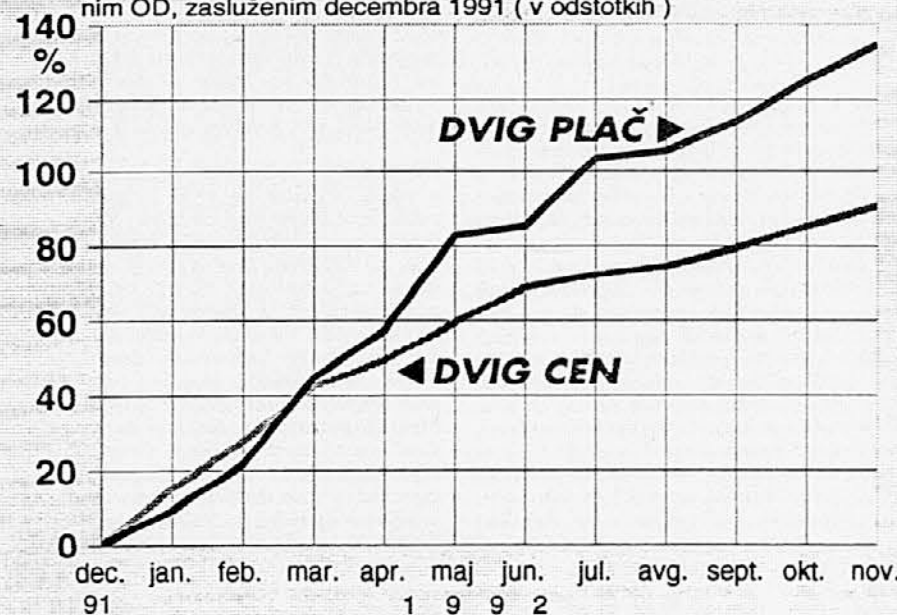
Plače povečujejo izgubo

Seveda nas previdnost sil, da o višini uradnih izdatkov podvomimo, in se tokrat vprašamo, ali niso v resnici morda nižje (čeprav bi se mogli iz istega vira vprašati tudi obratno: ali niso še višje). Snov za dvom v tolikšno visino izgub nam je posredno dal sam finančni minister. V začetku lanskega oktobra je namreč opozoril, da si plače, ki bi v povprečju presežale od 540 do 580 mark, ne smemo privoščiti, ker je to zgoraj meja za stabilnost cen. S to trditvijo je pravzaprav »ožegal« velik del dotedanjega dviga plač. Odtlej pa se njegove »žegen« v določeni meri še razteguje. Vmes so namreč povprečne plače zrastle še

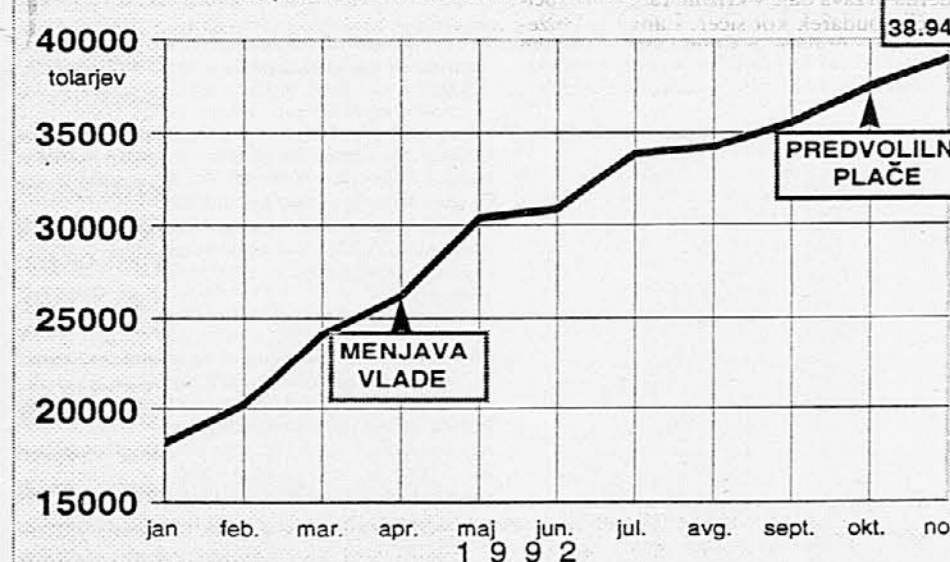
precej čez 600 mark (vrednost novembra za služene in decembra izplačane čiste plače je bila že 639 mark), pa smo v tem času kljub temu doživeli, da se je pripravek cen z 2,7 odstotka, količnik je bil septembra, in s 3,4 odstotka, količnik je bil oktobra, decembra spustil le na 1,1 odstotka.

Dvome zbujata tudi kazalec obsega akumulacije, namreč naložbe. Njihov obseg je bil na-

TEKMA CEN IN PLAČ -Primerjava vsakomesečnega povečevanja drobnoprodajnih cen v Sloveniji v primerjavi s cenami decembra 1991 v odstotkih ter primerjava povečevanja vsakomesečnih povprečnih osebnih dohodkov po mesecih služenja s povprečnim OD, zasluženim decembra 1991 (v odstotkih)

OSEBNI DOHODKI -Povprečni čisti osebni dohodki, po mesecih v katerih so bili zasluženi, v tolarjih

Vir: Statistični zavod Slovenije
Zasluženo v novembru, izplačano v decembru;Zrcalna slika
zgodbe o uspehu

Veliki filozof Bertrand Russell je v okviru desetih zapovedi, ki jih je objavil že daljnega leta 1951, kot prvo in drugo zapisal to: 1. O ničemer ne bodi popolnoma trdnoprepričan. 2. Nikdar ne skušaj skrivati dejstev, kajti lepega dena bodo gotovo prišla na dan.

Zato tudi nismo popolnoma prepričani o Sloveniji kot zgodbi o uspehu, vsaj kar zadeva prilagajanje spremembam v mednarodnem okolju. Neprestano ponavljanje nekaterih politikov, da »Zahod potrebuje Slovenijo kot zgodbo o uspehu«, je v določeni meri zavajanje kljub nekaterim dosežkom, ki bi jih bilo vredno vtisniti v zavest, tako tujih politikov (da nas ne bi imeli za del Balkana), tujih poslovnežev (da ne bomo primorani v večini primerov sam prepričati potencialnih kupcev, da je pri nas mir), kot povprečnega tuja (da bo naš bodoči turist, ne pa avanturist).

V večini tednikov, pa tudi dnevnikov Slovenije v okviru ocen možnega približevanja ES, pa tudi EFTI sploh ne omenjajo. Verjetno gre tu res za »visibility problem«, kot se je slikovito izrazil dr. Rupel (SP, 31. decembra). Seveda pa problema premajhne opaznosti, skratka, da nas ne razločujejo, ne moremo jemati za izvršeno dejstvo, saj imamo, če nič drugega, ministristvo za informiranje, ki bi moralo poskrbeti predvsem za to. Omenjeno ministristvo mora tudi, če ga v novi vladi ne bo več, ob predaji poslov predlagati, kaj naj bi sploh bil odgovoren za celovito predstavitelstvo države, da ne bo prihajalo do podvajanja, odgovoren pa ne bo nihče. Gospodarsko kot osnova prepoznavnosti uspešnosti določene države ne potrebuje nekakšnih novih oblik »skupnih predstavitev«, po-

trebuje le točno informiranost o trgih, na katere namerava stopiti. Zato je treba takoj v okviru vlade odločiti, ali bomo imeli dvojno obliko navzočnosti v tujini, to je tako državno kot gospodarsko, v obliki veleposlanstev in gospodarskih predstavstev kot v bivši državi, ali pa skupaj. Sam se zavzemam za eno samo obliko, to je samostojno državno, pod pogojem, da bodo veleposlanstva kadrovsko sestavljena tako, da bo v njih prevladoval gospodarski interes, ne pa politični. Večkrat pomislim, da v tujih poročilih nikoli ne slišim »o predlogu našega ministra (določene majhne države kot Švice, Singapurja ali pa Indonezije), kako razrešiti določeni politični ali vojni konflikt«, slišim pa konkretni predlog novih gospodarskih povezav. Naši veleposlaniki bodo zato upravičili svojo vlogo predvsem, če bodo znali ustvariti dodatne možnosti in razmere za naše izvozno gospodarstvo. Nekatera imenovanja, npr. v Pragi in Moskvi, dajejo slutiti, da bodo veleposlaniki predvsem servis gospodarstva, kot je v navadi v večini manjših držav.

Upam, da bo malo veleposlanikov, ki bodo sodili, da morajo »ustvariti« svetovno politiko. Če bo tako, se tudi ne bo več pripetilo, da bo naša na novo akreditirani veleposlaniki pri izmenjavi poverljivih pisem v največji državi poudarjali pomen kaznovanja agresorja, pozabili pa poudariti, da je Eran še naš, da imamo čisto morje ipd. Koliko gospodarskih vrat, je s to zahtevo imenovani odprli, ali bolje rečeno, zapli, ve verjetno vsakdo, ki pozna razmere v imenovanih okoljih.

Če predpostavimo, da sodita rast BDP in inflacija med temeljne kazalce letne uspešnosti države, je naša uspešnost slabša kot v državah višegradske trojke (danes že četverke).

mreže vse lanske mesece, tako v času nizkih plač kot v času višjih, dokaj podobno znikrni.

Nasprotno pa nam snov za dvom o podcenjenosti izgub gospodarstva oziroma v precejnosti ustvarjenega dohodka dajejo podatki o velikanskem povečanju javne porabe. V zadnjih mesecih pravkar minulega leta je bila javna poraba v Sloveniji že za 30 odstotkov višja, kot je bila v enakem času 1991. Po zborniških računih bi skozi vse leto ob tolikšni vnemi porabili kar za 6 milijard dolarjev. Za javno porabo gre dvakrat toliko denarja, kot gre za plače v gospodarstvu, in je tako tudi vpliv javne porabe na stroške dvakrat večji. Polovico denarja za te namene prihaja neposredno iz gospodarstva, drugo pa se steka s pomočjo prodajnih dvakov, dohodnine ipd. Gospodarstvo zahteva znižanje obremenitev in s tem znižanje proračuna.

Finančno ministristvo te zahteve očitno v glavnem zavrača. Hkrati pa kot kaže, tudi poskusi finančnega ministra, da bi v okviru svojega ministristva zbral in knjigovodski vodil vse javne izdatke, torej tudi tisti danar, ki ga obrača notranje in obrambno ministristvo,

niso uspešni. Veljko Bole iz Ekonomskega inštituta ljubljanske pravne fakultete ugotavlja, da »brstenje novih skladov pospešeno zmanjšuje nadzor ekonomske politike in parlamenta nad prihodi in izdatki ustreznega dela javnega sektorja. Podobnost z dobro znano zunajproračunsko porabo v Jugoslaviji, je čedalje bolj očitna«. Pri tem priporoča, da bodo morali nosilci ekonomske politike znatno zaostri predvsem denarno, fiskalno in dohodkovno politiko ter finančno nadzorstvo poslovanja javnega sektorja.

Čeprav o tem vlada ne govori, pa je jasno, da naraščanje plač ugodno deluje na politični blaginji tistih proračunov oziroma na skladov, ki se napajajo iz njih. To pa ni nepomemben vir, saj sicer ustreznje obdavčevanje dobičkov propada ravno zato, ker se je prikazovalni dobiček moč izogibati, medtem ko se plačevanju davčnin iz kosmatih plač očitno ni moglo. Do leta 1987 je bila obremenitev plač v Sloveniji sorazmerno skromna, saj so kosmate plače običajno čiste presežale za manj kot 45 odstotkov. To sicer ne dokazuje, da tedaj gospodarstvo ni bilo obremenjeno. V takratnih hiperinflacijskih letih se je obseg obremenitev naglo dvignil, ne toliko zaradi inflacije kot zaradi naglega naraščanja števila upokojencev. Najvišji presežek bruto plač nad čistimi, namreč 89,1-odstoten se je zgodil pri osebnih dohodkih, ki so bili zasluženi marca 1990 torej v času ko se je Markovič poosebilo inflacijo stisniti na 4 odstotke. Tolarske čase smo začeli s 65,5-odstotnim prekašanjem kosmatih plač v primerjavi s čistimi. To se je postopoma povečevalo in doseglo 70,8-odstotno presežanje pri lani julija zasluženih plačah. Do septembrskih plač se je ta odstotek unesel na 64,1. Zanimivo pa je, da odte, kljub stalnemu opozarjanju finančnikov na čezmernost naraščanja (čistih) plač hkrati vendarle naraščajo tudi obremenitve, saj so pri oktobra zasluženih osebnih dohodkih bruto izplačila presegala čista za 64,79 odstotka, novembrska pa že za 64,97 odstotka.

Ta vnaša sploh ni nepričakovana. Njene učinke pa seveda zbiralce denarja kvari zakonsko določilo, da je treba pokojnine dokaj sproti usklajati s povečevanjem plač. To pa se računsko težko doseže, saj je število zaposlenih čedalje manjše, število tako ali drugače vzdrževanih pa ne.

Svoj pogled na plače kaže tudi Služba družbenega knjigovodstva: gradivo pa temelji na devetmesečnem pregledu neto prihodka, zaposlenih in plač v gospodarstvu. Na tej podlagi ugotavljajo, da je pravzaprav teško presoditi, ali so plače v Sloveniji res previsoke ali ne. Analitičarka SDK Meta Košak-Goslar ugotavlja, da podatka o kosmati plači sicer ni moglo natančno preračunati v čisto plačo, vendar pa se s pomočjo povprečnih stopenj davkov in prispevkov, ki se obračunavajo iz bruto plač, da ugotoviti, da je čista plača na delavca znašala tedaj okrog 28.900 tolarjev, kar da je po povprečnem devetmesečnem menjalniškem tečaju (marka je 53,2 tolarja) povprečno 543 mark. Na enak način preračunane plače v gospodarstvu pa je bilo v devetmesečju za 512 mark. Ko je primerjala plače s povečanjem življenjskih stroškov, je ugotovila, da so se v prvih devetih mesecih lani v primerjavi z devetmesečjem 1991 cene življenjskih potrebščin povečale za 262 odstotkov, plače pa manj, namreč za 234 odstotkov.

Mnenja o plačah, in o tem, kdo naj bi jih nihal, so torej različna. Takšno spoznanje seveda ni nič novega, saj če se o čem lahko ljudje spro med seboj, se lahko o zaslužkih. Zato verjetno tudi ne presenečajo na eni strani vnovične napovedi četke stavek in socialnih nemirov, na drugi pa napovedi zavzestev »delodajalcev« in predstavnikov delojemalcev v boju zoper požrešnost slovenske države. Obseg nakopičenih težav je čedalje večji. Slepica ulica naraščanja plač, ki ga je sprožila lanska spomladanska sprememba kolektivnih pogodb, ki se je ujemala s časom odločitve za ustrezno predvolilno pripravo, je zdaj prinesla svoje sadove in račune. Plače naj bi zdaj nihal.

Sicer pa zdaj tudi ni več zvezne države in starih dežurnih krivcev in moramo razvijati nove oblike družbene »bikoborbe«, ob katerih bomo laže prenašali vsakdanje zaposlitvene, plačilne in stroškovne tegobe.

Ilija Popit

V nasprotju z dolgoletno socialistično skrajnostjo, ko v Sloveniji tako rekoč nismo imeli nezaposlenosti, se zadnji dve leti pogrezamo v drugo skrajnost, ko stopnja nezaposlenosti postaja čedalje bolj »neokusna«.

Pravkar končano leto smo sklenili s 118.224 nezaposlenimi, kar je v primerjavi z novembrskim seštevkom zaposlenih v družbenih in zasebnih podjetjih ter v klasičnem zasebnem sektorju že 17,4-odstotna, nezaposlenost. Za primerjavo povejmo, da je imela pred deseti leti vsa Jugoslavija, če nezaposlenost računamo na enak način z vsem Kosovom in drugo revščino vred, manj kot 14,8-odstotno nezaposlenost.

Če med zaposlene vštujemo še same nezaposlene kot »zainteresirane« za delo, ugotovimo, da je bila lanska decembrska nezaposlenost v Sloveniji nekoliko nižja, namreč 14,9-odstotna. Z vstevanjem samozaposlenih, delodajalcev ipd. lahko stopnjo seveda še nekoliko znižamo, ne omlimo pa težav, ki zaradi tega nastajajo.

Za primerjavo povejmo, da imajo Zahodni Nemci — pristavek »Zahodni« je potreben, saj svojih evropskoskupnostnih rezultatov Nemčija noče kvariti z vstevanjem pruske nezaposlenosti — 6,3-odstotno letno nezaposlenost. Nedavno tega zvezdno zaposleni Avstriji so lansko leto sklenili s 5,9-odstotno letno nezaposlenostjo, Italijani z 10,3-odstotno, Španija pa s 15,4-odstotno.

Nezaposlenost narašča

Že sredi lanskega leta so v Gospodarski zbornici Slovenije menili, da je takratna stopnja nezaposlenosti pri nas gornja, ki jo je zaradi naraščajočih socialnih napetosti še mogoče trpeti. Takrat je bilo v Sloveniji 95.804 nezaposlenih, zdaj pa jih je že vsaj 22.420 več.

To ne pomeni, da tolikšen delež nezaposlenih ni socialna bomba, ampak to, da je bilo dosedanje nevtirisanje te gmote s pomočjo različnih izplačil za primer nezaposlenosti in za primer podaljšane nezaposlenosti sorazmerno uspešno. Kako to poteka v resnici, veda le nezaposleni sami. Javnost je seznanjena le s tem, da je decembra v Sloveniji dobivalo nadomestilo za brezposelnost več kot 35.500 ljudi, denarno pomoč pa jih je dobivalo 17.500. To pa tudi pomeni, da jih precejšnji del vsaj iz tega naslova ni prejel ničesar. Poleg družbene solidarnosti opravi svoje tudi družinska solidarnost, tako od šezaposlenih, pa tistih, ki delajo v kmetijskih gospodarstvih, navsezadnje tudi pomoč 400.000 domačih pokojnin oziroma upokojencev.

Za družbo pa seveda ni vseeno, da znaten del njene bolj ali manj izločene mladine kljub načetu: »nekoliko manjše plače se zaposlenih, da bo manj odpuščanja z dela«, sedi doma, da pozbijala naučeno, čaka na zaposlitev, čaka na izbruh lastninenja in zarjo kapitalizma, ki da bo prinesla nebesa na ta svet. Vsakdo pač želi uporabiti znanje in mladostno moč v koristne namene ter se z leti tudi dokopati do pokojnine, saj si s statusom nezaposlenega in sedenjem doma delovne dobe ne nabira. Še slabše je to, da valovi nezaposlenosti butajo naprej. Snovi za to očitno ne zmanjkuj. Če lanski polletni poslovni rezultati so govorili, da je v podjetjih, ki so poslovala z izgubo, zaposlenih kar 228.644 oseb. Del jih je doslej že izgubil zaposlitev, del očitno še bo poslej, saj v republiškem zavodu za zaposlovanje napovedujejo, da bo do konca leta 1993 v Sloveniji že 150.000 nezaposlenih, oziroma natančneje: ljudi brez rednega dela, torej za 32.000 več, kot jih je bilo konec minulega decembra. Glede na to, da se je v zadnjem letu število nezaposlenih povečalo za 27.063 oseb, pomeni to celo okrepitev nezaposlovanja.

Kdo je izgubil največ delovnih mest

Odpuščanje in zmanjšanje števila delovnih mest je v posameznih panogah precej različno. Vrhovi zaposlitve, torej trenutke, ko je v neki panogi ali dejavnosti največ zaposlenih se seveda že dolgo, in ne le v zadnji krizi, spreminjajo. Če bi šteli hlapce in deklet kot zaposlene v kmetijstvu, bi njihov zaposlitveni

Foto: Igor Medić

Zato potrebujemo strateško odločitev, kam in s kom sploh nameravamo kot država sodelovati, da lahko podjetniški potencial racionalno usmerimo. Le v tem primeru bo zgodba o uspehu imela realno podlago.

Tomaž Subotič

POGOROV Z JANEZOM PRIJATELJEM, GENERALNIM DIREKTORJEM POKOJNINSKEGA ZAVODA

Kapitalski sklad ni rešitev

Našega sistema pokojninskega varstva ni mogoče primerjati z evropskim, ker tega preprosto ni, niti dve državi nimata povsem enakega. Pri vnašanju sprememb po zgledu te ali one države pa kaže biti previden, da bi transplantant ne ubil celotnega telesa – je v pogovoru o aktualnih problemih in razvojnih dilemah pokojninskega varstva dejal Janez Prijatelj, generalni direktor Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije.

V sozvočju z vladno predlagano državnemu zboru zvišanje prispevne stopnje za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, kar je v nasprotju z zahtevami po razbremenitvi gospodarstva, plač zaposlenih. Je treba prispevno stopnjo zvišati za to, ker država svojih obveznosti ne poravnava?

Pokojninski zavod ta hip še deluje relativno normalno. Poslovno leto bomo sicer končali z izgubo, ki jo bomo pokrili z rezervnimi sredstvi, vendar bodo zato ta padla pod raven, ki je zakonsko predpisana. Eden od razlogov za potrebo po zvišanju prispevne stopnje je nedvomno tudi dolg države, ki znaša zdaj, brez valorizacije, 8,5 milijarde tolarjev. V ta dolg so zajete bivše obveznosti federacije, nove obveznosti – vojaške pokojnine, doplačila k pokojninam iz drugih republik bivše Jugoslavije – ki so posledica osamosvojitve, in še nekatere nove pravice, ki so se dedelevaly po posebnih zakonih. Republika lani teh obveznosti ni poravnala. Jih tudi ni mogla, ker zanje sredstev v proračunu ni bilo. Letos jih, vsaj tako kaže, bo. Od ministra za finance in ministrice za delo smo že dobili poziv, da predlagamo, kako naj bi se obračunavale obveznosti v letu 1993. Skratka, sedanja vlada ima namen svoje odnose s pokojninskim zavodom normalizirati. Pa se seveda vse odvisno od tega, kakšen zakon o proračunu bodo sprejeli poslanci državnega zbora.

Se pravi, da država vendarle spreminja filozofijo oziroma svoj odnos do pokojninskega sklada, da mu za nove pravice – kakršne so denimo ugodnosti, ki so jih po novem pri upokojevanju deležni poslanci – zagotavlja tudi denar.

Ne gre le za filozofijo, pač pa za zakonsko določbo, ki nedvoumno pravi, da je za pravice, ki jih država kot ugodnosti dodeli posameznim kategorijam zavarovancev, obvezen finančni vir proračun. Zdjaj je v pripravi poseben zakon o obveznostih republike, ki bi po našem mnenju moral opredeliti tudi metodologijo, kako bomo te obveznosti obračunavali. Konec koncev pa je vse, kot že rečeno, odvisno od zakona o proračunu. Če bo ta potrdil do zdaj izrečene dobre namere vlade in garancije ministrov, ki smo jih dobili, se bo odnos med državo in pokojninskim sistemom normaliziral, v nasprotnem primeru pa se bo vsa stvar ponovno zapletla in bo treba te obveznosti prenašati v redno stopnjo, čeprav to ni v skladu s predpisi. Zavod namreč ne more sam ustaviti izplačevanja pravic, ki jih posamezniki po zakonu imajo. Lani je bilo tisti trenutki, ko parlament kljub našim opozorilom in opozorilom nekaterih poslancev v obveznosti proračuna ni vnesel obveznosti do pokojninskega sklada, že jasno, da tega denarja zavod ne bo dobil, ker ga finančni minister ne bo imel od kod vzeti. Nastali dolg je torej posledica zavestne politike parlamenta.

Je ta dolg zdaj že odpišan?

Ne. Imamo zagotovila, da bo država svoj dolg poravnala. Seveda tega ne bo mogla pokriti z enkratnim zneskom, marveč bo o tem treba sprejeti poseben zakon.

Dolg države pa ni edini razlog slabšanja finančne kondicije zavoda in potrebe po zvišanju prispevne stopnje.

Poglaviten razlog je, vsekakor visoka stopnja naraščanja števila upokojevencev, zlasti v zadnjih letih, ki je zaradi ekonomske krize priložilo do pospešenega upokojevanja. Od leta 1981 do lanskega decembra, se pravi 11 letih, se je njihovo število podvojilo. Leta 1981 je bilo 231.482 upokojevec, lanskega decembra že – skupaj z vojaškimi pokojninci in kmečkimistatistiki – 452.655. Samo v zadnjih štirih letih se je število upokojevcv – brez vojaškov, ki jih je blizu pet tisoč, in brez 23 tisoč kmečkih starostnih upokojevcv, katerih število ostaja nespremenjeno oziroma se celo postopoma zmanjšuje – povečalo za več kot sto tisoč. Hkrati se je ob naraščajoči brezposelnosti močno zmanjšalo število aktivnih zavarovancev. Leta 1980 je bilo denimo razmerje med zaposlenimi in upokojevcem – brez kmečkih starostnih – znalo 1:3,61, leta 1988 že 1:2,60, oktobra lani pa le 1:1,69. Poleg tega je zavod lani dobil še nekatere nove obveznosti, denimo plačevanje prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje upokojevcv.

Slovenija je po obremenitvi plač s prispevki za zdravstveno in pokojninsko varstvo – tako pravijo ekonomisti in finančniki – menda evropska rekordna. Na pokojninski sklad leti vse več oblik, da so pokojnine previsoke, da je mehanizem valorizacije pokojnin, ki je vezan na rast povprečne plače in ne upošteva dejstva, da se število zaposlenih zmanjšuje, neustrezno...

Pri nas je še vedno tako, da tedaj, ko se sprejme vsebinski zakon, pravice zelo radodarno določamo, ko pa se določa prispevna stopnja, ugotavljamo, kakšne obremenitve so to za tiste, ki delajo in plačujejo prispevke. Pokojninski zavod ni pravi naslov za očitke, ker jih pač nihče ne more izreči, zakonito urejenemu sistemu. Sistem je tak, kakršen je. Lahko nam je všeč, lahko nam ni, toda v njem so pravice vsakega posameznika individualno zagotovljene. Pokojnine niso neka amorfna masa, ki bi se lahko obravnavala kot celota, ampak so vsota pokojnin, ki jih prejemajo posamezniki z odločbo, ki je tudi iztočljiva. Tudi valorizacija pokojnin, potem ko je pokojnina enkrat odmerjena, sloni na točno določenih zakonskih določbah. Res je, da mnogi menijo, da so ta določila neustrezna, vendar s tem razpravljajo o zakonu. Tisti trenutki pa, ko razpravljamo o tem, ali je zakon ustrezen ali ne, je treba sprožiti ustrezne zakonodajne postopke, ne pa samo ugotavljati, da je javna poraba visoka, pokojninski sistem pa predrag. Brez analize, kaj je treba narediti, kje je mogoče te izdatke zmanjšati, vzbujamo slabo voljo na obeh straneh – pri upokojevcem in aktivnih zavarovancih. Analiza bi namreč razkrila tudi drugo plat, to, da naš pokojninski sistem marsikaj pokriva, česar v drugih državah ne. V Evropi skoraj ni države, ki ne bi za javni pokojninski sistem vsaj nekaj prispevala. Če se denimo zaradi ekonomskih težav ljudje pospešeno upokojujejo, se država z določenim deležem sredstev še dodatno vključi v sistem obveznega zavarovanja. Pri nas tega ni.

Mnogi trdijo, da je razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo pri nas previsoko.

V primerjavi z evropskimi je naša pokojnina v razmerju do plače relativno visoka. Toda to je sistem, ki teče dolga leta. Če bi ljudje vnaprej vedeli, da bodo pokojnine nižje, bi si ustvarili določene prihranke, dodatne vires. Nižanje razmerja med pokojnino in plačo je tako sila vprašljiva reč, ki lahko povzroči hude socialne napetosti. Od leta 1984, ko je povprečna pokojnina znašala 60,4 odstotka povprečne plače, se je razkorak

med njima res ožil, in leta 1990 je znašala povprečna pokojnina že 79,9 odstotka povprečne plače. Potem je leta 1991 znova zrasla na 66,6 odstotka, do lanskega oktobra pa je znova dosegla 70,9 odstotka. No, povprečna starostna pokojnina je bila ves čas še za osem do deset odstotkov višja od povprečne pokojnine. Seveda pa ni naključje, da se je pokojninski sistem, praktično od leta 1978, zlasti pa od leta 1984, ko je bil sprejet nov zvezni pokojninski zakon, izboljševal v korist upokojevcv. Bil je naravnan tako, da bi se morala pokojnina čim bolj približati plači in tudi rasti v skladu z njo. Zakon se je opiral na predpostavko, da se bodo ekonomske razme-

re, ki so jih v tedanji federaciji in tudi v Sloveniji ocenjevali za krizne, v naslednjih štirih letih izboljšale. To se, jasno, ni zgodilo, pač pa je bilo vse težje, pokojninski sistem pa je ostajal nespremenjen oziroma se je delno celo izboljšal. In ker je šla ekonomija navzdol, pokojninski sistem pa je stagniral, je ta razkorak postal vse bolj očiten. To je vedel tudi zakonodajalec, vendar si je prav s tem tudi kupoval socialni mir. Naš pokojninski sistem temelji na modelu, ki ga je pred dobrih sto leti zasnoval nemški kancler Bismarck, ko je prišel v uvedbo socialnih zavarovanj ublažiti socialne napetosti v tedanji Nemčiji.

To pomeni, da je prav v kriznih razmerah – in pri nas takšne so – tvegano posegati v sistem socialnih pravic.

Slehera država daje v kriznih razmerah socialni večji podprek kot sicer. Lahko je zniževati socialne pravice in s tem izdatke za taka zavarovanja v obdobju blaginje, gospodarske rasti, ko imajo ljudje možnost, da z drugimi postranskimi dejavnostmi nadomestijo to, kar jim vzame. Poleg tega mora biti prebivalstvo na kaj takega navajeno. Mi takih navad nimamo, ker smo leta živel tako, da lahko plačo od 1. do zadnjega v mesecu pripravili, ker imajo po 40 letih delovne dobe ali še prej zagotovljeno pokojnino, ki ti, vsaj v razmerju s plačo, zagotavlja dostojno življenje. Zato ne vidim možnosti, da bi lahko na hitro radikalno posegli v sistem pravic. Več kot 350 tisoč upokojevcv predstavlja pri nas zelo velik del javnega mnenja. In mi mislim, da upokojevcem ta čas niso najbolj nezadovoljni, da upokojevcem prebivalstva, ne verjamem, da si vlada ali parlament ta čas želi še nezadovoljstva upokojevcv. Spreminjanje zakona v letu 1991, oziroma znamenita zamrzitev pokojnin, sta pokazala, kako občutljiva populacija je to. Res je sicer, da nekateri ta čas govorijo, da so upokojevcem na bojem kot zaposleni, češ, redno vsak mesec dobivajo pokojnine, med zaposlenimi pa je vse več takih, ki plač ne dobivajo redno, ki čakajo nanjo po mesec, dva. Ampak rešitve ne vidim v tem, da naj bo tako tudi z upokojevcem. Ne vem, kaj bi se zgodilo, če en mesec ne bi dobili pokojnin. Gre za kategorijo ljudi, ki si drugače ne more pomagati.

Pokojninski zavod je glavni financier primerjalne študije evropskih sistemov pokojninskega varstva, njihovih pravnih in narodnogospodarskih učinkov. Prve rezultate te raziskave, ki jo opravlja Institut za delo pri Pravni fakulteti in Ljubljani in Institut za ekonomska raziskovanja, ste že dobili. In z njimi najbrž tudi odgovor na vprašanje, koliko evropski je naš pokojninski sistem.

Naš sistem ni evropski, ker evropskega sistema ni. Dve državi nimata enakega. Avstrija in Nemčija imata podobnega, anglosaksonski države tudi. Ponekod imajo nacionalno pokojnino, ki je za vse enaka, od nje pa še dodatna zasebna prostovoljna zavarovanja, drugod spet obvezno splošno zavarovanje in ob njem še posebna obvezna zavarovanja za nekatere skupine poklicev, skratka te reči so v Evropi urejene zelo različno. Pri nas imamo eno samo obvezno zavarovanje za relativno visok obseg pravic, z mnogimi socialnimi reaktivit, s katerimi smo tudi vzpostavljali socialni mir. Tako je najnižja pokojnina za polno delovno dobo določena ne glede na plačo, kar pomeni, da imajo nekateri upokojevcem s polno delovno dobo višjo pokojnino, kot so imeli plačo. Potem imamo varstvene dodatke, ki tudi preprečujejo socialne stiske upokojevcem, ki so imeli vse življenje nizke plače. Vse te socialne v drugih državah nimajo. Govoril sem z direktorji številnih evropskih zavarovanj, ki so ob spoznavanju našega sistema rekli: »Vaš sistem je čudovit, krassen, ampak kako vi vse to vzdržite?« Ko jim povemo, da težko in vse težje, nas anglosaksonci denimo svarijo, naj se pri spreminjanju sistema nikar ne zgledujemo po njih. Tudi Nemci nam pravijo, naš sistem ni dober, za državo je drag, razmišljamo o spremembah... Skratka v nobeni evropski državi niso zadovoljni s svojim pokojninskim sistemom. Povsod govorijo o podobnih težavah, o staranju prebivalstva, slabšanju razmerja med zaposlenimi in upokojevcem, ekonomski krizi... Razlika je v tem, da tam začno biti plat zvona, ko se razmere le delno poslabšajo. Pri nas so to tako sila, da človek mora razumeti obe strani – tako ekonomiste, pristojne za to, da spodbujajo rast ekonomije, ki opozarjajo na to, da je javna

poraba draga, kot uživalec pravic, ki so pričrakovani in so jim navsezadnje z zakoni zajamčene. Ne vidim možnosti, kako ta voz na hitro presekati, kajti za to je potreben družbeni konsenz. Eno je, če stvari obravnavas zgolj po strokovni, ekonomski plati, drugo, ko prideš v parlament, kjer se križajo interesi. Tam se nenadoma navzlic nesporne načelu, da morajo biti pravice usklajene z ekonomskimi možnostmi, ugotovi, da so pokojnine preniske ali pa da je treba popraviti še to in ono krivico.

Ugotovitve iz omenjenih študij za vas osebno niso in ne bodo – raziskava namreč še ni končana – nič novega.

Seveda ne. Vse to je naša stroka v zavodu poznala že leta. Vendar imajo zdaj drugo težo. Če smo strokovnjaki iz vrst izvajalcev od predlogih za spreminjanje sistema opozarjali na to in ono, so nas lahko razni reformisti hitro utišali, češ da skušamo zagovarjati sistem, kakršen je.

Nov pokojninski zakon, sprejet lani, velja za prehodni zakon. Reformnih predlogov posameznikov in sirank po zgledu te ali one evropske države, je vse več. Verjameste v skorajšnjo korenito spremembo sedanjega sistema?

Ne, čeprav nas, ko se pripravljajo spremembe in sprejemajo zakoni prav malo vprašujejo za strokovno mnenje. Ne želim nikogar žaliti, ampak pri nas je že tako, da se v takih razpravah vedno najde kak nov Kardelj ali Albrecht, in tudi nasploh smo Slovenci polni idej. Problem je v tem, da imamo pokojninski sistem, ki živi svoje življenje že leta. Vsak od sistemov, ki jih zdaj predlagajo posamezniki in stranke, je sicer močnejši, vendar samo od danes naprej za nove generacije, ali vsaj te, ki še niso upokojene. Sam podpiram vse

reformne sistema, ki prihodnjim generacijam in tudi nam, ki zdaj plačujemo prispevke, obetajo boljše življenje, ne verjamem pa, da je pri tem mogoče poseči v pravice tistih, ki so že upokojeni. Minimalno lahko posežeš v valorizacijo pokojnin, bistveno pa sistema, za katerega je nekdo delal 40 let, ne moreš spremeniti. Verjamem, da se bo ta bum upokojevanja postopoma umiril, kriza bo sicer še prinesla svoje, vendar tako grozno stvari najbrž ne bodo več tekale. Se pravi, za nove upokojevence je možno razmišljati o novih sistemih, tudi dodatnih prostovoljnih zavarovanjih, ki jih je ponudil nov pokojninski zakon. Verjetno se bo treba tudi pri starostni meji za upokojevanje prilagoditi Evropi, saj je pri nas, kljub zadnjemu zvišanju, še vedno nižja.

... in pri tem izenačiti tudi moške in ženske?

Če pogledamo dokumente in direktive sveta Evropske skupnosti, bomo prej ali slej morali sprejeti tudi to spremembo. Jasno pa je, da je to razprava, ki je za parlament najbolj vroča. In sam sprejemam tudi argumente, ki so jih nasprotniki takšnega izenačevanja poudarjali ob sprejetju zadnjega pokojninskega zakona. Tudi ti argumenti dokazujejo, da ne moreš nobenega recepta iz Evrope kar tako preseliti v Slovenijo.

Velika so tudi pričakovanja, da bo kapital-ski sklad rešil vse prihodnje finančne stiske pokojninskega varstva, da bo razbremenil gospodarstvo in plače zaposlenih.

V našem so si kljub razlikam vsi evropski javni sistemi pokojninskega varstva vendarle enaki, namreč v tem, da vsi – tako kot naš sistem – temeljijo na načelu generacijske solidarnosti, kar pomeni, da aktivna generacija s prispevki ali preko sistema davkov zbira sredstva za upokojevsko generacijo. Čistega sistema kapitalnega pokritja pokojninskega

varstva ne pozna nobena država na svetu. Kapitalso pokrivanje, ki pomeni, da zavarovanci premije in prispevke namenijo za lastne pokojnine, je značilno za nekatera zasebna in dodatna zavarovanja, saj so se v njih prva leta zgolj zbirali prispevki, medtem ko so obveznosti do zavarovancev prihajale šele čez leta. Z naraščanjem števila upokojevcv postane tak sistem čedalje težje obvladljiv in tvegan zlasti v primeru velike inflacije. Skratka, valorizacija premij je v tem sistemu vprašljiva, nevarnost, da se zainvestira, da ob visoki inflaciji po dolgih letih zavarovanja dobiš le nominalni znesek, za katerega si bil zavarovan, pa velika. Večina držav ima tako kombiniran sistem generacijske solidarnosti in kapitalnega pokritja, ki pomeni, da se javni sistem pokojninskega varstva pretežno financira iz tekočih prispevkov aktivne generacije za upokojevno ter iz garancijskih rezerv, v višini med eno tretjino in eno dvanajstino letnih izdatkov zavarovanja. Slednje dajejo sistemu finančno trdnost, namenjene pa so obrestovanju v bankah, finančnim transakcijam, naložbam, intervencijam v primeru likvidnostnih težav sistema, pomenijo pa tudi valorizacijsko rezervo za usklajevanje pokojnin. Praviloma v takem sistemu z intervencijskimi sredstvi sodeluje še država, pokojninsko varstvo pa dopolnjuje še sistem dodatnih, prostovoljnih zavarovanj. Nov pokojninski zakon je prinesel tudi v naš sistem kapitalski in stanovanjski sklad ter odprl možnosti, da se v okviru javnega sistema razvije sistem dodatnega, prostovoljnega zavarovanja za širši obseg pravic. Načeloma ne nasprotujem temu, da imamo tudi v državnem zavarovanju priložnost, da iz tega nekaj napravimo, kajti včasih kaj nastane tudi iz navpih odločb, ampak česa velikega iz tega ne bo. Če kdo pričakuje, da bo kapitalski sklad, kakršenkoli že bo, lahko kdaj pokrli celotno pokojninsko varstvo, je to utopija. Po znamenitem ekonomistu Samuelsonu potrebujes za delovanje čistega sistema kapitalnega pokritja za plačevanje letnih dospelih obveznosti 30 krat večjo aktivno od izdatkov. Dostoj se ni nihče na svetu dal popolnega odgovora na to, kako priti do teh sredstev na ekonomsko logičen način. Skratka, kapitalski način financiranja je morda možen v manjših, zasebnih zavarovanjih, kjer so tudi pravice drugače obravnavane. Če bi hoteli naš pokojninski sistem kapitalso pokrivati, bi ob dejstvu, da porabimo letno med 12 in 13 odstotki domačega proizvoda, po Samuelsonu morali ekonomsko obračati kapital, ki bi bil triinpolkrat višji od bruto domačega produkta. Mislim, da genija, ki bi lahko to zagotovil, v Sloveniji

ni. Prepričan sem, da se bo naš sistem pokojninskega varstva tudi v prihodnje vsaj v 80 do 90 odstotkih financiral po načelu generacijske solidarnosti.

Pomembna vira stabilnosti pokojninskega sistema pa oba sklada lahko postaneata.

Nedvomno. Stanovanjski sklad že deluje, saj je imel srečo, da je prav v tem času prišlo do vračila stanovanj, ki jih je včasih pomagal graditi za potrebe upokojevcv. Dobil je tudi celoten fond borčevskih stanovanj in s prodajo vrtnih stanovanj je doslej ustvaril milijardo tolarjev, ki se zaenkrat plemenitijo z obveznicami, vezavo, obstojestimi možnostmi pač. V investicije dobi kapitalski sklad po ta sklad še ni šel, ker se šele oblikuje. Kapitalski sklad pa je še zelo nedefiniran. Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij je temeljni vir za oblikovanje tega sklada postavil z določbo, da mora deset odstotkov vrednosti vse privatizacije dobiti kapitalski sklad pokojninskega zavarovanja. Kaj oziroma koliko iz tega bo, o tem se tudi ekonomisti ne morejo zediniti. Nekateri pravijo, da bo to lep znesek, pravo bogastvo celo, drugi, da bodo vsi ti papirji malo vredni. Drugi vir sredstev je zavodu vrnjeno premoženje, ki pa tudi ni tako veliko, kot nekateri mislijo, saj gre v glavnem za stare stavbe, katerih obnova in vzdrževanje bosta draga. Tretji vir bi lahko bili individualni vlozki v kapitalski sklad, neke vrste hranilnica, kar bi eno ob funkciji, ki jo že ima, dodalo še eno. Je pa v zvezi s kapitalskim skladom odprtih še veliko organizacijskih, pravnih vprašanj. Zakon sicer predvideva, da bi lahko upravljanje s tem skladom poverili za to registrirani družbi, sicer takih je v Sloveniji malo. Mi smo šli sicer v razpis, iskali smo menedžerje za tak sklad, saj se sedanjim team ne more ob svojem rednem delu denimo dve uri na dan ali na teden ukvarjati še z upravljanjem sklada, pač pa je potrebna nova, za to usposobljena ekipa. Na ta razpis se nam ljudje sicer oglašajo, vendar ne taki z izkušnjami, ker jih v Sloveniji preprosto ni. Morda je bil kdo v Ameriki, ob blizu videl, kako te stvari tečejo, a to še niso izkušnje. Drug problem je problem trga vrednostnih papirjev in sploh trga kapitala v Sloveniji. Kmalu bo v Sloveniji delovalo kar nekaj skladov, odškodninski, stanovanjski, dva naša. Trg kapitala pa je majhen in se bo moral še razvijati, da bodo vsi ti skladi dali želene učinke. Z vsem tem ne zanikam morebiten pozitiven vpliv sklada, opozoriti želim le na nedorečenosti in na nerealnost prevelikih pričakovanj. Zadeva je skratka še zelo na začetku, nobene ocene še ni, kakšne ekonomske učinke na bodoči pokojninski sistem naj bi imel ta sklad, zato bo treba vse to z novimi ministri in vlado še temeljito razčistiti, ker gre za nacionalni interes, ne le za interes pokojninskega zavoda. Država ne more reči, da ji je vseeno, kako bodo te stvari tekale, saj ji je z ustavo naložena skrb za izvajanje pokojninskega zavarovanja in določanje pogojev zanj.

Slava Partlč

Pluralistični Slovenec

(Ne)moč talilnega lonca

Slovenija ni pluralistična dežela, v kateri bi kulturna različnost imela edinstveno psihološko vlogo, kar bi vodilo do enotnega psihološkega tipa pluralistične osebnosti. Slovenija ni v lingvističnem pogledu zelo različna, je pa v kulturnem. Zato pri nas ni moglo priti do mnogo širšega procesa civilizacijske pomiritve enotnosti in različnosti kot posledice skupnega sožitja več kultur.

dovolj odprti za ideje drugih in če smo pripravljeni na demokratičen način sodelovati s tistimi, ki goje drugačne tradicije. Tako sprejemamo od drugih tradicij najboljše lastnosti in cilje kot tudi bogate izvirne priložnosti in občutljivosti. V kulturnem getu imajo danes popolno zaprtost v etnično pripadnost – obrnjeno popolnoma k sebi in popolnoma odbojno proti drugim – za hudo škodljivo. Tudi pripadniki manjšin tesno sodelujejo z drugimi zunaj svojih kulturnih skupin. Ali lahko torej govorimo o nekakšni plemenski zaprtosti Slovencev? Razloga za to ne bi smelo biti, razen če laho govorimo o njihovi dejanski ali samsi občutni ožročenosti. Obstaja pa zaskrbljenost, ker sta homogenizacija in enostaven vsoljni vpliv, če nič drugega, neuravnotežena in grozita, da bosta močnejša kot vpliv diferenciacije in kulturne kontinuitete.

Zato bi si morali pripadniki posameznih etničnih skupin v slovenski družbi prizadevati za razvijanje pluralizma kulturnih korenin, se naučiti kako asimilirati vrednote, stališča in prakso slovenske nacije. Prav tako morajo tudi Slovenci sprejeti dragocene vrednote italijanske madžarske, nemške, hrvaške, srbske kulture. Sem naj bi se ustvarila neka »skupna nacionalna izkušnja – krizo in blaginjo, mir in vojno, težave in pomanjkanje. Ta skupna kultura vseh etnij, ki žive na tem delu prehoda z Balkana, na Apeninski polotok in tistih, ki se bodo naselili tudi, ker bodo potrebni in zaželeni, bo nastala z močnimi vplivi skupnega državnega slovenskega jezika in izkušnja-mi splošnih zakonskih, ekonomskih in političnih tradicij. Poleg tega se prelivajo tudi izkušnje Slovencev samih živečih bodisi pred vrati ali latinskega, germanškega, madžarskega ali hrvaškega kulturnega vpliva, ki predstavljajo različne slovenske tipe: stvarne in škrte Kranjce, prešerje in neradne Primorce, življenja željne Stajerce itd. Glede na to ima vsakdo od nas lastno individualno kulturno identiteto, katere sestavine črpa iz več kot ene tradicije. Zato ustvarjamo vsi »nekakšno pluralistično osebnost«, zato razumemo več kot eno kulturo in se z lahko najdemo v večjem številu kultur. To je značilno za narod na prehodu. Tega ne bomo srečali na zaprtih polotokih ali otokih brez prehodnih vplivov, ne na Siciliji ne v Kalabriji, tudi ne na Iberskem polotoku.

Vloga superkulture

Urejanje mnogovrstnih niti takšnega slovenskega kaleidoskopa je oteženo zato, ker sredstva javnega obveščanja o tem malce. Izogibajmo se temi, ker je občutljiva. To bi razbilo podobo o monolitnosti Slovencev, o njihovi samosvoji in edinstveni kulturi, kakršna seveda ni, ker je zmes različnih med seboj kontrarnih vplivov, ker je to majhen narod majhnih razsežnosti in daljav, ki ubijajo drastične razli-

lje: programom); koliko je v tem pomembnega posploševanja o nacionalnem življenju in nacionalnem značaju, tako da ta program ne predstavlja okolja nikogar, nobene posebne kulture ali regije, marveč nekakšen izmišljen »nikjer«, niko sinter, projektrano na določeno površinsko raven, da bi predstavljala skoraj vse in nikogar. Ali ne vodi to nujno do praznine v nacionalni zavesti? To vendarle zahteva neko intelektualno korekcijo tistih, ki občutijo te različnosti in ki se jim upira absurdna disciplina »talilnega lonca« različnih tradicionalnih zavesti.

To velja za vsa področja življenja. Ali se ne čuti v literarnih delih vsajenost avtorja v lokalno zemljo? Ali to ni vidno to v gledaliških prijemih? Ali to ne kaže neke osnovne usmerjenosti, odnosa do sveta in poteze v značaju? Ko se bodo gospodarske razmere normalizirale, bo tudi poslovni pristop različnih regij različen. Med poslovnim vedenjem Italijanov in Avstrijcev je neka temeljna razlika, ki izraža njihov različen značaj.

To je način dela, ki prihaja iz globine človeka brez pretvarjanja. Vsi drugi pa uporabljamo tehniko prevajanja, da oblikujemo splošni jezik komunikiranja in se osredotočamo na konkretne realnosti. V resnici duhovno prehajamo z enega kulturnega horizonta na drugega in iščemo sintezo ali neko skupno točko »uravnotežene razdalje«, se pravi neko nadrealistično nevtralnost.

Slovenec ni pluralističen niti do sebe samega, kaj šele do drugih, njih mi kultur. Do janih, balkanskih kultur je vzvišen, pred germansko in latinsko čuti strah in nezaupevanje, kar mu narekuje njegov pradedni občutek ožročenosti. Ta občutek je lahko namišljen ali resničen, kar pa niti ni pomembno, ker je to nemogoče meriti. To je ostanek zgodovinskih kolektivnih izkušenj.

Pri enotnih občutkih dobiva vse večjo vlogo gospodarstvo, ki postaja s tehnološko sredstvo univerzalne homogenizacije. Njene posledice so prvotni razvoj ustvarjalnega in svobodnemu duha (kar ne priznava meja in išče čezrje, v čemer je bistvo inovacije) in nov tip socialne osebnosti v slovenski zgodovini. Skoraj brez truda ga proizvajajo vrsta življenja, ki za seboj prinaša tudi institucionalizacijo, ki bo po silni gospodarske in tehnološke nuje peljala v pluralistično družbo.

Isti razvoj – od regionalizmov v etnično celoto oz. v večje kulturne skupnosti z istimi ali skupnimi kulturnimi koreninami – bomo imeli po vsej verjetnosti priložnosti opazovati na višji ravni v okviru Evrope. To bo seveda stopen preblikavanja večjih skupnosti kar bo ob risokrat večji mobilnosti ljudi, zlasti tehniške inteligence, peljala v kulturni talilni lonec. Kakšen bo njihov skupni jezik, ki bo to kulturo nosil in prenašal, je vprašanje, ki se bo s časom odločilo. Tehnološka hitrost prenašanja informacij, tvorba specializiranih območij, ki bodo kot magnet privlačila profesionalne določene vrste, vse večje mobilnosti, ki jo bo sankcionirala Evropa brez meja, kulturno stapljanje zlasti mladine ob istih informacijskih medijih in istih idoli, mihi, modi, preferencah, slengu, skratka ista »superkultura« – bodo to pospeševali. Kakšen bo odnos med to novo duhovno skupnostjo in etničnimi bozami, je vprašanje, ki ga bo morebiti na povsem nov način rešilo življenje. Za nas je dovolj, da ta razvoj opazujemo in se pri tem bogatimo.

Marko Kos

POGOVOR S SAMOM PAHORJEM

V boju z italijanskimi mlini na veter

Profesor zgodovine in svetovalec v tržaškem občinskem svetu
Samo Pahor je samo na videz nepremišljen avanturističen nergač in večer nezadovoljnej, ki naj bi s svojimi zahtevami, iz lastnega veselja, do onemoglosti vznemirjal tržaško srenjo, predvsem predstavnike italijanskih oblasti in še bolj tržaške neoškvaldriste. Temeljitejšega opazovalca pa njegove provokacije spominjajo na Sokratovo pronicljivo večino iskanja resnice in so sad neustavljive želje – pokazati, da živita eno mesto, ena dežela v dveh popolnoma tujih svetovih, meja med njima pa je za marsikoga pogubna.

Ste kdaj pomislili, da bi koprskemu županu v občinski skupščini rekli, da ne sme razpravljati v italijanski? Kadarkoli jaz v tržaškem občinskem svetu spregovorim slovensko, mi vzamejo besedo. Tem ljudem ne gre v glavo, da lahko tudi gospod govori v slovenskem jeziku, ki ga imajo za jezik kmetov, mlekaric, ogljarjev, konjarjev, peric... Se zmeraj jim brenči po glavi, čeprav se tega morda ne zavedajo, da so gospodski narod. In če bi jim omenili, da italijanska manjšina v istrskih krajih in občinskih skupščinah lahko brez zadrege uporablja materni jezik, bi se jim zdelo samo po sebi umavno. Tu sta pravzaprav dva svetova. Lahko, da so reveži, ki ne zmorejo misliti bolj človeško. Jaz pa bi jim rad pomagal, da bi prišli do tega spoznanja...

Je mar mogoče, da bi bili v državi, ki se hvali s tako tradicijo, kulturo in demokratično, čisto brez pravic? Tega vam povprečen Evropejec ne bo verjel!

Slovenska ustava je, kar se teh vprašanj tiče, non plus ultra – obravnava manjšino ne glede na število njenih pripadnikov. To je lahko edino izhodišče! Tudi pri nas ustavno sodišče pravi, da imamo na podlagi šestega člena ustave že brez dodatnih predpisov pravico, da oblastne organe lahko sprašujemo v lastnem jeziku in da dobimo odgovor s prevodom v slovensščini... Toda vlada pripravi osnutek zakona, ki je v nasprotju s tako razlago. Na Balkanu, bivši jugoslovski državi, bi to morda še bilo lahko normalno, toda tukaj je »civilizacija«. »Evropa«, »Zahod«... imamo pa oblast, ki krši svoj temeljni zakon! Kolosalno je tole – vse kaj drugega kot kolonializem v Balkanu! – to, kako naj se izvaja pravica, da v odnosih z državnimi organi uporabljamo slovensčino, je določeno v strogo zaupni okrožnici iz leta 1959. Pri vas je bil skandal zaradi tajnega uradnega lista, bili ste »balkanci«, »boljševiki« in ne vem kaj še. Tu pa je demokracija, je Nato...

Kako je natančno s temi okrožnicami?

Za okrožnico se zvedel naključno in leta 1985 vprašal pristojne, da bi ju dobil, zato da ne bi terjel nečesa, kar mi ne pritiče. Šele leta 1989, ko sem ponovno vložil pismo zahtevo, da naj mi jih pokažejo, so mi odgovorili, da gre za zaupne akte, ki mi jih ne morejo dati. Dobil pa sem ju tako, da sem se od leta 1985 v vseh prijavah zaradi kršitve svojih pravic skliceval nanju. Nekega dne dobim v taki obravnavi sodnika, ki je želel poglobiti vprašanje in si je priskrbel kopije okrožnic v spis. Ko je moja prijava arhivirana, pa imam pravico videti ves spis in si napraviti fotokopije. Tako sem prišel do strogo zaupnih okrožnic o pravi uporabi slovenskega jezika...

Kaj piše v njih?

»Natančno se opisuje vse, da morajo sprejemati vse prošnje v slovenskem jeziku, nanje odgovarjati v italijanski in priložiti slovenski prevod, da morajo poskrbeti za prevajalca pri ustnih stikih itd.«

Kako se je odlele v praksi kaj spremenilo?

Moram reči, da se je policija naučila in odgo-

ki... Televizije, ki jo je določil zakon iz leta 1975, pa še zmeraj nimamo. Leta 1984 so predvideli, da bi naj imeli 260 ur, zdaj samo še 208 ur programa na leto. Lahko nam dajo eno sekundo na dan in mi ne moremo protestirati...

Kako to, da zamejski Slovenci niso tako enotni v svojem boju za ohranitev?

Slovenec mora biti hudo ogrožen, da sploh reagira. Leta 1954 smo dobili bivši Narodni dom pri Sv. Ivanu. Tega so nam vrnili, toda tistega narodnega doma še danes nimamo, ker se naši niso mogli zmeniti, kdo ga bo upravljal.

Ta je lepa! Koliko Slovencev sploh živi v Trstu?

Popisa manjšine ni več od leta 1971. Voditelji slovenske manjšine, ki stvari ne razumejo, so nasedi našim nasprotnikom. Ti so namreč najprej rekli, da je treba slovensko manjšino prešteti in da bo glede na število dobila zaščito. Namesto da bi se takrat spustili v kampanjo proti taki barbarski delitvi zaščite glede na število, so naši rekli – nas ne boste šteli! In vlada jim je ustrejala. Vemo, zakaj. Tako stališče je po mojem v celoti zgrešeno. Z odklanjanjem štetja smo jim dali le še en argument, češ da se ga bojimo, ker bi videli, kako malo nas je. V resnici pa bi popis pomenil, da bi država vzela na znanje dejanski obstoj manjšine. Tedaj bi morala izvajati ustavne določbe o zaščiti manjšin. Če naj izbiram med tako »civilizacijo« in »barbarstvom«, kjer je vse dvojezično in lahko neki brivce

plača kazen, če nima dvojezičnega napisa, imam potem že raje barbarstvo.

Italijanska manjšina v Sloveniji in na Hrvaškem ugovarja ter trdi, da je deležna predvsem formalnih pravic, premalo pa stvarnih. Zato v zadnjem času poudarjajo in zahtevajo zase ekonomska baza, lastnino, iste dobrine, ki jih je v Italiji deležna slovenska manjšina in omogočajo njen obstoj...

Drži! Imeli smo svoje premočnine in nepremičnine, premoženje, uspelo nam je priti celo do svoje banke. Ampak vsega tega smo

»Ko sem bil leta 1988 od 10. do 16. februarja v ječi, sem med procesom dobil v celici grozljivo pismo. Znanec sem poslal parlamentarno vprašanje o tem, kaj misli narediti vlada, da bi bili pripadniki manjšine na varnem pred takimi grožnjami vsaj takrat, ko so na »varnem« v zaporu. Vlada pa je odgovorila, da so oni že poskrbeli za mojo varnost, ker so me dali v celico s tujimi državljani, saj sem menda v celici z italijanskimi sodržavljani tvegal, da jih ne dobim. Mene bi bilo sram tako butasto odgovoriti.«

imeli prej še več. Tržaška hranilnica in posojilnica je imela nekaj stotin nepremičnin v svoji lasti in v začetku druge svetovne vojne so to likvidirali in spojili s Cassa di risparmio. Ta hranilnica je s svojim denarjem zgradila čudovito palačo, v kateri je bila telovadnica,

gledališka dvorana, slovenska čitalnica, glasbena matica, sezidala je nov narodni dom...

... ki so ga potem požgali...

Tako je, toda – ali nam je Cassa di risparmio, ki nam je pobrala ves kapital in vse nepremičnine od posojilnice in hranilnice, po vojni zgradila nov narodni dom? Ne! Če smo hoteli imeti svoj časopis, se nismo mogli obrniti na italijansko vlado in reči, da naj nam financira časopis; kot vem pa Hrvaška in Slovenija financirata La voce del popolo, Panoram, Battano... Če smo hoteli imeti časopis, smo morali imeti podjetje. Podobno je bilo z gledališčem, ki ga niso zgradili in financirali iz državnega proračuna kot na primer reško gledališče Ivan Zajca. Če bi ena študijska knjižnica v Kopru imela tako malo italijanskih knjig, kot ima malo slovenskih glavna mestna knjižnica v Trstu, bi to bil škandal, protestirali bi, ne vem kje vse.

Kljub temu pogosto slišimo očitek, da imajo Italijani v Sloveniji in na Hrvaškem veliko manj pravic kot Slovenci v Italiji...

Zakaj bi imeli manj pravic? Pri vas se že v vrtcu učijo jezika okolja, govorijo o socializaciji dvojezičnosti. Poskušajte tukaj reči, naj bi se na italijanski šoli učili slovensčine! Če se pogovarjamo pred Italijani v lastnem jeziku, rečejo, da smo neolikani, ker jih s tem izključimo iz pogovora. Ljudje pa se bojijo tistih, ki govorijo na njim nerazumljiv način. Prva faza je strah, druga agresivnost, tej pa sledi konflikt.

Koliko je torej Slovencev v Trstu po zadnjem štetju?

V tržaški pokrajini 24 tisoč, devet tisoč v mestu, šest tisoč v okolici, devet tisoč jih je še v preostalih občinah. Lahko pa vam bi naštevati najrazličnejše primere asimilacije. Sam sem na primer dobil 1500 preferenčnih glasov na volitvah v občinski svet, ko pa imamo vsakega prvega v mesecu manifestacijo na trgu, nas pride pozdravit pet ali deset somišljenikov. Na volitvah te nihče ne vidi in lahko obkrožiš, kogar hočeš, na glavnem trgu pa, kaj veš, kaj te lahko doleti...

Vam fašisti pogosto grozijo?

Seveda mi grozijo! V nedeljo so mi telefonirali od Starih ponači in potem še zjutraj od osmih. Nekaj časa so bili taki primeri pogostejši, potem so pojenjali, zdaj niti niso več tako...

Njihov kolovodja je Koprčanom znani Roberto Menia...

On je kompetent za Istro, Reko, Dalmacijo in Trst. Še albansko obalo, Peloponez in Rodos naj da zraven! Sicer pa so istrski časopisi pisali, da celo v Istri ustanavljajo fašistične celice. Mislim, da je Sforza pred rapalsko pogodbo dejal Trumbiču takole: Mi smo po Hrvaškem potrosili že precej denarja, če ne mislite podpisati, ga bomo pa še nekaj! To je bilo pred 12. novembrom 1920. in razvoj človeštva je šel naprej. Pa tudi taka logika!

Kako ocenjujete zahteve o reviziji osimskih sporazumov?

Osimska pogodba je v celoti veljavna. Slišal sem, da s slovenske in hrvaške strani ni nobene problema spoštovati dogovorjene obveznosti. Celotno Hrvaško, ki naj bi bilo tako »hudoobno«, so italijanski manjšini dali možnost za lastnega predstavnika v hrvaškem parlamentu. Slovenci ga v Rimu nimamo, zdaj tvegamo, da ga ne bomo imeli niti v deželni svetovi. Še Hrvaška, ki naj bi bila glede tega tako grozna, kruta in nemila, je toliko korakov pred Italijo! Pri pogodi torej ne bi bilo treba ničesar spreminjati. Sam pravim, da bi morali najprej izpolnjevati nekatere temeljne osimske določbe, šele potem bi sporazume lahko nadgrajevali.

Sooblikovalce novih »osimskih« sporazumov želi biti tudi italijanska manjšina...

In zakaj ne tudi slovenska? Če bodo pripadniki italijanske manjšine v eni od delegacij (menda italijanski) na pogajanjih, zakaj ne bi bili tudi pripadniki slovenske manjšine?! Preden gre kateri od veljavkov iz Ljubljane v Rim, se pogosto pogovarja z italijansko manjšino, ko pa gre kdo iz Rima v Ljubljano, niti približno ne pomisli, da bi se sestal s slovensko manjšino! Morda bo kdo takoj očital reciprocnost. Ne, ampak sveto načelo: Nič o nas brez nas!

Kako pa je z vračanjem lastnine?

Tudi tukaj bi nam lahko kdo očital, da govorimo povsem s stališča reciprocnosti. Toda, če na italijanski strani govorijo o vračanju Istranov v Istro, bi morali razmišljati o tem, kako bi bilo mogoče vrniti 60 tisoč Slovencev na Tržaško in Gorisko. In še nekaj – vsi tisti, ki bi hoteli nazaj lastnino v Istri, bi se morali odpovedati tistim dobrinam, ki jim jih je dala, omogočila italijanska država kot beguncem. Pri tem je država jemala tudi slovensko zemljo. Naj k temu dodam, da Slovencev niso preganjali samo v času fašizma. V Trstu so bili fašisti že pred fašizmom! Že leta 1869 so z gorjaco napadli telegrafista in občinskega svetnika Franceta Cegnarja, istega leta so premestili na švicarsko mejo Ivana Zora, prav tako tržaškega občinskega svetnika. Ves Trst je danes pripravljen razlagati, da »sciaci« ni zaljivka za Slovence. Krivi smo sami, ker mislimo, da je to žaljivo! Če bi imeli drugično razpoloženje, bi bilo v Trstu morda 50 tisoč Slovencev. Prav po tem, kako država ravna z manjšinami, je najbolje ocenjevati, koliko demokracije je v njej...

Mar to pomeni, da je Slovenija bolj demokracija od Italije?

»Brez dvoma bolj pravna država!

Boris Šuligoj

OSIMO PO OSIMU

Istrski begunci pa hočejo veliko več...

Netilci konfliktov in sejalci iluzij – ne prvih ne drugih ni malo – bodo po bližnjih slovensko-italijanskih pogajanjih o tako imenovani nadgradnji osimskih sporazumov zagotovo ostali razočarani. Ljudje ob meji bodo še naprej skrbno opazovali razmerja med cenami doma in pri sosedih, da bi si v ugodni minuti nakupil izboljšani življenjski standard, politiki pa bodo prodajali interese svojega okolja za skupne cilje pri ustvarjanju ugodnejšega materialnega in družbenega položaja v širšem prostoru sosednjih držav. Majhna in velika nasprotja, značilna za narodno mešana stičišča različnih držav in kultur, bodo prav tako še naprej žvečala, kajti čudnega zdravila proti njim ni. Smo cinični?

Izhajamo iz spoznanja, da sta sosednji državi, ki sta izšli iz vojne na nasprotnih okoliščinah, najbolj otipljivi prav na njunem mejnem območju, v zadnjih desetletjih pravzaprav veliko storili za premagovanje medsebojnega nezauznanja in tudi med vojnih in povojnih krivih. Bivša Jugoslavija in Italija sta najprej dvignili železno zaveso, ki je od Severnega morja do Sredozemlja delila Evropo. Pri tem vloga Slovenije od vsega začetka ni bila majhna. Zato že osemnajst let stari osimski sporazumi niso bili enkratno dejanje, ampak posledica razvoja dolgotrajnih odnosov med sosedama. Kljub temu se je zlasti v Trstu pokazalo, da sta državi z njimi skušali prehiteti čas. Zaradi njih so potem demokracije stranke v sosednji državi plačevale velik volim davek desničarske protestni Listi za Trst. Italija najbrž ni po naključju zelo potihno privolila v njihovo nadaljnjo veljavnost v odnosih s Slovenijo in Hrvaško po razpadu Jugoslavije kot njunima dednjicama, podobno kot je storila tudi za več kot sto drugih sporazumov in pogodb med sosedama, od katerih segajo posamezni celo v leto 1922. Temeljno vprašanje, ki se zdaj postavlja pred politične strukture Slovenije, Italije in Hrvaške, je, ali sporazume prečistiti in postaviti odnose na bolj trdne in širše temelje ali pa jih ohraniti in ustrezno odgovarjati za nove probleme, ki jih prinašajo nove razmere in čas. Zagovornikov obeh možnosti je na vseh treh straneh veliko, kajti odnosi do sporazumov so v nekaterih okoljih splošizirani do vrelščja.

Bližnja pogajanja je mogoče opazovati z več ravni. Najprej gre za definiranje odnosov na med Ljubljano, Rimom in Zagrebom, potem na relaciji Trst–Istra in širše mejno območje sosednjih držav, slednjič pa še med položajem italijanske manjšine v Istri in slovenske v Furlaniji-Juljski krajini. Mogoče jih je gledati tudi z vidika obravnavanja in reševanja stvari ali pa z vidika zelo različujočih se interesov ljudi.

Težko bo najti skupne točke za formuliranje odprtih vprašanj, kaj šele za iskanje odgovorov nanje. Zaradi opisanih in še drugih razlogov se zdi, da je bila ideja italijanskega zunanjega ministra De Michelisa, avtorja zamisli o nadgradnji osimskih sporazumov, ki jih je vpregel v kontekst tako imenovane južne evropske osi, s katero je hotel parirati hitremu gospodarskemu prodiranju Nemčije proti vzhodu in ki ji je nasledil tudi naš zunanji minister Rupel, prenehanja. Pragmatični De Michelis je v pritiskih na Slovenijo in deloma Hrvaško najprej prislusnil italijanski manjšini v Istri in istrskim begunskim organizacijam ter ob tem povsem pozabil na slovensko manjšino v lastni državi. Neuspela zagrebška in zatem gorška manjšinska pogajanja so pokazala, da je s svojo malce arogantno idejo spravil odnose med tremi zainteresiranimi državami na hudo spolzko ploskev. Njegov naslednik Scotti je – kljub Rupelovemu pismu na tiho vse prešel – sedanjemu zunanji ministru, evropeizirani intelektualci Colombo pa je v osnovi sprejel De Michelisovo iztočnico, ki jim daje močan osebni pečat. In pri nas?

Ob dejstvu, da bi se nekateri državni uradniki radi začeli takoj o vsem pogajati s sosedjo, je zunanji minister Rupel spoznal, da je doslej o sporazumih rekel včasih kakšno preveč, včasih pa tudi kakšno premalo. Kakorkoli. Zdal sta v Italiji in Sloveniji ustanovljeni posebni pogajalski komisiji. Prav tako kot pri samem snovanju sporazumov Italija tudi sedaj ni hotela prepustiti pogajalnih pobud etabliranim strukturam zunanega ministrstva, ampak je zaupala vodenje prvih pogovorov Sergiu Berlinguerju, ki ima sicer naziv ambasadorja, a je bil že v letih 1976–1979 koordinator za izvajanje sporazumov, potem pa je opravljal različne dolžnosti pri vladah in predsedstvih držav. Z naše strani se bo z njim pogovarjal veliko manj profiliran človek v odnosih s sosedjo Peter Toš. Italijani so vključili v komisijo tudi mednarodno ugodnega profesorja mednarodnega prava; naši pa...? Vsekakor je mogoče ugotoviti, da so sosedje za začetek pogovorov, kakorkoli se bodo že potem odvijali, veliko bolj pripravljeni kot mi.

Zeleno luč za začetek pogovorov o sporazumih sta dala prejšnji teden v Rimu zunanja ministra Rupel in Colombo ter predsednika hrvaške in italijanske vlade Sarinić in Amato. Italijanska komisija se je že sestala in napovedala, da bo Sergio Berlinguer se pred koncem meseca obiskal Ljubljano, da bi se dogovorili o programu dela in usklajevanju tematike za morebitna pogajanja. Zunanji minister Colombo pa je v sredo sprejel delegacijo istrskih Italijanov in po enournem pogovoru z njo dejal – tako kakor pred tem delegacijam istrskih beguncev in nekaterih drugih organizacij – da bo

sproti obveščena o vsem in po potrebi tudi konzultirana. Minister, vsekakor, ves čas opozarja, kdo je za kaj pristojen. Kako namerava delovati naša komisija, je manj znano. Vsekakor pa so v zunanjem ministru pred časom pripravili delovno gradivo glede zaščitnih norm, ki naj bi jih sprejela italijanska država za Slovence v Furlaniji-Juljski krajini.

In zdaj k vsebini sporazumov in morebitnih pogajanj o njihovih spremembah. V njih gre za dokaj zapleten in širok sklop odnosov med sosednjima oz. med tremi državami na skrajnem severu Jadrana. Vsebinsko ločen prvi del z zelo nedoločeno naslovom določa natančno meddržavno mejo, obravnava nekatera specifična državljanska vprašanja za prebivalce nekdanjih con A in B Svobodnega tržaškega ozemlja in zagotavlja varstvo manjšin. Osredotočen pa je le na ozemlje nekdanjega Svobodnega tržaškega ozemlja. Od tega pa je ločena vrsta pogovorov, ki se nanašajo na gospodarsko sodelovanje v širšem mejnem območju, njihov nosilni element – pa je mešana prosta industrijska cona na Krasu, ki naj bi dajala polet tudi vsem drugim oblikam sodelovanja med sosednjima državama. Hrup, ki je nastal v Trstu v zvezi s sporazumi, kaže na to, da bi se morala rimska vlada ob črtanju omenjene cone pogajati s Slovenijo in Hrvaško izključno o prvem delu sporazumov, deželna uprava, Rim in Ljubljana pa sodoj, da bi se bilo ob sicer potrebnih spremembah ali dopolnitvah tega prvega dela, treba pogovarjati predvsem o vsebinski poglobitvi in razširitvi sodelovanja na gospodarskem področju.

Skušajmo najprej razumeti interese in potrebe italijanske manjšine v Istri in slovenske v Furlaniji-Juljski krajini ter zahteve

begunskih organizacij. Unija Italijanov kot avtentična predstavništva istrske manjšine že nekaj časa stopnjuje svoje interese do Ljubljane, Zagreba in Rima. Najprej bi hotela biti enotno obravnavana na celotnem istrskem polotoku, in to ob znatno večjih pravicah, kot so ji zdaj priznane. Hoče biti tudi udeležena v procesu lastninjenja, da bi se potem s svojimi gospodarskimi zmogljivostmi sama vključevala v nove tržne odnose. Dokler je vodil Unijo nedavno umrl predsednik Borme, je izražala svoje zahteve precej enotno, zdaj pa se v njej pojavljajo različni lomi. Ni nezanimivo, da hočejo v nekaterih njenih krogih med drugim preseliti italijanski konzulat in televizijsko postajo iz Kopra na Reko. Značilno za Unijo je tudi, da pri zahtevah noče razmišljati o razširitvi svojih pravic o sodelovanju s Slovenci v Furlaniji-Juljski krajini, ki prav terjajo od rimske vlade, da končno uzakoni zase enako obravnavo na vsem deželnem območju. Zdi se, da sta slovenska in hrvaška vlada pred začetkom novih pogovorov z Rimom storili nepopravljivo napako, da se nista skupaj vključili v pogovore z istrskimi Italijani in poskusili razumeti njihovih objektivnih potreb. Njihova sedanja razdelitev med dve državi z zelo različno stopnjo zaščite bo seveda oteževala kakršnokoli pogovarjanje s tretjo državo, njihovo matico. Prav tako težko bo dogovarjanje glede izboljšanja narodnostnega položaja Slovencev v Italiji, kjer se zdaj oblikujejo naravnost dramatični odnosi med sodno in politično izvršno oblastjo. Medtem ko prva sledi črki in duhu osima kot nadaljevalca zagotavljanja pravic, ki jih je slovenski manjšini določil poseben statut Svobodnega tržaškega ozemlja, ter splošnim evropskim trendom in v sodbah ter drugih akth zagotavlja javno rabo slovenskega jezika, ostaja

druga represivna in umetno vzdržuje različne pravice glede na teritorij, kjer živijo. Razvozlavanje tega zapletenega klobuča bo težko zaradi splošne nezaupljivosti Trsta in Rima do manjšin. Značilna je na primer usoda zakona za varstvo manjšinskih jezikovnih skupin v državi. Medtem ko ga je sprejela poslanska zbornica, ga predsednik senata ni hotel postaviti na dnevni red njegovih zasedanj do razpusta parlamenta. Tako bo treba začeti vse znova. Tudi v zvezi s Slovenci so bili zaščitni zakonski osnutki že večkrat predmet razprav v parlamentarnih komisijah, toda vedno so etablirane strukture našle način, da so ostali pred vrati plenarnih zasedanj. Naj se osimski komisiji v prihodnjih tednih ali mesecih karkoli dogovorita, bo problem ostal odprt.

In zdaj zahteve beguncev na katere opozarja včasih tudi minister Colombo. Beograd je po sklenitvi osimskih sporazumov ravnal v zvezi z obveznostmi do njih precej po bizantinsko, pri čemer mu je pomagala tudi Slovenija. Namesto da bi normalno po transah poravnal nekaj več kot sto milijonov dolarjev obveznosti, je iskal različne drugačne rešitve. Naposled se je porodila zamisel, ki je morda doma celo v Sloveniji, da bi se Italija začasno odpovedala dolgu na račun zgraditve osimskih cest. Hkrati so sporazumi določili, da je treba vrniti 679 italijanskim državljanom iz Istre njihove nepremičnine, od tega jih je približno petina s slovenske Obale. Kot je znano, je Slovenija izpolnila to dolžnost, Hrvaška pa ne v celoti. Istrski begunci seveda hočejo zdaj veliko več. Hudo vprašljivo pa je zdaj postavljati ta vprašanja in zahteve na nove tehnike, kajti pred begunskimi valovi iz Istre proti zahodu so bili po prvi vojni enaki begunski valovi iz po Italiji zasedene Pri-

moške proti vzhodu. Že pred nekaj desetletji, je bil pripravljen seznam profesorjev ljubljanske univerze, ki so bili begunci ali pa njihovi potomci, bilo jih je natanko 83. Ni nezanimivo, da sta bila iz begunskih družin na primer tudi Natlačen in Rupnik. Pa tudi po vojni so jugoslovanske oblasti dajale zlasti v Pulju in na Reki zatočišče številnim kovinarjem in njihovim družinam, ki so prišli iz Italije, ker so pač verjeli v socializem našega kova. Dodatno iskanej odškodnin utegne aktualizirati celo vprašanje glede italijanskega odplačila vojne škode, saj je znano, kako širokosrčen je bil Tito glede tega.

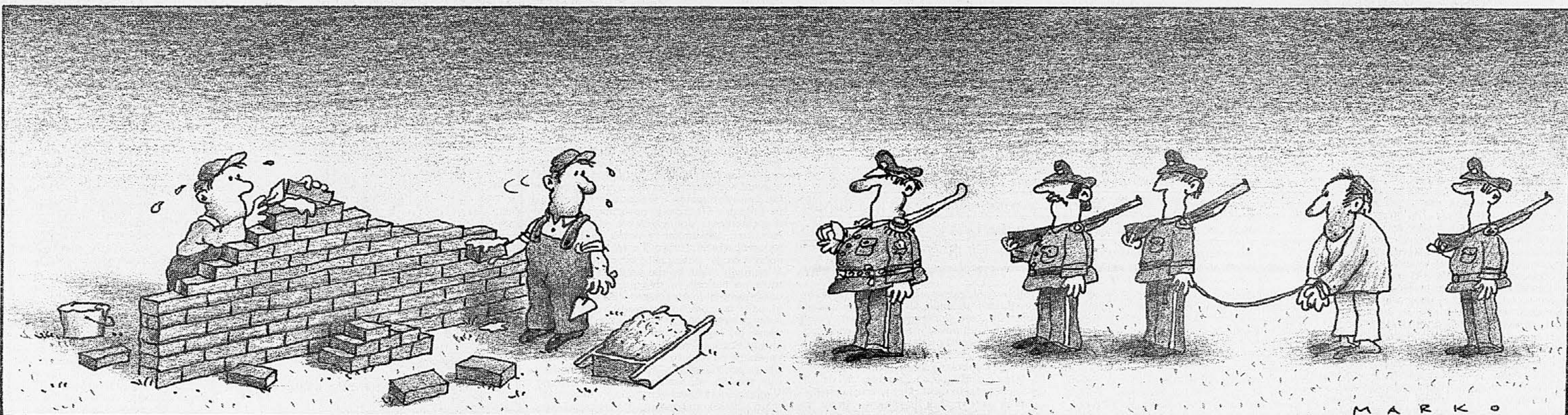
Ne bi pa smelo biti nikakršnih težav v zvezi z nadgradnjo gospodarskih določil sporazumov. Obe državi sta zainteresirani za več sodelovanja, kar ga omogočajo gospodarske razmere. Slovenijo zlasti pesti njena veliko manjša razvitost od italijanske, medtem ko je italijansko gospodarstvo v recesiji. Vsekakor bo ob branju neuresničljive mešane industrijske cone na Krasu potrebno zaključiti geostatsko mesto Slovenije v južnoevropski osi. Po vsem videzu naša država še nima izdelanega trdnega koncepta strategije nadaljnega gospodarskega razvoja, zato v različnih odločitvah niha med severom in zahodom. Prav zaradi takih nihanj ni bilo skoraj nič storjenega za pospešitev gradnje osimskih cestnih korakov in je videti, kot bi bila Italija zanje bolj zainteresirana od same Slovenije. Kar pa je svojvrsten paradoks. Sicer pa je treba povedati, da se majhni gospodarski projekti med Slovenijo in Italijo uresničujejo brez težav. Slovensko gospodarstvo dobiva zanje z druge strani meje kar precej finančnega kisika.

Lojze Kante

Foto: Stan Zivalnik

MARKO KOČEVAR

Končala se je ena najbolj neverjetnih pustolovčin, na meji med literarno domišljijo in resničnostjo, delček siciliske in italijanske politične paleologije, ki se je nedotaknjen ohranil do modernih časov. Salvatore Riina, običajno imenovan Totò Riina, gospodar mafijskih gospodarstev, odgovoren ali neposredni izvajalec kakšnih 150 umorov, koordinator mednarodne mreže in dajalec ukazov tudi za ameriško vejo siciliske Cose nostre (Naše stvari) se je po dvajsetih letih živ in zdrav brez nasprotovanja predal agentom, ki so njegov avto ustavili na eni izmed najbolj prometnih ulic v glavnem mestu Sicilije.

»Aretirali so ga, ker se ga je država odločila zajeti«, je mrko komentiral zmagoslavni dogodek eden od sodnikov, ki se borijo v Palermu proti mafiji. Ciničen komentar, ki je bil prvi v mislih vseh, ko so izvedeli, da je vsa dolga leta sovražnik italijanske države številka ena nemoteno živel v Palermu, se gibal po njem, se poročil v cerkvi, imel štiri otroke, ki jih je žena rodila v porodnišnici v središču mesta in so bili zapisani v registru prebivalstva, obračunal za nasprotniki s tradicionalno luparo in mitraljezi, nadzoroval milijarde lir iz trgovine z mamili in orožjem, skratka živel kot nevidni šef vzporedne države.

Katero vprašanje bi zastavili Riini, če bi imeli na voljo le eno, je vprašal novinar predsednika parlamentarne komisije za boj proti mafiji Violanteja. »Vprašal bi ga, kdo ga je ščitil vsa ta leta,« je dejal poslanec. Sumljiva se je zadržala zveza med odstranitvijo namestnika vodje siciliske policije Contrade pred tremi tedni; na podlagi pričevanj skesanjih mafijcev so proti visokemu policijskemu funkcionarju, osumljenemu zvez z mafijo, začeli kazenski postopek. Res ni nobene zveze – kakor nam je novinarjem na tiskovni konferenci zatrdil italijanski notranji minister Mancini – med začetkom postopka proti Contradi in aretaciji Riine?

Konec bega, v luči novih podatkov celo žaljiv za ugled državnih ustanov, pomeni konec njegovega imperija (nekateri ga primerjajo s Kraljestvom dveh Sicilij Karla V, ki v resnici sega daleč čez Palermo in Neapelj v Milano, Svico in obe Ameriki) in strategije neumljenega nasilja tudi znotraj mafijske organizacije. Je pa tudi začetek mučnega odkrivanja minulih dejstev, če naj bi odgovorili na vprašanje, kdo ga je ščitil in kakšno vlogo je lahko imel v domnevnem kompromisu z vrhom rimske politike vsa ta dolga leta.

Ko so Italijani – generacija je zrasla z vednostjo o nevidnem šefu mafijskih šefov, o katerem je bila ena sama mladostna slika – začeli gledati obraz zločinca, so bili najbrž nekoliko zbegani. Okrogele obraz siciliskega kmeta, zabuhel, z očmi globoko v očesnih duplinah, v pisanih srca in zelenim volnenim šalom okoli vratu – zlahka bi ga bilo zamenjati za prodajalca na trgu. Ta človek naj bi držal v šahu vso »kupolo« (vrh, nekakšno koordinacijo mafije na Siciliji), se odločal za najbolj poduhovljene finančne transakcije po vsem svetu, ko je pral umazani denar, ta naj bi si podredil newyorško družino Gambino, ta naj bi bil nesporni diktator, ki je ukazal izvesti oba strašna atentata v minulim letu proti javnim točilcem Falconeju in Borsellinu! Človek je dajal vtis, da ne zna šteti do pet, skrušen, nekako zbegani in vdan v usodo je stal pred uradnimi fotografi, tožil je, da je bolan in star. Vtis nemoči je bil tako močan, da so se v časopisih pojavile celo domneve o »namerni predaji« in notranji minister Mancini ga je pozval, naj spregovori. Videz na pol nepismenega kmeta so dejstva potrdila: Riina je komaj znal držati pero med prsti in njegovo pisavo so preiskovalci primerjali s pisavo prisilca.

Toda samo to se je izšlo. Začetek zasliševanj je pokazal nadvse budnega, prebrisanečega, odločnega in v vse pripravljenečega človeka, ki natančno ve, kaj mora storiti v kakšnem trenutku kdaj mora preiti v napad in kdaj se je vredno skriti za pravico, da ne odgovarja na vprašanja.

Totò Riina je pojem siciliske mafije, simbolna osebnost nejasnega, zapletenega, enkratnega razmerja med zakonito in paralelno oblastjo na Siciliji. Tommaso Buscetta, eden od nekdanjih mafijcev, ki so se pred leti – zaradi notranjega spora – odločili sodelovati z oblastmi, je pripovedoval, da se vedno ni Sicilijanca, ki ne bi ponudil gostoljubja nekemu, ki beži pred oblastmi. Mafija je še vedno kot riba v vodi na Siciliji?

V Corleoneju, rojstnem kraju Totòja, so na dan njegove aretacije zamažali iskali njegove otroke, ki živijo v »ilegali«. Roletje so se spustile, polkne zaprle, bifeji izpraznili, ulice opustele. »Omertà« – zapoved molka – velja še naprej. Totò Riina? Kdo je to? Kdo bi ga poznal, odgovarjajo ljudje na ulicah na vprašanja televizijskih reporterjev, ki prihajajo v ta kraj, ki je po zaslugi pisatelja Maria Puza, ko je vanj namestil korenine

BOTER ZA REŠETKAMI

Imperij nepismenega kmeta iz Corleoneja

svojega Botra, postal po vsem svetu simbol siciliskega organiziranega zločinstva.

Življenjska pot Riine je v resnici povezana z Corleonejem, z revščino, veliko revščino fevdalne resničnosti, ki se je na sicilskem podeželju ohranila tja v čas po drugi svetovni vojni. Prvi italijanski fotoreporterji, ki so si upali v te kraje, so pripovedovali o blagem podnebnju, rodovitnih poljih in grčih, toda tudi o ubijajoči revščini in strahu, ki je kot

Zdelo se je, da je trepetala celo birokratska govornica, ko je karabinjerski polkovnik na tiskovni konferenci v Palermu na Siciliji objavil zgodovinsko novico, da so »danes zjutraj sile reda aretirale Riino Salvatora«.

svinec ležal na ljudeh. V Corleoneju je bil torej rojen Totò Riina leta 1930 in živel tihi tipično življenje bistriga kmečkega sinu: štirje razredi osnovne šole, nato nastop službe pri dežanskih gospodarjih, tistih nameščenih zemljiških posestnikih, ki so formalno varovali posestva, vmes pa bogateli in počasi postajali pravi gospodarji, medtem ko so nadzorovali vse in od vsega jemali odstotke. Totò, ki so ga zaradi nizke rasti – samo 160 centimetrov – imenovali »Totò u curtù« (mali Totò), je postal mafijski vajenec pri enem od takih fevdalnih campierov Lucianu Liggio.

Bil je še fant, ko je Liggio vzpostavil sodelovanje z ameriško mornarico, po katerem je mafija dobila proste roke na od Američanov zasedeni Siciliji v zameno za mafijško »očistitveno« newyorškega pristanišča nemških voznikov, ki so sporočali nemškim podmornicam pot ameriških konvojev čez Atlantik. Eden od mafijških poglavarjev je postal župan, njegov gospodar Liggio je svobodno krožil naokoli in govoril, da je imel zaščito med policiji. V tistem času je Michele Sindona (ki so ga pozneje zastupili v ječi s »popravljenim« kavo) prodajal hrano zaseb-

nim oblastem v zameno za orožje, ki ga je nato prodajal banditu Giulianu in njegovim, ki so se borili za ocepitve Sicilije od Italije.

Mladi Totò je bil izvajalec in organizator umorov, tudi tistih, ki so jih pozneje ukazovali zajeti mafijski šefi iz italijanskih zaporov, in počasi prevzemal v roke zločinski mrežo, ki se je med hudimi notranjimi obračunavanji razvila v državo v državi. Se ni imel 20 let, ko je bil likvidiran neprijatelj Giuliano (po »dosedanjih podatkih« tako kot »piše« tudi »Pužo« v svojem romanu Sicilijane, od svojega sodelnika Pisciotte, po novih odkritjih pa po naročilu italijanskih oblasti od Luciana Liggia).

Liggio se je počutil zavarovan, vsemogočen, odločil se je, da bo uveljavil svojo voljo in je napovedal vojno starim mafijskim vodjem. Znamenja novega časa so bila očitna: starega Navarra ni ubil z luparo, ampak z mitraljezom, tako kot so delali v Ameriki, in Riina je bil z njim. Sledil je obračun z vso družino, ki je zahteval osem mrtvih in je prinesel zmago Corleonežanom. Rok pravice se ni mudilo. Liggio (tedaj že na begu) in Totò Riina sta

bila obtožena, toda proces je trajal 11 let in na koncu sta bila oproščena. Leta 1969 so Riino tudi zadnjič videli, umaknil se je v »podzemlje«, torej med svoje ljudi in v svojo državo v državi. Z oblastjo je potem ubiral vse možne poti: korumpiral je, postavljaj državne uslužbenke na plačilne sezname, zastraševal, izsiljeval in tu in tam dal kakšno žrtveno jagnje, ko je morala država potolažiti javno mnenje.

K izgradnji Riinove vzporedne države je leta 1963 prispevala strašna pomota njegovih konkurentov. Med tako imenovano prvo mafijsko vojno v letih 1962–63 je zletelo v zrak pet karabinjerjev in dva vojaka, ko je eksplozirala bomba, nastavljen enemu od tekmecev. »Zgodovinski« mafijski šef Salvatore Greco je razpusil vladno Cose nostre in pobegnil v Ameriko.

Praznino so takoj zapolnili in Liggio se je dal slaviti za novega prvega človeka mafije med znamenitim vrhom v nekem hotelu v Palermu septembra 1957, ki mu je prisostvovali tudi vrh ameriške Cose nostre z Luckyjem Lucianom, Joe Bananasom in Johnom Di Bellisom (družina, ki je rabila za literarni vzorec Puzovega Botra). Osebo Liggia v Palermu ni bilo, namesto njega je že nastopil Totò Riina; še namestnik, toda tudi že posrednik med šefi in torej človek z oblastjo. Liggio se je preselil v Milano – ilegalno –, se pomestil in obdal z avreolo neujemljivega zločinca, prav tako, kot je deset let pozneje naredil Riina. Ta je, z mnogo višjim pragom nezakrivnosti znal povezati notranjo in zunanjo politiko Cose nostre, revolucionarno njeno

dejavnost in se predal trgovini s heroinom in kokainom. Po trgovskih poteh, po katerih je prihajal morfin z vzhoda in kokain iz Kolumbije, so tvorili tudi orožje.

Leta 1974 se je dolgi beg Luciana Liggia končal z aretacijo in v se, da je bil to začetek popolnega zmagoslavja za Riino. Ni izključeno, da pri njej ni imel vmes svojih dolgih prstov. Začelo se je obdobje strašljive morije: Riina je dal ubijati med slavi, na ulicah, v hišah, samo žrtve ali skupaj s sorodniki in nedolžnimi mimoidočimi, dal je razkrojiti trupla v kislini, zazidal jih je v nosilne stebre avtocest. »Linija« je postajala vedno bolj radikalna in se je začela ločevati od tradicionalne poti mafije, ki je po tihem nadzorovala vse donosne dejavnosti z izsiljevanji in zastranjanji ter pogajani s korumpirano oblastjo v zameno za glasove na volitvah, ni pa se odkrito spopadala z državo. Riina je storil prav to: začel je ubijati tudi sodnike in policiste, predsednike in župane. Vmes je likvidiral vse člane »kupole«, ki mu niso bili všeč, prehitel tudi ameriške potomce »zgodovinskih« gangsterjev, ki so priznali premoč.

Konec je znan. Imperij skoraj nepismenega kmeta iz Corleoneja, ki je temeljil na trgovini z mamili in orožjem, se je začel rušiti po koncu dvopolne svetovne ureditve. Mafijski režimi srednje Amerike, ki so kovali velike dobičke iz »ideoloških« svetovnih nasprotij in se stiskali zdaj v zajete ene zdaj druge svetovne sile, so izgubili smisel obstanka, upadlo je zanimanje za trgovino z orožjem na srednje-ameriških trgih, medtem pa se je zrušilo tudi notranje italijansko ravnotežje, ki je posnemalo svetovno, in rezultat je obujitev moralnega vprašanja, ki je praktično razdrlo »zanemljivost« dosedanjega strankarskega sistema in končalo obdobje »nezakrivnosti« mafije.

Če je do Riine torej prišla policija sama, ker ga je hotela, zares hotela ujeti, ali pa je Riino predal kakšen drug mafijski šef, ker je postal prenevarjen za vso organizacijo. V končni posledici niti ni pomembno. Dejstvo je, da se z aretacijo »malega Totòja« končuje cela epoha sožitja (vzporednega življenja) italijanske države s sicilisko mafijo, da zaščitne mreže ni več in da se bo mafija morala od korenin preurediti. Nič ne dvomi, da tega ne bo poskušala storiti, toda zdaj se ve, da ni neprimljiva.

Moja Držar-Murko

muslimanov v Bosni, Albaniji, Sandžaku, na Kosovu in v Bolgariji) pa vse tja do Mongolije in Kitajske si je Ankara v zelo kratkem času pridobila eno vodilnih vlog v islamski konferenci, hkrati s tem pa je v tem delu sveta v dobrega pol leta obudila dve novi ekonomski združenji.

Prvo se je rodilo junija lani v Istanbulu, kamor je Turčija povabila 11 držav: tiste, ki ležijo ob Črnem morju, ter tri svoje balkanske sosedje (Grčijo, Bolgarijo in Albanijo) in z njimi podpisala tako imenovani Črnomorski pakt o ekonomskem sodelovanju. Drugo je nastalo konec novembra lani v Islamabadu, kjer so Turčija, Iran in Pakistan s svojo že obstoječo Organizacijo za ekonomsko sodelovanje (ECO) povabile še Afganistan ter šest nekdanjih sovjetskih islamskih republik: Kazahstan, Uzbekistan, Tadžikistan, Turkmenijo, Kirgizijo in Azerbajdžan.

Začetek skupnega islamskega trga?

Ta razširjeni ECO, ki je bil sicer ustanovljen že pred več kot 25 leti v Izmirju, je s tem postal druga največja ekonomska grupacija na svetu doslej, takoj za Evropsko skupnostjo. ECO zdaj namreč združuje kar 300 milijonov ljudi, torej četrtno vsega islamskega prebivalstva, toda po ekonomski moči se zaradi šibke infrastrukture in zastarele tehnologije seveda še daleč ne more primerjati z ES. Toda ambicije so precejšnje. V Iranu, kjer najbolj zagovarjajo to teorijo, namreč pravijo, da je ta novi ECO v bistvu nekakšen začetek skupnega islamskega trga. O tem v islamski konferenci sanjajo že zelo dolgo, toda zaradi nenehnih medsebojnih sporov in spopadov v islamskem svetu ta ideja doslej še ni dobila prave možnosti za življenje v praksi.

Velika naspornika sta na primer že Turčija in Iran, ki zdaj bista neumljeni boj za pravo vladno v nekdanji sovjetski Srednji Aziji. Toda Turčija namerno ne zastruje teh spopadov, saj se v Ankari dobro zavedajo, da so zaradi svojih dobrih zvez z Zahodom v tem boju za vpliv v veliki prednosti pred Teheranom, ki svojim islamskim državam razen islamskega fundamentalizma v bistvu nima česa ponuditi. Namesto zaostajanja ponujajo sodelovanje.

S to taktiko potezo so nadvse učinkovito razorožili Teheran, ki se je svojega tekmeča poskušal lotiti na veliko bolj neroden način. Ko je namreč Iran nedolgo tega gostil zasedanje Islamske banke za razvoj (banko v bistvu vodijo finančni in gospodarski ministri nekaterih najbolj vplivnih islamskih držav), je vladna v Teheranu nepričakovano sporočila, da naj bodo ministri na tem zasedanju obločeni v skladu z islamsko tradicijo. To je kajpak letelo na turško ministrstvo za gospodarstvo Tansu Ciller (sicer edino žensko v Demirelo-

TURČIJA

Ali se rojeva nov otomanski imperij?

Prihodnje stoletje bo stoletje Turkov,« je nedolgo tega na vrhunskem sestanku z voditelji šestih nekdanjih sovjetskih islamskih republik v Ankari dokaj samozavestno dejal turški predsednik Turgut Özal. Toda kljub tej res nekoliko pretirani samozavesti je predsednik Özal vendarle zelo jasno opozoril na ambicije, ki jih ima Turčija na Bližnjem vzhodu in v sedanji Aziji. Se torej rojeva novi otomanski imperij?

Turška vlada, ki jo zdaj vodi »Sulejman Babas«, kot premieru Demirelu pravijo njegovi

politični privrženci, se je resnično nadvse spretno in hitro prilagodila novim razmeram, do katerih je prišlo po koncu hladne vojne in razpadu Sovjetske zveze. Te spremembe so bile namreč za Turčijo svojevrstni šok, saj je bila Ankara po padcu komunizma v SZ nenakrat bistveno manj zanimiva za Zahod. Turčija je bila namreč zaradi svojega strateškega položaja kot članica pakta Nato dolga leta deležna izdatne gospodarske in vojaške pomoči zahodnih držav, zlasti ZDA. Ta pomoč se je posebej okrepila po letu 1979, ko je Homeini začel izvažati svojo islamsko revolucijo. Takrat je Turčija morala »braniti« Za-

hod na dveh frontah hkrati: pred komunizmom iz SZ in pred islamom iz Irana. V tistih časih je Turčija postala tretji največji prejemnik ameriške pomoči na svetu, takoj za Izraelom in Egiptom. Te tri države se danes poberejo več kot 60 odstotkov vse gospodarske in vojaške pomoči, ki jo Bela hiša daje tujim državam.

Toda po zlomu sovjetskega imperija so Američani nenadoma postali manj radodarni. Washington je pomoč Ankari, ki je v najboljših časih presegala milijardo dolarjev (po neuradnih podatkih pa je bila še bistveno višja), zmanjšal za skoraj petino, zato se je turška vlada odločila za novo strategijo. Začela je pravo politično ofenzivo za vpliv v nekdanjih sovjetskih islamskih republikah, ki ga je za časa turškega imperija že imela. Tod so se ji namreč tako rekoč čez noč ponudile izjemne ekonomske možnosti, saj je ta azijski, v glavnem manj razviti del nekdanje SZ naravnost hlepel po izdatnejših kreditih Zahoda.

Konec starih prepovedi

Turgut Özal je na vrhunskem srečanju z voditelji teh novih azijskih islamskih držav resda dejal, da imajo vsi njihovi narodi skupne korenine in da vsi izhajajo iz ene družine ter s tem spominj na zgodovinske in verske vezi med Turčijo in Srednjo Azijo, toda bolj kot večstoletna tradicija in krvno sorodstvo so kajpak zanimali tamkajšnji trg in dragocene surovine, kot so nafta, uran, druge rude in navezdanje tudi kmetijski pridelki. Pri tem je Turčija politiko in ekonomijo spretno pomestila s tradicijo, saj je zaigrala tudi na zelo močno karto skupnega jezika nekdanjih islamskih držav namreč govori turški jezik, izjema je le Tadžikistan, tako da je bil problem komuniciranja v bistvu najmanjša ovira.

Tsivi Tsamaan, direktor turškega inštituta za zunanjo politiko, je za kairski Al Ahram nedolgo tega dejal, da Turčija zdaj podpira stare pregrade in prepovedi, ki jih je podedovala iz preteklih časov. Po razpadu nekdanjega otomanskega cesarstva in po ustanovitvi moderne turške države s Kemalom Atatürk-om na čelu se je Turčija zavezala, da se ne bo več vmešavala v notranje zadeve arabskih

in azijskih držav, ki jim je vladala stoletja. Druga stalnica, ki je dolgo obvladovala turško zunanjo politiko, je bilo dejstvo, da je bila Turčija kar nekaj desetletij v bistvu prva jugovzhodna obrambna črta Zahoda pred sovjetskimi vplivom. Toda ti časi so zdaj mimo, pravi Tsivi Tsamaan in dodaja, da so nekdanje politične interese zdaj zamenjali ekonomski.

Ta nova turška politika je za zdaj dokaj uspešna. Vladi v Ankari je Washington, potem ko ji je ta po padcu komunizma in koncu hladne vojne odtegnil precejšnji del prejšnje pomoči, uspelo prepričati, da je ta del sveta za ameriške interese enako pomemben kot prej – ZDA so Turčijo namreč razglasile za nekakšen most med Zahodom in azijskim delom Skupnosti neodvisnih držav – po drugi strani pa je Ankara s svojimi novimi zunanjepolitimi prioritetami spet pridobila vpliv jam, kjer ga je svojčas že imela.

Dve novi ekonomski združenji

Američani so namreč dokaj hitro spoznali, da si bo politični vpliv v šestih novih islamskih republikah najlažje zagotoviti z ekonomsko pomočjo. Tako seveda ni naključje, da so ZDA prav prek Turčije, namreč za več kot 400 milijonov dolarjev ekonomske pomoči zaradi teh dobrih zvez z Zahodom, še zlasti seveda z ZDA, pa je Ankara s svojimi novimi zaveznicami že sklenila za nekaj milijard dolarjev ekonomskih poslov. Turško gospodarstvo je namreč v hudi krizi, zato krvavo potrebuje nove trge in nove izvozne aranžmaje. Zunanji dolg znaša 44 milijard dolarjev, inflacija je najmanj 75-odstotna, brezposelnost preseda 15 odstotkov. Brez dela je ta hip kar 40 odstotkov Turkov, ki so mlajši od 25 let. V takem položaju so mnogi politični krogi v Turčiji premieru Demirelu očitali, da zaradi zunanje političnih interesov zanemara ekonomijo, toda »Sulejman Babas« je prepričan, da bo ta zunanje politična ofenziva pozitivno vplivala tudi na gospodarske tokove in zausstavila zdajšnjo recesijo!

Za zdaj je ta Demirelova politika uspešna. Z razpredanjem svojih mrež od Balkana (kjer je Turčija postala najbolj goreča zagovornica

POGOVOR S POLDETOM BIBIČEM

Odrski »pes«, talisman direktorja

Z začetkom letošnjega leta je prevzel funkcijo vršilca dolžnosti direktorja ljubljanske Drame SNG naš znani dramski igralec, Prešernov nagrajenec in nosilec Borštnikovega prstana, Polde Bibič. Na zadnjih volitvah je bil izvoljen tudi kot predstavnik interesov kulture in športa v državni zbor. Obe pomembni funkciji sta se nam zdeli primerna iztočnica za pogovor.

Ker je gledališče vaša poklicna življenjska opredelitev, predlagam, da začnete način pogovor o prevzemu funkcije v d. direktorja Drame SNG Ljubljana, na katero vas je imenovala slovenska vlada. Kot prednostno nalogo vam je naložila izpeljati vse tiste postopke, ki so potrebni za veljavno registracijo Drame kot samostojnega zavoda. Kako gledate na nalogo, ki je prej organizacijska in upravljaljska kot pa umetniška?

Verjetno boste presenečeni, ko vam bom povedal, da me je prav ta naloga posebej motivirala h kandidaturi. Ne vidim je namreč samo v njeni birokratski in uradniški dimenziji, ki sta seveda nujen sestavni del vsakega direktorskega posla, ampak slutim v njej tudi ustvarjalne možnosti za človeka, ki se želi ukvarjati z umetnostjo. Prav v tem trenutku vidim veliko, morda celo zadnjo priložnost ne le za Dramo, ampak za slovensko gledališče nasploh. Ko bomo skupaj z ustanoviteljem (oziroma ministrstvom za kulturo kot njegovim pooblaščenim organom) oblikovali svet, naredili statut, oblikovali delovno in pravno temelje, da svoj teater postavimo na prave temelje. Ko bo to opravljeno, bo imela umetniška ustvarjalnost spet prvo besedo.

Zdi se mi prav, da je v vse to preoblikovanje ustanove vključen izkušen gledališki praktik. Dobro je tudi, da je to igralec, saj smo igralci širši od režiserjev, ki vidijo le vsak svoj koncept. Igralci delamo pri različnih režiserjih in imamo zato bolj odprt odnos do različnih konceptov. Drama mora namreč omogočati uresničevanje več različnih gledaliških konceptov.

Za kulturno javnost, še posebej za občinstvo, so manj zanimivi postopki, ki so potrebni za registracijo novega zavoda, gotovo pa jo zanima, kaj bo v repertoarjem tega gledališča, kaj z njegovim programom, kaj s kadrovsko politiko, tako v izbiri zunanjih umetniških sodelavcev kot tudi v pomlajevanju igralskega ansambla. Za ministrstvo ste morali pripraviti svoj umetniški koncept in bilo bi zanimivo slišati najpomembnejše točke iz njega. Bili ste postavljeni v čuden položaj, da ste morali pripraviti dolgoročno razvojno vizijo, čeprav vam vlada, ki vas je imenovala za vršilca dolžnosti, ne zagotavlja daljšega mandata od enega leta.

S polemичnim razmerjem do zapisanega vedejstva sem tudi začel svoj programski koncept, ki sem ga predložil ministrstvu. Saj ne morem preoblikovati Drame v novo organizacijsko obliko, ne da bi ob tem skrbel za tekoči repertoar in program. Po svoje sem v tem začasnem mandatu obdobju sicer zelo svoboden, seveda pa svojemu morebitnemu nasledniku ne želim »zapustiti« tistega, kar bi nemara on hotel in mogel storiti v svojem polnem mandatu.

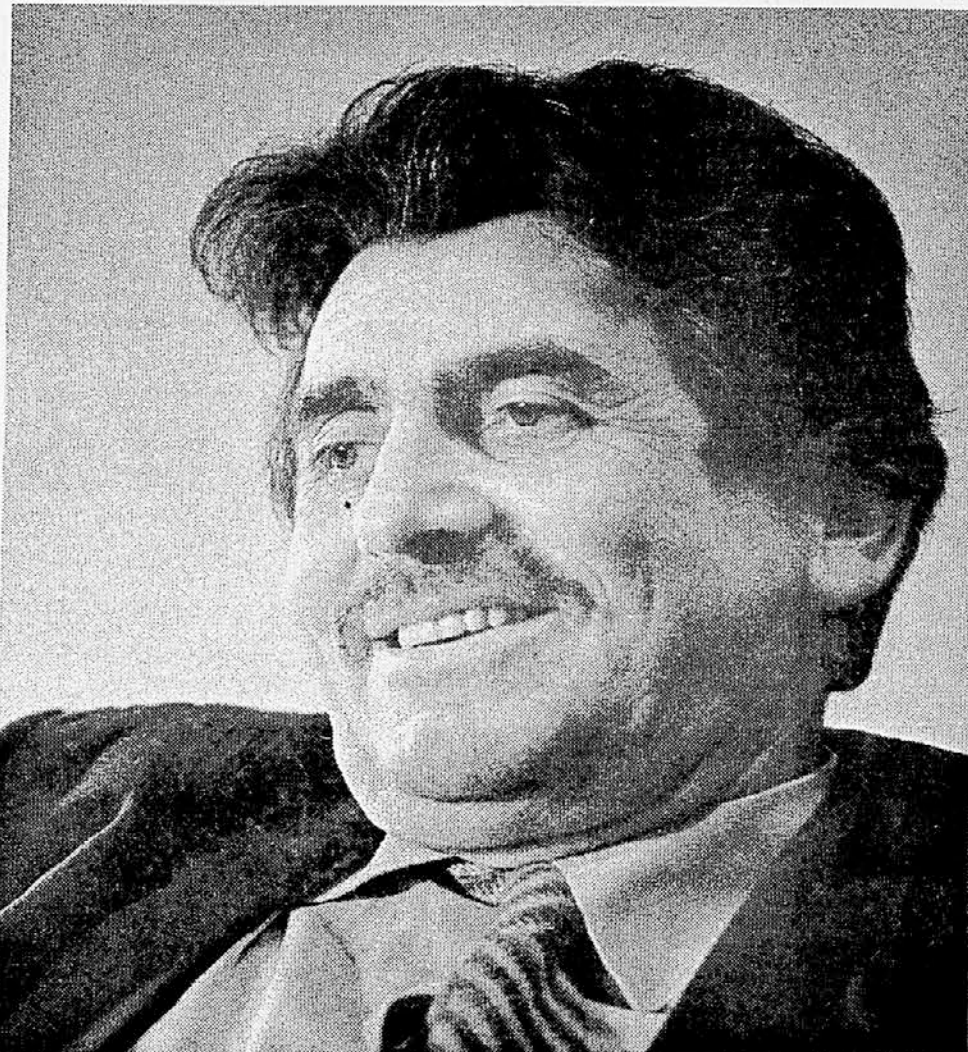
Ali ne računate, da bi vendarle tudi po obdobju vedejstva za normalno mandatsko obdobje stihali ali petih let vodili Dramo?

Mandat sem sprejel tak, kakršen je bil razpis, se pravi najdlje do enega leta. Prav pretrane ambicije, da bi svojo normalno mandatno dobo opravljal to funkcijo, nimam. Mandat sem sprejel le zaradi tega, ker se mi je zdelo primerno in nujno, da se začnejo stvari urejati, za naprej bomo pa videli, ko bo čas za to. Pravzaprav bi mi bilo ljubše, če bi našli drugega človeka za to funkcijo, saj imam sam še toliko načrtov, ki mi jih bo ob direktorski službi težje uresničiti.

V enem letu verjetno popolne organizacijske, programske in celo kadrovske prenovitve ni mogoče izpeljati.

V kadrovski prenovi se ne bom spuščal, medtem ko verjamem, da se dajo vsi potrebni notranji normativni akti pravocasi pripraviti in veljavno sprejeti. V jedru svojega koncepta vidim Dramo kot osrednjo nacionalno gledališko institucijo, kar je nekoč že bila. O tem razmišljam, kljub temu da se zavedam, da so t. i. nacionalne hiše tudi po svetu v krizi in da se dogaja najbolj živo gledališče

na t. i. alternativnih odrih. Drama naj torej ne bi bila okostenela staromodna ustanova, nujno pa je treba upoštevati dejstvo, da je to repertoarno in nacionalno gledališče. To pomeni most med preteklostjo in prihodnostjo, kot ga ustvarjajo tudi druge nacionalne institucije, npr. Narodna galerija, Narodni muzej, SAZU ipd. Gre pač za kontinuiteto v skrbi za nacionalni kulturni zaklad na tem področju, zato je v ospredju skrb za klasiko, domaćo in tujo, ter odprtost do sodobne dramatike, ob čemer pa se ne bi želel izogibati razvedrilu.

Edina repertoarna odločitev za prihodnjo sezono, ki jo že lahko zaupam javnosti, je napoved otvoritvene uprizoritve prihodnje sezone. Za narodov blagor Ivana Cankarja (ki ga nisimo imeli na repertoarju že 12 let) in v režiji Borisa Kobala. Od Kobalove uprizoritve pričakujem provokacijo, celo malo barbarske, saj ne želim gojiti le zunanje dostojanstva, ki mora biti ena od močnih komponent našega repertoarja, ampak tudi določeno ostrino v družbeni kritiki.

Na novem začetku se nujno postavljajo vprašanja, kaj je v tej hiši, v kolektivu, takega, kar bi veljalo zadržati in plemeniti naprej, kaj pa takega, kar bi veljalo čimprej opustiti, zamenjati z novim, drugačnim.

Bral sem neki Jančarjev intervju, v katerem je skeptično govoril o sodobnem samozadostnem teatru, ki da avtorja besedila ne potrebuje več. Sam bom skušal spet pridobiti Draga Jančarja in druge sodobne slovenske pisatelje, dramatik, posebno mlajše, da bi sodelovali. Želim tudi poiskati novo v svetovni dramatik. Vemo pa, se v sodobnem gledališču

ne čuti odrinjenega le Jančar, zaradi česar danes tudi ni dramatikov dometa kakega Millerja, Becketta, Pinterja... Teater lahko avtorjem ponudi le rodovitno njivo in v sodelovanju z njimi išče nove poti.

Ob skrbi za besedilo bi rad vrnil poudarek tudi igralcu, saj smo gledališče, ki ima izjemno močan ansambel. Postaviti bi želel igralca na mesto, ki ga je nekoč v gledališču že imel, posebno v ljubljanski Drami. S tem zavestno jemljem nase tudi morebitne očitke konservativizma. V ta sklop sodi tudi skrb za slovenski jezik, za katerega sem že našel odličnega sodelavca v profesorju Jožetu Faganelu. Z jezikom smo namreč, ne le v teatru, na psu. S tem ne mislim, da bi moralo biti gledališče spet šola lepega vedenja in lepega govorjenja, mora pa biti skrb za jezik ena od prednostnih nalog, posebej v uprizoritvah klasičnih besedil.

Omenjali ste dva ključna poklica v dramski in gledališki umetnosti: dramatika, avtorja besedila, in igralca, njegovega živega po-

srednika na odru. Spustili ste režiserje, ki so imeli v zgodovini teatra različno pomembno vlogo, v zadnjih desetletjih pa prav prevladujočo.

Kar zadeva režiserje, je tako, da se mi o njih ne zdi potrebno razpravljati, ker so si sami doslej v gledališču že izborili dovolj močno in vplivno pozicijo. Zdaj je pač treba drugim bolj pomagati kot režiserjem. Vsekakor pa se zavedam njihove velike vloge v teatru. Nekdaj so dajali podobo posameznemu gledališču poleg igralcev tudi hišni režiserji, danes pa ti delajo po vseh gledališčih, tako da specifično posameznemu gledališču dajejo le še igralci. Kadar pa so ti potujoči režiserji nasilni in jemljejo igralcem njihovo individualnost, nastaja nekoliko dolgočasen in uniformiran teater. Kot Zvone Sedlbauer čutim tudi sam potrebo po stalnih režiserjih v gledališčih zaradi razvijanja ansambla in vsakega posameznega igralca. Stalni režiser je pri razvijanju igralca koristen na drugačen način od dramaturga, to pa lahko počne le hišni režiser.

Kot igralca bi vas vprašal o predlogu eksperimentne skupine ministrstva za kulturo, da bi imel ravnatelj možnost sam podpisovati pogodbo o angažiranju igralca največ za čas svojega mandata.

To je nemški model, kjer gre umetniški vodja iz enega gledališča v drugo in v zvezi s seboj igralce, s katerimi je vajen delati. Ali je to pri nas sploh izvedljivo, ostaja veliko vprašanje, ki je povezano s stanovanjem in vsemi drugimi socialnimi okoliščinami za tako fleksibilnost. Vsaj hiša, kakršna je Drama, bi morala imeti stalnejši gledališki kolektiv. Osnova je igralski ansambel, ki ga ne moreš kar v celoti ali delno postavljal na oces. Grožnja, da lahko izgubiš delo, je sicer lahko spodbudna, toda ne tako, da bi lahko nekdo zamenjal kar pol ali večji del dotedanjega ansambla. Nisem socialni sentimentalnež, toda brez socialne odgovornosti si ne predstavljam ne življenja in ne teatra.

V Schnitzlerjevem Anatolu nastopate v dveh stazaah ali »psih«, kot rečete igralci v Zargonu. Ali hočete z lastnim zgledom vplivati na kolege, da ne bi zavračali vlog v zasedbah, kadar jim niso povsem v ustvarjalno radost?

Gre za stazažo, ki se »pes« ni, in da jo igram kot trenutni direktor, je čisto naključje. Vloga je bila dogovorjena že pred kandidiranjem za ravnatelja, zanjo pa sem se odločil potem, ko v letošnji sezoni v repertoarju zame ni bilo nobenega dela. Ko zanimivost bi povedal, da sem tudi ob prvem direktorskem mandatu v Drami prav tako igral slogo v Krleževih Glembejvih. Za šalo bi dejal, da odigram takega »psaha« kot direktor za svojo maskoto. Znani snemalec Tomislav Pinter mi je po premieri brez ironije dejal: »Nocoj sem videl, da si velik igralec. Ker si prevzel to vlogo in jo odigral s profesionalno disciplino.« Če hočemo gledališče povrniti zlahtno umetniško podobo, bodo morali dobri igralci nastopiti kdaj tudi v t. i. »psih«.

Ali boste kot ravnatelj delali povsem samostojno, ali boste sodelovali z razmeroma močnim dramaturškim oddelkom v hiši ali pa si boste pomagali tudi z zunanjimi sodelavci, s katerimi imate podobne poglede na gledališče?

Pri svojem delu želim zelo tesno sodelovati, saj si predstavljam vlogo umetniškega vodje predvsem v selekciji. Pred fazo selekcije pa potrebujem čimveč idej, gradiva, torej tudi sodelavcev. Za zdaj je moj prvi zunanji pomočnik za jezik prof. Jože Faganel, drugo bomo šele videli. Znotraj hiše pa ne bom potreboval le pomoči dramaturškega oddelka, ampak tudi vseh drugih. Kot kažejo prve izkušnje, imam dobre sodelavce, na katere se lahko zanesem.

Ni pa nepomembno, kako se bo ustanovitelj oziroma v njegovem imenu ministrstvo ravnalo do Drame. Posebej me zanima aktualno finančno stanje. Ali bodo večkrat omejeni finančni primanjkljaji za leto 1992 pokrili in zagotovili v letu 93 redno financiranje programa?

Moj pogoj ministrstvu pred prevzemom pooblastil je bil, da se zadeve za nazaj finančno sanirajo vsaj do t. i. pozitivne ničle. To mi je bilo na ministrstvu obljubljeno. Če ne bo uresničeno, bom moral v določenem trenutku celo ustaviti produkcijo, kar bo neljubito meni in najbrž vsem.

Na zadnjih volitvah ste bili izvoljeni v državni svet kot predstavnik interesov kulture in športa. Gre za popolnoma nov organ v parlamentu in za začetek bi bilo zanimivo slišati, kaj pričakujete, potem ko ste bili izvoljeni tudi za njegovega podpredsednika, od sodelovanja v njem. Na kakšen način, pričakujete, boste lahko uveljavljali posebne interese kulture?

Mi smo šele začeli delo v popolnoma novem telesu, katerega vloga je še v marsičem nejasna. Po prvih zasedanjih imam dober občutek, kljub temu da nam mediji upravičeno očitajo, da preveč delamo po zgledu prejšnjega parlamenta in da se še nismo prebili do prave fiziognomije. Precej državnih svetnikov je prejšnjih poslancev in razumljivo se jih še nekoliko drži prejšnji način obnašanja in dela.

Dogovorili smo se, da svet ne bo razdeljen po strankarskih skupinah in bo torej deloval ne-strankarsko, kar velja tudi za predstavnike lokalnih interesov v njem, ki so jih predlagale stranke. Pričakujemo, da zaradi tega ne bo prihajalo do enakih strankarskih razdvajanj kot v prejšnji skupščini. Le tako bomo lahko opravičili vlogo nekakšnega organa za uravnoteženje interesov. V rokah imam vendar dokaj močen vzvod sukcesivnega veta, pred katerim smo na zadnji seji že bili, če se ne bi bali, da vladna kriza ne bi pripeljala celo do novega razpisa volitev, kar bi lahko povzročilo še večjo politično in materialno škodo. Priporočili pa smo državnemu zboru, da predloži zakon o vladi na novo pretrise in upošteva zbrane pripombe.

V parlamentu ste pravzaprav edini, ki imate tudi formalno nalogo in pooblastilo, da zastopate interese kulture.

Seveda teh interesov ni mogoče zastopati tako, da bi za kulturo pridobil denar. Nastopal bom lahko le z določenimi pobudami, vprašanji, morda protesti, vendar bom brez moči, če pri tem ne bom našel pomoči in zavetnikov. Za tako pomoč smo dogovorjeni z vsemi stanovskimi društvi in s slovenskim kulturnim zborom. Upam, da me bodo našli tudi predstavniki športnih organizacij, čeprav

bo lahko njihove interese v svetu odlično zastopal tudi Miro Cerar.

Sodelovali ste tudi v odboru za kulturo skupščine prejšnjega sklica. Sam njegov predsednik Rudi Seligo je ob zaključku mandata posebej apeliral na predstavnike kulture v strankah in na javnost, naj tudi novi državni zbor konstituirajo posebno delovno telo za spremljanje kulture. Ali se tudi vam zdi tako delovno telo državnega zbora za kulturni razvoj nujno potrebno?

Zakonodajno moč ima samo državni zbor. Zaradi tega bi bilo posebno delovno telo za kulturo pri njem koristno. V prejšnjem skupščinskem odboru je prišlo do tako ostrega nesoglasja med ministrom dr. Andrejem Capudrom in predsednikom odbora Rudijem Seligom, da zaradi osebnega kratkega stika med njima sploh ni bilo mogoče delovati. Popolnoma nerazumljivo ostaja, kako je lahko minister tako preziral veljaven skupščinski organ in se mu tako vztrajno izogibal. Ko je prevzel ministrstvo Borut Šuklje, pa je bilo za daljnosežnejše premike že prepozno.

Prav slednji pa je v svojem nastopnem programu obetal ustanovitev nacionalnega kulturnega sveta, sestavljenega iz nespornih strokovnih avtoritet na posameznih področjih kulturnega ustvarjanja in varstva, ki bi ga imenoval parlament in ki bi odpravljali pretrani vpliv strankarske pripadnosti ministra za kulturo na splošni razvoj kulture. Ali podpirate tako rešitev ali pa se bojite, da bi z novim organom le še dodatno razpršili pristojnosti in zameglili odgovornost?

Če bi se imeli tak organ, potem ne bi več potrebovali odbora za kulturo pri državnem zboru. Poleg tega obstaja še slovenski kulturni zbor kot organ svobodne državljske iniciative kulturnih delavcev oziroma kot »opozicijsko telo« v razmerju do oblastnih organov. Če bi bilo teh organov preveč, bi se vrnili v samoupravni sistem, ko so isti ljudje sedeli na vrsti različnih forumov in ponavljali ista stališča, zboljšali pa pravzaprav ničesar.

Volitve v novi parlament so izločile marsikatero ugledno ime iz naše kulture, nekateri so prišli vanj šele po zaslugi strankarskih nacionalnih list. Vi vztrajate v kulturi in politiki in nikoli tudi niste skrivali svoje strankarske pripadnosti. Zanimalo bi nas, kateri je temeljni vzgib, ki vas vodi, da vztrajate tudi v političnem angažmaju.

Najlepše bi mi bilo, če bi se lahko ukvarjal samo s svojo osnovno dejavnostjo na odru. Ker nas je samoupravljanje pripeljalo v take položaje, da smo se morali bojevati za svoje obstoj, nekatere je vse to bolj pritegnilo druge manj, sem deloval v politiki predvsem v stanovsko korist. Če sem zaradi tega že prišel v določeno stranko, sem v njej tudi ostal, čeprav po svoji nagnjenosti kot umetnik pravzaprav ne sodim v stranko. Moram pa reči, da mi stranka socialdemokratske prenove pušča popolno avtonomijo in osebno integriteto, zato nimam nobenih težav s tem, da ne bi mogel delati po svojih afinitetah in lastnih presojah. Svoje iletarske usmerjenosti pa tudi ne morem spreminiti, saj izhajajo iz proletarskega okolja, ki je zaznamovalo mojo mladost. V principu pa sodim ljudi po njihovih človeških vrednotah in ne po nazorski usmeritvi ali strankarski opredelitvi.

V državni svet sem kandidiral skoraj po nemenu, saj sem se po prejšnjih volitvah, ko sem prišel kot poslanec v skupščino mesta Ljubljane, zarekel, da se bom nehal ukvarjati s politikom. K ponovni kandidaturi me je pravzaprav neposredno spodbudil predsednik prejšnje skupščine dr. France Bučar s predlogom zakona o vladi, v kateri naj ne bi bilo prostora za samostojnega ministra za kulturo. Na predlog sem najprej reagiral v pisnih bralcev, nato pa sem se odločil kandidirati v državni svet, ki ne terja od poslancev, da bi se moral odreči svojemu osnovnemu poklicu. Delo v državnem svetu mi bo torej omogočilo, da se kaj postorim v prid slovenske kulture, in upam, da ne bo ostalo le pri mojih dobrih željah.

Slavko Pezdirt

AVSTRIJSKE VARNOSTNE DILEME

Kamele brez jezdecev

Strah avstrijskega »človeka s ceste« pred Evropsko skupnostjo je dobil mogočnega nasprotnika: strah pred vojno in nevarnostjo, da bo Avstrija v njej ostala prepuščena sami sebi.

Dve tretjini Avstrijcev sta prepričani, da je avstrijska vojska sama preslabotna jamstvo za varnost države, in tri četrtine jih misli, da se nevarnost vojne v Evropi povečuje. O tem, kaj storiti, da bi bila nacionalna varnost na ravni teh zaskrbljenih ocen oziroma da bi zbujala več zaupanja, pa si nista edini niti koalicijska vlada niti opozicija, medtem ko je javnost bolj ali manj zmedena.

Slab mesec pred napovedanim začetkom pogajanj o avstrijskem članstvu v Evropski skupnosti uradni Dunaj še nima jasnega stališča v zvezi z nevarnostjo oziroma udeležbo Avstrije v varnostno-vojaški Zahodnoevropski uniji (WEU). Čeprav drži, da je časa še dovolj (saj lahko članica WEU postane sama tista država, ki je že članica ES), pa se socialdemokratski del koalacije za zdaj še vedno dokaj aporistično otepa misli, da bi bilo nevarnost v korist avstrijske varnosti morda dobro zamenjati za članstvo v kakšnem bloku. Za takšen korak je med drugimi potrebna sprememba avstrijske ustave, kajti zakon o nevarnosti iz leta 1955 ima ustavno naravo.

Glavni protiaargument kanclerja Franza Vranitzkega in pretežnega dela njegove stranke je v bistvu točna ugotovitev, da Zahodnoevropska unija v današnji obliki (še) ni evropski sistem kolektivne varnosti. Zato je po mnenju socialdemokratskega holje »do nadaljnjega« ohraniti nevtralen status, še zlasti, ker tri četrtine prebivalstva prav temu pripisuje zasluge za avstrijsko varnost od sredne petdesetih let naprej. Kancler pri tem seveda namenoma ne poudarja, da Avstrije ni varovala zgolj nevtralnost, temveč zlasti ravnovesje strahu v Evropi oziroma navoski dežnik nad nekaterimi strateško pomembnimi nečlanicami zahodnega bloka.

Povsem drugačno taktiko iz uvodoma omejenega »preplašenosti« Avstrijcev in njihovega (ne)utemeljenega prepričanja o pomenu nevtralnosti se nekaj časa ubirajo v ljudski stranki, zaradi česar je zadnje mesece večkrat prišlo do trenj med vladnimi strankama. Na kratko povzeto, sloni koncept podkanclerja Erharda Buska in obrambnega ministra Wernera Fasslabenda, predstavljen na nedavni tradicionalnem letnem srečanju stranke v Salzburgu, na naslednjim izhodišču: Ljudje se vojne boje bolj kot morebitnih gospodarskih in drugih plati evropske integracije, zato jim je treba pred referendumom o članstvu Skupnosti narediti privlačno prav z opozarjanjem na njen varnostni vidik; nevtralnost je treba hkrati predstaviti kot »model«, ki s koncem hladne in raznemaganje vrste pravih vojn v sosesčini postaja nezadosten, ni pa ga treba napadati preveč odkrito.

Če pri svojih pobudah za pridružitve WEU igra na strah ljudska stranka, pa igrano nanj v svojem zavračanju tudi socialdemokrati. Namreč na strah, da bi v primeru avstrijske vključitve v katerega izmed varnostnih sistemov morali Avstrijci vzeti zakup žrtve tudi za varnost koga drugega. Kolektivna varnost je pač zgajena na podmeni solidarnosti in vprašanje je, kako glasno bi bila danes ljudstva, če bi res prišlo do avstrijskega sodelovanja pri posegu v Somalijo (katerega prvotna zamisel se zdi sprito težav, ki jih je imela ameriška odprava precej pozvolovska) in če se ta ne bi srečno končal. Tukaj ima torej boljše karte v rokah Vranitzky, ki je navzlic negotovanju koalicijskega partnerja zavrnil prošnjo Butrosa Galiya.

WEU pa je za ljudsko stranko (še) bolj velja to za opozicijske svobodnjake) seveda samo izhod iz sili oziroma do trenutka, ko bi morebiti Severnoatlantska zveza le odkrnila duri

za nove članice. Tudi podkanclerju in obrambnemu ministru je namreč jasno, da je Zahodnoevropska unija (za zdaj) zgolj »papirnati tiger« oziroma, kot je pred kratkim dejal socialdemokratski vodja parlamentarne odbora za evropsko integracijo Peter Jankowitsch, vojaška fatamorgana: »Kamele dogledajo, na njih pa ne sedi nihče.« Zato se je Jankowitsch kot doslej edini visoki funkcionar SPO odkrito zavezal za sodelovanje Avstrije v »zunanjih organizacijah« Nata, denimo severnoatlantski skupščini. »Danes še ne bi glasoval za polnopravno avstrijsko članstvo v Natu, toda tam, kjer se da sodelovati, je treba priložnost za predstavitev svojih pogledov izkoristiti.«

S svojim nastopom je socialdemokratski poslanec posredno tako koalicijsko kot lastno stranko »obtožil« slepomiselnosti, češ: Vsi vemo, da največjo varnost zagotavlja Nato, zato je nesmiselno delati ovinkov preko WEU ali pa se sploh delati, kot da je nevtralnost nekaj »boljšega«. Jankowitsch, dolgoletni diplomat, nekdanji zunanji minister in nato državni sekretar za evropske integracije, ki je v enem izmed intervjujev še decembra lani kritiziral zagovornike opuščanja nevtralnega statusa, je s tem vsebinsko pristal na stališču svobodnjaškega predsednika Jörga Haiderja, kar seveda vladnim strankama ne more biti posebno pri srcu. Niti OVP ne, ki je zdaj malce jezna, ker si je socialdemokratski poslanec drznil pred njo odkrito povedati tisto, česar si sama še ni upala. Haider tukaj za Buska in njegove ni »konkurenca«, saj je njegova opozicijska vloga lažja, ker nima državniške odgovornosti; res pa je, da sta prav Haiderjeva trditve o obseletnosti nevtralnosti in zavzemanje za Nato stara več kot dve leti.

A ko je obrambni minister Fasslabend pred tedni neuradno poizvedoval prav pri »kamele« z jezdeci, torej pri Natu, so se socialdemokrati skupaj z zelenimi (ki edini še dosledno vztrajajo pri »viziivni nevtralnosti«) odzvali še veliko bolj ogorčeno kot tokrat, čeprav je bilo sporočilo iz Bruslja zanje pomirjevalno: Nobenih novih članic! Prav zaradi takšnega izida poizvedovanj pa je očitno, da tiči nedavno navdušenje ljudske stranke nad »papirnati tigrom« v domnevi, da edina pot pod natovsko okrilje vseeno vodi preko njene bodoče »evropske roke« WEU. Zunanji minister Alois Mock to priznava odkriteje kot njegovi strankarski tovariši: »Prizadevanja za sodelovanje v WEU so po mojem pomembna, kajti od WEU obstaja bližnjica do Nata.« Poleg tega je iz Mockovih besed mogoče razbrati prepričanje, da Severnoatlantske zveze Avstrijcem ta hip preprosto še ni mogoče »prodati«, zato je treba najti nekaj »sprejemljivejšega«, s čimer bi sprožili proces »privrjanja na misel«, da se bo od nevtralnosti treba posloviti.

Vojko Flegar

Strah je odveč?

Na turških srednjih verskih šolah se zdaj izo-

Branko Soban

TELEVIZIJA

Posledice srečanja Chez Lulu

Vedel sem, da sem med novinarji vse prej kot priljubljen,« je jezo rekel Francois Mitterrand, ko mu je v pariskem lokalu Chez Lulu prekršil pot eden od novinarjev TF 1. »Ni sem pa vedel, da je na vaši mreži razpisana nagrada na mojo glavo!« V vladnih prostorih je zavladal nemir. »Zdaj mi je pa dovolj teh neumnosti! Od kdaj se gre TF 1 vojno z Mitterrandom, bi rad vedel!« je bil ogorčen eden od Mitterrandovih mož. Po njegovem je predsednika spet izzval Patrick Poivre d'Arvor (PPDA), novinar, ki naj bi v intervjuju za oddajo 20 Heures »obračunal v vlado« oziroma »si prizadeval, da bi jo destabiliziral«.

PPDA je istega večera, ko je prišlo do trčenja Chez Lulu, v oddaji Ex Libris uprizoril večer z zvezdami političnega novinarstva. Obtožbe na račun predsednika so kar deževale! To je bil zadetek v polno, je napisal eden od francoskih tednikov. Plaz se je sprožil. Predsednikov možje so enemu od vodilnih na TF 1, ki so ga po oddaji povabili v svoje prostore, brez ovinkov in s ledenim glasom rekli: »To je nepreključna vojna, povejte svojim to je enkrat!« V javnost je prišla tudi grožnja, ki jo je izrekel eden od senatorjev. »Poivre in drugi bodo že se slišali za nas!« No, napetost, ki vlada med vlado in prvo (privatno) francosko mrežo, traja že tretje leto. Povzročil jo je taisti Poivre, ko se je avgusta 1990, torej na začetku priprave na zalivsko vojno, šel pomenkovat s Sadamom Huseinom. Po tem so se odnosi med televiziji prve mreže in prvaki vlade samo še zaostrovali. Vojna v Zlativu je bila na višku, ko je so Bouyhuesovi ljudje Francozom na primer pokazali reportažo, ki je govorila o (skrb vzbujajoči) morali francoskih vojakov v kuvajtski pušci. V Mitterrandovih očeh je TF 1 postala neodgovorna. Še več, obtožil jo je, da ogroža njegovo diplomacijo, pa tudi demokracijo. In to z izgovorom, da mora skrbeti za gledanost svojih programov. Pomislite.

Razdor med TF 1 in vlado se je začel že veliko prej kot pred tremi leti. »Stranki« sta se v resnici razšli leta 1987, to je taktir, ko je TF 1 prevzel privatnik, Francis Bouygues. Toda bolj kot on, »militantni socialist«, gre Mitterrandovim ljudem od nekdaj na živce »nesrečni« PPDA. Njegovi nasprotniki postanejo ločni ob se tako majhni napaki, ki jo naredi. In teh napak pravzaprav nikomur ni treba beležiti, saj ne mine mesec, da »anchorman numero uno« ne bi bil izpostavljen javnemu zasmehovanju. Ko je naredil oddajo o dojenčku, ki so ga »na misteriozno« način pripeljali iz Iraka, so se v javnosti pojavile ostre polemike, lažni intervju s Fidelom Castrom pa je izzval proteste, kakršnih v Franciji ne pomnijo. Zadnji škandal v zvezi z njim je

bila zadeva Botton. PPDA naj bi od mladega lyonskega yuppia, znanega po tem, da rad prijateljuje s tako imenovanimi informacijskimi zvezdami, dobival določena darila. No, Bottonove radodarnosti se, to vedo vsi, se ne branijo niti večji »kalibri«, kot so TV zvezde. In PPDA ni nobena izjema. TF 1 je tako z veseljem poprijela, ko je »slišala«, da je njen novinar, kot že tolikokrat, spet zrutev »politične zarote«. In PPDA, profesionalca, ki mu nihče ne odreka sposobnosti in prodornosti, vsi pa vedo, da ima tesne stike z desnico... šel enkrat ubranila pred dolgo roko oblasti.

Seveda pa se je ob tem, tako imenovanemu primeru Botton, ponovno sprožila debata o politično medijskem sistemu, ki »se obnaša kot nomenklatura« in ima stranski zaslužek sumljivega izvora. Rezultati merjenja javnega mnenja v Franciji jasno kažejo, da so to stvari, zaradi katerih petdeset odstotkov Francozov dvomi o tistem, kar prebere v časopisih, trinideset odstotkov pa jih ne verjame v neodvisnost medijev. Poklic novinar je po najnovejših podatkih padel na lestevici priljubljenosti dobesedno na dno: znašel se je med prostitutkami in poslanci. Mnogi novinarji in politiki si seveda nečejo priznati, da je takšna diskreditacija medijev resna stvar. Navsezadnje je končno napočil čas, ko politika novinarstva ne prezira več oziroma so si novinarji pridobili status »četrte sile«... Mnogi pa mislijo, da novinarski poklic še nikoli ni bil v takšni nevarnosti pred razvrednotenjem kot prav zdaj. Primer? Kaj imajo skupnega poročevalci iz Bosne, posebni dopisniki iz zdravilišča s talosoterapijo in televizijski voditelji, ki bere tekst s trotlkamere? Dve stvari: novinarsko izkaznico in dejstvo, da javnost nobenemu od njih ne verjame povsem.

Francoski novinarji so v zadnjih letih napisali kup knjig in priročnikov o novinarstvu in novinarski deontologiji. Filozof Gilles Lipovetsky je na primer napisal »Le Crépuscule du devoir« ali Somrak dolžnosti. V njem med drugim govori tudi o strahu pred »popolno izgubo kredibilitnosti«. Etična plat informacije, piše, bo spet postala aktualna, ko si bodo novinarji pridobili identiteto in legitimnost. Samokritični novinarji so predvsem novinarji časopisov. Po njihovem je ugled njihovega poklica v zadnjem času močno škodil prav »perversni vpliv zakonov, ki vladajo v svetu avdivizualnega spektakla«. V mislih imajo kajpak predvsem lažno poročanje o »klavnic« v Romuniji, spektakel, ki so ga novinarji prodajali na suho, brez pogovorov s prizadežimi ali kakršnih koli preverjanj. Čudež tehnike – neposredno prenašanje dogajanja z drugega konca sveta – se je v tem in podobnih primerih izkazal za pravo prekletstvo novinarstva. Takšno posredovanje dogodkov namreč ne dopušča nobenega zbiranja infor-

macij; iz katerih bi poročevalci lahko izluščili svojo, drugačno informacijo. Posledice za novinarje so očitne. Ničesar več ne ovrednotijo, ničesar več ne preverijo, zadovoljijo se s tem, da pred kamerami soočajo tiste, ki so »za« in tiste, ki so »proti«. Ali povedano drugače, oba, obrekovalci in obrekovani imata enako priložnost, da javnosti razložita svoje stališče... Nekdo je takšen postopek (z njim je Yutel dolgo časa »praviloval« svojo nepristranskost) zreduciral na absurd: »Pet minut za Hitlerja, pet minut za Žide.«

Moč medijev je dvomljiva zadeva. Gospodarski novinarji (še zmeraj smo v Franciji) so se še pred petnajstimi leti pritoževali, da ne morejo priti do informacij o velikih podjetjih. Zdaj je zadeva ravno obratna. Velika podjetja so si najela posebne ljudi, ki morajo skrbeti za stik z mediji. In jih včasih izkoriščati. Yves Mamou v svoji knjigi »C'est la faute aux media« ali Krivi so mediji pravi, imamo nič koliko primerov, v katerih so »novinarji, prepricani, da imajo glavno besedo, služili kot sredstvo«. Pravilno lansirana lažna informacija lahko sproži dogodek, od katerega ima tisti, ki si jo je izmislil, veliko korist. Drugi pa škodo.

Novinar in samo novinar je tisti, ki mora presoditi, kje mora »stati«, da ne bo »padel pod vpliv«. Treba je na primer razlikovati med za novinarje organiziranim potovanjem, katerega cilj je ogled nove tovarne, in privatnim povabilom, ki ti ga iz kakšnega eksotičnega kraja pošlje župan, češ pridite s svojo družino in živite pri nas konec tedna, boste videli, kako razvit je pri nas turizem...

Kdaj lahko govorimo o korupciji v novinarstvu? V Franciji imajo navado, da na razne okrogle mize, kongrese in podobne manifestacije vabijo znane televizijske voditelje. Plačilo je odvisno od slave povabljenca: če je zvezda, dobi sto tisoč frankov na dan, če pa je samo znan, jih dobi dvajset tisoč. Pred kratkim se je eden od njih, Bruno Masure, uprl. »Na začetku sem tudi jaz sprejemal takšne ponudbe,« je rekel. »Toda denar, ki ga dobiš za napar, ki ga zahteva takšno delo, je prelahko zaslužen, nezdrav. Ne moreš dobiti v enem dnevu toliko, kot drugi zaslužijo v treh mesecih...« Obstajajo tudi televizijske zvezde, ki dobio od deset do dvajset tisoč frankov samo zato, da se sprehodijo čez prizorišče ali popijejo kozarec šampanjca v ozadju.

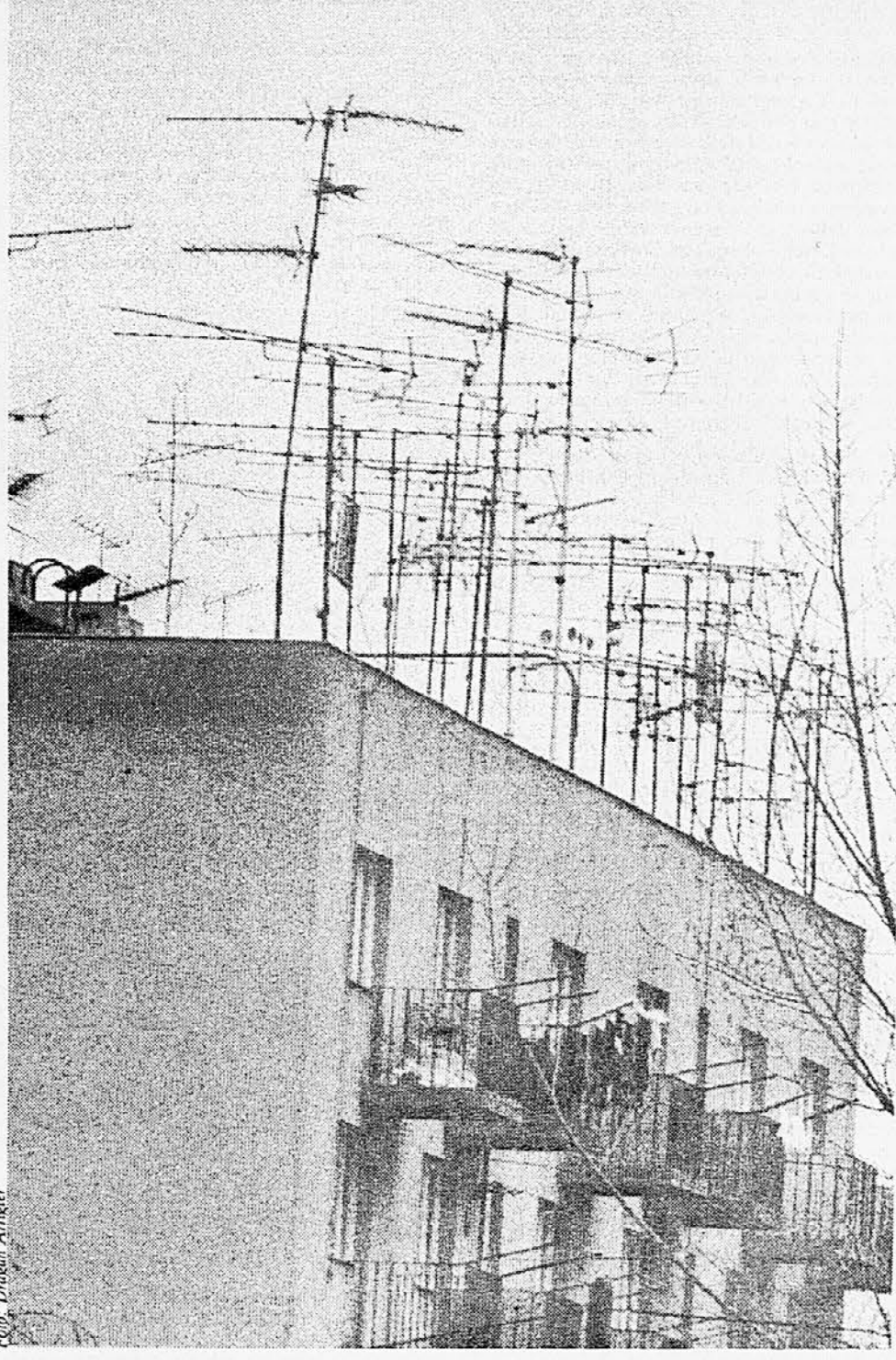
Po aferi Pierre Botton so francoski novinarji začeli razpravljati o nujnosti zakona, ki bi uredil vračanje deontologije v njihovom poklicu. Mnoge televizijske mreže so reagirale tako, da so svojim novinarjem razposlale pi-

smo, v katerih so jih spomnile na to, da njihova kolektivna pogodba vsebuje zelo preprosto, a čisto kršeno pravilo: prepovedano je kakršno koli sprejemanje plačil od zunaj, razen če se direktno ne odloči drugače. Novinarji v Franciji so, zaradi finančne krize, ki tam vlada, še posebno »ranljivi«. Ni jih težko zapeljati oziroma zlahka najdejo luknjo v zakonu. Zato ni nič čudnega, da predlagajo nov zakon. Izdala naj bi ga država, imenoval pa bi se recimo »nacionalni komite za etiko informacije«.

Če je bil greh levica ta, da je osvobodila televizijo – ji izbrala šefe – je greh desnice ta, mislijo na Francoskem, da je na vrat na nos sprivatizirala TF 1. Ki je »rev« nenehna tarča napadov.

V Sloveniji obstaja privatna TV, le da ta ni greh desnice. In tudi napada je ne nihče. Če jo bo res vzel v svoje roke dosedanj minister za informiranje, bi bilo pričakovati, da bo bolj obveščena od TVS oziroma da ji bo predsednik države prej ali slej napovedal vojno. In ko se bo to zgodilo, bodo na TVS končno imeli mir. Kajti če imajo na TF 1 PPDA, imajo na TVS VP. Vida Petrovič namreč nedvomno velja, tako kot Patrick Poivre d'Arvor, za profesionalca. Tudi ona (»tesno povezana z desnico«), po mnenju predsedniških privržencev, izrazi vsako priložnost, da škodi predsedniku, in tudi njej se dogaja, da z vsakim svojim nastopom (recimo Utripom, ki ga je naredila dvakrat v svoji karieri, da ne govorimo o posledicah omizja o slovenskih letalcih) izzove škandal ali pa vsaj burne polemike v javnosti. Ali ima koga, ki jo kdaj pa kdaj obdari, njeni nasprotniki še niso odkrili. Mogoče bo »iztržila« milijon od možakarja, zoper katerega je eno tožbo že dobila. Razlika med PPDA in VP pravzaprav ni velika: oba imata novinarsko izkaznico in oba skušata »destabilizirati« lik svojega predsednika. Vseeno ima Francoz prednost. On mimogrede lahko naredi intervju s svojim predsednikom, ona pa česa podobnega zlepa ne bo mogla izpeljati; ne le, da nima svoje oddaje, ona še iz skupščine ne poroča. Težko je reči, ali se nad delom javno pritožuje tudi sam predsednik – tako kot se je Chez Lulu čez »svoje« novinarja pridušal Mitterrand – gotovo pa je, da z njim niso zadovoljni nekateri novinarji. Eden se je zaradi afere »potvorenja zgodovina«, katere bistvo je kajpak datum, ne pa vsebina posnetka (!), celo javno distanciral od »nesrečnice«. No, kar zadeva privatno TF 1, se je njena redakcija comme un seul homme – kot eden postavila na stran svojih šefov, ki so rekli, da gre v primeru PPDA zgolj in samo za zaroto, skovano v prostorih na Elizejskih poljanah.

Vesna R. Marincič

BORUT TELBAN, ANTROPOLOG

Duhovi se ne zmenijo za nova imena

Borut Telban, Ljubljčan, je včeraj predaval na univerzi v Oxfordu. Čeprav je še mlad mož, je njegova predavanja že marsikje poslušalo kar nekaj ljudi, ki nosijo bolj zveneče nazive kot on in imajo bolj znana imena, kot je njegovo.

fical rastline, opraviti pa sem moral še kup drugih stvari.

Kakšen status ste dobili na tej univerzi?
Status raziskovalca študenta. Vse skupaj se je potem zavleklo, tako da sem bil leto in pol na Novi Gvineji. V tem času sem v glavnem bral poročila prvih raziskovalcev s tega območja. Višavje Nove Gvineje je bilo odkrito šele leta 1933. V tem času sem tudi pisal na avstralsko državno univerzo, ali bi me lahko vpisali kot slušatelja oddelka za antropologijo. Vpis so mi odobrili, dobil pa sem tudi svojo pisarno. V Avstralijo sem se odpravil brez prebitve pare, tako da si nisem mogel najeti niti sobe. Takoj sem zbolel za malarijo. Šel sem v bolnišnico, ker pa nisem imel denarja, da bi

Na univerzi sem imel predavanje o svojem raziskovanju in pisal sem magistrsko delo. Napisal sem tudi dva članka za strokovni reviji v Avstraliji in ZDA. Tako se je končalo moje prvo obdobje, povezano z Novo Gvinejo. Vrnil sem se domov in magistriral. Še preden sem odpotoval iz Avstralije, so me opozorili: če misliš prijaviti doktorat, potem stori to hitro! Imel sem nekatere prednosti, ki jih drugi niso imeli: magisterij, izkušnje s terena in objavljene strokovne članke. Takrat je prišlo na avstralsko univerzo z vsega sveta 32 prijav za doktorat na raziskovalni šoli pacifiških znanosti. Prošnje so odobrili le štirim. Tisti čas sem živel v Trentu in pisal roman, ker sem imel podpisano pogodbo z Založništvom tržaškega tiska. Romana nisem dokončal, saj sem spet šel nazaj v Avstralijo. Ker so mi dovolili delati doktorat, sem kajpada potreboval tudi štipendijo. Šolnina znaša 12.000 dolarjev na leto in odpisal sem jim, da tega denarja nimam. Tako mi je univerza dodelila štipendijo, plačali pa so mi tudi letalsko vozovnico.

Kakšno so bile potem vaše obveznosti na univerzi v Canberri?

Študij na antropologiji traja tri leta in lahko ga podaljša še za pol leta. V štirih letih je treba končati doktorat in štipendija torej velja le za ta čas. Preden pa se lotiš terenskega dela, moraš imeti predavanje na univerzi. Skratka, na univerzi je nekako pripravljeno obdobje. Tu sem šest mesecev pisal o antropologiji čustev, o čemer sem potem predaval. Ta predavanja so zelo obiskana in so spodbudna tistim, ki se nameravajo lotiti terenskega dela. V tem času sem tudi dobil vizum.

Za kateri predel terenskega raziskovanja ste se odločili to pot, torej drugič?

Razmišljal sem, da bi se vrnil tja, kjer sem bil prvič. Toda od tega sta me odvračali dve dejstva. Motilo me je, da je tam delala neka ameriška raziskovalka, ki je bila zelo ljubosumna, če bi na tem območju raziskoval še kdo drug. Obenem pa sem bil tudi prepričan, da ne bi mogel dobro raziskovati, ker bi se bil ponovno prisiljen preveč ukvarjati z eksperimentalnimi problemi, s prehrano, vlogo, temperaturo... Nisem jezikoslovec iz Sydneya mi je svetoval vasico Ambonvati v provinci Sepik. Domačini so mi tam zgradili hišo, kakršne imajo oni in tam sem ostal leto in pol. To je močvirnato območje, v vasi pa živi kakih 400 ljudi.

Ste imeli tam manj težav s prehranjevanjem oziroma ste bili manj lačni?

Vrtovi v tem predelu ne uspevajo, glavna prehrana pa je sago, neke vrste palma. Palmo posekajo, odstranijo lubje in njen stržen tolčejo toliko časa, da se naredi moka. To potem spirajo z vodo. Iz te moke delajo palačinc-

ke, predvsem pa jo mešajo z vodo in to sluzasto stvar jedo. Poleg tega pa imajo tudi ribe. Jedo tudi zelenjavo, in sicer liste nekaterih dreves in nekatere vrste praproti. Domačini so bili zelo gostoljubni, in ker sem prišel ravno v deževnem obdobju, so mi dajali zelo veliko rib. Ko pa je nastopilo sušno obdobje, tudi rib ni bilo več in bil sem blazno lačen. Od maja do avgusta smo bili vsi silno lačni, saj cele dneve nismo nič jedli.

V sušnih obdobjih torej tudi domačini ne morejo poskrbeti zase?

Bolj že, kot sem lahko jaz. Oni gredo na lov, ulovijo eno ribo, jo spečejo in pojedjo, nato gredo spet loviti in tako naprej. Jaz pa tega nisem delal, ker preprosto nisem imel časa, da bi se ukvarjal s tem. Če bi cele dneve lovil ribe, bi se moral posloviti od antropologije.

So vas prehranjevali kar tako ali v zameno za kaj?

Dogovoril sem se, da bom to povrnil človeku, domačinu, ki me je pripeljal v to vas. Sprezal nas ga na reki Sepik in ga vprašal, ali pozna kakšne ljudi iz te vasi. Povedal mi je, da je prav on od tam. Dokler mi niso zgradili hiše, sem stanoval pri njem. V skladu z njihovim družbeno ureditvijo sva si postala brata.

Ste morali hišo kako odplačati?

Ta brat mi je rekel, da bi mi jo šest ljudi zgradilo za 400 ameriških dolarjev. Oni denar imenujejo kina, ena kina pa je vredna približno toliko kot ameriški dolar. On pa je dal les s svoje zemlje. Hiša je vsa iz lesa, po tleh pa je lubje. Ponudili so mi celo, da bi mi v hiši naredili pisarno. To so namreč videli, ko so šli po opravkih v vladne pisarne. Mesto pa je zelo daleč stran od njih. Da pridejo do majhnega mesteca ob reki, morajo iti od doma navsezgodaj zjutraj in potem se s polno historijo peljejo z motornim kanujem vse do večera. Če hočejo priti do večjega mesta, ki se imenuje Wewak, pa morajo tam prestopiti na kamion.

Na kakšen način ste vi postali brat tistega človeka oziroma kako je on postal vaš brat?

Na začetku sem torej živel z njim. Če bi bil on toliko star, da bi bil lahko moj oče, bi bil pač moj oče. Tako pa je on mene začel klicati mali, jaz pa njega veliki in postala dva brata. Bratje niso le po krvi, ampak vsi ljudje iste generacije v nekem klanu. V času mojega prihoda je bil pomembna oseba v klanu. Bil pa je silno bolan, skoraj bi bil umrl. Imel je velike psihične težave, zato je zbolel za ulkusom. Vseskozi je bil prepričan, da sem ga jaz odrešil smrti.

Kakšen status ste imeli vi v tem klanu?

Najprej so mi dali ime. Dala mi ga je najstarejša ženska v klanu. Imena so pri njih zelo zapletena zadeva. Vsakdo s tem, ko dobi ime, dobi tudi odnos do prednikov. Recimo: oče da prvorojenemu sinu ime svojega očeta. Tako ima torej sin enako ime kot njegov ded. Toda sin potem kliče deda brat. In ko bo ta sin dal svojemu prvorojenemu sinu spet ime svojega očeta, bo tega sina klical sin, prav tako pa tudi svojega očeta. In ker njegov oče kliče deda oče, bo začel tudi svojega sina klicati moj oče. Primer: Petletni otrok je bil

bolan, njegov oče ga je držal v naročju in vpil: »O moj oče, o moj oče! Ne smeš umreti!« Torej je oče klical svojega sina oče, ker je imel enako ime kot dedek.

Kako pa je z delitvijo dela med moškimi in ženskami?

Delajo vsi, moški in ženske. Ženska ribari na način, ki so značilni za ženske, moški pa po moško. Sicer pa ženske delajo predvsem v hiši, moški pa zunaj v gozdu.

Ali je moški tisti, ki je odgovoren za preživljanje družine ali sta odgovorna oba?

Samoumevno je, da mora moški posekati dreve, loviti prašiče in podobno. Ženske, ki nimajo mož, se zanašajo na svoje brate. Obveznost brata je tudi, da mora sestra nenehno dajati. Vsačič, ko kaj ulovi, mora dati eno nogo sestri, ona pa potem to razdeli svojim otrokom. Toda sestri otrok mora kasneje vse to plačati maminemu bratu.

Imajo tudi otroci kakšne obveznosti?

Predvsem se igrarjo drugače kot tukajšnji otroci. Ko pa so stari štiri leta, se začnejo fantje družiti z očetom, deklice pa z mamo. Deklice pomagajo pri delih okrog hiše, fantki pa imajo svoje sulice in gredo z očetom na lov. Zadnjih pet let hodijo tudi v šolo. Imajo svoje male kanuje in iz različnih vasi privežajo v lokalno šolo, ki pa je zelo slaba. Obiskujejo jo kakih pet ali šest let. V teh letih se naučijo ravno brati in pisati, kaj dosti več pa ne. Naučijo pa se tudi melanezijskih pidžin. V mnogih predelih je pidžin popolnoma nadomestil lokalni jezik.

Kako pa se poročajo?

V glavnem si izberejo partnerje znotraj vasi.

Je zato veliko degeneracij?

Sploh ne. Točno se ve, da se bo recimo fant iz te hiše poročil s punco iz tiste hiše, iz drugega klana. Njegov sin pa se ne sme poročiti z dekletom, ki bi spet bilo iz istega klana, kot je njegova mati.

Kakšen pa je njihov odnos do denarja?

Zelo pozitiven. Radi ga imajo.

Za kaj ga pa predvsem potrebujejo?

Denar med drugim potrebujejo za primer, če jih vasko sodišče kaznuje. Če kdo kaj ukrade, mora za kaznen plačati. Kazen morata plačati tudi poročena ženska ali moški, če prevrata svojega partnerja. Tudi kupijo si kaj, recimo, lonce, oblačila, mačete, mreže proti komarjem, bencin za motor na kanuju...

Kaj pravzaprav pričakujejo od belca, ki jih za dalj časa obišče?

Seveda pričakujejo, da jim bo za pripovedoval zgodbe. Tako kot oni zanimajo nas, tudi mi zanimajo njih. Tako z velikim zanimanjem poslušajo zgodbe iz tvojega belskega življenja. Ker ti veliko dajejo, darila pričakujejo tudi od tebe, recimo, bencin, nože, mreže proti komarjem ipd.

Gotovo je na teh območjih tudi veliko misijonarjev, katoliških in protestantskih. Kako jih domačini sprejemajo?

Ja, misijonarjev je dosti in v glavnem so dobrodošli. Tu in tam pa kakšna skupina misijonarjev noče sprejeti. Domačini se veselijo sprememb, misijon pa spremembe v resnici prinaša. Misijonar namreč ne postavi samo cerkve, ampak tudi zdravi, si naredi vrt in ga obdeluje ter domačine spodbuja, naj se naselijo v bližini misijona.

Kako pa so odprti do religije, ki jo misijonar prinaša s seboj?

Ukvarja se pač s stvarmi, ki jih počne malo ljudi na tem širnem svetu in zato tudi prihaja do spoznanj, ki so izvirna in zato pritegujejo pozornost. Po poklicu je diplomirani farmacevt, magistriral je iz medicinske antropologije in je pred doktoratom iz antropologije na avstralski državni univerzi. Središče njegovega zanimanja in življenja je antropologija. Vendar se z njo ne ukvarja zgolj v kabinetu, temveč predvsem na terenu, ki je neraziskan, v Papui-Novu Gvineji, kjer je preživel tri leta. V okviru antropologije se posveča različnim področjem: človekovim mislim in čustvom pri različnih ljudstvih, pogledom na svet in mitologiji, različnim konceptom prostora in časa, pomenu jezika, izvoru in razlagi besed, obredom, boleznim in zdravljenjem. Potovanje iz Avstralije v Anglijo je izkoristil tudi za kratke obiske doma in v Ljubljani.

Odličev Evropejca za raziskovalno delo na Papui-Novu Gvineji je precej nenavadna. Kaj je hotovalo tej odločitvi?

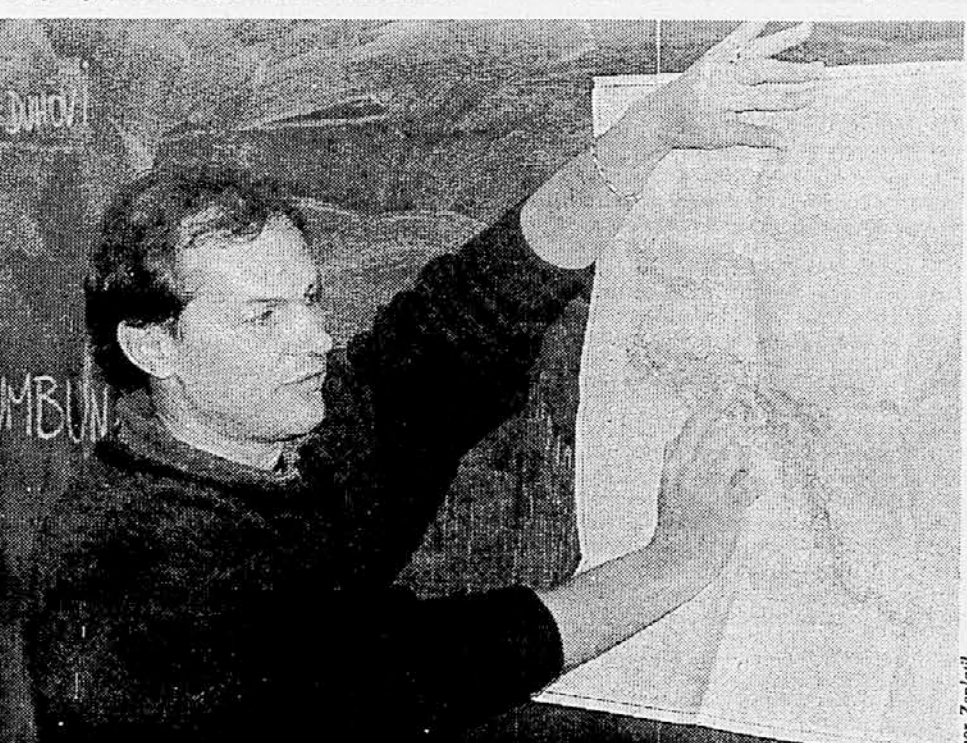
V Zagrebu sem prijavil magistrsko delo, ne da bi točno vedel, kje bom opravil terensko raziskavo. Vedel sem le toliko, da naj bi to bilo nekje na Pacifiku in da naj bi šlo za etnomedicinsko raziskavo. Tudi drugi stvari nisem imel urejenih. Nisem imel denarja niti dovoljenja za bivanje na Novi Gvineji niti avstralske vize. Imel pa sem nepopisno željo, da bi nekam odpotoval in prav obseden sem bil z Novo Gvinejo, ki ji bila tako daleč, da nihče ni kaj dosti vedel o njej.

V takšnih okoliščinah je bil torej začetek precej avanturističen?

Ja, in negotov. Ko sem prišel v Avstralijo, sem moral najprej delati, da sem zaslužil nekaj denarja. Finančno so mi pomagali tudi Slovenci v slovenskem klubu v Canberri. Šele potem sem se lahko odpravil na Novo Gvinejo. Toda odločitev, kam iti, tudi ni bila prav preprosta. In zgodilo se je tako, kot se v antropologiji praviloma dogaja. Nekdo ti namreč svetuje, kam naj bi se odpravil. V mojem primeru je bil to arheolog z avstralske državne univerze. Tako sem se najprej vključil v univerzo v Papui-Novu Gvineji in dobil sem tamkajšnjo vizo. Nato sem mesec dni potoval po Novi Gvineji in jo spoznaval, prav tako pa tudi tamkajšnji jezik melanezijski pidžin. Kupil sem si specialne zemljevide, slikane z letala. Pomagal sem si s temi specialkami in šel od vasi do vasi, od skupine do skupine, od katerih vsaka govori svoj jezik. Pravzaprav sem ves čas hodil od skupine do skupine, jih opazoval, nabiral zdravilne rastline ter spremljal zdravljenje z njimi. V vsem tem ni bilo kaj dosti antropološkega, saj za to nisem imel niti znanja niti možnosti, saj sem bil prisiljen skoraj ves čas posvetiti prehranjevanju.

Zakaj? Ali vam ni bila všeč hrana ali ste težko prišli do nje?

Področje, kjer sem bil, je bilo višavje Nove Gvineje. Tu je prehrana povsem drugačna kot na primer v močvirnatem predelu, kjer sem bil kasneje. V višavju v glavnem jedo sladki krompir in taro, imajo pa tudi kruhovec in banane, ki jih je več kot 20 vrst, vendar jih je treba kuhati, saj so surove neuporabne. Prehranjevanje pa se tudi z lovom na divje prašiče, velike kače, drevesne kengurje, različne vrste ptic. Tu sem bil res lačen, ker hrane preprosto ni bilo. Toda Papue-Nove Gvineje ni mogoče primerjati z Afriko, kjer gre res za pravo lakoto. V Papui-Novu Gvineji je sicer dosti hrane, vendar je vse sili. Toda koncept prehranjevanja v višavju je tak: zjutraj začneš iskati hrano, tudi popoldne jo

jem, z denarjem in množico uporabnih predmetov.

Že takoj, ko belec pride, pričakujejo, da jim bo nekaj dal?

Na začetku ne, morda kakšne drobne stvari. Lahko te neko do vpraša, ali mu daš, recimo nož. No, potem ko si nekaj časa z njimi, se začne obdarovanje, ki pa je vzajemno, saj te oni hranijo.

Kam ste se odpravili, ko ste končali delo na tem območju?

Šel sem v Port Moresby, kjer je univerza. Bil sem na oddelku za biologijo, kjer sem identi-

plačal stroške zdravljenja, so me vrgli ven. Za dan zdravljenja bi moral plačati 220 dolarjev. Tisto je bilo res malo depresivno...

Kako pa ste se znašli takole povsem brez denarja?

Svetovno organizacijo za zaščito narave (World Wildlife Fund) sem zaprosil za enkratno finančno pomoč. Odobrili so mi 1500 ameriških dolarjev, kar je bil zame zelo velik denar, ki sem ga pravzaprav dobil za raziskavo. Tudi univerza mi je dala 500 dolarjev in tako sem lahko povrnil dolgeve. Najel sem si zelo poceni stanovanje, pred tem pa sem živel v neki garazi.

NAJINTELIGENTNEJSI KALIFORNIJCI

Nadarjencev se ne da stlačiti v nobeno shemo

Končano! Pravi trinosemdesetletnik na Relda Cailleau in vrže svinčnik na mizo. Spet je kot blisk hitro rešila križanko v San Francisco Chronicle. Takšno majhno zmago slavi vsak dan znova. Dvainsosemdesetletna Mary Edith Clifford se vkrc v svoj 14 let star buick granada. Skozi opoldanski promet Pala Alta se odpelje v dva kilometra oddaljeno univerzitetno naselje, kjer se sestaja Stanfordsko zgodovinsko društvo. Enainosemdesetletni Maurice Gerard prebira jutranji časopis: znižanje obresti v Nemčiji, dvig vrednosti dolarja. To bo moral upoštevati pri svojih predavanjih o investicijah. Vendar pa bo danes treniral teniško ekipo Orange Coast Collegea. Petinosemdesetletni Russell Robinson stopi pred vrata, se pogladi po svoj hemingwayevski bradi in vdihne svež jutranji zrak. Stopi v garažo, iz nje pripelje BMW in vanj naloži prtljago. Z ženo nameravata obiskati nekaj nacionalnih parkov na zahodu ZDA.

Štirje Američani, ki so prekoračili osemdesetletno leto, se med seboj ne poznajo, kljub temu pa so združeni v nenavadno skupino. Dokazano sodijo med najinteligentnejše Kalifornijce svoje generacije. Pred sedemdesetimi leti so psihologi potrdili, da imajo skupaj s se 1524 drugimi umske sposobnosti genija. O vsakem od njih so psihologi v sedemdesetih letih zbrali več kot štiri tisoč podatkov. Do današnjega dne jih znanost še ni spustila izpred oči. Začetnik raziskave je bil vodja fakultete za psihologijo na stanfordski univerzi Lewis M. Terman, ki je v tistem času, ko je bil mlajši od svojih kolegov, razširjen v njegovi stroki: genialni ljudje svojo izredno nadarjenost in predčasno smrtjo. Zdelo se je, da večina velikih duhov to tezo potrjuje: od Mozarta do Kleista, od pobabljenega Toulouse-Lautreca do naglušnega Edisona.

Lewis Terman, rojen leta 1877, je bil prepričan o nasprotjem. Od leta 1910 je raziskoval človeško inteligenco. V znanosti se je uveljavil leta 1916 z domišljenim inteligentnim testom. Tudi pri raziskavi z naslovom Genetic Studies of Genius, ki jo je začel leta 1921, je uporabljal ta test. Sodelavci so mu posredovali podatke o kalifornijskih šolarjih, ki so imeli inteligentni kvocient 140 ali več. Po takratnih merilih se je pri tej vrednosti začelo območje genijev. Takšne umske sposobnosti ima odstotek prebivalstva. Med 250.000 šolarji je na koncu Terman izbral 1528 zelo nadarjenih, 671 deklic in 857 fantov, starih povprečno enajst let. Rezultati so seveda ostali skrivnost.

Relda Cailleau (IQ 155), rojena leta 1909, se še prav dobro spominja šolskih let: »Sploh nisem bila najboljša v razredu, bila sem prelena.« Debeluško dekletke s krompirjastim nosom je bilo iz premožne družine. Tudi bila operna pevka, oče, Francoz, je imel trgovino z oblekami. Relda se nikoli ni učila šolske snovi, zanašala se je na svoj spomin. Raje je hodila na športna igrišča in prebrala vse knjige v mestni knjižnici. Igrala je tudi klavir. »Nastopala sem celo skupaj z Yehudim Menuhinom,« pravi in hudomušno pomizne: »Stara sem bila enajst let, on pa

štiri. To je bil njegov prvi koncert.« Zavedala se je, da kot pianista nima prihodnosti. To so ji preprečevale tri ovire, ki jih brez olepšav navede s pravimi imeni: »Sem majhna, debela in ženska.« Pri 145 centimetrih so njene roke premajhne za izpiljeno tehniko igranja. Zdelo se je, da Relda tako rekoč do pičice natančno uteleša tezo o »slabotnem geniju«. Zdravniške preiskave pa so pokazale povsem drugačno sliko. Kalifornijski čudežni otroci sploh niso bili mirni, slabotni in bolehn. V primerjavi s povprečno nadarjenimi otroki so bili močnejši, bolj zdravi, večji, potrebovali so manj spanja, bili so manj občutljivi in manj živčni. Le v eni točki so ustrezali kliseju. Otroci z višjo inteligenco so imeli slabši vid.

Leta 1928 je Terman izdelal prvi obračun svojih opazovanj, in to v času, ki je veljal za pomemben preobrat v življenju njegovih varovancev. Takrat so se namreč odločali za nadaljnji študij. »Termiti,« kot so jih psihologi začeli imenovati, drugih niso prekašali le po umskih sposobnostih, ampak tudi po vsestranskosti svojih zanimanj, po vedenju in zdravju. Kar 84 odstotkov deklet in 74 odstotkov fantov je preskočilo vsaj en razred. Na univerzi so si kmalu zagotovili prva mesta, čeprav so bili mnogi med njimi mlajši od svojih kolegov. Seveda se je izkazalo, da so bili med Termanovimi nadarjenimi tudi bolniki, ponavljajo v postopki, vendar pa v veliki manjši meri kot v drugih skupinah šolarjev. Nadarjencev se ni dalo stlačiti v nobeno shemo, v vsakem pogledu so bili izjemni, njihova izrazita individualnost ni dopuščala posploševanja.

Mary Edith Jones (IQ 171), poročena Clifford, se je rodila leta 1910 in je v otroštvu živela pravo nomadsko življenje. Oče je bil polkovnik in vsakih šest mesecev je služboval v drugem kraju. Ljubka in predzrna svetloka je obiskovala 14 različnih šol, vendar ji to ni prav nič škodovalo. Hitro se je spoprijateljila z otroki in v soli ni imela težav. Dvakrat je celo preskočila razred. Odlično zaključno spričevalo ji je zagotovilo vstop v elitno stanfordsko univerzo (poleg tri tisoč študentov je bilo takrat sprejetih le 500 študentk). Čeprav je bila bolj nadarjena za matematiko, si je za študij izbrala francosčino in angleščino.

Mauriceu Gerardu (IQ 156), rojen je bil leta 1911, pa v mladosti ni bilo lahko. Oče, ki je bil prodajalec, je komajda zaslužil dovolj, da

je za silo preživel štiričlansko družino. Maurice je moral že zgodaj delati. Ob pol štiri zjutraj je raznašal časopise in nato hotel domov, da bi pred poukom ujel še urico spanja. Bil je dober učenec, vendar pa vse prejel kot stremuh. Ni se mogel odločiti, kaj bi študiral, zato je pol leta delal na gradbiščih in južnokaliifornijskih naftnih poljih, nato pa opustil inženirsko sanje in se na Pomona Collegeu vpisal na agronomijo in ekonomijo.

Russell Robinson (IQ 148) je na svet prišel leta 1907. Ko mu je bilo devet let, mu je umrl oče. Mati se je z otrokom preselila v Kalifornijo. Ni bila zelo izobražena, kupovala pa je veliko knjig, ker je imela branje za najboljšo vzgojno sredstvo. Mali Russ je imel dobre ocene, zlasti v matematiki, kemiji in fiziki. Gimnazijo je končal s petnajstim leti, vendar je menil, da je še premalo za univerzo. Zato si je privoščil leto dni čakanja in se v tem času naučil stenografije, tipkanja in »nekaj praktičnih stvari«. Od otroških let naprej je bil zelo radoveden in je brskal po aparatih, dokler ni natančno vedel, kako delujejo. Zato je hotel postati inženir in leta 1926 se je vpisal na stanfordsko univerzo, kjer pa je bil nekaj časa zelo nesrečen in tudi njegove ocene so bile slabe. Sedemnajstletna Relda Cailleau s svojimi ocenami ni mogla na stanfordsko univerzo. Na kalifornijski univerzi je nekaj časa študirala novinarstvo, potem psihologijo. Oboje jo je dolgočasilo. Odločilno spodbudo ji je dala knjiga z naslovom Pustolovščine za mikroskopom. Začela je študirati bakteriologijo.

Lewis Terman je bil na svoje »otroke« ponesen in je zanje tako očetovsko skrbel, da je s tem v nevarnost pravit objektivnost svoje raziskave. Naredil je nekaj, kar v empiričnih družbenih vedah velja za smrtni greh. Posegal je v življenje svojih »termitov«. Svetoval jim je, pisal priporočila pisma, skodel vplival na sprejemne postopke, in to brez vednosti svojih varovancev. S človeške stališče je bilo Termanovo ravnanje več kot razumljivo. Njegove varovance so namreč čakali hudi časi – svetovna gospodarska kriza v tridesetih letih. Takšne razmere seveda niso bile idealne za vstop v poklic. Le malo jih je imelo toliko sreče kot Russell Robinson. Na Stanfordu je hitro spet pridobil ravnotežje in se pod vplivom Lindberghovega poleta čez Atlantik specializiral za gradnjo letal. Leta 1930 je z inženirsko diplomom in s posredovanjem profesorja dobil delo v raziskovalnem centru

ne maram, ker so bili do mene nesramni. V bistvu pa sem se nanje zelo navezal, saj sem bil odvisen od njih.

Ste imeli razen fizične tudi psihično krizo zaradi prilagajanja tako drugemu okolju?

Prvič sem imel hudo krizo, drugič pa ne. Seveda pa so bila obdobja, ko sta me zapustila vsa volja in optimizem, ko nisem videl več nikakršnega smisla. Bila so obdobja, ko sem bil hudo lačen. Hudo je bilo tudi, ko sem imel virusno obolenje pljuč, saj niti dihati nisem mogel. Bila so tudi obdobja, ko sem se strašno bal, da mi bo kdo požgal hišo in s tem tudi vse moje zapiske.

Ste imeli prilagoditvene težave tudi, ko ste se po tolikem času vrnili v Avstralijo?

Ja, seveda. Ob vrnitvi so se mi zdeli vsi Avstralski čudni, saj sredi džungle sploh nisem videl belca. Prilagoditev nazaj je spet težka, toda moj svet je vendarle bel ...

Veliko ste bili bolni, vaše zdravje je načeto zaradi malarije, ki se vam ponavljala, ki je latento vse čas v vašem organizmu. Se vam ne zdi to previsoka cena, ki jo plačujete za to, da lahko delate, kar vas zanima?

O tem nisem nikoli prav veliko razmišljal. Počnem stvari, ki se mi zdijo pomembne za človeštvo, za to, da bi se ljudje med seboj bolje poznali in zato tudi bolje razumeli. Poznatni plemenske družbe pomeni tudi boljše poznati ljudi naspolh. V vsi se spoznanja, do katerih pridemo pri teh ljudeh, koristna tudi za boljše poznavanje evropske družbe. Vede nje ljudi v plemenskih družbah namreč ni toliko zastrto s tehnološkimi izdelki. Mi pa smo že toliko obremenjeni s tehnologijo, da ne vidimo več osnovnih stvari. Če kje je prvinskost, potem je tam. Tam so oni in narava, vmes pa ni ničesar. Niso »otroci narave«, niso »idealna družba«, toda tudi ne »divjakje ali »primitivna družba«. V človeških temeljih smo vsi enaki, toda nekateri zastrti, drugi pa – še ne.

Jožica Grgič

Langley v Virginiji, kjer je bil preskusni poligon predhodnice današnje NASA. V tridesetih letih je odločilno sodeloval pri razvoju vetrovnega kanala. Zdi se mu, da je bilo to obdobje poklicno najbolj zadovoljivo v življenju. Po desetih letih je pristal pri izdelovalcu letal Douglas na stolčku namestnika tehničnega direktorja.

Terman je leta 1940 s ponovno raziskavo zvedel, kakšno življenjsko pot so si izbrali njegovi odrasli čudežni otroci. Približno 70 odstotkov moških in 67 odstotkov žensk je končalo univerzo, čeprav ne vsi tako bleščeče, kot bi lahko pričakovali. Med moškimi si jih je 71 odstotkov (16 odstotkov več kot med povprečnimi diplomanti) izbralo tako imenovane »boljše« poklice. Skoraj vsak deseti je bil odvjetnik, vsak enajsti zdravnik ali farmacevt, vsak trinajsti gimnazijski profesor. Med ženskami se jih je natančno polovica zaposlila s polnim delovnim časom, 42 odstotkov jih je bilo gospodinje. Med zaposlenimi je še skoraj vsaka tretja odločila za delo v pisarni, vsaka peta v solstvu. Ženske z najvišjim IQ (nekajere tudi s 192) si presenetljivo niso prizadevale za akademske, ampak večinoma za socialne poklice. Med njimi pa so bile tudi pesnica, pianistka, harfistka in – pet narakarica.

Mary Edith Jones sodi med tiste ženske, ki so se znašle v precepu med poklicno potjo in družino. Štirinajst dni po diplomi na Stanfordu se je poročila z učiteljem telodavbe Charlesom Cliffordom. Ker je moč med gospodarsko krizo zgubil službo, se je zaposlila kot socialna delavka. »Kot otrok sem hotela postati misijonarka. Vedno me je veselilo pomagati drugim ljudem, kot mojega starega očeta, ki je bil zdravnik.« Leta 1939, tri leta po rojstvu hčerke, je zakon razpadel in zdaj je bila ločena gospa. Cliffordova se bolj odloča od rednega zaslužka. Naprej je vodila otroški oddelke socialnega urada, potem pa je sledilo »rudo delo«. Leta 1945 se ji je namreč kljub hudi moški konkurenci posrečilo postati direktorica socialnega oddelka in s tem ena redkih žensk na čelu upravnega organa: »Za to mesto sem se borila samo zato, ker sem hotela svoji hčerki omogočiti dobro izobrazbo.«

Leta 1947 je Terman sestavil drugo vmesno poročilo. Od prvotnih 1528 nadarjenih jih je 74 umrlo, za 28 se je izgubila sled. Med mrtvimi je bilo nekaj najbolj obetajočih talentov. To pa še ni bil dokaz za tragičnost genijev, saj je bila smrtnost med njimi precej manjša kot med celotnim prebivalstvom.

Povprečna starost skupine je bila 36 let. Nekateri »termiti« so že zasedali vodilna mesta v gospodarstvu in znanosti, vodili so laboratorije, predavali na znamenitih univerzah in imena nekaterih so že zaslula v Who is Who? Izdali so že devetdeset knjig in patentirali več kot sto iznajdb, vedno eno epohalnega pomena. Med drugo svetovno vojno so 42 odstotkov moških poklicali v vojsko. Dva od njih sta prišla v nemško ujetništvo, pet jih je padlo. Ko se je Maurice Gerard vrnil iz vojne, se je začelo novo poglavje v poklicnem življenju. Diplomirani ekonomist je postal študijski svetovalec na državni univerzi v Fresno. Ker ni ljubitelj knjig, tudi o profesorjih nima visokega mnenja: »Dela imajo samo za polovičen delovni čas.« Vleklo ga je v management. Leta 1947 je postal dekan na ogledegu svete An. Rad se je družil z mladimi in jim pomagal. Leta 1954 so mu ponudili mesto predsednika collegea, kar pa je odklonil, ker je hotel več časa posvetiti svojemu sedemletnemu sinu.

Lewis Terman, ki je postal vodilni ameriški psiholog, je umrl leta 1956 v starosti 79 let. Pravočasno je poskrbel za to, da njegovo delo ni zastalo. Vodstvo svoje dolgoročne raziskave je predal enemu svojih posebej nadarjenih kolegov: Robertu R. Searsu, ki je bil tudi med njegovimi nadarjenimi varovanci. Ta je leta 1959 objavil še eno vmesno poročilo. »Termiti« so se bližali petdesetimi letom in so podobno »slabotnega in nevrotičnega genija« dokončno zbrisali. Nikakor niso postali čudaški in neživljenjski samotarji. V primerjavi z »normalnimi« prebivalstvom so bili bolj zdravi, izobraženi in praktični, s težavami so se mnogo lažje spopadali, si prej pridobili poklice, hitreje napredovali in več zaslužili. Mnogi so uživali tudi velik sloves, na primer Norris Bradbury, eden najboljših atomskih fizikov, Douglas McGlashan Kelly, ki je kot psihiater sodeloval na nürnberških procesih, in pesnica Lilith James, katere gledališko delo so takrat uprizorjali na Broadwayu. Eden od najznamenitejših je Ansel Keys. Kot strokovnjak za prehrano je bil pri vojaki v drugi svetovni vojni zelo nepriljubljen, ker je zanje sestavil zavitek z živževem, ki so jih po njem poimenovali »K ration«. Ko je ugotovil povezavo med mastno hrano in srčnim infarktom, je osvojil naslovni reviji Time in Life. Vroče polemike o holesterinu, ki so pred kratkim spet ožvele, imajo svoj začetek v njegovih raziskavah in te ga še danes, čilega oseminosemdesetletnika, držijo pokonci. Eden od znamenitejših je propagiral naselitev elektronske industrije pred vrata stanfordske univerze in to je tej visokošolski ustanovi odprl novo perspektivo. Frederic Terman (1900–1982) je kot »oče silikonske doline« postal celo bolj znan kot njegov oče Lewis.

Med uspešnejši, ki so se strmo dvigali in veliko zaslužili, med vrhunskimi politiki, odvetniki in managerji, veleposlaniki, znanstveniki in profesorji pa je bilo v Termanovi skupini tudi nekaj pridaničev, kriminalcev, alkoholikov in celo ena prostitutka. Uspeh in neuspeh pogosto stojita tesno drug zraven drugega in predvsem se zdi, da imata malo opraviti z inteligenco. Zakaj pa so nekateri nadarjeni kljub temu daleč prišli, medtem ko je drugi, ki so imeli enako umsko opremo, ključno spodletelo? Kaj je ključ do poklicnega uspeha? Psihologi so leta 1956 proučili življenje 664 še živčih moških in med sabo primerjali sto najuspešnejših (skupina A) s ti-

stim stotimi (skupina C), ki so poklicno najmanj dosegli. Sto moških iz skupine A je imelo povprečni IQ 157 in je zaslužio 23.900 dolarjev na leto (povprečen dohodek belega Američana je bil takrat 5000 dolarjev). Sto moških iz skupine C je imelo povprečen IQ 150, na leto pa so zaslužili povprečno 7178 dolarjev. Petnajst med njimi je bilo hudih alkoholikov. Ker razlika sedmih točk ni mogla povzročiti takšnih različnih poklicnih rezultatov, so se psihologi znova lotili podatkov iz šolskih let. Od osmega razreda naprej so se začele kazati razlike. Moški iz skupine A so nenadoma začeli dobiti boljše ocene, na univerzi so blesteli in študirali več predmetov. Že kot šolarji so zbužali pozornost s tremi izrazitimi lastnostmi: samozvestjo, vztrajnostjo in vztrajnostjo. Zdelo se je, da so bile klice uspeha že v domači hiši. Starši moških iz A skupine so bili bolj izobraženi, ljubili, zanimali so se za mnoge stvari, kupovali so več knjig in se manj ločevali kot matere in očete iz skupine C. Otroci iz skupine A so svoje starše bolj občudovali, ti pa so jih bolj vzgajali k neodvisnosti in lastni iniciativi.

Pri zelo nadarjenih ženskah je takšna primerjava spodletela, ker jih je manj izbralo poklicno pot, vendar pa kljub temu več, kot je bilo za tokratno generacijo običajno. Cena za to pa je bila, da so se poročale pozneje in imele manj otrok. Relda Cailleau, majhna debelushka, se je neprestano uveljavljala v moškem svetu. Diskriminacija je občutila le enkrat, po diplomi na Berkleyju. Profesor med svojimi doktorandi ni trpel žensk. To pa je bila njena sreča. Doktorirala je na znamenitem Pasteurjevem inštitutu v Parizu. Kot strokovnjakinja za prehrano je delala v različnih ameriških laboratorijih. Trdna, vendar ni kaj spektakularna kariera. Do leta 1970. Pri 61. letih je dr. Cailleaujeva sprejela ponudbo Centra za raziskovanje raka v Houstonu, kjer zdaj za mikroskopom doživlja pustolovščine, o katerih je nekoč sanjala. Posrečilo se ji je vzgojiti celične vrste iz 22 različnih tumorjev človeškega prsnega raka. Nekatere celične kulture so arhivirali in jih še danes uporabljajo v raziskavah. »Navadno imajo znanstveniki s šestdesetimi leti vrhunec svoje kariere že dolgo za sabo, jaz pa sem takrat šele zares začela.«

Marsikateri »termit« z enakim zadovoljstvom gleda nazaj na svoje življenje. Najbolj zadovoljna poklicna skupina so bili gimnazijski profesorji. Zaslužili so sicer razmeroma malo, vendar pa so v največji meri uživali samostojnost in neodvisnost. Bolj ko je čas mineval, bolj je postajalo jasno, da si lahko zelo nadarjeni obetajo tudi nadpovprečno dolgo življenje. Russell Robinson kot upokojenec živi v ženo v hiši na robu zaščitenega naravnega rezervata. Je preudaren, skromen, vse prej kot komolčar. Nikdar se mu ni bilo treba truditi za povečanje plače, napredovanje in priznanje. Vse to je prišlo samo od sebe. Je tudi samokritičen in ne zamoči sence, ki zatemnjujejo harmonično podobo. Bolj ga, da nabeoden od njegovih sinov ni prišel tak daleč kot on, čeprav imata dva celo višji IQ kot on (Terman je testiral tudi otroke »termitov«). Robinson je s svojim perfekcionizmom in nepotprejivosti od svojih otrok zahteval preveč. Se preden so se lahko sami dokopali do svojih spoznanj, je vedel in jim povedal, kako se bo stvar iztekla.

Mauriceu Gerardu je na obrazu zapisano veselje nad tem, da ga je njegovo staro moštvo pri osemdesetih letih spet izbralo za trenerja. Vendar pa mu starosti ne izpolnjuje samo tenis. Še pet let ima ob četrtih in sobotnih predavanjih o upravljanju premoženja brez stresa in bogastvu brez tveganja. Prav rad bi bil malo manj nadarjen. Potem ne bi toliko trpel zaradi tega, ker že vse vnaprej vidi in spregleda. »Če bi imel IQ 120, bi postal vodja oddelka v velikem podjetju in bi se bolje prilagodil družbi.«

Mary Edith Clifford se z univerze vrača poživljena. Morda je na svojo staro amato mater še vedno tako zelo navezana zato, ker ji je akademski zrak manjkal v poklicu. Vsekaror se v ekskluzivnem krogu stanfordskih veterana ne tako razžiži, da z žarečimi lici pripelje svoj buick nazaj v podzemno garažo doma za ostarele. Relda Cailleau se le težko premika, ker ima artritis. Na srečo je v Berkeleyju našla majhno dvosobno stanovanje v prtiličju. Tudi potovanja je zdaj konec. Je prijateljica narave in je že od mladosti organizirala skavtske taborne. Na stotinam otrok je pokazala, kako si lahko iz bambusovih palic izrežajo piščalko. Iz omare potegne posebno lep primerek in nanj zaigra. Do 78. leta je ostala v laboratoriju in je bila na koncu za svoje tri ovire (short, fat, woman) bogato poplačana. Ni bilo vedno prijetna sodelavka, saj je vse odkrito in naravnost povedala. Vendar pa je kot znanstvenica neprizanesljiva. Kljub artritisu pa je ostala optimistka in ni izgubila smisla za humor. Saj ji še vedno ostanejo križanke.

Bi bil Terman s svojimi varovanci zadovoljen? Že leta 1947 se mu ni zdelo prav nič presenetljivo, da »nihče« v skupini ni dosegel pomena kakšnega Shakespeara, Goetheja, Tolstojca, Leonarda, Newtona, Galileja, Darwina ali Napoleona. Naše znanje pa tudi znanost sta se tako razširila, da se je vedno težje uveljaviti z izjemnimi odkritji. Če bi Darwin živel danes, bi bil morda strokovnjak med mnogimi drugimi na omenjenem področju biologije.

Dva človeka pa sta Termana kljub vsemu razžejala. Fizik Luis Walter Alvarez, ki se je leta 1991 rodil v San Franciscu, je odkril veliko novih elementarnih delcev. Leto dni starejši William Shockley je z dvema kolegoma iznašel tranzistor. Oba sta v otroštvu sodelovala pri Termanovem teistiranju, vendar nista dosegla zadosti točk, da bi ju sprejeli v skupino izredno nadarjenih. Kljub temu sta veliko dosegla. To se ni posrečilo nobenemu od 1528 genijev: oba sta dobila Nobelovo nagrado.

Süddeutsche Zeitung Magazin, München

PP poštni predal 29

Nadaljevanje z 18. strani

tega, očitno, zavedal tudi gospod Janez J. Svajncer, ko je v odgovoru (31. decembra) na našetku zapisal, da bo mogoče dobiti temeljitejšo podobo o slovenskih generalih JLA v onem kritičnem času slovenske državnosti in narodove samostojnosti šele, ko bodo dosegljivi dokumenti iz arhivov JLA. Tako menim tudi sam, dotlej naj bi za vojake, ki jim za zdaj ni mogoče dokazati osebne krivdne odgovornosti aktivnega sodelovanja v prelivanju krvi na Slovenskem, veljalo pravno načelo presumpcije nedolžnosti.

Četudi je pisec knjige »Vojna in vojaška zgodovina Slovencev« v svojem odgovoru zapisal, da nima možnosti poznati dokumentov, ki sem jih v dobro svojega dolgotrajnega prijatelja Draga Ožboltu navedel kot dokaze, da on ni sodeloval v agresiji na Slovenijo junija 1991, saj je bil že od sredine maja 1990 priklenjen na bolniško posteljo zaradi težkih bolezni, v javni besedi nadaljuje s še hušimi očitki. Pa čeprav nima razlogov, da jim ne bi verjel. Ti dokazi so mu dosegljivi, saj so pri ministru gospodu Janezu Janši, ki mu je napisal predgovor januarja 1992 k omenjeni knjigi. In če je Janez J. Svajncer poklicno v vojski, bi si to lahko zagotovil, razen če ne živi v tako strogi disciplinski podrejenosti, da za to nima možnosti.

Kakorkoli že je, se je odločil v časniku zatrditi, da bo spremenil svojo prvotno trditve v prvi izdaji knjige na 204. strani o sodelovanju slovenskih oficirjev v agresiji na Slovenijo in bo v drugi izdaji iste knjige brez novih in trdnih dokazov zapisal novo trditve: »službi velikosrbske politike v letih 1990 in 1991 so proti slovenski poti v samostojnost in demokracijo delovali naslednji slovenski generali...«, in naštel naj bi jih. Torej bo zapisal za iste dogodke v istem času, v istih družbenih razmerah in za iste ljudi v isti knjigi dve različni kvalifikaciji. Ali bosta le ti dve ali pa bo še tretja, četrta, bodo pokazali prihodnji časi. V mnogih knjigah naših novjših zgodovinarjev česa takega ni. Tudi ne v prvem zvezku »Jugoslovanski federalizam, ideje i stvarnost« dveh avtorjev, dr. Branka Petranovića in dr. Momčila Čevića. Knjigo sem navedel zaradi obilice aktualnih dokumentov.

Konstrukcije, boljše, špekulacije ali spekulacije, ki jih je zapisal gospod Janez J. Svajncer v svojem odgovoru z besedami: »...da bomo slovensko zgodovino kmalu spet merili po beograjskih ali dunajskih in rimskih koristih...«, so njegove tvorbe in ne moje. To je po Baconu: »Sumi so med mislimi kakor netopirji med ptici, vedno letajo v smokru.« Zagotavljam, nič takega, kar mi želi podtakniti, nisem imel v mislih in nisem zapisal. Kar sem, je izhajalo iz njegove knjige. Iz nje sem deduktivno v splošnem ugotovil, da ni verjeti vsemu tako, kot je zapisal. Gospod Svajncer očitno doživlja velike stiske, saj odgovor raztegne v ubijanje, kako bo s slovensko državo, in na silo išče nekakšen del našega naroda, ki je bil rojen iz hlapcev za hlapce, ter se s tem spotika ob odkrepanje Cankarjevi podobi na naših bankovcih. Pa saj o tem ne odloča brbljavo ljudstvo volivcev, temveč oblast. Če je gospod Svajncer ni dovolj blizu, naj se pač še naprej trudi, da ji bo (oblasti seveda), kaj bo potem postal, mu bo dano videti kasneje. Kar je zapisal v tem delu svojega odgovora, je podobno lovu na čarovnice in časom Golega. Na to vižo me gospod Svajncer že ne bo spravil na drevo.

Ne samo v nekdanji nemški nacistični armadi, italijanski fašistični vojski, pri ameriških marincih itd., itd. ali JLA, temveč v vseh vojskah in oblasteh, ki jih finacirajo, obstajajo dileme o pravni podlagi, o moralnosti, človečnosti in še čem v zvezi z vojaškimi ukazi. Toda človeštvo ni za opustitve, prekoračitve ali zločinov, podobna onim v BiH, našlo ni drugega razen Nürnberg in mednarodnih konvencij o vojnem pravu. Bolje bi bilo, ko bi pisec odgovora kompleksno problematiko poveljevanj v zbrani obliki poslal najprej slovenskem generalu, spoštovanemu gospodu Janezu Slaparju, in ne javnosti in meni. Tudi on mora skrbeti za red in funkcioniranje TO ter njene večplastne odgovornosti do pravne države, do oblasti in slovenskega naroda.

Dovolj sem na to temo zapisal prvič, preveč drugi, v tretje... (ne) bom. Zati je dreve, ki so padla za napir, na katerem bodo morda zaman obležale črke dobrega namena.

Viktor Auer, Ljubljana

Delo, 17. decembra
Za veliko koalicio
Spoštovani gospod dr. Ribičič,

Ne glede na to, da ste mi v odgovoru (9. januarja) na moje pismo (24. decembra) ali lekcijo iz bontona dopisovanja, ki jo iskreno sprejemam, vendarle želim na kratko replicirati na nekaj misli iz vašega odgovora. Še enkrat sem prebral vaše pismo, pa razen nepreciznosti (in zato nejasnosti) v zadnjem odstavku ne najdem nobene izjave, ki bi se ji lahko odpravil. Očitno pač dobro in slabe lastnosti pripisujete različnim strankam.

Na voljo volivcev, ki jo seveda moramo spoštovati, pa se ne bi upali tako stodostrno zanesti, ker ljudje zaradi težkega dela in splošnega nezadovoljstva postajajo apatični in jezni na vso politiko (to velja predvsem za podležje), pa tudi različne raziskave javnega mnenja so tik pred volitvami za beležile še izredno visoke odprave neopredeljenih. Mislim, da so prav te volitve še bolj zaplete možnost, da bi končno dobili vlado, ki bi si v državnem zboru zagotovila dovolj veliko podporo. Za stranko g. Jelencica, na primer, pred tedni skorajda še nismo slišali, pa je dobila dobro polovico glasov LDS in približno toliko kot vaša stranka za vsi eksponirani po Sloveniji (to ni očitke).

G. Drnovška pa »napadam« izključno zato, ker je popolna neznanka in se še ne

more pohvaliti z nobenim uspehom. Ali pa naj mi ga, prosim, kdo navede.

Kdor mi zameri, da sem se nekoliko ostreje, podcenjujoče izrazil o g. Rigelniku in g. Gaspariju, naj mi pred tem odgovori, kako da je g. Rigelnik v intervjuju za Delo izjavil, kakšen izživ je zanj prevzem gospodarskega resorja, zdaj pa obavljata nevarnost, da postane nekakšen konferansje. (Prosim, da mi te izjave ne zameri, vendar vemo, da so predsedniki parlamentov zelo različno pomembni).

Sicer pa članov vlade ne poznam ali pa jih cenim. Najboljša vlada pa bo tista, ki bo imela najkrajši mandat — ker ne bo več mogla odlašati vseh nepopularnih ukrepov. Vlada in posamezni člani se bodo pač morali navaditi na dobromarne ali popolnoma neutemeljene kritike.

Spoštovani g. dr. Ribičič, v drugem odstavku pa ste res zapisali popolnoma neločeno misel. Jaz naj bi dokazoval, da Japonci ne vedo nič o življenju, glede na njihov pregovor, da se več naučimo iz poraza kot iz zmage. Pregovori res ne dajem velike veljave, ker je učenje na napakah predrag, in zato naj bi se dovolj naučili v šoli. Ne razumem, zakaj menite, da zato ne spustim Japoncev.

Popolnoma se strinjam s predzadnjim odstavkom vašega pisma.

Spoštovani gospod Pungartnik,

Izredno težko vam odgovorjam, ker me očitno v ničemer niste razumeli, kot tudi jaz vas nisem. Poskusil bom iz vašega konglomerata izluščiti vprašanja in očitke in nanje po vrstnem redu odgovoriti (predvsem pa predlagam, da si objavlja, da s pismi na tako nizkem nivoju ne bova več maltretirala bralcev in kradla prostora odličnim novinarjem Dela):

— Bistveno gre trditve o znižanju inflacije je prepričanje, da jo administrativno lahko kadarkoli za nekaj časa poljubno zmanjšamo — le mimogrede sem dodal, da je večji del dosegla še prejšnja vlada. Kaj je pri tem napakega?

— Trdil sem, da je vaša stranka (SDP) s spremembo imena hotela zakriti identiteto, na namero, da ste to hoteli storiti tudi z združitvijo strank, ste me spomnili sami. Sprejemam vašo idejo.

— Priznam, da mi je res odvrtno večno nepotrebno omenjanje 2. svetovne vojne, ker sedanje vodstvo SDP v njej ni sodelovalo, in iz istega razloga bi bilo neumno, če bi ga krivil za strahotna povojna pobojanja. Drugi razlog pa je, da kakršnokoli omenjanje zadnjih 4 ali 5 let ocenjujejo za strahotno »kontraproduktivno«. Res pa je tudi, da ne verjamem, da imajo še kje ministrstvo za borbe.

— Nato idilično prikazuje minula leta komunizma, kar bi pomenilo, da nas prihodnost res ne sme skrbeti, in torej ni razumljivo, da se je skoraj vse svet od komunizma distanciral.

— Popolna laž pa je, da vaša stranka razglasa za bedake. Spravešale sem te, kdo si je lahko izmislil nekatere bedarije, ki ste jim vi dodali še eno: Delu čast in oblast. Če sem bil v pismu preostler, pa si nikoli ne bi dovolil (in s kakšno pravico bi si?) imeti člane vaše stranke za bedake, saj sem spoznal veliko zelo sposobnih ljudi vaše stranke (mislim pa, da nihče izmed njih nikoli ni verjel v komunizem).

— In zadnje vprašanje: še nikoli nisem bil v nobeni stranki in tudi zdaj nisem.

Franc Maurič, Ptuj

Delo, 16. januarja
Grubelič for ever

Moj klinet Concorde ethische Vermoögensverwaltung GmbH, Siegen, me je pooblastil, da odgovorim na trditve, objavljene v članku z gornjim naslovom avtorja g. Igorja Guzelja v Sobotni prilogi Dela.

V navedenem članku je med drugim zapisano: »... slovensko-jugoslovanska »podružnica« nemškega investicijskega sklada Concord ni investirala niti belica od vplačil 2000 Slovencev in okrog 8000 prebivalcev drugih regij bivše SFRJ, pač pa jih je lani poleti enostransko razglasila za vezane prihranke, nevnovčljive in neprekosljive (dobesedno citirano, op. p.) do preloma tisočletja.«

Zgoraj navedena trditve je neresnična, pa tudi nerazumljiva, ker ni jasno, kaj naj v tej zvezi pomeni beseda »neprekosljiva«.

Zato moj klient daje naslednje pojasnilo.

Ves denar varčevalcev iz Republike Slovenije in drugih varčevalcev s teritorija bivše Jugoslavije je varno in dobičkonosno investiran v skladu s pogodbo med mojim klientom CONCORDE ETHISCHE VERMOEGENSVERWALTUNG G.m.b.H., Siegen, in SLOVENSKO INVESTICIJSKO BANKO, D. D., Ljubljana, o čemer bi se g. Igor Guzelj lahko in vsekakor moral predhodno prepričati.

Miro Senica, odvetnik, Ljubljana

Pripis

Pri besedi »neprekosljiva« gre seveda za ti-skarsko napako, pravilno se beseda glasi »neprenosljiva«. Bralcem se za napako opravičujem.

Uredništvo

Delo, 12. decembra
Zasedanje otroškega parlamenta
Gospodu Gabru — našemu ministru

Majhna, a po svoji stupidnosti grandiozna neumnost o učiteljih, ki ne bi smeli biti starejši od 35 let, ker so taki preveč stini, je pred nekaj tedni obkrožila Slovenijo in Hrvaško. Objavili so jo Delo na prvi in drugi strani, Dnevnik na drugi, TV v elitnih večernih poročilih, Mita na Hrvatskem. Pod Vašim pokroviteljstvom so jo izrekli otroci v svojem parlamentu na temo Otrokom prijazna šola. Vest je zbudila vsakega šolnika. V zadregi se je nasmehnil, potem pa sam pri sebi vse skupaj razglasil za slabo šalo. Tako se je kot star, izkušen prilagodiljevc izognil nadaljnemu razmišljanju, ki samo obremenjuje vest in razum, rodi nove

misli in pomisli, včasih pa tak rezultat, da se ga sam ustraši.

Prav to se je zgodilo podpisanim. Ko smo enkrat za spremembo premagali ponižnostni kompleks, smo prišli do zanimivih rezultatov. Posvetilo se nam je, da to ni nobena šala. Nasmeh se je spremenil v prizadevanje in užajenost, saj je vse skupaj še najbolj podobno razpisu del in nalog za nižje-razredni bordel. Nekoliko manj žaljivih nesmislov je bilo še za cel opus. Pomislek, da so to otroške izjave, je odveč. Za otroke morajo po zakonu in naravi odgovarjati organizatorji. Opraviti imamo z njimi, ne z otroki. Otroci so bili le trojanski konj za nekogaršnje interese. Kot pedagogi smo prepričani, da bi navzoča pedagoška elita lahko otroke usmerila tudi drugače, če bi le hotela. Pa ni.

Delo piše, da ste se otroške izjave res lotili, vendar o njej niste rekli nič. Kot prvi med pedagogi jih niste poučili, da učitelji v teh letih niso tečni, ampak najboljši. Začetniška strogotost je že omiljena, starost še daleč. Med vrstnicami smo prebrali, da se z njimi celo strinjate, drugače nam ne bi ponujali polnlega dopusta, ki ga predpisujejo le najtežjim bolnikom. Mit neprijazne šole ste uurdili. Mit prijaznega ministra med neprijaznimi učitelji pa tudi.

Gibanje za Prijazno šolo je preraslo v pravo gonjo. Ustvarilo je za učitelje tako neugodno klimo, da se intenzivnost obojnosti lahko primerja le s tisto do oficirjev JLA ob razpadu Jugoslavije. Praksa to potrjuje. V šolah sveti staršev prevzemajo »komando«. Zahtevajo npr. poročilo o razporeditvi učiteljev na smučišču na športnem dnevu, poročilo o številu učiteljev v avtobusu na šolskem izletu, zahtevajo sodelovanje pri ocenjevanju, kličejo učitelje na zagovor. Občina Šiška je šolam vsilila na škodo učiteljev nezakonito sestavljene svete šol. Zaradi dobrikanja javnosti oz. na njen pritisk ste uvedli v naših okoliščinah problematično ocenjevanje, ki nas sili delati proti svoji vesti in prepričanju. Krona v dosednji eskalaciji je zadnji otroški parlament.

Še bolj nas je revoltirala izjava Vašega pomočnika g. Trškana. Pravi, da se na ministrstvu dobro zavedate, da mnogi učitelji športne vzgoje ne opravljajo dobro svojega dela, ker so se za poklic odločili iz nagibov, ki nimajo nič opraviti z vzgojo otrok, ker nimajo veselja do tega dela, ker druge niso opravili sprejemnega izpita.

Za javno rabo teh kvalifikacij bi moral zakon o šolstvu prej identificirati, kvalificirati in diferencirati vse nagibe in veselja na dobra in slaba ter kvantificirati najverjetnost ponovljajcev. Do takrat pa je to čisto navaden skandal, zaradi katerega bi bil avtor povsod v pravi demokraciji odstavljen. Visok državni funkcionar se zaradi svoje nesposobnosti identifikacije nekaterih posameznikov v svojem resorju (kje ni lahih?), strokovnega pogovora z njimi, po potrebi »ukrepanja zateče h gostilniškim diskvalifikacijam in oblati vsa stroka, samo da bi prikril svojo nedelavnost oz. nesposobnost karkoli ukreniti.

Težko je reči, ali je manj ali bolj hudo, ker nas opljuva tudi novinarika M. Vovčina. Manj, ker je ni nujno vzeti resno, bolj, ker nas lahko osira že vsak, ki se mu zahoče, in ker je prizgana nova iskra odpora proti učiteljem. Trškano vo misel poslopi na vse učiteljsvo. S »kobajagi raziskavo«, ki jo je delala 8 ur, morda malo manj ali več, poklicno in moralno diskvalificira 25.000 ljudi.

Visoko ministrstvo pa, namesto da bi jo strokovno postavilo na realna tla, z njo kolaborira, saj mu je koterjanje z ulico najvišji imperativ preživetja. Pa bi morali Vi in vse pedagoške institucije reči besedico v naše dobro. Kot izrazito centralizirana ustanova je šolstvo pod njihovim (Vašim) nadzorom, deluje po njihovih (Vaših) navodilih in smernicah, šolamo se pri njih po njihovih (Vaših) načrtih. Vse, kar se v šoli dogaja, razen našega osebnega nastopa, je njihovo (Vaše) delo. Prepričani smo, da še zdaleč ni samo naše delo razlog za nejevoljo javnosti.

Da bi se kdo od vas zavzel za prijazno šolo za učitelja, pa še pomisliti ni. Obratno! V šolstvu sta se v zadnjem času zaradi težnje po uvedbi nekakšnega novega reda ustvarila le nered in nezadovoljstvo: uvedba nereda pri evidentiranju in obračunavanju našega dela, izdaja pri plačah, problematično ocenjevanje, neprimerno sodelovanje v akciji prijazna šola, poslabšanje odnosov učitelj-ravnatelj, napredovanje pedagoških delavcev.

Pri napredovanju pričakujemo katastrofo.

Tabela 1: Gozdni fond 1990

Lastništvo	Površina		Zaloga m ³		Prirastek m ³ (letni)
	ha	iglavci	listavci	skupaj	
javni (državni)	369.341	46.624.325	34.972.114	81.596.439	1.966.615
privatni (zasebni)	668.715	58.498.189	61.511.947	120.010.136	3.186.292
ostali	37.285	3.410.389	3.446.870	6.857.259	182.112
skupaj	1.075.341	108.532.903	99.930.931	208.463.834	5.335.019

Tabela 2: Dinamika lesnih zalog, prirastka in *etata na 1 ha v zadnjih štirih desetletjih

Leto	Lastništvo	Z Zaloga/ha Let. prirastek/ha		E Letni etat/ha		E/P
		221	5.4	3.7	0.7	
1990	javni	179	4.7	2.3	0.5	
	zasebni	183	4.9	2.9	0.6	
	ostali	194	4.9	3.1	0.6	
1980	javni	214	5.1	3.9	0.7	
	zasebni	169	4.5	2.8	0.6	
	ostali	186	4.7	3.2	0.7	
1970	javni	207	4.7	3.6	0.8	
	zasebni	157	3.9	2.5	0.6	
	ostali	185	3.8	2.9	0.8	
1960	javni	174	4.1	2.9	0.7	
	zasebni	197	4.1	3.3	0.8	
	ostali	138	3.3	2.1	0.5	
1950	javni	133	3.0	2.5	0.8	
	ostali	156	3.5	2.7	0.8	

* skupaj z javnimi gozdovi
količina načrtovanega poseka

Veliko argumentov za tako trditve nimamo, ker ste delali po domače in niste objavili s številkanjo podprtega načrta akcije. Zato si vsaka stran lahko misli svoje. Mi tole: vsi sindikalni nemiri med učiteljsvom v zadnjem času so bili pomirjeni med drugim tudi z obljubo, da bo napredovanje kmalu steklo. Zato logično pričakujemo, da bo zadelo veliko večino zaposlenih. Tipičen sindikalni problem. Ker napredovanje nikamor ne napreduje, pričemanju slutiti, da so Vaše številke bistveno manjše ali da akcijo zavirate, ker je ne obvladate ali nimate denarja. Če bo res tako, bomo mi temu rekli prevara, Vi pa verjetno, da je bil le nesporazum, ker ste Vi imeli v mislih le nekaj sto odličnikov. Njihovo napredovanje pa sploh ni problem sindikalnih množic, ampak je opek strokovni problem.

Če pri številkah še moramo govoriti v pogoniku, pa je v zvezi s postopkom za napredovanje vse kristalno jasno. Z nami ravnote slabše kot policija z barabami. Zanje so barabe nedolžne, dokler jim krivde ne dokažejo. Pri Vas je obratno. Vsi učitelji smo in bomo slabi, dokler svoje kvalitete ne bomo izrecno dokazali.

Učitelji z več kot 25 leti delovne dobe morajo dokazovati uspešnost svojega dela, čeprav jim Vaši predhodniki vsa ta leta niso dokazali neuspešnosti. Spet so barabe na boljšem. Pri njih grehi zastarajo po nekaj letih, pri nas pa šele z nekrologom.

Milan Pripič,
Lelja in Jože Kotnik, Ljubljana

PREJELI SMO

Kakšne gozdove in stroko pravzaprav imamo?

Zanimanja za gozdove in gozdarstvo se nikdar ni bilo toliko kot v zadnjih dveh letih. Podatke o zaraščanju kmetijskih površin z gozdom, o velikosti gozdnih površin, o lesnih zalogah, golosečnjah se v sedanjem času veliko uporablja. Da ne bi bilo pomot in tudi priročajev, izdajamo številke, ki so tako rekoč uradne in zbrane iz strokovnih osnov (največ gozdnogospodarskih načrtov za vsa Slovenijo). Večinoma gre za podatke iz gozdnega fonda Slovenije, kamor sodijo površine gozdov, njihova lesna zaloga in prirastek. Tem podatkom se navadno pridružujejo podatki o (možnih, dovoljenih, prekoračenih, pogojnih, golih, končnih, ...) sečnjah in s tem povezanih (obveznih, nujnih, potrebnih, ...) gojitvenih delih (obzerve, čiščenje mladji, gošč, nede letvenjakov, ... premeni degradiranih sestojev). Tokrat samo o gozdnem fondu.

Stanje nacionalnih »gozdnih« fondov, vključujoč vseh deset let v okviru dejavnosti gozdnogospodarskega načrtovanja (urejanja gozdov, taksacije). Osnovne podatke zbira urejevalna služba vsakega gozdnega gospodarstva na terenu. Zadnja takšna inventura je bila opravljena l. 1990 (fond ob koncu l. 1989), predzadnja 1980 (fond ob koncu 1979).

Nacionalne gozdne inventure poznajo v vseh gozdarsko naprednih državah, saj je od razvoja gozdnega fonda odvisno usmerjanje gospodarjenja z gozdovi. Za gozdatno Slovenijo, ki je rečna z drugimi surovinskimi viri, je bogat gozdni fond še posebej pomemben.

Na ozemlju Slovenije, ki obsega skupno 2.025.400 ha, je bilo leta 1990 z gozdom pokritih 1.075.341 ha, torej je delež gozda 53 odstotkov (brez območja zelenega pasu Ljubljane z okrog 950 ha, ki v popisu ni bilo zajeto). Pred desetletjem (1980) je bilo gozda 1.045.367 ha, gozdatnost pa dobrih 51 odstotkov. V zadnjem desetletju se je površina gozda povečala za dobrih 30.000 ha ali povprečno 3000 ha letno! Sicer pa razpolagamo z zanimivimi uradnimi podatki o površini gozdov precej daleč v preteklost:

1875 819.457 ha gozdov

1896 830.003 ha gozdov

1939 830.000 ha gozdov

1948 860.000 ha gozdov

1960 932.269 ha gozdov

1970 1.008.526 ha gozdov

1980 1.075.341 ha gozdov

Skoraj 2/3 (668.715 ha) gozdne površine je v privatnih rokah, od vseh 250.000 lastnikov jih 40 odstotkov ni kmetov. Ostala tretjina gozdov (369.341 ha) je bila v upravljanju območnih gozdnih gospodarstev od tega je okrog 180.000 ha »matornijskih, torej takšnih, v katerih je bila začasno prepovedana sečnja in promet z gozdovi. Od teh je do danes 10.536 ha že denacionaliziranih.

Na pretežnem delu gozdne površine gospodarimo zaradi pridobivanja lesa. Kratekovidno in škodljivo je gospodarjenje »na kratek rok«. Priprisanje lesa ima namreč zakonitosti priraščanja kapitala — čim več ga je, več ga prirašče in kakovostnejši (dražji) postaja. S pravočasno nego lahko večkrat povečamo vrednost starega sestaja, s pretirano in nestrokovno sečnjo ga degradiramo — nižamo proizvodnjo in kakovost lesa.

V sedanjem javnem sektorju ima načrtno gospodarjenje z gozdovi že dolgo tradicijo, saj prvi gozdarski načrti segajo že v leto 1770 (Trnovski gozd). Z njimi so si lastniki želeli zagotoviti trajnost (visokih) donosov, kar je tudi danes eno od osnovnih izhodišč gospodarjenja z gozdovi. Danes so javni gozdovi bogatejši od zasebnih, kar je rezultat dolgotrajnega načrtnega dela, čeprav se je v obeh sektorjih lastništva gozdni fond vsa povojna leta močno krepil (kljub planskim sečnjam). Danes smo upravičeno ponosni na krepak proizvodni potencial gozdov, ki se približuje gozdarsko najnaprednejšim državam Evrope. Kljub temu pa še vedno na eni četrtini (244.182 ha) površine gozdov njihova lesna zaloga ne presega 100 m³/ha.

Največ teh gozdov je degradiranih zasebnih gozdov, ki so bili v preteklosti preveč izkoriščeni in slabo gospodarjeni (izropani). Prirastek v njih je majhen in po kakovosti neustrezen (drva). (Gl. tabelo št. 2).

Produktivnost gozda izraža vsakoletna proizvodnja lesa (in drugih dobrin) — njegov vsakoletni prirastek na enoto površine. Obenem z višjo hektarsko zalogo narašča tudi hektarski prirastek, ki je doslej že narasel na okrog 5 m³/ha. Ocenjujemo, da je proizvodni potencial naših rastišč še mnogo višji (od 8 do 9 m³/ha prirastka letno), torej proizvodne možnosti se nikakor niso dosežene.

Gozdarska struka se je na Slovenskem razvijala vtrč z napredkom stroke v Evropi; od vsega začetka je celo prednjačila na nekaterih ključnih segmentih (urejanje, gojenje gozdov). Ni naključje, da je bila l. 1986 za organizatorja svetovnega gozdarskega kongresa IUFO izbrana prav Ljubljana.

Na gozdnih gospodarstvih, na obeh osrednjih gozdarskih institucijah — gozdarski fakulteti in inštitutu in v gozdarskem delu muzeja v Bistri so arhivirala pričevanja o naši bogati gozdarski tradiciji in odvisnosti od gozda. Prav je, da se tega zavedamo posebno v teh kriznih časih.

Viri: Strokovna gradiva Inštituta za gozdno in lesno gozdarstvo.

Inštitut za gozdno in lesno gozdarstvo, Ljubljana
Znanstveno-raziskovalni oddelk za gozdnogospodarsko in gozdnoprostorsko načrtovanje

Ustavno sodišče kot »neodvisni prosjak«

Novinarka Alenka Leskovic je v članku »Neodvisni prosjaki« v Sobotni prilogi Dela 16. januarja med drugim opisala tudi parlamentarno dogajanje v zvezi z amandmajem poslanca Dr. Franca Zagožna k zakonu o vladi, v katerem je ta predlagal začasno ureditev plač funkcionarjev Ustavnega sodišča Republike Slovenije. Nekateri trditve, ki v članku neposredno zadevajo ustavno sodišče in njegov položaj, pa so netočne ali pomanjkljive in terjajo nekaj pojasnil.

Predvsem gre za zmotno pojmovanje enačenja nekaterih najvišjih državnih funkcij in zaradi tega za neustrezne sklepe ter za lase privlečeno in v tej zvezi nepotrebno dilemo o vrhu sodne veje oblasti.

V članku je sicer korektno povzet del obrazložitve amandmaja, da so bili po dosedanjem sistemu po višini osebnih dohodkov glede na koeficiente izenačeni: predsednik predsedstva, skupščine, vlade in ustavnega sodišča, v drugi skupini pa podpredsedniki vlade in skupščine, ter sodniki ustavnega sodišča — vendar pa se obrazložitvi v tej zvezi očit, da je izpustila funkcijo predsednika Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, ki naj bi bila po ugotovitvah članka izenačena s prej omenjenimi funkcijami v prvi skupini. Tudi v delu članka pred tem se pojavlja enaka teza o izenačenosti najpomembnejših funkcij ter celo navaja koeficient 6,5, ki naj bi ga enako imelo predsednik ustavnega sodišča in predsednik vrhovnega sodišča. Prav to izhodišče članka pa je zmotno in privede do neustreznih sklepov. Dejansko stanje je drugačno.

V zakonu o funkcionarjih v državnih organih (Uradni list RS, št. 30/90, 18/91, 22/91, 2/91-1 in 4/93) je v 9. členu dano izhodišče za določanje plač. Opredeljene so le gornje meje možnih koeficientov za določitev plače (do vključno 6,5 za predsednika Skupščine Republike Slovenije, Izvršnega sveta Skupščine Republike Slovenije in Ustavnega sodišča Republike Slovenije ...). Ker gre za določitev zgornje meje, to seveda ne pomeni, da so vsi naštetih funkcionarji po zakonu izenačeni. Ze v zakonu je bilo določeno, da je treba v okviru razponov urediti ustrezna notranja sorazmerja in diferenciacijo. To izhaja tudi iz 10. člena zakona, ki za določitev koeficientov za posamezno funkcijo v okviru zakonskih razponov pooblašča pristojne organe. Se po sebi pa pravi, da za funkcije v pravosodnih organih določijo koeficiente komisija Skupščine Republike Slovenije, pristojna za volitve in imenovanja.

Na podlagi navedenega pooblastila v zakonu je takratna skupščinska komisija za volitve, imenovanja in administrativne zadeve dne 12/11-1990 sprejela dva sklepa: sklep o razvrstitvi funkcij v Skupščini Republike Slovenije, Izvršnem svetu Skupščine Republike Slovenije in Ustavnem sodišču Republike Slovenije in določitvi koeficientov za določanje osebnih dohodkov za te funkcije ter sklep o določitvi koeficientov za osebne dohodke za funkcionarje v pravosodnih organih in družbenem pravobranilcu samoupravljanja. Oba sklepa sta objavljena v Uradnem listu RS, št. 42/90. V prvem sklepu so bili, med drugim, določeni koeficienti enako za predsednika skupščine, predsednika izvršnega sveta in predsednika ustavnega sodišča, in sicer 6,50; za podpredsednika skupščine, podpredsednika izvršnega sveta in sodnika ustavnega sodišča je bil prav tako določen enak koeficient 6,00. V navedenih primerih je komisija za te funkcije uporabila po zakonu določeno gornjo mejo možnega koeficienta; koeficienti za druge funkcionarje v državnih organih so bili določeni nižje v ustreznem medsebojnem sorazmerju.

V drugem sklepu, ki zadeva pravosodne organe, so bili določeni drugačni koeficienti, ki po svoji višini in po notranjem medsebojnem razmerju nikakor ne pomenijo enačenja s prej omenjenimi funkcijami v prvem sklepu. Tako je za predsednika vrhovnega sodišča določen koeficient 6,1, za sodnike vrhovnega sodišča pa 5,25 (vodja oddelka 5,3).

V članku večkrat poudarjeno enačenje plač najvišjih funkcionarjev in predsednika ustavnega sodišča s plačo predsednika vrhovnega sodišča torej ne ustreza dejstvom in gre za med seboj različne koeficiente. V obrazložitvi amandmaja pa je bilo precizno izraženo enačenje glede na koeficiente, kar je mimogrede razvidno tudi iz spornega članka.

Pri razvrščanju funkcij in določitvi koeficientov na podlagi zakonskih izhodišč in določenih okvirov je bilo ustavno sodišče glede tega obravnavano v širšem sklopu državnih orga-

nov paralelno s parlamentom in vlado. Torej je povsem naravno in razumljivo, da se položaj funkcionarjev ustavnega sodišča glede na veljavni zakon in prej omenjeni sklep ureja na enak način kot položaj oziroma plače funkcionarjev v parlamentu in vladi. V tem pogledu utemeljitelju amandmaja ni kaj očitati. Sicer pa je to medsebojno razmerje oziroma izenačevanje podedovano še iz časov, ko še ni bilo načela delitve oblasti o novi ustavi. Tako je bila tudi povsem realna utemeljitev amandmaja, da bo iz doslej enako urejenega položaja funkcionarjev predsedstva, skupščine, vlade in ustavnega sodišča izpadlo ustavno sodišče, če amandma ne bi bil sprejet. Prav tako ni nobenega razumljivega razloga, da bi ob sicer nesistemskih in parcialnih rešitvah zavestno izločili ustavno sodišče iz doslej uravnoteženega medsebojnega razmerja osebnih dohodkov oziroma plač.

Pri vsem tem toliko prenapeto vprašanje vrha sodne oblasti sploh ni bilo aktualno — saj gre za dejanska razmerja tako na ravni ureditve plač najvišjih funkcionarjev v državnih organih kot tudi za obstoječa notranja razmerja v pravosodju, kot je bilo že poprej obrazloženo. Ustavno sodišče z omejenimi amandmaji, ki je bil razumljen le kot nujen izhod v sili in kot prehodna začasna rešitev do sprejetja zakona o ustavnem sodišču, ni bilo nikakor deklarirano kot vrh sodne veje oblasti, kar izzveni iz navedenega članka. Le v sklepnem stavku obrazložitve je bilo navedeno, da »bi bilo posledično postavljeno ustavno sodišče v neenakopraven položaj v primerjavi z vrhom izvršilne in zakonodajne veje oblasti«. Če se pazljivo in natančno prebere ta stavek, je videti, da sicer omenja vrh izvršilne in zakonodajne veje oblasti, ob bok tem pa se po vsem prej povedanem lahko postavi tudi ustavno sodišče, vendar brez kvalifikacije, da se ustavno sodišče »postavlja za predstavnik sodne veje oblasti«, kot se s tem v zvezi navaja v članku.

Ustavno sodišče se zaveda realnih zadržev, v katerih se je v tem pogledu znašlo tudi celotno pravosodje — pa tudi drugi funkcionarji in delavci v državnih organih, ki trenutno ostajajo v plačilnem sistemu po veljavnem zakonu o funkcionarjih v državnih organih in zakonu o delavcih v državnih organih. Celotno to problematiko bo potrebno analizirati, na vladi in zakonodajalcu pa je, da ocenita, ali in kako se lotiti urejanja vseh teh zapletenih vprašanj.

blikovanju podjetij, objavljen v Uradnem listu Republike Slovenije z dne 20. novembra 1992, v 23. členu govori o interni razdelitvi delnic med zaposlene, bivše zaposlene in upokojence delavcev podjetja. Ti naj bi dobili brezplačno do največ 20 odstotkov vrednosti družbenega kapitala po otvoritveni bilanci. Spomnim naj, da so bivši zaposleni lahko danes na delu v drugih podjetjih ali zavodih ali javni upravi itn.

Če naj bi po tej brezplačni delitvi še kaj ostalo, lahko podjetje preostanek do 20 odstotkov na podlagi internega razpisa zamenja za certifikate oziroma družinskih članov ali pa prenese pooblaščenim investicijskim (zdržbam). 31. člen zakona namreč predvideva, da so certifikati na posameznika izdani v nominalni vrednosti od 200.000 do 400.000 tolarjev, s čimer pa v nekaterih podjetjih ne bodo izrpolni 20 odstotkov vrednosti družbenega kapitala. Po 24. in 25. členu zakona pa je sodelovanje pri pridobitvi prvih 20 odstotkov družbenega kapitala smiselno skoraj neke vrste pogoj za enakopraven položaj pri notranjem odkupu delnic.

Kaj torej pričakuje moj prijatelj upokojenec, ki je vso delovno dobo preživel v enem samem kolektivu, in še mnogo upokojencev v svojem nabiralniku? Pričakuje poslovno poročilo svojega nekdanjega podjetja (dolgo je bilo to kaksna izmed organizacij združenega dela), v katerem bo lahko konkretno olastinski svoj certifikat. Poročilo naj vsebuje vsaj podatke o tem, kakšen je poslovalni položaj podjetja s predstavljeno poenostavljenih bilanc stanja (vsaj na dneve 1. 1. 1990 in 30. 6. 1992, če ne tudi 30. 11. 1992) in izkazov uspeha v zadnjih 3 do 5 letih. Če bi podjetje svojemu bivšemu dolgoletnemu delavcu ob tem predstavilo še

- poglobitve vrednostno in fizično izražene kazalce poslovanja
- prikaz drugih vidikov poteka poslovanja, vstevši izrazbo zmogljivosti, v zadnjih 3 letih
- oceno o verjetnem prihodnjem razvoju poslovanja
- podatke o obetavnosti sedanjega proizvodnega programa in gibanju povpraševanja na poglavitnih trgih
- podatke o aktivnostih na področju raziskovanja in razvoja
- ter podatke o naložbah in dezinvestiranju,

bi bilo prijateljevo zadovoljstvo s tem, kako se njegovo nekdanje podjetje loteva obravnavanja svojih nekdanjih delavcev, že kar veliko. In ne samo to! Tudi njegova odločitve o tem, da konkretno olastinski svoj certifikat in morebiti še certifikate svojih družinskih članov v svojem bivšem podjetju, bi temeljila na tako potrebnih pros in kons.

Zlasti upokojenci vedo, da ostajajo nabiralniki prazni. Slutite, da vam v neuspešnih podjetjih pravzaprav nimajo povedati kaj lepega. Na drugi strani pa drugi slutite ali celo veste, da poteka prav preko (ne)obveščanja in vaših praznih nabiralnikov v uspešnih podjetjih komaj zakonit boj za prevlado pri upravljanju in ravnanju z obetavnim premoženjem v funkciji. V politiki temu rečejo boj za oblast v uspešnem podjetju. Bitka je za nekatere spretnost – zlasti v primerih neverjetno iznajdljivih nosilcev divje privatizacije. – Že skoraj oblejena. Ko bo enkrat 5. februar (1993) gledal 49. člen omenjenega zakona) mimo, bosta pomembna dva meseca za uveljavljanje pravic iz minulega dela v konkretnih podjetjih potekla in mogočnejši v podjetjih si bodo pomeli roke. Ničve več jim po veljavni zakonodaji ne bo smel pogledati pod prste za opravljena polzakonita dejanja v zvezi s privatizacijo. Kdo pa se tudi vel besedo v takih podjetjih, pa se tudi ve.

Ob vsem tem (samoimenovana) pravna država Slovenija molči. Molčijo upravni organi Republike Slovenije, ki bi tako rada postala del razvite Evrope. Zavrtite telefonsko številko kakšnega od poslancev novega državnega zbora, povejte mu, da bi se kot nosilci pravne države tudi državnim in paradržavnim organom morali samoiniciativno vključiti v ugotavljanje divjih privatizacij, in ne bodite preveč razočarani, če vas z odgovorovom ne bo zadovoljili. Utegnete namreč slišati globokomiselno misel, da so obvestila o divjih privatizacijah poln grde nevoščljivosti tistih posameznikov, ki jim ni uspelo pravočasno skočiti na voz koristnega razgrajevanja družbenega kapitala. Sicer pa je zahtevno – menda jih je SDK do 10. januarja 1993 prejela 17 – že tako ali tako veliko, pa zato ustrezni službam dodatnega dela ne gre nalagati. Hvala lepa za tako moralo!

Molčijo stranke iz prejšnje in sedanje pozicije ter opozicije, za zdaj molčijo tudi novoizvoljeni poslanci in svetniki. Ne oglašajo se nove zunajparlamentarne stranke, kakršni sta narodnogospodarska stranka in stranka neodvisnih, ni pravega glasu od sindikatov vseh barv. Videti je, da temeljni cilj olastinjenja – toliko oprepana večja uspešnost gospodarjenja v družbi enakopravnih oblik lastnine s prevladujočo zasebno lastnino – nikogar več ne zanima. Vse skupaj me kot poznavalca procesa odločanja spominja na to, da se posamezniki (beri tudi: stranke) pogosto zelo zagrizenno bojujejo za pravico sodelovati v konkretnem odločitvenem procesu, potem pa za uresničevanje sprejete odločitve kažejo neverjetno majhen interes. Se dobro, da ta paradoks poznam iz organizacijske literature in praksi, saj se sicer ne bi mogel dovolj načuditi molku vseh političnih strank glede začetka uresničevanja zakona, katerega sprejemanje je trajalo več kot dve polni leti.

Tako novejše obnašanje upravnih organov in strank pa utegne postati skupaj z nabiralniki upokojencev in bivših zaposlenih, v katerih ni pričakovanih obvestil, ob zakonu s prevladujočimi političnimi in ne ekonomskimi poudarki tempirana bomba novega družbenoekonomskega sistema. Občutek prevaranosti bo to pot izražen v gmotni obliki, v neumetljenih razlikah v gmotnem položaju med tistimi, ki so bili pri divjem privatiziranju zavestno in namensko zraven, na eni strani in drugimi, ki so bili formalno zraven zaradi preplašenosti ali pa jih h koritu niso prepustili, na drugi strani.

Občutek prevaranosti kakke tretjine bivših in tudi sedanjih zaposlenih ne bo kaj prida koristil gospodarskim in družbenim prizadevanjem odgovornih slovenskih državljanov na vseh ravneh za izboljšanje gospodarskega stanja, v katerem smo. Hkrati ne bo v polni meri izrabljeni ponujena priložnost, v upravljaljskih organih podjetij dobiti ljudi, ki ne bodo hkrati tudi ravnatelji ali izvajalci, torej bivše zaposlene.

Zato, gospe in gospodje v slovenskem parlamentu in v upravnih organih, storite tako minimum potrebnega, da se tempirana bom-

ba res ne bo vžela. Ukrepajte s ponudbo podzakonskih a.tov, z ustreznimi navodili, z natečajnimi rokovnikom potrebnih dejanj itn. Ne dovolite si, da bo bitka za vrh družbene nadstavbe (beri: za stolčke v vladi), potisnila v ozadje nujna prizadevanja za novo lastninsko sestavo. To se toliko bolj, ker je večina jurišnikov na sistem samoupravnega socializma prav družbeno lastnino proizvajalnih sredstev razglašala za poglavitnega krivca za neuspeh tega sistema.

Dr. Miran Mihelič, Ljubljana

Javno pismo vladi in poslanecem državnega zbora

Nista še minili dve leti, odkar je tedanja Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja opozorila vlado Republike Slovenije, da zaradi likvidnostnih težav in predragih bančnih kreditov ne bo mogla redno mesečno izplačevati pokojnin. Te težave so bile predvsem posledica nediscipline pri rednem plačevanju prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, nepravilnih obveznostnih federacije za pokojnine, priznane pod ugodnejšimi pogoji. »Grasičevga zakona«, ki je zahteval vračilo preveč plačanih prispevkov za neustvarjenega ostanka dohodka, in zaostrenih gospodarskih razmer sploh. Republika skupščina je na predlog vlade marca 1991 zaostila pogoje usklajevanja pokojnin, s tem da je določila, da se smejo pokojnine uskladiti šele tedaj, ko povprečna starostna pokojnina, preračunana na znesek za polno pokojninsko dobo, doseže 85 odstotkov povprečnega osebnega dohodka. Torej ne gre pri tem za doseganje dejanskega razmerja med povprečno starostno pokojnino in povprečnim osebnim dohodkom, temveč se takšno razmerje šele izračuna ob predpostavki, da so vsi starostni upokojenci uveljavili pravico do pokojnine s polno pokojninsko dobo. Gre torej za teoretično višino starostne pokojnine, ne pa za dejansko razmerje med izplačano starostno pokojnino in povprečnim osebnim dohodkom. Znano je, da je le okoli 30 odstotkov starostnih upokojencev dopolnilo polno pokojninsko dobo, saj znaša povprečna pokojninska doba pri moških okoli 35 let in 11 mesecev, pri ženskah pa le 29 let in 9 mesecev. To novo določilo o usklajevanju pokojnin je povzročilo, da se je povprečna starostna pokojnina v letu 1991 znižala za okoli 20 odstotnih točk.

To določilo o usklajevanju pokojnin je prevzel tudi novi zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki je prišel veljati 1. aprila 1992, s toleranco, da povprečne starostne pokojnine, valorizirane na polno pokojninsko dobo, lahko presegajo razmerje 85 odstotkov nasproti povprečnim plačam. To se je proti koncu leta 1992 tudi uresničilo, in sicer do nivoja okoli 86,5 odstotka, zaradi česar je finančno ministrstvo že pripravilo predlog za državni zbor, da se to usklajevanje pokojnin v letu 1993 omeji na maksimalno 85 odstotkov. Hkrati pa že razmišlja, da poveča povišanje in usklajevanje pokojnin z določeno čvrsto udeležbo pokojnin v odstotku od bruto domačega proizvoda (BDP), kot del javne porabe, čeprav dobro ve, da se sedaj, nesorazmerno z normalno, hitro povečujeta število upokojencev in masa pokojnin namesto mase socialne pomoči za brezposelne.

Vlado in poslance državnega zbora bi želeli opozoriti, da sedanje dejansko izplačane povprečne starostne pokojnine, ki so merilo za usklajevanje pokojnin, dosega vrednost le okoli 76 odstotkov povprečne plače in je bilo preko 77 odstotkov vseh izplačanih starostnih pokojnin v decembru 1992 in preko 83 odstotkov vseh pokojnin (to je starostnih, invalidskih, družinskih) izplačanih v vrednostih, ki so nižje od povprečne neto plače, ki je novembra znašala 38.945 tolarjev. Zato želimo opozoriti, da bo potrditev novega predloga vlade, da se omeji uskladitev pokojnin na maksimalno 85 odstotkov povprečne plače, spet znižala pokojnine za nekaj odstotnih točk in se bodo starostne pokojnine v povprečju dejansko gibale le na nivoju 72 do 73 odstotkov povprečnih plač. To želimo opozoriti zlasti zato, ker se v vseh medijih in drugih interpretacijah nivoja pokojnin govori, da so te na nivoju 85 odstotkov povprečnih plač, dejansko pa so najmanj za deset do trinajst odstotnih točk nižje v razmerju do dejanskih povprečnih plač. Pri tem pa je sporno, kaj statistika prikazuje pod vrednostjo povprečnih plač, saj zagotovo ne zajema tistega dela plač, ki je bil v številnih podjetjih in ustanovah izplačan v vrednostnih bonih ali vrednostnih papirjih.

Upokojenci smo pripravljani nositi sorazmerno breme objektivno slabega gospodarskega stanja, ne pa, da se z zniževanjem relativnega nivoja pokojnin do plač, čeprav velja princip solidarnosti in vzajemnosti, rešujejo pravzaprav socialni problemi (predčasno upokojevanje, varstveni dodatki in podobno) v breme premajhnih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje in s tem premajhnega pokojninskega sklada, ki naj bi se vsak dan sproščal številna podjetja za plačevanje zaokonsko določenih prispevkov. Vprašljiva pa je tudi bodoča disciplina republiškega proračuna pri pravočasnem in polnem plačevanju obveznosti spizu v letu 1993, ker imamo iz preteklih let preslahe izkušnje.

Zato pozivamo poslance državnega zbora, da ob sprejemanju ukrepov za zniževanje pokojnin upoštevajo dejansko stanje pokojnin, ne pa teoretičnih prikazov. Hkrati pa naj pospešijo sprejemanje ustreznih gospodarske zakonodaje, ki bo omogočila normalno poslovanje pri privatiziranega gospodarstva in pritok tujega kapitala, vendar ne preko mere, ki bi predstavljala razprodajo gospodarstva Slovenije tujcem. Izločljano gospodarsko stanje bi zmanjšalo problem bremena pokojnin.

Bojan Maher, za koordinacijski odbor organizacij upokojencev Slovenije

Ti nebodijihitrebapokojenci!

V zadnjem času leto strele z vrhov, češ da upokojenci boja močno obremenjujejo proračun in prekomerno zajedajo družbeni proizvod. Pri tem niti ne upoštevajo, da so v zadnjem času nastali številni upokojenci zaradi vladnih ukrepov (ca. 45.000), ne pa z naravnim procesom, ki določa, kdaj velja izstopiti iz delovnega procesa. V Sloveniji že nekaj let padata število zaposlenih in obseg družbenega proizvoda, zato velja razumeti vsakega

makroekonomista, da presoja naš pokojninski sistem oziroma strošek zanj s tržnimi merili. Tu ni pomembno, ali gre za slovenskega ali tujega strokovnjaka. Seveda pa bi slovenski strokovnjak moral vedeti, da je po zakonu pokojnina zvezana s povprečno plačo. Pri tem je ta vez postopoma vrednotila strokovnjaki, torej pokojnino, ki bi jo upokojenec prejel, če bi delal polno število let, ne pa med realno izplačano pokojnino in povprečno plačo. Višina pokojnine ne odseva direktno vplačane prispevka, saj na primer upokojenec, ki se je upokojil na podlagi starega zakona, dobi nižjo pokojnino kot upokojenec, ki se je upokojil po novem zakonu v obdobju interregnuma. Oba pa sta povsem enako vplačevala v pokojninski sklad. Pokojninski sistem ima torej določene posebnosti. Govoriti o znižanju pokojnin pomeni preurediti dosedajni pokojninski sistem ali ga celo napisati na novo.

Po drugi svetovni vojni je država leta 1946 uredila socialno zavarovanje, ki je postalo enotno za vse zaposlene in državne uslužbenec leta 1950. Leta 1963 pa so temelji socialnega zavarovanja uporabili načelo vzajemnosti in solidarnosti, ki se je ohranilo do današnjih dni. Slovenija je leta 1972 prvič uredila pokojninsko in invalidsko zavarovanje, kamor je tudi vključila starostno zavarovanje kmetov. Sedanji pokojninsko-invalidski zakon je Slovenija sprejela leta 1992 in ta je tudi ohranil načela vzajemnosti in solidarnosti. Danes je normalno, da se že postopno vrača nacionalizirano premoženje bivšim lastnikom ali njihovim potomcem. Nekaj podobnega se dogaja tudi z zdravstvenim zavarovanjem, kjer je zakon uveljavil prostovoljno zavarovanje. Pri uvajanju določil v pokojninsko zavarovanje, ki bi naredila sredstva za pokojnino prososna z vplačanimi vlogami, pa se je zataknilo in zataknilo. Občutljivi sistem pokojnin je treba spremeniti postopoma, spremembe velja podobno pretehtati, preden se uveljavijo, in pogledati je treba po Evropi, če ne še dlje, kako so uredili pokojninski sistem tu in tam. Toda kaj zadržuje Slovenijo, da bi končno priznala, da so pokojninska sredstva nastala kot vplačilo delojemalcev in delodajalcev in da so oni odgovorni za to, kakšen je pokojninski sistem, kako nastaja in kako deluje. Zaenkrat ni v skupščini ZPIZ pravih predstavnikov delodajalcev, ker še ni zgrajen nov gospodarski sistem, enako velja za predstavnike delojemalcev, ki jih zastopajo sindikati. Zato tudi ne čudijo stališča sindikalnih predstavnikov, ki naj bi zastopali delojemalce in bodočo tedanjo upokojeno populacijo. Določilo, da se prispevka stopnja za pokojnino, invalidnine in varstvene dodatke opredeli vsako leto v državnem zboru, predstavlja tisto povezavo med državo in sredstvi ZPIZ, ki uvrsti ta sredstva med porabo BDP. V resnici pa gre za zavarovanje starostnikov in bi veljalo ta denar uradno opredeljevati kot obvezno zavarovanje avtomobilov, čisto nič drugače.

Sredstva slovenskega ZPIZ obsegajo del, ki je namenjen pokojninam, del, iz katerega se plačujejo invalidnine (ca. 20.000), in končno del, ki ga porabimo za socialno varstvo (ca. 60.000 upravičencev). Zatorej je ta denar namenjen kompleksni rabi in ga ni mogoče direktno primerjati s pokojninskimi skladi v svetu. Operativno bi ga veljalo razdeliti na posamezne sestavne dele, za katere se uporabljajo: Pokojninski del bi šel le za pokojnino, delojemalcev in delodajalcev bi vedela, kako se bo odmerjala pokojnina. Ta del bi lahko bil tudi v stopnjah, ki bi zagotavljale večjo ali manjšo pokojnino. Invalidnine bi postopno prehajale na zavarovalniški princip, tudi tu bi oba vplačnika imela možnost opredeliti se za večjo ali manjšo invalidsko varnost. Minimalni standardi so pri tem nujni in jih predpisuje država. Varstveni dodatki, to grdo popotnico preteklega režima, predstavlja del socialne skrbi države in se realizira tam, kjer skrbe za celovito socialno zaščito državljanov in državljanov Slovenije. Če bi tako razmejili sredstva, ki se stekajo sedaj v ZPIZ, potem bi mogli odločitve o vsakem posameznem segmentu sprejemati ustrezni organi, tehniko obračuna pa bi se naprej vodil ZPIZ. Dobra in cenjena država je tista, ki jasno pove, kam se namenja zbrani denar, naj so to prispevki ali davki. Si tem predlogom ni v ničemer poseženo v obstoječi sistem pokojninskega zavarovanja, pokazali bi ga le v pravi luči in prepričali neangumentirano razpravo o »stroških« in o »srečnih novicah« za upokojence. Iz bistve vode se lahko pobere vsak posamičen kamenček na dnu struge.

Pokojninske skladnice in skladi kraljevine Jugoslavije so se izgubili tako celovito, da je ostalo le nekaj dokumentov, s katerimi prevzame ZPIZ v last nekaj nepremičnin. Vsa ostala aktivna je nepopravljivo izgubljena. Zato velja razmiseliti, kaj pomeni nacionalna pokojnina, če se jo odločijo zanjo. Vedeti moramo, da je to strošek, ki ga obubožana Slovenija in njen proračun verjetno sedaj ne bi zmogla. Morda bi veljalo razmiseliti o prehodu iz generacijskega v kapitalno zavarovanje na način, kot so to izvedli v Čilu. Misel o tem pravi, da zaenkrat nimamo v Sloveniji trga kapitala, ker bi država morala nemudoma povrniti izgubljeni kapital skladnic in skladov. Ali je to realno? Postopen prehod pokojninskega sistema je nujen, če želimo ohraniti vsaj dosedajno vrednost pokojnin, če želimo biti spoštljivi do generacij, ki so trdo delale in malo užile. Za to gre in za nič drugega.

Kdo se pravzaprav pri nas uvršča v kategorijo upokojencev? Sem se prištevajo uradno pravi starostni upokojenci, družinski upokojenci, invalidski upokojenci, vojaški in policijski upokojenci, upokojenci kmetje, predčasni upokojenci, upokojenci iz držav bivše SFRJ, izjemni upokojenci in »visokorodni« upokojenci. Ta spekter zajema seniore in seniore, ki so ves čas svojega aktivnega dela vestno vlagali svoj delež v pokojninski sklad, in tudi one, ki so le delno ali pa niso nič prispevali v slovensko invalidsko in pokojninsko zavarovanje. Delno so prispevali v pokojninsko zavarovanje del kmetov, izjemni in »visokorodni« upokojenci, nič pa upokojenci iz držav bivše SFRJ in vojaški upokojenci, ki poleg tega še uživajo posebne višje pokojnine. Če se ta zmes predstavi strokovnjakom pod imenom, pod katerim oni razumejo eno samo kategorijo zavarovancev, namreč tistih, ki so pokojninska sredstva vplačevali vso svojo delovno dobo, potem ni težko reči, da je poimevanje napačno.

Višina pokojnine je v različnih državah urejena na načine, ki se med državami razlikujejo. Če gre za vložek v kapitalnem sistemu, potem je višina pokojnine opredeljena z višino vložka. Pri generacijskem napajanju je vpliv individualnega vlagatelja manjši, saj v njem nastopa tudi država s svojimi ukrepi. Vedno je upoštevano, da je višina pokojnine odvisna od višine vložka in časa vlaganja, vplačnik pri

tem ni pomemben (lahko je en sam ali oba, delojemalcev in delodajalcev). V obeh primerih je pokojnina zagotovljena le, če je zavarovalec zanj plačeval. Tu praktično ni izjem. V nekaterih državah so najnižje pokojnine beneficirane, vendar v zelo omejenem obsegu, ki še zdaleč ne dosega življenjskega minimuma.

Kapitalsko in generacijsko napajanje pokojninskih sredstev sta edini čisti obliki, običajno sta kombinirani v različnih stopnjah. Nosiata pa v sebi neprijeten kavelj, ker postaneata večkrat nelikvidni (bolj pogosto generacijsko napajanje) in ju je treba dopolnjevati. To seveda velja za normalne, dolgoročne programe zavarovanja seniorov in seniorev v tretjem časovnem obdobju. Zavedati se moramo, da bo vedno manj zaposlene generacije, napreduje tehnologija in človeško delo nadomeščajo krmiljeni stroji in elektronika. Pri tem se bosta, seveda, širila terciarni in kvartarni sektor, toda ali bo to dovolj? Simulacije opozarjajo, da bo po letu 2000 kar nekaj držav, kjer bo upokojencev več kot aktivne populacije. Kljub novemu pokojninsko invalidskemu zakonu je treba narediti nekaj transformacijskih korakov. V prvem bi morali to zavarovanje za starost odlepi od države razen v primerih, ko le-ta vplačuje sredstva za del pokojninskega zavarovanja, za del invalidskega zavarovanja in za varstvene posege. V drugem bi ločili generacijski (pokojninski, invalidski in varstveni) in obstoječa dva kapitalna sklada, tako da bi oba kapitalna sklada prevredli v enega s tržno-zavarovalniškim principom. Tako bi dobili enovit pokojninski sklad podobno kot je urejeno prostovoljno zdravstveno zavarovanje. Zaenkrat bi generacijska sredstva napajala delojemalcev in delodajalcev. Če bi sprejeli v razmišljanju ponujeni del transformacije, bi presekali tisto ne prestanto razpravljanje o pokojninah in obvestila v sredstvih javnega obveščanja, ki kažejo, da je sklad sicer formalno odmaknjen od države, v resnici pa tiči do vratu v njej. Vsi »pozabljaljivo«, da so pokojninska sredstva postavljena pretežno iz kapitala delojemalcev in delodajalcev in da gre že sedaj, kakor tudi v preteklosti, ko se je »podružbljalov«, v bistvu za privaten denar, kjer poslanci, ministri ali državni uradniki nimajo kaj iskati. Ali si kdo od teh lahko zamisli, da bi interveriral, recimo, v neki zavarovalniški družbi? Pokojninska sredstva nastajajo s pomočjo generacijskega vplačevanja (torej iz rok v usta), država naj se vpleta le tam, kjer je ona določila izjeme, dopolnila ali prevzela določene obveze, če seveda svoje obveznosti redno in tekoče poravnava. Naj ne bo pozabljeno, da je novi pokojninsko-invalidski sistem ob sprejemu nosil jasno indikacijo, da gre za prehod in začasnega zakon!

Boris Berce, Ljubljana

Moratorij na vračanje nacionaliziranih stanovanj

Od uveljavitve stanovanjskega zakona dalje številni najemniki, v nacionaliziranih stanovanjih dokazujejo, da so njegova določila kakor tudi določila zakona o denacionalizaciji, ki urejajo pravice sedanjih najemnikov v nacionaliziranih stanovanjih, premalo strokovno domisljeni in kot taka nesprejemljiva tako za najemnike kakor tudi za lastnike teh stanovanj.

Stanovanjski zakon je stanovanjsko pravico, ki je imela ustavnopravno podlago, skril v najemno razmerje, pri čemer je nekaterim njenim imetnikom podelil enkratno pravico do ugodnega nakupa stanovanja, medtem ko imetnikov te pravice v nacionaliziranih stanovanjih ni zaščitil niti v obstoječih pravicah. Na drugi strani je stanovanja nekdanjim lastnikom sicer vrnil, vendar obremenjena s hipoteko najemnega razmerja, kar bistveno zmanjša možnost razpolaganja in uporabe ter s tem dejansko vrednost vrnjene stvari.

Ker se v praksi že kažejo škodljive posledice te ureditve, si Zdrženje najemnikov nacionaliziranih stanovanj v Sloveniji prizadeva, da bi se ob sporna zakona ustrezno spremenila. Zdrženje je za namen zahteva, da se zaradi zavarovanja pravic imetnikov začne ustavi uporaba 2. odst. 29. člena zakona o denacionalizaciji, dokler se ne najdejo takšne zakonske rešitve v obeh spornih zakonih, ki ne bodo potencialna osnova za številne spore med lastniki in najemniki (de)nacionaliziranih stanovanj.

Zahtevano utemeljujemo z naslednjimi:

Navedena določba zakona o denacionalizaciji določa, da se stanovanjske hiše oz. stanovanja, glede katerih obstaja najemno ali temu podobno razmerje, vrnejo upravičencu z vzpostavitvijo lastninske pravice.

Upravni organi v konkretnih postopkih za denacionalizacijo praviloma ne upoštevajo vlagan najemnikov v nepremičnine, v katerih so stanovanja in poslovni prostori. Poleg tega zakon ne opredeljuje pojma »bistveno povečanje vrednosti nepremičnine«, ki je ključnega pomena pri odločitvi, ali se ne nepremičnina vrnila lastniku v celoti, delno ali pa bo imel le pravico do odškodnine. Pomanjkljiva formulacija, ki ni bila dorečena ni iz izvedbenimi predpisi, ima za posledico samovoljno presojo organa, ki vodi postopek. Pri tem je treba tudi opozoriti, da bi morala postopek za denacionalizacijo voditi pristojna sodišča, ne pa upravni organi.

Najemnikom, ki jim je bila neutemeljeno »nacionalizirana« že stanovanjska pravica, so dodatno razvrednotena tudi njihova dolgotletna vlaganja v prenovno stanovanj, čeprav bi se morala šteti za solastnino, kar pa se ne glede na predpise o denacionalizaciji upošteva pri prenovi podstrešij oz. pri materialnih in denarnih vlaganjih za pridobitev stanovanjske pravice.

Upravni organi, ki vodijo postopek za denacionalizacijo, najemnikov niti ne obveščajo o začetku postopka, čeprav bi bili v skladu s 60. členom zakona o denacionalizaciji to dolžni storiti. Najemnika je namreč prav gotovo treba šteti za stranko, ki je za varstva svojih pravic in pravnih koristi upravičena sodelovati v postopku. Prav tako ne zahtevajo podatkov o vlaganjih v stanovanja oz. poslovne prostore niti jim ne pošiljajo odločb o izpeljanem postopku, zaradi česar se najemniki v zakonskem roku ne morejo pritožiti, tako da jim preostane le še obnova postopka. Občine kot zavezanci za vračanje stanovanj v denacionalizacijskih postopkih ne pri-glašajo zahtevkov na osnovi preteklih vlaganj iz združenih sredstev Stanovanjskih skupno-

sti, čeprav bi bile kot njihov pravni naslednik ne le upravičene, ampak v javnem interesu to celo dolžne storiti. Zaradi tega prihaja do oškodovanja državnega premoženja, na kar bi se morali odzvati vsaj javni pravobranilci.

Ne nazadnje se je treba vprašati, ali je v duhu stanovanjskega zakona, da novi lastniki ponekod že uporabljajo (zlorablajo) možnost nekrivdne odpovedi najemnega razmerja po 54. členu stanovanjskega zakona in z grožnjami preganjajo celo starejše ljudi iz njihovih domov, kjer so preživel večji del svojega življenja. Ta odnos se je zlasti zaostрил pri uporabnikih, ki so tako rekoč čez noč prisiljene v neprostovoljno selitve. Upoštevati je treba, da bo nacionalizirana stanovanja večinoma v mestnih središčih in kot taka primerna za poslovne prostore ali pa za oddajo boljše-mu ponudniki, od katerega lastniki pričakujejo večji dobiček.

Podobno je zameteno tudi vprašanje tistih najemnikov, ki so v skladu s prejšnjo zakonodajo povsem zakonito in dobroverno zamenjali svoja stanovanja, ki jih je danes mogoče odkupiti po stanovanjskem zakonu, za nacionalizirana in jim sedaj prav tako grozi nekrivdna odpoved po že omenjenih določilih, čeprav bi ta v skladu s pravno logiko morala veljati le za naprej, torej za nova najemna razmerja.

Zdrženje je prepričano, da zaradi vseh naštetih nepravilnosti, ki izvirajo iz pomanjkljive zakonodaje, prihaja na eni strani do kršitev naslednjih z ustavo varovanih človekovih pravic in temeljnih svobodnih: enakost pred zakonom (14. člen), načelo pravne in socialne države (2. člen), pravica do osebnega dostojanstva in varnosti (34. člen) in pravica do zasebne lastnine (33. člen), po drugi strani pa zaradi neupoštevanja vlagan tudi do velike gospodarske škode. Zato predlagamo, da se predlog zakona o začasnih ustavitvi uporabe 2. odst. 29. člena zakona o denacionalizaciji sprejme po hitrem postopku.

Vzpredno z ugotovitvijo nujnosti moratorija Zdrženje predlaga spremembe in dopolnitve obeh zakonov, ki so opredeljene z naslednjimi zahtevami:

1. Odkup stanovanj pod enakimi pogoji, kot veljajo za druge najemnike (imetnike stanovanjske pravice) oz. po sporazumu dodelitve enakovrednega nadomestnega stanovanja.
2. Odprava nekrivdne odpovedi najemnega razmerja prejšnjim imetnikom stanovanjske pravice oz. po sporazumu zagotovitev drugega enakovrednega nadomestnega stanovanja.
3. Povečana vrednost stanovanj po izvršeni nacionalizaciji naj se upošteva kot solastnina, ki jo bodo lahko prejšnji imetniki stanovanjske pravice uveljavljali kot solastninski delež na stanovanju.

Zdrženje najemnikov nacionaliziranih stanovanj v Sloveniji je že pripravilo osnutek sprememb in dopolnitve stanovanjskega zakona in zakona o denacionalizaciji z obrazložitvijo.

Vlado Republike Slovenije javno pozivamo, da nemudoma imenuje strokovno komisijo, v kateri bodo uravnoteženo zastopani interesi obeh prizadetih skupin in države, z nalogo, da v najkrajšem možnem času pripravi predlog sprememb obeh zakonov.

Zdrženje najemnikov nacionaliziranih stanovanj v Sloveniji, izvršilni odbor, Ljubljana

Po okrogli mizi o Triglavskem narodnem parku

Pozno v noč se je 5. januarja letos končal na TV pogovor za okroglo mizo o Triglavskem narodnem parku in razvojnih načrtih Trente, ki se ga bom spominjala po izjemno omikanem, potrpežljivem in argumentiranim odzivanju predstavnikov stroke s področja varstva narave in kulturne dediščine (Stane Peterlin, Marko Simić, Janez Bizjak) ob demagoških in zavajajočih besedah domačinov s Trente (Fedja Klavara, Siniša Gernovšek, Zdravko Kravanja) in po vzvisenem obnašanju Mihe Jazbinske, rep. ministra za varstvo okolja in urejanje prostora, do naravovarstvenih strokovnjakov in zastopnikov ministrstva za kulturo, pri čemer je prišel do izraza tudi njegov sporni odnos do zakonitosti in pravnosti države. Pogovor je povezoval novinar Borut Mencinger. Beseda je tekla o gradnji male hidroelektrarne na Krajcarici, pritoku Soče na Logu v Trenti. Uprava TNP je namreč leta 1989 bila pobudnik, da skupaj z domačini zgradi MHE za potrebe večje informacijskega centra v Trenti in za samo naselje Log. Naravovarstvena služba je, da bi pomagala domačinom, kršila zakon in soglasja z zajetjem pod cestnim mostom čez Krajcarico. Tu je kompromis bil močnejši, ker je nekoč še stala ilaviska MHE in je v strugi tudi že potekal za žago. So to MHE (prva varianta) bi pridobil skoraj šestkrat več el. energije, kot znašajo sedanje izkazane potrebe. Spor je nastal, ko je projektant iz Nove Gorice prepričal domačine, da bi z zajetjem nad Kopiščarjem, 900 metrov nad predvidenim zajetjem, na sami meji med robnim in osrednjim območjem parka dobili še enkrat toliko, skoraj trinajst več elektrike. To drugo varianto pa naravovarstvena stroka odklanja kot popolnoma nesprejemljivo, ker bi se kršila ustavnopravna dediščina in je poleg vsega še v nasprotju z dvema zakonoma in eno mednarodno konvencijo (zakonom o TNP, zakonom o Soči in Martuljsko deklaracijo mednarodne komisije za varstvo Alp-CI-PRA). Rep. zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine pri Ministrstvu za kulturo svoje odklonilno stališče za gradnjo MHE po drugi varianti utemeljuje z dejstvom, da je Krajcarica na ožjem mestu še v naravnem stanju in smiselno sodi v zaščito (strožje) območje narodnega parka. Gradnja na tej lokaciji bi predstavljala tudi precedenčen primer, ki bi potegnil za sabo vrsto podobnih posegov v robnem območju parka, kjer je še nekaj vodotokov v naravnem stanju. Čeprav druga varianta jemlje potoku Krajcarica manj vode kot tista z zajetjem pod cestnim mostom in so ji dalj soglejse, pa soglasja k drugi varianti ne dajo, ker se dolžina ranjenosti potoka s 600 metrov poveča na 1400 metrov, od katerih je zgornjih 600 metrov še popolnoma nedotaknjenih.

Ob razpravi o obeh variantah minister dipl. inž. arh. Miha Jazbinski ni pokazal nobenega razumevanja za stališča naravovarstvene stroke. Predstavnik rep. zavoda Marka Simića je, ko je ta tolmačil in branil veljavna zakonska določila po službeni dolžnosti in strokovni vesti, etiketiral za strokovnega administratorja. Zgrožena sem poslušala ministrov razlago, da je nastali problem treba obravnavati z dveh vidikov, in sicer na splošni in na konkretni ravni, ter takoj povedal, da ima prednost druga varianta, ki jo sedaj nenadoma hočejo domačini (strojnica) za prvo varianto se že gradi in je enaka za obe). Svoja izjavanja je utemeljeval »z nujnostjo uporabe prave doktrine, ki da sedaj ni zgrajena in identična evropski in svetovni doktrini, in to v pojmu, kaj je prvobitna narava in kaj je narodni park, da v Sloveniji ta doktrina ni definirana, ker ni sprejetih podzakonskih aktov, da gre za razlike v presoji določil zakonov, na definicijah teh določil pa se zgadijo kontrari«. Večkrat je poudaril nujnost novega »sconiranja« Triglavskega na-

Domala ni človeka, ki se ne bi mogel pohvaliti ali potopiti, da živimo v razburljivih časih. Vsaj na prvi pogled je prepričan, da v tujini ne bi smelo biti nobene nevarnosti, da bi se kot posamezniki in narod usmrdili v brezvetrju. Toda je zrak, ki ga dihamo, resnično zdrav? Dihamo s polnimi pljuči?

Kakorkoli stvari obračamo in kakršnikoli že smo po svoji naravi, med nami prevladuje vís, da današnjemu splošnemu razpoloženju lahko rečemo, da kar slovenska zagata. Občutek imamo, da bi moralo biti drugače, v svoji politični strasti pa počnemo vse, da bi zagata obstala.

Bile so volitve in kar nekaj tistih, ki so bili ali postali predstavniki naroda, se bolj pa tisti, ki so to nehalo biti, je nad njihovimi rezultati razočarani: narod se ni odzval po predvidevanjih. In vendar: narod je svetinja, je fetiš, čežen niti žid besede, zato pa toliko več ognja in žvepla drug na drugega med njegovimi predstavniki. Človek bi rekel, da imamo velik smisel za abstrakcijo, ne sprejemamo pa realnega sveta: častimo narod, preziramo ljudi, sovražimo človeka.

Zakaj?

Preganja me grda misel: nekoč, v starih egalitarnih časih, je klovnovska krožila med nami krilatica, da smo vsi ustvarjalci, vsi umetniki; za sedanjí trenutek bi lahko rekli, da smo vsi politiki, vsi ustvarjalci, genialni politiki, ki se trpinčijo v sebi in med sabo, čakaje na tisti srečni navdih, ko se bomo z eno potezo totalno in srečno uresničili: kot uspešna, bogata in kulturna Slovenija. Toda nekoč, diabolna podzema sila, temu očino nasprotuje. Zato protesti posameznikov, nenadne stavke železničarjev, avtobusarjev, učiteljev, energetikov, Drnovškove neverjetne težave s strankami, ki ugotavljajo, da določene združbe niso koalicijsko toplotne, niti barvno

Slovenska zagata

CIRIL ZLOBEC

estetsko kompatibilne druga ob drugi. Vse to pa se kajpak dogaja v imenu naroda, za blazodov blagor, kot je vedel in videl že Cankar.

Očitno je potrebna redifinacija naroda. Slovenskega seveda. Ali pa, čisto preprosto, ne znamo živeti svoje vsakdanosti. Ker smo zmerom samo nekaj sanjali, se za karkoli bojevali, upali in obupovali in se skozi stoletja »ohranjali v kondiciji« z medsebojnim obtoževanjem, zdaj ne vemo, kam sami s sabo. Bilo nam je laže, če smo se lahko prepričali, da je za našo nemoč zmerom kdo kriv.

Je kriv Kučan, če začnemo kar pri vrhu, ker so mu ljudje na volitvah tako demonstrativno izkazali tolikšno zaupanje? Je kriv Drnovšek, ki noče biti ne leves, a bi rad zavezel k odgovornosti tako leve kot desne?

In vendar ni nobenega dvoma, da je v slovenskem prostoru pameti na pretek, mladosti, ki je že sama sebi v napotje, saj se že dolgo umika v tujino ali v resignacijo, le tam je ni dovolj, kjer bi pričakovali, da se bo odločno oglašila. So ji stranke, travmatično zaposlene same s sabo, pretrdo zaprte vrata?

Nekoč, pred desetletji, smo ugotavljali, da je marsikaj narobe, ker da ni dialoga, soočanja, poštenega boja različnih mnenj. Imamo danes kaj več dialoga? V mislih imam seveda dialog v izvornem pomenu besede, tisti, ki rojeva soglasje in ustvarja sintezo. Govorjenje, mnogo govorenja se ni dialog, je kvečjemu njegovo

va negacija. In vendar si upam trditi, da ni misla zabloda naša samozavest, da smo Slovenci pameten narod, toda ne samo kot abstrakcija, kot moralna dediščina, ki si jo vsak po svoje prisvaja v skladu z lastno željo in lakoto, neredko tudi s pogoltnostjo, ampak kot živi ljudje, kot posamezniki. In to tudi takrat, ko smo med sabo sprti.

Pred kratkim je neki novinar zapisal pod moje ime izjavo, da Slovenci nismo idiličen narod. Od Prešernovih časov se torej nismo kaj dosti spremenili. Bistveno pa so se spremenile razmere. Če nič drugega, smo samostojna, neodvisna država. Morda pa je ves naš problem prav v tem, da smo samo neodvisna, samostojna država in nič drugega. Da nismo sposobni tiste notranje preobrazbe, ki bi bila potrebna za normalno rast nove države.

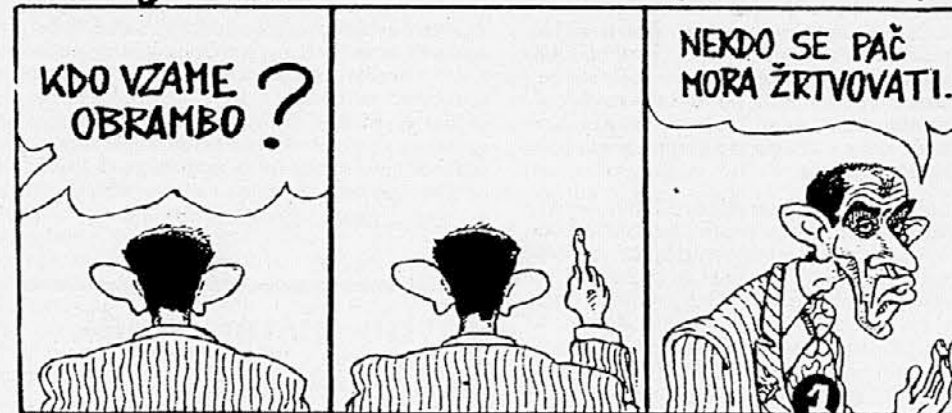
Skušam o tem razmišljati, čeprav se zavedam: javno razmišljanje o čemerkoli, kar bi utegnili vnesti vsaj ščepec razvidnosti v naše skupne zadeve (je to politika?), postaja vse bolj tvegano početje. Karkoli kdo reče ali česar koli se kdo domisli, se ob njem zmerom najde kdo, ki je iskreno prepričan, da je pametnejši, bolj izkušen. Vendar se takšni ugovori malokdaj dvignejo na raven skupnega reševanja skupnih zadev, največkrat se izživljajo v dokazovanju, da je »oni drugi«, ki misli drugače, ki ima drugačne izkušnje, pravzaprav bedak, če že ne kar nevaren pokvarjenec. Morda celo izdajalec naroda. In v takem ozračju najprej utihnejo

najbolj pametni. Z njihovim molkom počasi usiha potreba po plodnem soočanju razlik in drugačnosti, iz katerega naj bi se nam zasvetile kate, kot mlado sonce iz jutranje megle, splošno sprejemljive in uporabne sinteze idej in dejavnosti, nekaj tistega, čemur bi lahko rekli skupna volja, skupni cilj, morda že kar narodova prihodnost, nekaj tistega, skratka, kar bi dajalo vsem in vsakomur, ne pa jemalo, odvzemalo, se med seboj, prav kot fetišizirane razlike in drugačnosti, hromilo, izničevalo.

Rad bi, da bi se motil: veliko govorimo (tudi sam nisem med najbolj molčecimi), vendar vse bolj drug mimo drugega. Kot bolezen se v nas poglablja potreba, da bi nas vsi slišali, hkrati pa so vse manj pripravljeni, da bi komurkoli prisluhnili. In tako proti svoji volji govorimo vse bolj sami sebi, le še sami vase. Da bi bila to vsaj meditacija, ki je lahko zelo plodna stvar. To, kar počnemo, ni tisto dragoceno, včasih tvegano in hkrati omanno sestopanje v temne globine lastnega duha, da bi spoznali sebe, svojo pravo vrednost in s tem tudi možnost in zmožnost soočanja z drugimi. Naše govorenje in pisanje postajata zato travmatični, saj se nam zdi, da nas nihče ne sliši, kadar pa nas, da nas zmerom slišijo in berejo narobe: celo vse dobro v nas, se nam zdi, sprevrčajo v slabo, v dokaz, kako neprimerni in nepoklicani da smo v zadevah, v katerih se oglašamo.

Nihče pa ne večlari za prepirljivca, za narcisovskega zagledanca vase, Slovenci smo zmerom in v vsaki stvari načelni, samo za načela nam gre. Če se ne bi bal neprijaznih reakcij v Pismih bralcev, bi zapisal, da je naša načelnost najpogostejše slabo zamaskirana trma, že kar stvar osebnosti se nam zdi, ko v celoti in do kraja vztrajamo vsak pri svojem, kar pomeni, da v celoti in do kraja zavračamo druge. In politika je za takšno človeško naravo kot zanašanje: v njej je vsak doma in vsak, vsaj sam v sebi, edina avtoriteta. In tako se je zgodilo in se še dogaja, da je postala in ostala politika

Franco Juri: Junaki na robu živčnega zloma...✱

v tem najbolj banalnem smislu edina javna zadeva. Na vseh drugih področjih je prepričljivost človeške pameti vendar odločno vezana na ustvarjalni opus tistega, ki si prizadeva, da bi v javnosti, čeprav »samo« strokovni ali področni, uveljavil svoj prav. In tako se je v narod naselila nekakšna psihična motnja, ko mislimo, da politika mora in zmore rešiti vse, celo naše vsakdanje osebne počutje. Nočem jemati politiki njenega pomena niti politikom njihovega ugleda in vloge, sem pa mnenja, da je tudi politika stroka, zagotovo stroka z največjimi pooblastili, vendar tudi z znanimi omejitvami.

Slovenska družba doživlja večji notranji pretes, kot se ga zavedamo. Morda je tudi to »zganjanje« politike vseh in v vsem znamenje te naše notranje negotovosti, ko izgubljamo zaupanje v vrednost in pomen strokovnosti vsak na svojem področju in v svojo apatijo prepuščamo svojo notranjo svobodo in neodvisnost politiki, ki pa je po drugi strani poslušna, ne verjamemo vanjo. Smo pa vseeno skoraj do boleznih politizirana družba.

Slovenska zagata, kako naprej, torej obstaja.

Pri vsem tem ni morda odveč opozoriti vsaj na dve stvari: s privajanjem strank na parlamentarno življenje se ni prišlo do razumne razmejitve med politiko in oblastjo: sla po oblasti, po moči izpodriva politiko kot možnost učinkovitega javnega in skupnega življenja; po drugi strani pa mora samopašnost oblasti, njenega totalnega nadzora nad skupnimi zadevami naroda in države, nadzorovati in omejevati sodobna mreža znanstvenih, strokovnih, izobraževalnih, kulturnih, zdravstvenih in drugih ustanov in dejavnosti, ki bi morale biti nepogrešljiva prvina vsake dobre politike.

Ponavljam misel, ki sem jo zapisal ob prvi obletnici osamosvojitve: Stopili smo v čas vsakdanosti. Tega se moramo zavedati. In samo vsakdanost je normalno življenje, je resnična zgodovina, je možnost za slehernega posameznika, ne le za narod kot abstrakcijo, ki se ves čas samo uresničuje, nikoli pa ne docela uresniči v skladu s pričakovanji.

VAmeriki je te dni moč slišati naslednjo zgodbo. Uradnik v vladi tedaj še mirne BiH v Sarajevu je pred dobrim letom dni obračal v reči pismo, ki je prišlo iz Amerike, Arkanasa. Napisal ga je neki guverner Bill Clinton. V pismu je predlagal, naj bi državi Arkansas in BiH na vezeli bratske vezi in razglasili februar za mesec Arkansasa in BiH. Guverner je v pismu tudi predlagal, naj bi delegacija iz Sarajeva prišla v Little Rock. Uradnik je obračal pismo v rokah – le kje je ta Little Rock? Mar ne nastopa v nekem kavbojskem filmu? – in ga potem predal naprej. Strokovne službe so nato malo pobrsale po atlasu in opredelile lego države in kraja. Potem so se v vladi odločili, da v Little Rock pošljijo delegacijo, vendar pa so njen odhod odložili. Vmes je izbruhnila vojna in obisk v Little Rocku je povsem padel v vodo.

Zdaj v Sarajevu upajo, da se jih bo Clinton spomnil, čeprav ni več v Little Rocku, ampak v Beli hiši. Ko bi bili v Sarajevu že takrat vedeli, da se bo Clinton iz tistega kavbojskega mesta preselil v Washington, tedaj zagotovo ne bi bili odlašali z obiskom...

Slišati je tudi naslednjo zgodbo: na mednarodnem srečanju neke stranke v širnem belem svetu je bil pred kakim letom dni tudi neki George Stephanopoulos. Ta fant se je hotel sestati in pogovarjati s slovenskimi politiki, ki so tudi bili na srečanju. A so naši sestanki z njim »zamrazili« (pa kdo je sploh ta Stephanopoulos?). Ko bi takrat vedeli, da bo fant postal Clintonova desna roka in komunikacijski direktor za vnanje zveze Bele hiše, bi ga tedaj zagotovo povabili na večerjo. Vsaj to.

Poduk, ki ga ponujajo takšni primeri, je sila preprost: ne zavračaj ponujene roke in besede in nikar ne misli, da se svet obrača samo okoli znanih imen.

Spominjam se, kako smo lani vsi nenadoma začeli »odkrivati« mesto Hope (Upanje). Še vedno verujem v mesto z imenom Hope, je na demokratski konvenciji zanosno dejal Clinton. Kje, zlomka, je ta Hope? Tedaj o tem mestu, ki šteje kakih deset tisoč duš, nihče ni nič vedel. Po Clintonovi izjavi pa se je ime tega mesta ponudilo kot sijajna metafora in simbol za vse, kar prinaša Clinton. Pot v Hope je postala »must«, kajti važno je biti v mestecu, kjer se je rodil fantič Bill.

Pa mestece razen imena nima nič takšnega, s čimer bi se lahko posebej pohvalilo. Leži blizu avtoceste številka 30 in nedaleč proč od

Teksasa. V bližini je mesto Texarkana, od koder je doma še en novopečen ameriški politični – Rose Perot.

Mesto Hope je bilo v »predclintonovskem času« zaspano mestce. Največji in edini dogodek v letu je tekmovalstvo pridelovalcev lubenice. Da, za pridelavo orjaških lubenic so prebivalci mesta Hope pravi mojstri. Tudi Clinton sam tega mesta, iz katerega se je njegova družina preselila v bližnji zdraviliški Hot Springs, ko je bilo Billu sedem let, do včeraj ni obiskoval in tudi nikoli ni omenjal svojega podeželanstva. Ko pa se je zavedal metafizične moči imena mesta, se je seveda nemudoma postavil v pozno sredi mesta in se dal slikati fotoreporterjem ameriških revij: bodoči predsednik ZDA sredi svojega mesta Upanje.

Vsi v mestu Hope, ki so seveda že zdavnaj pozabili na fantiča Billa, so se zdaj nemudoma

AMERIČANI KAR TAKO

Veliko je v imenu

spomnili, kako drag jim je vedno bil Bill Clinton. Danes vedo pokazati vsak kot, kjer je menda Kobacal Billy. Staro železniško postajo, ob kateri se je (menda) igral Bill Clinton, bodo spremenili v Clintonov muzej. Obnovili bodo tudi hišo, v kateri je mali Bill živel s starimi starši po materini strani (zdaj že prav dobro vemo, da je Billov oče umrl v prometni nesreči štiri mesece pred sinovim roj-

stvom, in da je Bill dober del svojega otroštva preživel pri dedku in babici, kajti mati je še hodila v šolo za medicinske sestre).

Mesto je zdaj večje od upanja samega. Iz vseh nacirotov veje blagodejna simfonija zvončkanja blagajni. »Ko smo Billa slišali, kako lepo nas je omenil, smo se zbrali v gostilni in sklenili, da je treba njegovo izjavo izkoristiti,« je povedal John Miller, urednik krajevnega časopisa

RUDI RIZMAN

Post mortem

propadli vsi poskusi, da bi bivšim politikom onemogočili, da bi se znova dokopali do oblasti.

V novejši zgodovini so bolj znana sojenja nemškimi in japonskim vojnim zločincem ter prizadevanje za denifikacijo v sami Nemčiji in v evropskih državah, ki jih je okupirala Nemčija. Čeprav so Nürnbergu in Tokiju odliči relativno majhnemu številu ljudi (v prvem primeru 24, od katerih jih je bilo obsojenih 19, in v drugem primeru 25, kjer so vsi obsojeni), je bil to vseno precedens v človekovi zgodovini. Od takrat naprej naj ne bi po veljavnem mednarodnem pravu nihče, ki je začel in vodil vojno, ostal nekažnovan. Sklepevanje na »višje ukaz« prav tako ni moglo več preprečiti kazni. Strokovnjaki ocenjujejo, da je več kot 90 odstotkov ljudi, ki bi jih bilo mogoče v Nemčiji in na Japonskem obsojiti za vojne zločince, uslo zasluženi kazni. Pri tem so igrali politični razlogi glavno vlogo, v tej zvezi še posebej začetek hladne vojne.

Še slabše je izkazala denifikacija v Nemčiji, ki so jo po kakem letu dni zavezniški prepušili Nemcem samim. Največji problem je bil s pomanjkanjem ljudi (Nemcev), ki bi bili usposobljeni za tako vrsto dela. Vsi nemški državljani so morali izpolniti formulare, na podlagi katerih so jih komisije uvrstile v pet kategorij: veliki krivci, krivci, manjši krivci, simpatizerji in oproščeni. Velika večina je prišla iz zadnjih dveh kategorij, »denifikatorji« pa so bili v javnosti vedno bolj osvoježeni, če so pokazali kakšno vneto pri svojem delu. Desetletno, ki bi morali odgovarjati za vojne zločine, so se tako izognili procesom in morebitni kazni. Kmalu je prišel tudi v veljavo t. i. »zakon 131«, ki je zapovedal sistem kvot, ki je dajal prednost pri zaposlovanju bivšim nacistom, ki so polagoma odžirali me-

sta tistim, za katere se je vedelo, da so se upirali nacističnemu režimu. Na Japonskem so bili rezultati odstranjevanja vpliva in moči eksponentov militarizma in militantnega nacionalizma še bolj porazni. Od dveh milijonov osumljenih so jih zavezniški začasno suspendirali kako desetino, na koncu pa je ta ukrep obveljal le še za nekaj manj kot 900 posameznikov. Glede na to, da sta obe, Nemčija in Japonska, danes ekonomsko razviti in stabilni demokraciji, si mnogi upravičeno zastavljajo vprašanje, ali ta denifikacija in demilitarizacija tudi v resnici doživeli neuspeh?

Primer Španije je verjetno dosti bližnji slovenskim izkušnjam, predvsem z vidika relativno mirnega prehoda iz starega k novemu. Do formalne defašacije v Španiji je dejansko prišlo šele leta 1975 po smrti diktatorja Franca, vendar so bili prvi koraki v smeri demokracije narejeni že dosti prej. Cena za ta mirni, za nekatere kar preveč tihi proces od diktature k demokraciji je bila, da so bili uničeni skoraj vsi dokazi, na podlagi katerih bi bilo Franca in politično elito, ki je bila več desetletij vdana izvrševalka diktature, obsojiti za konkretne zločine. Se več, da ne bi komu prišlo na misel kazenski postopki, je parlament leta 1977 sprejel zakon o splošni amnestiji. V vsakem pogledu je španski demokracijski elitam pomenilo mnogo več postopno spreminjanje starega kot pa raziskovanje njegovih, brez dvoma številnih, zločinov.

Za demokracijo v Vzhodni Evropi v največ primerih ni jasno, kaj sploh hočejo z njo nove politične sile doseči. Za vse te države so v tej zvezi ključna in v večini primerov še neresena naslednja vprašanja: kaj storiti z zasebno lastnino, ki so jo zaplenile komunistične oblasti, ali imajo državljani pravico do vpogleda

v vsebino dosjejev tajnih služb, kako in v kakšnem obsegu lahko pravna država v svojih aparatih izpelje »čistko« med starimi komunističnimi kadri, v katerih primerih in katere funkcije bivšega totalitarne režima je treba spraviti pred sodišče, in nazadnje, kako rehabilitirati žrve različnih komunističnih režimov oziroma kakšno odškodnino jim ponuditi? Po drugi strani, ki ugotavljajo tuji analitiki teh dogajanj, je dekomunizacija v kriznih družbenih razmerah v številnih primerih postala prirčno sredstvo za odkrivanje »grešnih kozlov« ali za najzlačnejše osebne in politične vendette. Tako kot v povojni Nemčiji pa je tudi v teh državah zelo težko najti ljudi, ki bi bili kvalificirani za dosledno profesionalne in politične nepristranske ocene delovanja komunističnega sistema.

V primeru (Vzhodne) Nemčije bi bilo na primer težko kaznovati državljane za kolaboracijo z režimom, političnega zločina, ki bi ga lahko naprtili tudi številnim najvišjim državnikom iz zahodnih demokracij. Vzhodnonemški politiki postavljajo večkrat tudi vprašanje, kako to, da so zahodni politiki tako zagnani za dekomunizacijo, medtem ko so se prej tako odločno upirali denifikaciji? Repriativacija se sicer kljub nekaterim težavam odvija relativno ugodno, medtem ko je bil bivši aparat tajne policije (Stasi) popolnoma in učinkovito razbit. Kot kaže, bodo najbolj odgovorni voditelji ušli kaznim, za uboje so obsojili nekaj vojakov, ki so streljali in ubili ubežnike.

V češkoslovaškem parlamentu so sprejeli tako imenovani »antikomunistični zakon«, o katerem pa je težko reči, da bi lahko pomenil učinkovito sredstvo dekomunizacije. Po dveh preverjenih ocenah je vsaj kakih 140.000 ljudi sodelovalo v tajni policiji, poleg tega pa velik del prebivalstva (ironija je, da to velja tako za levo kot desno) zavrača sojenje visokim politikom in političnim »čistkam«. Dogajanja na Poljskem spominjajo na španski primer, prav tako pa je težko govoriti o kaki dekomunizaciji na Madžarskem. Ne le, da niso sodili nobenemu funkcionarju bivšega komunističnega režima, temveč so tudi pri programu repriativacije naredili zelo skromne korake. Bivši politični zaporniki prejajo simbolično

odškodnino v višini povprečno 15 dolarjev na mesec.

Iz prikazane lahko izluščimo, da hitro danih obljub o popraviljanju pravic iz avtoritarne preteklosti, ki so v času evforije nad zlomom komunizma novim politikom pomagale, da so se čez noč zavili na oblast, ni bilo lahko izpolniti oziroma da ni bilo ali še ni zato potrebne politične volje. Slovenija v tem pogledu ni izjema. Morda je še mogoče razumeti velikanske težave, ki jih pomeni izvedba kompleksnega vračanja neopravičeno konfiscirane premoženja, ni pa mogoče razumeti, o čemer prav tako piše dr. Sirc, da svoji pobitih v insceniranih političnih procesih po 2. svetovni vojni še danes ne vejo, kje so jih pokopali, ali pa da so družinske hiše, ki jih je najprej zaplenila nacistična oblast, nato pa še komunistična, v številnih primerih še vedno v tujih rokah. Slišal sem že hudobne komentarje na ta račun, češ da si je to mogoče razložiti po eni strani s še vedno močnimi vplivi stare politike, po drugi pa tudi z interesom te nasprotno nove politike oziroma novih politikov, ki to potrebujejo zaradi vzdrževanja strahu pred komunizmom.

Procesi pridobivanja bolj modernih političnih izkušenj in vedenja, po zaslugi oblikovanja političnih strank, volitev in navsezadnje tudi postopnega spoznavanja narave delovanja prejšnjega avtoritarne sistema, dajejo vsaj minimalna jamstva za to, da si je vsaj kar zadeva Slovenijo, težko zamisliti scenarij vrtnitve v zaprti družbi, ki ne pozna parlamentarne demokracije. Dodatna varovalka demokracije razvoja je vključevanje Slovenije v Svet Evrope, Mednarodni denarni sklad, Svetovno banko in Evropsko skupnost, ki vse zavezujejo k spoštovanju nekih minimalnih standardov na področju človekovih pravic in razvijanju demokratskih institucij. Poleg tega imamo v Evropi nekaj spodbudnih primerov. Španija in Portugalska, ki sta bili tako rekoč izobčeni v Evropi, sta se v dobrem desetletju in pol razvili v spoštovani članici Evropske skupnosti. Tuje reference pa govorijo o tem, da je položaj Slovenije v primerjavi z izhodiščem, iz katerega sta startali omenjeni državi, vsaj za spoznanje, če že ne – da ne bi pretiravali – bistveno ugodnejši.

Mitja Meršol

So prodajali travo in heroin?

KOPER, 22. januarja – Štirje osumljeni preprodajali mamilo so se po dveh bliskovitih akcijah ekipe koparskih kriminalistov, ki se ukvarja z bojem proti trgovanju z drogami, znašli v priporu. Pri dveh so kriminalisti našli več kot polkilo kilogram marihuane, pri drugih dveh pa sto gramov heroina. Zaseženo mamilo so sicer poslali na ekspertizo v laboratorij ministrstva za notranje zadeve, sodeč po ovadbah pa gre skoraj zanesljivo za omenjeni vrsti mamil.

Kriminalisti so nekaj po 19. uri v Cankarjevem drevo-redu blizu izolskega nogometnega stadiona opazili dvojico, ki se je spustila v beg, ko sta možakarja začutila, da jima groji pod nogami. Nista prišla daleč. Kriminalisti so ju ujeli in pri njih našli polnilnino vrečko s precejšnjo količino posušenih rastlin zelenkaste barve. Takoj so posumili, da gre za marihuano. Ob legitimiranju so izvedeli, da sta »dilerja« 18-letni Bernard M. iz Velenja in 36-letni Andrej G. iz Vrhnike. Ovadbi so ju temeljnemu javnemu tožilstvu, dežurni preiskovalni sodnik pa je za oba odredil pripor.

Druge dvojice preprodajalcev mamil je kriminalistično padla v roke doli dve uri kasneje pred samopostrežno trgovino v Šalari. Tu so legitimirali Koprčana, 22-letnega Edmonda S. in 20-letnega Zlatka B. Po legitimiranju so kriminalisti še podrobno pregledali notranjost osebnega avtomobila, s katerim sta se fanta prevlačala. Pod policjo pod volanom vozila so našli na polnilnino vrečko, v kateri je bilo sto gramov »prahu«, po vsej verjetnosti heroina. Tudi vsebino te vrečke so poslali v analizo v laboratorij ministrstva za notranje zadeve, fanta pa bo sta vsaj do odgovora iz Ljubljane počakala v priporu.

I. U.

Za četrtino več kaznivih dejanj kot leta 1991

LJUBLJANA, 22. januarja – Slovenski policisti in kriminalisti so v lanskem letu obravnavali 54.034 kaznivih dejanj, kar je za 28 odstotkov več kot v letu 1991, ko so v letnem poročilu zapisali številko 42.329.

Skoraj tretjina, bolj natančno 30 odstotkov vseh kaznivih dejanj, so bili v kategorijo velikih tatvin. V letu 1992 so našli 17.637 tatvinskih kaznivih dejanj, kar je za skoraj polovico več (17 odstotkov) kot v letu 1991. Takrat so jih obravnavali dobrih 12.000. Če gledamo statistično, z odstotki, so na drugem mestu s skoraj 28 odstotki na vadne tatvine. Našli so jih 15.237, medtem ko so jih v letu 1991 našli 14.478. V lanskem letu je bilo v naši državi 213 umorov ali štiri odstotke manj kot v letu 1991, ko so jih kriminalisti obravnavali 221.

Statistično vzeto je bil lanski december v primerjavi s predlanskim za 13 odstotkov slabši. Policija in kriminalisti so v tem mesecu obravnavali 6210 kaznivih dejanj, leta 1991 pa 5518. Med lanskimi je kaznivih dejanj je bilo 1898 velikih tatvin (vlovov), 1873 navadnih tatvin in 18 ropov. V predlanskem decembru pa so zabeležili 24 ropov.

K. D.

Zapeljala pred avtoibus

POSTOJNA, 22. januarja – Včeraj ob 9. uri je 59-letna Marija Vukelič iz Lovrana pri Opatici vozila osebni avto do Postojne proti Pivki. V Rakiniku je v desnem nepreglednem ovinku zapeljala na nasprotni vozi, po katerem je s avtoibusom pripeljal 40-letni Josip Surina iz Jelšan. Hudo ranjena voznica se zdravi v reški bolnišnici, škoda pa je za 600.000 tolarjev.

ŠTIRINDVAJSET UR

V gostilno je najbolje peš

NOVO MESTO, 22. januarja – V sredo zvečer je neznanec vplnil v osebni avto, ki ga je B. V. iz Velike Selnice pustil pred gostinskim lokalom v Račjem selu. Iz torbice je izginilo za kakih 150.000 tolarjev deviz in torbice.

Včeraj zvečer je Ljubljana J. M. parkiral osebni avto pred gostilno v Rakovniku. Neznanec, ki je vplnil v avto, je za zadnjega sedenja odnesel prednji kovček, v katerem so bile diskete. Lastnika je naredil za 20 tisočakov škode. (J. S.)

Eden bo jedel piščance, drugi suho hrano

NOVO MESTO, 22. januarja – V nedeljo je neznanec vplnil v prostor KZ Krka, ukradel enota Zalog piščancev, farmo. Ukral je kakih 60 piščancev, vrednih približno 30 tisočakov.

Tudi neznanec, ki je v sredo vplnil v skladišče TO v Pogančih, je iskal hrano. Odnesel je 4 kartonskih skatli suhih obrokov hrane, vse skupaj vredno 150.000 tolarjev. (J. S.)

Večerna gosta zapitek »poravnala« z grožnjami

Natakar, ki je pritekel iz gostinskega lokala v podhodu na Ajdovščini, je dobil pod nos pištolo – Po prepiru v Robinzonu nož v trebuh

LJUBLJANA, 22. januarja – V operativno-komunikacijskem centru ljubljanske UNZ je včeraj, dvajset minut pred deseto zvečer, pozvonil telefon. Klicali so iz gostinskega lokala Ajda v podhodu Ajdovščina, kjer je imel natakar zelo neprijetno srečanje z več kot neposlušnimi gostoma, ki sta po »francosko« zapustila lokal, potem pa sta si »pravico«, da zaplata ne plačata, izsilila z grožnjami.

Policisti, ki so se pogovorili z natakarjem, so ugotovili, da sta neznanca zvečer prišla v lokal, si naročila jedajo in pijačo, ko pa je bilo treba plačati, sta vstala in odkorakala, kar je vse v najlepšem redu. Natakar pa za njima. Ko ju je dohitel, je hotel, da poravnata račun, nato pa je eden od neznanca potegnil pištolo in jo nameril vanj. Natakarju ni ostalo nič drugega, kot da se je sprijaznil s tovrstnim »plačilom«, se obrnil in kasneje iz lokala poklical policijo.

Kot smo zvedeli danes, so policisti že odkrili oziroma ugotovili, kdo je eden od »galantnih« gostov, ki ju do trenutka, ko to pišemo, še niso prišli.

Za četrtino več kaznivih dejanj kot leta 1991

LJUBLJANA, 22. januarja – Slovenski policisti in kriminalisti so v lanskem letu obravnavali 54.034 kaznivih dejanj, kar je za 28 odstotkov več kot v letu 1991, ko so v letnem poročilu zapisali številko 42.329.

Skoraj tretjina, bolj natančno 30 odstotkov vseh kaznivih dejanj, so bili v kategorijo velikih tatvin. V letu 1992 so našli 17.637 tatvinskih kaznivih dejanj, kar je za skoraj polovico več (17 odstotkov) kot v letu 1991. Takrat so jih obravnavali dobrih 12.000. Če gledamo statistično, z odstotki, so na drugem mestu s skoraj 28 odstotki na vadne tatvine. Našli so jih 15.237, medtem ko so jih v letu 1991 našli 14.478. V lanskem letu je bilo v naši državi 213 umorov ali štiri odstotke manj kot v letu 1991, ko so jih kriminalisti obravnavali 221.

Statistično vzeto je bil lanski december v primerjavi s predlanskim za 13 odstotkov slabši. Policija in kriminalisti so v tem mesecu obravnavali 6210 kaznivih dejanj, leta 1991 pa 5518. Med lanskimi je kaznivih dejanj je bilo 1898 velikih tatvin (vlovov), 1873 navadnih tatvin in 18 ropov. V predlanskem decembru pa so zabeležili 24 ropov.

K. D.

Za omejitve se ne zmenijo

V treh tednih je bilo na Celjskem 40 prometnih nesreč, pri tem pa dva mrtva, 21 huje in 38 lažje ranjenih – Gospodarita hitrost in alkohol

CELJE, 22. januarja – Ali bosta alkohol in hitrost tudi letos gospodarila na cestah, je vprašanje, na katerega bi morali odgovoriti v prvi vrsti motorizirani udeleženci prometa na Celjskem kar sami. Policijska statistika, bodisi tista za lansko leto ali tista za prve tri tedne letošnjega leta, žal daje pritrilni odgovor.

V prvih enaindvajsetih dneh letošnjega leta se je na Celjskem zgodilo že 40 prometnih nesreč. In bilanca: 2 mrtva, 21 huje in 38 lažje ranjenih. Škoda pa je že za več milijonov tolarjev. In tako kot lani, ko je na tem koncu naše države v prometnih nesrečah umrlo 74 ljudi, sta najpogostejši vzroki nesreč prehitra vožnja – rubrika neprimerne vožnje naša statistika še ne pozna, vse više pa leže tudi število nesreč, pri katerih je vzrok vožnja pod vplivom alkohola. Tako je kar tretjini letošnjih »karambolov« botroval alkohol. V teh nesrečah je en udeleženec umrl, deset se jih je hudo, prav toliko pa lažje ranilo.

Ob teh golih statističnih, vendar zastrašujočih številkah se vprašanje, kdaj in predvsem kaj bo streglo voznike in druge udeležence v prometu, samo za- rpiše. Pa ne samo na Celjskem, In kaj bo zavzelo tiste, ki ceste zamenjujejo za dirkalno stezo?

Ob teh golih statističnih, vendar zastrašujočih številkah se vprašanje, kdaj in predvsem kaj bo streglo voznike in druge udeležence v prometu, samo za- rpiše. Pa ne samo na Celjskem, In kaj bo zavzelo tiste, ki ceste zamenjujejo za dirkalno stezo?

K. D.

Po prestani kazni še izgon za vselej

SPLIT, 22. januarja – Na splitskem okrožnem sodišču se je končal proces proti štirim Albancem, ki so tukajšnjem narodnoslovesnemu trgu ponudili 748 gramov heroina. Vsi skupaj so bili obsojeni na 13 let zaporov. Ker so bili državljani, bodo po prestani kazni, če postane sodba pravomočna, za vselej izgon iz Hrvaške.

Sodni senat se je odločil, da prvobitožnega, 28-letnega Ruzhida Alilija in 22-letnega Naza Kreyzja obso- li na tri leta in 48-letnega Mejdi- Kreyzja na dveh letih zaporov. Hrvaške oblasti so jih prijele 13. septembra pred hotelom Zagreb v Duvioju pri Splitu, ko so ravno hoteli prodati hero- in. Pri njih so našli 60 gramov droge, ostanek pa so se odnesli ku- pi.

Akcijski je bil zamisel Aliliji, ki je v Turčiji kupil heroin in ga skril na Kosovu. Priznava, da je, kot vse kaže, kupil v Turčiji kilogram in pol hero- in, pravi, da je 700 gramov že prodal v Švici. Prestojalec je bil sklenjen v drugi državi in mu ga ni moglo dokazati.

Sodni senat ni sprejel 10.000 DEM varščine, kolikor sta ponudila odvete- niki prvih dveh obtožencev, ker je- smo za dejanje, ki velja danes za iz- menjno nevarno. (D.Š.)

Tri mesece zatem je prišlo sporočilo, da je Rudolf Nurejev umrl zaradi »kompliciranih na- sruc«, posledice hude bolezni. Njegov zdravnik, 39-letni dermatolog in specialist za spolne bo- lezni Michel Canesi, ki ga je zdravil od leta 1983, je še dodal, da po umetniškem posebnem naročilu ne sme izdati nič drugega.

To niti ni bilo potrebno. Po desetih letih jalovega boja z aidsom ni težko prepoznati zunanjih znamenj te bolezni in o tem, da se veliki plesalec bojuje z aidsom, se je začelo šušljati, še preden so se pokazala bolezenska znamenja. Navsezadnje pa je Canesi le sprego- voril: »Ljudje morajo vedeti. Bil je preveč sla- ven, da bi imel pravico molčati.« V obširnem ekskluzivnem intervjuju za Figaro – honorar je namenil obema skladoma Nurejeva za spodbu- janje mladih umetnikov in raziskovanje aidsa – je Canesi spregovoril o umetniških boleznih in zadnjih dneh jalovega boja s smrtno. To je bilo tudi prvo uradno potrdilo, da je umetnik umrl za aidsom. Prav on mu je 1984 razkril, da je seropozitiven. Nurejev ga je prosil, naj skriv- nost ohrani zase. Bal se je, da ne bo mogel več nastopati, kajti nekatere države, ZDA na pri- mer, prepovedujejo vstop seropozitivnim. Nu-

rejev je torej po zaslugi svoje moči in bojevitosti živel z virusom 13 ali 14 let.

»Ko je zvedel, da je seropozitiven, se je odzval podobno kot večina ljudi v tistem času. O aidsu se še ni vedelo veliko. Takrat je še prevladovalo prepričanje, da umre vsak deseti okuženi, zato se ni pretirano vznemirjal. Po- kusil je vsa mogoča eksperimentalna zdravil- nja in še naprej nastopal. Na turnejah ga je spremljal Canesi. Zato je bilo malo pozabil na bolezen. Pogosto je nehal jemati zdravila in se zdravil po svoji pameti. Še nikoli nism srečal tako drogovnega človeka. Vse je hotel prekusiti. Nekdo me je vprašal, ali naj poskusim s psihanalizo. 'Saj jo imate vsak večer na odrin in v svojih koreografijah', sem mu odgovoril. Vidno je začel početi poleti 1991 in odtekel besede aidsa ni več prenesel. Mislim, da si je želel umreti na odrin tako kot Moliere. Spo- mlad 1992 se je začela končna faza, najbolj boleča in mučno obdobje bolezni. Temperatura je narasla čez 40 stopinj Celzija. Kljub katar- strofalnemu zdravstvenemu stanju je sprejel povabilo, naj maja 1992 postavi na oder Metro- politanke Ramea in Julio. Zdravniška ekipa je naredila vse, kar je bilo v njeni moči, da ga je za newyorško predstavlo postavila na noge. Bil je nadvse utrujen in šušljan, a se je prav never- jetno odrezal. Ta predstava je bila edina, kar ga je držalo pokonci. Sestega maja se je zgodil čudež: videti je bilo, da si je opomogel, celo čudež zredil se je. Julija 1992 je bil spet v Pari- zu. Srčni izvidi so bili slabi, vendar ni maral nadaljevati zdraviljenja. Rekel mi je: 'Dragi Michel, zdaj se bom zdravil po svoje, s soncem in morjem, odpotoval bom na svoj otok.' Naj- brž si je želel tam umreti. Tretjega septembra se je vrnil v Pariž pripravljat Bajadere. Bil je čedalje bolj utrujen in suh. Zadnje dni, ko so ga hranili intravenozno, je postal veliko milej-

še, ganljivo podoben lutki brez nog in rok, zamrljen, nesrečen.«

»Doživel je vse: revščino, komunizem, sla- vo, bogastvo in aids, je kot sinteza polovice tega stoletja in dokaz, da je mogoče dostojan- stveno živeti do konca. 'It's good to be alive.'«

NADJNIKAR V JAVNOSTI – Nurejev ni o svoji bolezni nikoli spregovoril, niti ni pustil, da bi o njej spregovorili posvečeni v skrivnost, vendar je bil dovolj pogumen, da se je, če vidno zaznamovan s smrtno, lani srednji oktobra pokazal javnosti na slovesni pariski premieri Bajadere v svoji koreografiji. Ob tri priloznosti je ga njegov prijatelj in obudovalec, francoski minister za kulturo Jack Lang, odlikoval z redom komanderja za umetnost in literaturo.

Tri mesece zatem je prišlo sporočilo, da je Rudolf Nurejev umrl zaradi »kompliciranih na- sruc«, posledice hude bolezni. Njegov zdravnik, 39-letni dermatolog in specialist za spolne bo- lezni Michel Canesi, ki ga je zdravil od leta 1983, je še dodal, da po umetniškem posebnem naročilu ne sme izdati nič drugega.

To niti ni bilo potrebno. Po desetih letih jalovega boja z aidsom ni težko prepoznati zunanjih znamenj te bolezni in o tem, da se veliki plesalec bojuje z aidsom, se je začelo šušljati, še preden so se pokazala bolezenska znamenja. Navsezadnje pa je Canesi le sprego- voril: »Ljudje morajo vedeti. Bil je preveč sla- ven, da bi imel pravico molčati.« V obširnem ekskluzivnem intervjuju za Figaro – honorar je namenil obema skladoma Nurejeva za spodbu- janje mladih umetnikov in raziskovanje aidsa – je Canesi spregovoril o umetniških boleznih in zadnjih dneh jalovega boja s smrtno. To je bilo tudi prvo uradno potrdilo, da je umetnik umrl za aidsom. Prav on mu je 1984 razkril, da je seropozitiven. Nurejev ga je prosil, naj skriv- nost ohrani zase. Bal se je, da ne bo mogel več nastopati, kajti nekatere države, ZDA na pri- mer, prepovedujejo vstop seropozitivnim. Nu-

rejev je torej po zaslugi svoje moči in bojevitosti živel z virusom 13 ali 14 let.

»Ko je zvedel, da je seropozitiven, se je odzval podobno kot večina ljudi v tistem času. O aidsu se še ni vedelo veliko. Takrat je še prevladovalo prepričanje, da umre vsak deseti okuženi, zato se ni pretirano vznemirjal. Po- kusil je vsa mogoča eksperimentalna zdravil- nja in še naprej nastopal. Na turnejah ga je spremljal Canesi. Zato je bilo malo pozabil na bolezen. Pogosto je nehal jemati zdravila in se zdravil po svoji pameti. Še nikoli nism srečal tako drogovnega človeka. Vse je hotel prekusiti. Nekdo me je vprašal, ali naj poskusim s psihanalizo. 'Saj jo imate vsak večer na odrin in v svojih koreografijah', sem mu odgovoril. Vidno je začel početi poleti 1991 in odtekel besede aidsa ni več prenesel. Mislim, da si je želel umreti na odrin tako kot Moliere. Spo- mlad 1992 se je začela končna faza, najbolj boleča in mučno obdobje bolezni. Temperatura je narasla čez 40 stopinj Celzija. Kljub katar- strofalnemu zdravstvenemu stanju je sprejel povabilo, naj maja 1992 postavi na oder Metro- politanke Ramea in Julio. Zdravniška ekipa je naredila vse, kar je bilo v njeni moči, da ga je za newyorško predstavlo postavila na noge. Bil je nadvse utrujen in šušljan, a se je prav never- jetno odrezal. Ta predstava je bila edina, kar ga je držalo pokonci. Sestega maja se je zgodil čudež: videti je bilo, da si je opomogel, celo čudež zredil se je. Julija 1992 je bil spet v Pari- zu. Srčni izvidi so bili slabi, vendar ni maral nadaljevati zdraviljenja. Rekel mi je: 'Dragi Michel, zdaj se bom zdravil po svoje, s soncem in morjem, odpotoval bom na svoj otok.' Naj- brž si je želel tam umreti. Tretjega septembra se je vrnil v Pariž pripravljat Bajadere. Bil je čedalje bolj utrujen in suh. Zadnje dni, ko so ga hranili intravenozno, je postal veliko milej-

še, ganljivo podoben lutki brez nog in rok, zamrljen, nesrečen.«

»Doživel je vse: revščino, komunizem, sla- vo, bogastvo in aids, je kot sinteza polovice tega stoletja in dokaz, da je mogoče dostojan- stveno živeti do konca. 'It's good to be alive.'«

NADJNIKAR V JAVNOSTI – Nurejev ni o svoji bolezni nikoli spregovoril, niti ni pustil, da bi o njej spregovorili posvečeni v skrivnost, vendar je bil dovolj pogumen, da se je, če vidno zaznamovan s smrtno, lani srednji oktobra pokazal javnosti na slovesni pariski premieri Bajadere v svoji koreografiji. Ob tri priloznosti je ga njegov prijatelj in obudovalec, francoski minister za kulturo Jack Lang, odlikoval z redom komanderja za umetnost in literaturo.

Tri mesece zatem je prišlo sporočilo, da je Rudolf Nurejev umrl zaradi »kompliciranih na- sruc«, posledice hude bolezni. Njegov zdravnik, 39-letni dermatolog in specialist za spolne bo- lezni Michel Canesi, ki ga je zdravil od leta 1983, je še dodal, da po umetniškem posebnem naročilu ne sme izdati nič drugega.

To niti ni bilo potrebno. Po desetih letih jalovega boja z aidsom ni težko prepoznati zunanjih znamenj te bolezni in o tem, da se veliki plesalec bojuje z aidsom, se je začelo šušljati, še preden so se pokazala bolezenska znamenja. Navsezadnje pa je Canesi le sprego- voril: »Ljudje morajo vedeti. Bil je preveč sla- ven, da bi imel pravico molčati.« V obširnem ekskluzivnem intervjuju za Figaro – honorar je namenil obema skladoma Nurejeva za spodbu- janje mladih umetnikov in raziskovanje aidsa – je Canesi spregovoril o umetniških boleznih in zadnjih dneh jalovega boja s smrtno. To je bilo tudi prvo uradno potrdilo, da je umetnik umrl za aidsom. Prav on mu je 1984 razkril, da je seropozitiven. Nurejev ga je prosil, naj skriv- nost ohrani zase. Bal se je, da ne bo mogel več nastopati, kajti nekatere države, ZDA na pri- mer, prepovedujejo vstop seropozitivnim. Nu-

rejev je torej po zaslugi svoje moči in bojevitosti živel z virusom 13 ali 14 let.

»Ko je zvedel, da je seropozitiven, se je odzval podobno kot večina ljudi v tistem času. O aidsu se še ni vedelo veliko. Takrat je še prevladovalo prepričanje, da umre vsak deseti okuženi, zato se ni pretirano vznemirjal. Po- kusil je vsa mogoča eksperimentalna zdravil- nja in še naprej nastopal. Na turnejah ga je spremljal Canesi. Zato je bilo malo pozabil na bolezen. Pogosto je nehal jemati zdravila in se zdravil po svoji pameti. Še nikoli nism srečal tako drogovnega človeka. Vse je hotel prekusiti. Nekdo me je vprašal, ali naj poskusim s psihanalizo. 'Saj jo imate vsak večer na odrin in v svojih koreografijah', sem mu odgovoril. Vidno je začel početi poleti 1991 in odtekel besede aidsa ni več prenesel. Mislim, da si je želel umreti na odrin tako kot Moliere. Spo- mlad 1992 se je začela končna faza, najbolj boleča in mučno obdobje bolezni. Temperatura je narasla čez 40 stopinj Celzija. Kljub katar- strofalnemu zdravstvenemu stanju je sprejel povabilo, naj maja 1992 postavi na oder Metro- politanke Ramea in Julio. Zdravniška ekipa je naredila vse, kar je bilo v njeni moči, da ga je za newyorško predstavlo postavila na noge. Bil je nadvse utrujen in šušljan, a se je prav never- jetno odrezal. Ta predstava je bila edina, kar ga je držalo pokonci. Sestega maja se je zgodil čudež: videti je bilo, da si je opomogel, celo čudež zredil se je. Julija 1992 je bil spet v Pari- zu. Srčni izvidi so bili slabi, vendar ni maral nadaljevati zdraviljenja. Rekel mi je: 'Dragi Michel, zdaj se bom zdravil po svoje, s soncem in morjem, odpotoval bom na svoj otok.' Naj- brž si je želel tam umreti. Tretjega septembra se je vrnil v Pariž pripravljat Bajadere. Bil je čedalje bolj utrujen in suh. Zadnje dni, ko so ga hranili intravenozno, je postal veliko milej-

še, ganljivo podoben lutki brez nog in rok, zamrljen, nesrečen.«

»Doživel je vse: revščino, komunizem, sla- vo, bogastvo in aids, je kot sinteza polovice tega stoletja in dokaz, da je mogoče dostojan- stveno živeti do konca. 'It's good to be alive.'«

NADJNIKAR V JAVNOSTI – Nurejev ni o svoji bolezni nikoli spregovoril, niti ni pustil, da bi o njej spregovorili posvečeni v skrivnost, vendar je bil dovolj pogumen, da se je, če vidno zaznamovan s smrtno, lani srednji oktobra pokazal javnosti na slovesni pariski premieri Bajadere v svoji koreografiji. Ob tri priloznosti je ga njegov prijatelj in obudovalec, francoski minister za kulturo Jack Lang, odlikoval z redom komanderja za umetnost in literaturo.

Tri mesece zatem je prišlo sporočilo, da je Rudolf Nurejev umrl zaradi »kompliciranih na- sruc«, posledice hude bolezni. Njegov zdravnik, 39-letni dermatolog in specialist za spolne bo- lezni Michel Canesi, ki ga je zdravil od leta 1983, je še dodal, da po umetniškem posebnem naročilu ne sme izdati nič drugega.

To niti ni bilo potrebno. Po desetih letih jalovega boja z aidsom ni težko prepoznati zunanjih znamenj te bolezni in o tem, da se veliki plesalec bojuje z aidsom, se je začelo šušljati, še preden so se pokazala bolezenska znamenja. Navsezadnje pa je Canesi le sprego- voril: »Ljudje morajo vedeti. Bil je preveč sla- ven, da bi imel pravico molčati.« V obširnem ekskluzivnem intervjuju za Figaro – honorar je namenil obema skladoma Nurejeva za spodbu- janje mladih umetnikov in raziskovanje aidsa – je Canesi spregovoril o umetniških boleznih in zadnjih dneh jalovega boja s smrtno. To je bilo tudi prvo uradno potrdilo, da je umetnik umrl za aidsom. Prav on mu je 1984 razkril, da je seropozitiven. Nurejev ga je prosil, naj skriv- nost ohrani zase. Bal se je, da ne bo mogel več nastopati, kajti nekatere države, ZDA na pri- mer, prepovedujejo vstop seropozitivnim. Nu-

rejev je torej po zaslugi svoje moči in bojevitosti živel z virusom 13 ali 14 let.

»Ko je zvedel, da je seropozitiven, se je odzval podobno kot večina ljudi v tistem času. O aidsu se še ni vedelo veliko. Takrat je še prevladovalo prepričanje, da umre vsak deseti okuženi, zato se ni pretirano vznemirjal. Po- kusil je vsa mogoča eksperimentalna zdravil- nja in še naprej nastopal. Na turnejah ga je spremljal Canesi. Zato je bilo malo pozabil na bolezen. Pogosto je nehal jemati zdravila in se zdravil po svoji pameti. Še nikoli nism srečal tako drogovnega človeka. Vse je hotel prekusiti. Nekdo me je vprašal, ali naj poskusim s psihanalizo. 'Saj jo imate vsak večer na odrin in v svojih koreografijah', sem mu odgovoril. Vidno je začel početi poleti 1991 in odtekel besede aidsa ni več prenesel. Mislim, da si je želel umreti na odrin tako kot Moliere. Spo- mlad 1992 se je začela končna faza, najbolj boleča in mučno obdobje bolezni. Temperatura je narasla čez 40 stopinj Celzija. Kljub katar- strofalnemu zdravstvenemu stanju je sprejel povabilo, naj maja 1992 postavi na oder Metro- politanke Ramea in Julio. Zdravniška ekipa je naredila vse, kar je bilo v njeni moči, da ga je za newyorško predstavlo postavila na noge. Bil je nadvse utrujen in šušljan, a se je prav never- jetno odrezal. Ta predstava je bila edina, kar ga je držalo pokonci. Sestega maja se je zgodil čudež: videti je bilo, da si je opomogel, celo čudež zredil se je. Julija 1992 je bil spet v Pari- zu. Srčni izvidi so bili slabi, vendar ni maral nadaljevati zdraviljenja. Rekel mi je: 'Dragi Michel, zdaj se bom zdravil po svoje, s soncem in morjem, odpotoval bom na svoj otok.' Naj- brž si je želel tam umreti. Tretjega septembra se je vrnil v Pariž pripravljat Bajadere. Bil je čedalje bolj utrujen in suh. Zadnje dni, ko so ga hranili intravenozno, je postal veliko milej-

še, ganljivo podoben lutki brez nog in rok, zamrljen, nesrečen.«

»Doživel je vse: revščino, komunizem, sla- vo, bogastvo in aids, je kot sinteza polovice tega stoletja in dokaz, da je mogoče dostojan- stveno živeti do konca. 'It's good to be alive.'«

NADJNIKAR V JAVNOSTI – Nurejev ni o svoji bolezni nikoli spregovoril, niti ni pustil, da bi o njej spregovorili posvečeni v skrivnost, vendar je bil dovolj pogumen, da se je, če vidno zaznamovan s smrtno, lani srednji oktobra pokazal javnosti na slovesni pariski premieri Bajadere v svoji koreografiji. Ob tri priloznosti je ga njegov prijatelj in obudovalec, francoski minister za kulturo Jack Lang, odlikoval z redom komanderja za umetnost in literaturo.

Tri mesece zatem je prišlo sporočilo, da je Rudolf Nurejev umrl zaradi »kompliciranih na- sruc«, posledice hude bolezni. Njegov zdravnik, 39-letni dermatolog in specialist za spolne bo- lezni Michel Canesi, ki ga je zdravil od leta 1983, je še dodal, da po umetniškem posebnem naročilu ne sme izdati nič drugega.

To niti ni bilo potrebno. Po desetih letih jalovega boja z aidsom ni težko prepoznati zunanjih znamenj te bolezni in o tem, da se veliki plesalec bojuje z aidsom, se je začelo šušljati, še preden so se pokazala bolezenska znamenja. Navsezadnje pa je Canesi le sprego- voril: »Ljudje morajo vedeti. Bil je preveč sla- ven, da bi imel pravico molčati.« V obširnem ekskluzivnem intervjuju za Figaro – honorar je namenil obema skladoma Nurejeva za spodbu- janje mladih umetnikov in raziskovanje aidsa – je Canesi spregovoril o umetniških boleznih in zadnjih dneh jalovega boja s smrtno. To je bilo tudi prvo uradno potrdilo, da je umetnik umrl za aidsom. Prav on mu je 1984 razkril, da je seropozitiven. Nurejev ga je prosil, naj skriv- nost ohrani zase. Bal se je, da ne bo mogel več nastopati, kajti nekatere države, ZDA na pri- mer, prepovedujejo vstop seropozitivnim. Nu-

rejev je torej po zaslugi svoje moči in bojevitosti živel z virusom 13 ali 14 let.

»Ko je zvedel, da je seropozitiven, se je odzval podobno kot večina ljudi v tistem času. O aidsu se še ni vedelo veliko. Takrat je še prevladovalo prepričanje, da umre vsak deseti okuženi, zato se ni pretirano vznemirjal. Po- kusil je vsa mogoča eksperimentalna zdravil- nja in še naprej nastopal. Na turnejah ga je spremljal Canesi. Zato je bilo malo pozabil na bolezen. Pogosto je nehal jemati zdravila in se zdravil po svoji pameti. Še nikoli nism srečal tako drogovnega človeka. Vse je hotel prekusiti. Nekdo me je vprašal, ali naj poskusim s psihanalizo. 'Saj jo imate vsak večer na odrin in v svojih koreografijah', sem mu odgovoril. Vidno je začel početi poleti 1991 in odtekel besede aidsa ni več prenesel. Mislim, da si je želel umreti na odrin tako kot Moliere. Spo- mlad 1992 se je začela končna faza, najbolj boleča in mučno obdobje bolezni. Temperatura je narasla čez 40 stopinj Celzija. Kljub katar- strofalnemu zdravstvenemu stanju je sprejel povabilo, naj maja 1992 postavi na oder Metro- politanke Ramea in Julio. Zdravniška ekipa je naredila vse, kar je bilo v njeni moči, da ga je za newyorško predstavlo postavila na noge. Bil je nadvse utrujen in šušljan, a se je prav never- jetno odrezal. Ta predstava je bila edina, kar ga je držalo pokonci. Sestega maja se je zgodil čudež: videti je bilo, da si je opomogel, celo čudež zredil se je. Julija 1992 je bil spet v Pari- zu. Srčni izvidi so bili slabi, vendar ni maral nadaljevati zdraviljenja. Rekel mi je: 'Dragi Michel, zdaj se bom zdravil po svoje, s soncem in morjem, odpotoval bom na svoj otok.' Naj- brž si je želel tam umreti. Tretjega septembra se je vrnil v Pariž pripravljat Bajadere. Bil je čedalje bolj utrujen in suh. Zadnje dni, ko so ga hranili intravenozno, je postal veliko milej-

še, ganljivo podoben lutki brez nog in rok, zamrljen, nesrečen.«

»Doživel je vse: revščino, komunizem, sla- vo, bogastvo in aids, je kot sinteza polovice tega stoletja in dokaz, da je mogoče dostojan- stveno živeti do konca. 'It's good to be alive.'«

NADJNIKAR V JAVNOSTI – Nurejev ni o svoji bolezni nikoli spregovoril, niti ni pustil, da bi o njej spregovorili posvečeni v skrivnost, vendar je bil dovolj pogumen, da se je, če vidno zaznamovan s smrtno, lani srednji oktobra pokazal javnosti na slovesni pariski premieri Bajadere v svoji koreografiji. Ob tri priloznosti je ga njegov prijatelj in obudovalec, francoski minister za kulturo Jack

